

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

BAĞIMLILIK VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OLAY YERİ İNCELEME VE KRİMİNALİSTİK BİLİM DALI

DEĞERLİ VE YARI DEĞERLİ SÜSTAŞLARI VE MÜCEVHERLERDE SAHTE VE
AYIPLI ÜRÜNLERİN AYIRT EDİLMESİNİN HUKUKSAL YÖNDEN ÖNEMİ VE
ADLİ GEMOLOJİ

Reyyan Özdemir

164501026

Yüksek Lisans

Tezi

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi KAAN YILANCIOĞLU

EŞ DANIŞMAN: Prof. Dr. MURAT HATİPOĞLU

İstanbul – 2018

Gereği için arz olunur

TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Bağımlılık ve Adli Bilimler Anabilim Dalı, Olay Yeri İnceleme ve Kriminalistik Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Reyryan ÖZDEMİR tarafından hazırlanan “**Değerli ve Yarı Değerli Süstaşları ve Mücevherlerde Sahte ve Ayıplı Ürünlerin Ayırt Edilmesinin Hukuksal Yönden Önemi ve Adli Gemoloji**” başlıklı Yüksek Lisans Bitirme Tezi tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Yüksek Lisans Bitirme Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Görevlisi KAAN YILANCIOĞLU

Eş Tez Danışmanı
Prof. Dr. MURAT HATİPOĞLU

Yukarıda adı geçen Tez Çalışması Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü
Prof.Dr. SEVİL ATASOY

ÖZET

(ÖZDEMİR, Reyyan, Yüksek Lisans, İstanbul, 2018)

DEĞERLİ VE YARI DEĞERLİ SÜSTAŞLARI VE MÜCEVHERLERDE SAHTE VE AYIPLI ÜRÜNLERİN AYIRT EDİLMESİNİN HUKUKSAL YÖNDEN ÖNEMİ VE ADLİ GEMOLOJİ

Gelişen teknoloji ile beraber pek çok farklı disiplin için yeni analiz ve araştırma yöntemleri de ortaya çıkmaktadır. Adli bilimler bu yeni teknoloji konsepti içinde oldukça hızlı bir ilerleme göstermiştir. Adli Bilimler laboratuvarları yakın zamanlara kadar bilinmez ve meçhul olarak kabul edilen algı ve olguları bilimin izin verdiği sınırlar içerisinde açık bilinirliklere ve bulunurluklara dönüştürmüştür.

Tarihin eski dönemlerinden itibaren süstaşlarının ısıltılı dünyası insanoğlunu etkilemiş ve farklı algı ve ilgi seviyelerinde süstaşları insanoğlunun hayatına girmiştir. Günümüzde en genel ifadesi ile süstaşları farklı formları ile endüstriyel amaçlardan, ekonomik değer ifade eden tasarruf aracı olmasından bir mübadele aracı olarak kullanımına kadar son derece çeşitli amaçlara hizmet eden bir şekilde kullanılır olmuştur.

Alım satıma konu olması kendi özel piyasasını, standartlarını ve normlarını oluşturması ve bir sektör halini alması genel olarak olumlu süreçler altında gelişse dahi normal insan davranış anomalisi olarak tarif edilebilecek suç eylemine konu teşkil etmesi engellenememiştir.

Ülkemizde göreceli olarak yeni gelişmeye başlayan süstaşı ve değerli taş sektörü, sektörün ana paydaşlarından olan tüketici bileşeni itibari ile ve genel hukuk sistemimiz içindeki 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun çerçevesinde incelendiğinde mevcut düzenlemelerin ve yaklaşımların karşılaşılan ve olası sorunlara gereken etkinlikte ve basitlikte cevap veremediği tespit edilmiştir. Bu tespitten yola çıkılarak öncelikle 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve Yönetmeliği ve ilgili mevzuatı incelenmiştir.

Yapılan mevzuat taraması ve analizler sonucu gelişen teknolojiye paralel olarak gelişen gemoloji (taş bilimi) çalışmalarının laboratuvar kabiliyetleri ve uygulamaları

araştırılmış; bu araştırmalar sonucunda ülkemizin bu sahadaki bilimsel çalışmalarının, imkân ve oluşan uzmanlıklarının sektörün ve adalet mekanizmasının ihtiyaçlarına cevap verebilir seviyede olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: süstaşı, elmas, gemoloji, bilirkişi, tüketiciler hakları ve korunması

ABSTRACT

(ÖZDEMİR, Reyhan, Master, İstanbul, 2018)

THE IMPORTANCE OF THE LEGAL ASPECTS OF DISTINGUISHING THE COUNTERFEIT AND DEFECTIVE PRODUCTS IN THE PRECIOUS AND SEMI PRECIOUS GEMSTONES AND JEWELRY AND THE FORENSIC GEMOLOGY

Along with the developing technology, new analysis and research methods are emerging for many different disciplines.

Forensic science has made a rapid progress in this new technology concept.

Forensic science laboratories have transformed the perceptions and phenomena, which are considered to be nameless or not known until now, into open acknowledgments and discoveries within the boundaries allowed by science.

From the ancient times of history, the glittering world of gemstones influenced human beings, and with different kinds of perceptions and interests, gemstones have entered into the life of mankind.

Nowadays, with the most general expression, gemstones with a variety of forms have been used for serving a wide variety of purposes ranging from industrial purposes to economic value as a means of saving, as a means of exchange.

The fact that it constitutes its own private market, standards and norms, which is the subject of buying and selling, could not prevent to constitute a subject of criminal action which can be described as normal human behavior anomaly even though it is generally developed under positive processes.

It has been found that the gemstones and precious stone sector, which has recently begun to develop in our country, the existing regulations and approaches cannot respond effectively and simply to possible problems when they are examined in terms of the consumer composition from the main stakeholders of the sector and under the Law on the Protection of Consumer No 6502 in our general legal system.

Looking at this fact, firstly, the Law and Regulation on the Protection of Consumer No 6502 and related legislation have been examined.

According to the results of the literature review and the analysis, the laboratory capabilities and applications of the gemological (science of gems) studies, evolving in parallel with developing technology, have been researched and as a result of these investigations, it has been deduced that the scientific studies, opportunities and emerging expertise of our country is in a position to respond to the needs of the sector and the justice mechanism in this field.

Key Words: gemstone, diamond, gemology, swore expert, consumer rights and protection

Bu alışmamı, fikir safhasından sonuçlanma aşamasına gelene kadar ilham kaynağım olan dara dıştığımda moral ve motivasyon desteğini büyük bir cömertlik ile benden esirgemeyen tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan şıfam, huzurum, aile büyüğüm Hamit Abbas PAKİş Bey Efendiye tam bir acziyet içinde Hürmetlerimle ithaf ediyorum. mrlerine bereket...

Selm, selm sana haşmetli azap;

Yandıka gelişen tılsımlı ktk...

ÖNSÖZ

Bu çalışma temel olarak bir meraktan çıktı. Taşları aksesuar olarak yoğun kullanan biriyim. Taşlar renkleri ve ışıltıları ile beni sürekli cezbetmiştir. Ancak, her zaman garip bir his, bu renkli, ışıltılı taşlarla olan ilişkiyi gölgelemişti. Bu his beni inanılmaz etkileyen hayran olduğum seyrettiğim, kullandığım bu ışıltılı taşların sahte olabileceği fikri idi. Üniversitemizin Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsündeki Yüksek Lisans Ders Programının sonunda tez safhasına gelindiğinde Değerli ve Yarı Değerli Taş sektöründeki olası sahtecilikler ve bu durumdan kaynaklanan Tüketici mağduriyetleri üzerine çalışma isteğimin Enstitü Yönetimi tarafından kabul edilmesi, hayatımdaki en büyük memnuniyetlerimden biri oldu.

Bu çalışma için karşılaştığım sorunlarda bana yardımcı olan, ısrarlı sorularımı cevapsız bırakmayan;

Bay Diamond Gemoloji Akademi Yetkilisi Gemolog Bülent BAYIRCILAR

İKO Genel Sekreteri Ali Ramazan ŞANTO,

İKO Gemoloji Laboratuvarı (GLT) Yöneticisi Gemolog Emre GÜNAY,

İKO GLT Proje ve Eğitim Koordinatörü Kimya Yüksek Mühendis Özge GÜNAY,

HRD Antwerp Elmas Uzmanı Danışman Jeoloji Yüksek Mühendis Deniz Tanju YILMAZ,

Altın ve Değerli Madenler Bilirkişisi, Analist İslam MEMİŞ,

Mücevher Marka ve Eğitim Danışmanı Sema DUYSMAZ,

Ümraniye Tüketici Hakem Heyeti Müdürü Resul SAĞKOL,

Av. Müjgan Siyah Çevik,

ÜÜ Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Adli Genetik, Adli Bilişim ve Dijital Deliller Program Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ÜNSAL,

İTÜ Maden Fakóltesi Cevher Hazırlama Mühendisliğı Bölüm Başkanı Prof. Dr. M. Sezai KIRIKOĞLU,

HRD Antwerp Senior Instructor'ı Wouter VANSTEELANT,

Ders ve Tez sürecinde moral desteğini hep yanımda hissettiğim mesai arkadaşlarım; Selçuk YAŞAR, Hayrettin YANIK, Yaşar SADIKOĞLU, İbrahim KARAYAĞIZ, Tuna KAN, Selahattin GÜRDRAHA ve Elif GÜRDRAHA, Ayşe Melek UZUN, Nuri ALTUNBAŞ, Serdar AVCI ve tüm Bimtaş Ailesine ve çalışanı olmakla onur duyduğum, canım ailem, bu hayattaki en büyük şansım BİMTAŞ'a, tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme ve tüm Üsküdar Üniversitesi ailesine teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca ve özellikle bana bu çalışma imkânını, fırsatını ve yardımını büyük bir hassasiyetle veren

Prof. Dr. Sevil ATASOY,

Prof. Dr. Murat HATİPOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Kaan YILANCIOĞLU'na

saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Değerli ve Yarı Değerli Süstaşları ve Mücevherlerde Sahte ve Ayıplı Ürünlerin Ayırt Edilmesinin Hukuksal Yönden Önemi ve Adli Gemoloji**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

... / ... / 2018

(İmza)
Reyyan ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xix
TABLolar LİSTESİ.....	xx
KISALTMALAR.....	xxi
SİMGELER DİZİNİ	xxiv
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
KAVRAMLAR – TANIMLAR.....	3
1.1. SÜSTAŞI - MÜCEVHER - DEĞERLİ TAŞ - YARI DEĞERLİ TAŞ KAVRAMLARI.....	3
1.1.1. Süstaşı Kavramı.....	3
1.1.2. Mücevher Kavramı.....	7
1.1.3. Kıymetli Taş Kavramı	8
1.1.4. Yarı Kıymetli Taş Kavramı	8
1.2. SÜSTAŞLARININ SINIFLANDIRILMASI.....	8
1.2.1. Süstaşlarının Oluşumsal Sınıflandırılması	8
1.2.1.1. Doğal (Naturel) Süstaşları	9
1.2.1.2. Sentetik – Yapay (Synthetic) Süstaşları	9
1.2.1.3. Taklit (Artificial, İmitation, Simulant) Süstaşları	11
1.2.1.3.1. Kristalize Olmuş veya Olmamış Yapay Ürünler.....	11
1.2.1.3.2. Yapay Olarak Üretilen Kompozit Taşlar.....	12

1.2.1.3.3. Yeniden Yapılandırılmış Değerli Taşlar	12
1.2.2. Süstaşlarının Kökensel Sınıflaması	12
1.2.2.1. Magmatik Kayaçlara Bağlı Süstaşı Oluşumu.....	12
1.2.2.2. Metamorfik Kayaçlara Bağlı Süstaşı Oluşumu	13
1.2.2.3. Hidrotermal Çözeltilere Bağlı Süstaşı Oluşumu	13
1.2.2.4. Organik Kökenli Süstaş Yatakları	13
1.2.3. Süstaşlarının Ticari Sınıflaması	13
1.2.4. Süstaşlarının Değersel Sınıflaması	14
1.2.5. Süstaşlarının Grupsal Sınıflaması	14
1.2.6. Süstaşlarının Kimyasal Sınıflaması.....	15
1.2.7. Süstaşlarının Kullanımsal Sınıflaması	15
İKİNCİ BÖLÜM	16
GEMOLOJİ VE FİZİKO – KİMYASAL YAKLAŞIMLAR	16
2.1. Gemoloji Kavramı	16
2.2. Süstaşları Minerolojisinde Fiziko-Kimya Kavramı	18
2.2.1. Süstaşlarını İnceleme Ve Ayırt Etmede Optik Fiziksel Özellikler....	18
2.2.1.1. Karakteristik Optik Absorbsiyon Band Değerleri (Spektroskopi)	18
2.2.1.2. Kırılma İndisi Değeri ve Dispersiyon (Dağılma).....	21
2.2.1.3. Işık Verme Özelliği	22
2.2.1.4. Renk	25
2.2.1.5. Pleokroizma – Renk Değişimleri	25
2.2.1.6. Renk Filtreleri	25
2.2.1.7. Işık - Renk Etkileri - Optik Fenomenler.....	27
2.2.1.8. Parlaklık (Luster):	29
2.2.2. Süstaşlarını İnceleme ve Ayırt Etmede Genel Fiziksel Özellikler	31

2.2.2.1. Özgöl Ağırlık (Göreceli Yoğunluk)	31
2.2.2.2. Kristalin Yapı (Kristal Sistemi, Kristalin Bağlar)	32
2.2.2.3. Ayrılma (Dilinim (Klivaj), Kırınım, Yarılm).....	37
2.2.2.4. Kapanımlar (İnkluzyonlar)	40
2.2.2.5. Sertlik	40
2.2.2.6. Magnetik Özellik	41
2.2.2.7. Isı (Termal Kondüktivite) ve Elektrik İletkenliği	42
2.2.2.8. Birleşme Kuvveti (Kohezyon).....	42
2.2.2.9. Çizgi İzi Rengi	42
2.3. SÜSTAŞLARINA YAPILAN MÜDAHALELER	43
2.3.1. Isıtma	43
2.3.2. Yayılma – Dağılma (Difüzyon).....	45
2.3.3. Boyama.....	45
2.3.4. Radyasyon Etkisiyle Renklenme.....	46
2.3.5. Yağlama	47
2.3.6. Çatlak ve Boşluk Doldurma	47
2.3.7. Yüzey Kaplama	47
2.3.8. Ağartma	47
2.3.9. Lazer Delimi	48
2.3.10. Tütsüleme	48
2.4. DOĞAL SÜSTAŞLARININ ÇIKARILMASI	50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	51
TÜKETİCİNİN KORUNMASI	51
3.1. TÜKETİCİ HAKKI VE HAKKIN KORUNMASI KAVRAMI	52
3.2. 6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUNUN AMACI VE KAPSAMI	53

3.3. 6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUN KAPSAMINDAKİ TANIMLAR.....	54
3.4. TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ MÜLGA VE YENİ KANUNLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	56
3.5. AYIPLI MAL KAVRAMI.....	64
3.6. 6502 SAYILI KANUNDA AYIPLI MALA İLİŞKİN YER ALAN DÜZENLEMELER.....	64
3.6.1. Ayıplı Malın Tanımı.....	64
3.6.2. Ayıp Türleri.....	67
3.6.2.1. Açık Ayıp	68
3.6.2.2. Hukuki Ayıp	69
3.6.2.3. Ekonomik Ayıp	71
3.6.3. Ayıpın İspatı ve Yükümlülüğü	72
3.6.4. Tüketicinin Seçimlik Hakları	74
3.6.4.1. Sözleşmeden Dönme Hakkı	74
3.6.4.1.1 Alıcının İade Borcu	77
3.6.4.1.2. Satıcının İade Borcu	78
3.6.4.2. Tüketicinin Satış Bedelinde İndirim Talep Etme Hakkı	79
3.6.4.3. Malın Yenisi İle Değiştirilmesini İsteme Hakkı.....	82
3.6.4.4. Ücretsiz Onarım Talep Hakkı	82
3.6.4.5. Tüketicinin Tazminat İsteme Hakkı	84
3.6.5. Zamanaşımı	85
3.7. AYIPLI MALLARLA İLGİLİ İHTİLAFLARIN ÇÖZÜMÜNDE YETKİLİLER	86
3.7.1. Tüketici Hakem Heyeti	86
3.7.1.1. Tüketici Hakem Heyetinin Kuruluşu, Görev Alanı ve Yetki Alanı.....	86

3.7.1.2. Tüketici Hakem Heyetinin Çalışma Usul ve Esasları	89
3.7.1.3. Tüketici Hakem Heyeti Bilirkişi Görevlendirilmesi	90
3.7.2. Tüketici Mahkemeleri	91
3.7.2.1. Tüketici Mahkemelerinin Kuruluşu, Görevi ve Yetki Alanı.....	92
3.7.2.2. Tüketici Mahkemelerinin Çalışma Usul ve Esasları	93
3.7.2.2.1. Tüketici Mahkemelerine Başvuru	93
3.7.1.2.2. Tüketici Mahkemeleri Bilirkişi Görevlendirilmesi	94
3.7.2.3. 6502 Sayılı THKK Kapsamında Tüketici Mahkemelerinde Yargılama, Denetim ve Cezaya İlişkin Hükümler	94
3.8. BİLİRKİŞİLİK MÜESSESESİNE İLİŞKİN USUL VE ESASLAR.....	99
3.8.1. Bilirkişilik Kavramı.....	99
3.8.2. Bilirkişinin Nitelikleri	101
3.8.2.1. Hukuki Ehliyet,	101
3.8.2.2. Mesleki Yeterlilik ve Uzmanlık	103
3.8.2.3. Tarafsızlık ve Dürüstlük.....	104
3.8.3. Bilirkişiliğin Hukuki Niteliği	105
3.8.4. Bilirkişiliğe Başvuru	108
3.8.5. Bilirkişinin Yetki ve Yükümlülükleri	114
3.8.5.1. Bilirkişinin Yetkileri	114
3.8.5.1.1. Ücret ve Masrafları Talep Yetkisi	114
3.8.5.1.2. Çekinme Yetkisi	115
3.8.5.1.3. Bilgi Alma Yetkisi	115
3.8.5.1.4. İnceleme Konusunu Teşkil Eden Nesne veya Kişi Üzerinde Bazı Tasarruflarda Bulunma Yetkisi.....	116
3.8.5.2. Bilirkişinin Yükümlülükleri	116
3.8.5.2.1. Bazı Hallerde Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü .	117

3.8.7.1. İnceleme Konusu Şeylerin Bilirkişiye Teslimi	129
3.8.7.2. Öninceleme Aşaması.....	131
3.8.7.3. Bilirkişinin Yetkileri ve Yetkilerin Kullanılmasının Usul ve Esasları	132
3.8.7.2. Bilirkişi Görüşünün Hukuki Niteliği.....	141
3.8.8. Bilirkişinin Denetimi ve Sorumluluğu	143
3.8.8.1. Bilirkişinin Denetimi ve Disiplin Sorumluluğu	143
3.8.8.2. Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu.....	145
3.8.8.3. Bilirkişinin Cezai Sorumluluğu.....	147
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	148
6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUNUN VE İLİŞKİLİ MEVZUATIN ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHER SEKTÖRÜNE UYARLANMASI	148
4.1. ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHERLERDE AYIPLI MALIN TANIMI	149
4.2. ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHERLERDE AYIPLI MALIN TÜRLERİ.....	151
4.2.1. Maddi Ayıp	151
4.2.1.1. Açık Ayıp	151
4.2.1.2. Gizli Ayıp	152
4.2.2. Hukuki Ayıp	152
4.2.3. Ekonomik Ayıp	152
4.3. AYIP İSPATI VE YÜKÜ	153
4.4. ZAMANAŞIMI.....	153
4.5. TÜKETİCİ MAHKEMELERİNE BAŞVURU	154
4.6. BİLİRKİŞİLİK ve BİLİRKİŞİ İNCELEMESİ	159
4.7. ADLİ GEMOLOJİ	161

BEŞİNCİ BÖLÜM	164
TÜRKİYE’DE DEĞERLİ TAŞ SERTİFİKASYONU	164
5.1. SERTİFİKASYON (GEMOLOJİK KONTROL) KAVRAMI.....	164
5.1.1. Sertifikanın Tanımı	165
5.1.2. Sertifika Türleri	169
5.1.3. Sertifikalandırılmada Standartlar	170
5.1.4. Sertifikalarda Alınması Gereken Güvenlik Önlemleri.....	170
5.2. TÜRKİYE’DE SERTİFİKASYON	171
5.2.1. Türkiye’de Sertifika Verme Yetkisine Sahip Kurumların Yetkilendirilmesi: Darphane	171
5.2.2. Türkiye’de Elmas, Değerli Renkli Taş Ve Mücevher Taşlarının Bilimsel Tanımlaması Ve İncelenmesinde Görevli Kurum Ve Kuruluşlar	173
5.2.2.1. Dokuz Eylül Üniversitesi	173
5.2.2.2. İstanbul Kuyumcular Odası.....	173
5.2.2.3. İstanbul Gemoloji Enstitüsü	174
5.3. ULUSLARARASI SERTİFİKASYON	174
5.3.1. Gemological Institute Of America (GIA)	174
5.3.2. Hoge Raad Voor Diamant Antwerp (HRD).....	175
5.4. SERTİFİKA ÖRNEKLERİ.....	175
5.5. PIRLANTADA DEĞERLEME: RAPAPORT	176
5.5.1. Rapaport Tanımı.....	176
5.5.2. Rapaport Listesini Kullanarak Fiyatın Hesaplanması	178
SONUÇ.....	180
KAYNAKÇA	182
EKLER.....	189
ÖZGEÇMİŞ.....	190

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: Görünür Spektrumun Genişletilmiş Haliyle Elektromanyetik Spektrum	20
ŞEKİL 2: Bazı Süstaşlarının Absorbsiyon Spektrumları	21
ŞEKİL 3: Güneş ışığı Altındaki Görüntüleri	24
ŞEKİL 4: Uzun Dalga UV Işığı Altındaki Görüntüleri.....	24
ŞEKİL 5: Chelsea Filtresi	26
ŞEKİL 6: Kedigözü Krizoberil	27
ŞEKİL 7: Yıldız Yakut (Star Ruby) ve Yıldız Safir (Star Sapphire)	28
ŞEKİL 8: Kristal Kuvars Taşı Camsı Parlaklık	30
ŞEKİL 9: Pirit Taşı Metalik Parlaklık.....	30
ŞEKİL 10: Peridot Taşı Yağlı Parlaklık.....	31
ŞEKİL 11: Kristal Şekilleri	33
ŞEKİL 12: Kristal Sistemler	35
ŞEKİL 13: Bazı Minerallerin Kristal Şekilleri.....	36
ŞEKİL 14: Dilinim Yönleri.....	38
ŞEKİL 15: Kaya Tuzu(Halit) ‘nun Kırılımı	39
ŞEKİL 16: Isı İle Muamele Edilmiş Safir Örneği.....	44
ŞEKİL 17: Isı İle Muamele Edilmiş Safir Örneği.....	45
ŞEKİL 18: Değerli Taş – Satıcı – Müşteri – Suç İlişkisi	148

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: Süstaşlarının Oluşumsal Sınıflandırılması.....	9
TABLO 2: Bazı Süstaşlarının Özgöl Ağırlık Değerleri	32
TABLO 3: Kristalin Katyon Değişimine Bağlı Olarak Özgöl Ağırlık Değişimi	32
TABLO 4: Mohs Sertlik Cetveli	41
TABLO 5: Renklendirme Yapılan Bazı Süstaşları	46
TABLO 6: Süstaşlarına Uygulanan Muameleler	49
TABLO 7: Kıymetli Taş Tespit Tutanağı	156
TABLO 8: Standart Sertifika Örneği	168
TABLO 9: Yetki Verilen Özel Ayar Evi Listesi.....	172
TABLO 10: Örnek Rapaport Raporu	178

KISALTMALAR

4C	: Cut, Color, Clarity, Carat
AB	: Avrupa Birliği
AGS	: American Gem Society
ARGE	: Araştırma ve Geliştirme
ASEA	: Agency for Safety, Energy and Environment
AT	: Avrupa Topluluğu
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
C�BJO	: The World Jewellery Confederation
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
CT	: Carat
CVD	: Chemical Vapour Deposition
DGL	: Dokuz Eylül Üniversitesi Gemoloji Test Laboratuvarı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSEF- German Gemology Lab:	German Foundation for Gemstone Research
EBK	: Eski Borçlar Kanunu
EGL	: European Gemological Laboratory
ETKHK	: Eski Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
FEY	: Fiyat Etiket� Y�netmeliği
FT-IR	: Fourier Transform Infrared

GIT	: Thailand Gemology Institute
GIA	: Gemological Institute Of America
GLT	: Gemological Laboratory Of Turkey
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HPHT	: High Pressure High Temperature
HRD	: Hoge Raad Voor Diamant Antwerp
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
I1	: Included
I2	: Included
I3	: Included
IDC	: The International Diamond Council
IF	: Internally Flawless
IGI	: International Gemological Institute
IR	: Infrared Spectroscopy
ISO	: The International Standards Organization
IDL	: International Diamond Laboratory
İGE	: İstanbul Gemoloji Enstitüsü
İKO	: İstanbul Kuyumcular Odası
JVC	: The Jewelers Vigilance Committee
LAB	: Laboratory
LMHC	: Laboratory Manual Harmonization Committee

MTA	: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
N.T.E	: Nadir Toprak Elementleri
RS	: Raman Spectroscopy
SI1	: Slightly Included
SI2	: Slightly Included
SI3	: Slightly Included
SSEF	: Swiss Gemmological Institute
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TKHK	: Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TS	: Türk Standardı
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
UV	: Ultra Viole
VİS	: Visible
VS1	: Very Slightly Included
VS2	: Very Slightly Included
VVS1	: Very Very Slightly Included
VVS2	: Very Very Slightly Included
YBK	: Yeni Borçlar Kanunu
YTKHK	: Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

SİMGELER DİZİNİ

Å	: Ångström
Ag	: Gümüş
Au	: Altın
C	: Karbon
Fe ₃ O ₄ (FeO·Fe ₂ O ₃)	: Demir (II, III) Oksit
FeCr ₂ O ₄	: Demir II Kromat
H ₂ O ₂	: Peroksit
HF	: Hidrojin Florür
Mn ⁺²	: Mangan İyonu
MnCO ₃	: Mangan II Karbonat
NaCl	: Sodyum Klorür
NM	: Nanometre
O	: Oksijen
Pt	: Platin
Si	: Silisyum
SiC	: Silisyum Karbür
SiO ₂	: Silisyum Dioksit
ZnCO ₃	: Çinko Karbonat

GİRİŞ

Gelişen teknoloji ile beraber pek çok farklı disiplin için yeni analiz ve araştırma yöntemleri de ortaya çıkmaktadır. Adli bilimler bu yeni teknoloji konsepti içinde oldukça hızlı bir ilerleme göstermiştir. Adli Bilimler laboratuvarları yakın zamanlara kadar bilinmez ve meçhul olarak kabul edilen algı ve olguları bilimin izin verdiği sınırlar içerisinde açık bilinirliklere ve bulunurluklara dönüştürmüştür. Tarihin eski dönemlerinden itibaren süstaşlarının ışıltılı dünyası insanoğlunu etkilemiş ve farklı algı ve ilgi seviyelerinde süstaşları insanoğlunun hayatına girmiştir. Günümüzde en genel ifadesi ile süstaşları farklı formları ile endüstriyel amaçlardan, ekonomik değer ifade eden tasarruf aracı olmasından bir mübadele aracı olarak kullanımına kadar son derece çeşitli amaçlara hizmet eden bir şekilde kullanılır olmuştur. Alım satıma konu olması kendi özel piyasasını, standartlarını ve normlarını oluşturması ve bir sektör halini alması genel olarak olumlu süreçler altında gelişse dahi normal insan davranış anomalisi olarak tarif edilebilecek suç eylemine konu teşkil etmesi engellenememiştir

Hukuk sistemimiz içinde göreceli olarak daha yeni dönemlere tarihlenen Tüketici Haklarına yönelik olarak yapılan düzenlemeler hem teknolojik gelişmelerden hem de genel rekabet şartlarının tüketici lehine iyileşmesinden olumlu olarak etkilenmiştir. Hem genel hukuk doktrinlerinin sivilleşme ve sosyalleşmesi, hem teknolojinin sektör ayrımı yapmaksızın ve giderek daha karmaşıkleşan, kompleksleşen ve çok disiplinli bir form alacak şekilde gelişmesi, hem de piyasadaki rekabet ortamının daha profesyonel çalışması süreçlerinin sonunda Tüketici Haklarının tanımı ve takibi süreçleri sürekli yeni revizyonlara ihtiyaç göstermiştir. Kıymetli ve Yarı Kıymetli taş (süstaş) sektörü ülkemiz için saha üretiminden standardizasyona, tasarımdan müşteri tüketici bilincine kadar her detayda yeni gelişen sahalardır.

En genel ifadesi ile değerli ve yarı değerli taşların incelenmesi ile uğraşan bilim dalına gemoloji, bilim insanlarına da gemolog adı verilmektedir. Gemoloji (süstaş bilimi) mineralojinin çok yeni bir alt disiplini olarak başta elmas, zümrüt, safir ve yakut olmak üzere TS 6173'te listelenen 213 adet materyalin ve muhtelif gerekçelerle trend oluşturmuş taşların incelenmesi, tanımlanması ve sınıflanması konusunda çalışır. Amaç süstaşını gerek ham gerekse işlenmiş haliyle, üzerinde yıpratıcı ve zarar verici hiçbir test

yapmadan en doğru şekilde tanımlamaktır. Malzemeye maddi bir değer biçmek ise deneyime dayalı kişisel bir tercihtir. Keza taş kesimi (lapidary) ve mücevher yapımı (kuyumculuk) gemoloji ile çok yakından ilgilidir.

Elmas ve değerli renkli taş standardizasyonu ile tüketicinin bilinçlendirilmesi süreçleri ve bu süreçlerde gerek yaşanan gerekse de olası yaşanacak olumsuzluklar birbirinden farklı iki ayrı saha ve konunun ara kesitinin Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun bünyesinde oluşturulması en sağlıklı sonuçların üretilebileceği kanaatini oluşturmuştur.

Bu kanaatten yola çıkarak taş sektörünün standartları, kavramları ve bilimsel gemoloji laboratuvar uygulamaları ve kabiliyetleri ile birlikte, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, uygulama yönetmeliği ve ilişkili mevzuat taranmıştır. Sektörde genel olarak tesbit edilen problem ise sektör paydaşlarının ve adli normların bu imkân ve kabiliyetlerden faydalanmasındaki eksiklikler olarak ifade edilebilir. Bu sorunun tarafların konuyu çok disiplinli bir saha olarak tanımlaması ve disiplinlerin birbiri hakkındaki farkındalıklarının arttırılması ile çözülebileceği sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada çözüme katkı vermek adına 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve uygulama yönetmeliği ve ilişkili mevzuatta sektöre özel yapılabilecek düzenlemeler somut olarak teklif edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR – TANIMLAR

1.1. SÜSTAŞI - MÜCEVHER - DEĞERLİ TAŞ - YARI DEĞERLİ TAŞ KAVRAMLARI

1.1.1. Süstaşı Kavramı

Kıymetli ve yarı kıymetli taşlar (Süstaşları) tarih öncesi çağlardan beri güzellik, zenginlik ve statü simgeleri olarak kullanılmışlardır. Günümüzde süstaşlarının bir kısmı, az da olsa sanayide kullanılmaktadır. Kıymetli, yarı kıymetli taşların tümünü kapsayan ve genel kabul görmüş net bir tanımlama yoktur. Buna rağmen bir malzemenin kıymetli-yarı kıymetli taş (süstaşı) sayılabilmesi için bazı temel kriterler vardır. Bunlar dayanıklılık, güzellik, nadirliktir.

Dayanıklılık; bu kavram sertlik, kırılma, darbelere ve dış etkenlere dayanım gibi özelliklerle açıklanır.

Güzellik; Her ne kadar göreceli bir kavramsa da taşın temiz, şeffaf, çekici renkli ve işlenebilir boyutlarda olması gibi bazı özelliklerini içerir.

Nadirlik; Bir objeyi değerli kılan onun az rastlanır olmasıdır. Örneğin binlerce caratlık (ct) elmas üretimi içersinde sadece birkaç yüz caratı pembe elmasdır. Dolayısıyla bir pembe elmasın değeri sıradan bir elmasın binlerce katıdır (Hatipoğlu 2015; MTA Genel Müdürlüğü 2017; Hurlbut ve Kammerling 1991).

Bu temel kriterlerin dışında taşınabilirlik, kesilebilme, parlatılabilme, ışık yansıtma, ışıkkırma, bünyesinde safsızlıklar içermesi gibi bazı özelliklerde taşların değerlerini belirleyen ve artıran diğer unsurlardır. Kıymetli taşları, yarı kıymetli taşlardan ayıran kesin bir tanımlama yoktur. Yüzyıllardan bu yana sürüp gelen geleneğe uyularak elmas, zümrüt, safir ve yakut kıymetli taşlar kategorisinde, diğerleri yarı kıymetli taşlar kategorisinde yer alır. Bu dört kıymetli taş taşlandığında asil taş kategorisine dâhil olur.

Genel anlamda süstaşları denildiğinde doğal kökenli taşlar kastediliyorsa da süstaşı kavramı bazı organik materyalleri (mercan, kehribar, inci gibi) ve gelişen teknolojinin bir sonucu olarak sentetik ve imitasyonları da içermektedir. Son senelerde laboratuvarlarda üretilen süstaşlarının, dünya piyasasında giderek artan bir öneme sahip olmaya başladıkları gözlenmektedir (MTA Genel Müdürlüğü 2017; DPTK 2001).

TS 6173 ve TS 6174 'de yer alan süstaşları şunlardır; Platin, Altın, Gümüş, Elmas, Kükürt, Datolit, Dişten, Dumortierit, Fenaklit, Almandin, Andradit, Demantoid, Melanit, Topazolit, Grossular, Hessonit, Hidrogrossular, Piroop, Spesartin, Uvarovit, Kondradit, Olivin, Fayalit, Forsterit, Krisolit (Zeberjet), Titanit(Sfen), Topaz, Zirkon, Hiyazinit, Jargon, Radyoaktif Zirkon, Starlit, Danburit, Adularya (Aytaşı), Albit, Albit Aytacı, Labrador, Mikroklin, Amazonu, Oligoklas, Avantürün(Oligoklas Türü) (Güneştaşı), OH.ok.1as, Sanidin, Kuvars, Ametist, Avantürün (Kuvars Türü), Morion, Kaplangözü Kuvars, Kaya Kristali (Dağ Kristali – Necef Taşı), Kedigözü Kuvars, Mavi Kuvars, Pembe Kuvars, Sitrin, Süt Kuvars, Şahingözü Kuvars, Rutilli Kuvars, Kalsedon, Agat (Akik), Knhidros, Yosun (dentriltli) Agat, Heliotrop (Kantaşı), Arakan, Jasper (Jaspis, Jasp), Karneol, Krizopras, Lidit (Mihenktaş), Oniks (Silis oniks), Plazma, Sardoniks, Sarder, Sileks (Çakmaktaşı), Boynuztaşı, Lazurit, Opal, Asil Opal (Jel Opal), Ateş Opali, Beyaz (Süt) Opal, Hidrofon, Hiyalit-(Camtaşı), Prasopal (Gözenekli Opal), Siyah Opal, Su Opali, Skapolit, Asil Skapolit, Sodalit, Şabazit, Epidot (pistazit), Hetnimorfit, Prehnit, Vezüvyan (İdokras) , Zoisit (Tanzanit), Tulit, Aksinit, Beril, Akuvamarin, Altın Beril, Goşenit, Heliodor, Morganit, Zümrüt, Benitoit, Dioptas, Turmalin, Akroit, Dravit, Elbait, İndigolit, Rubellit, Şörlit, Vardalit, Kordiyerit, İolit, Dikroit, İndialit, Tabaka Silikatlar, Apofillit, Margarit, Aktinolit, Nefrit, Diopsit, Jadeit, Rodonit, Spodümen, Hiddenit, Kunzit, Krizokol, Garniyerit, Sepiolit (Lületaşı), Anatas, Hematit, Parlak Hematit (Spekularit, Olijist), Kasiterit, Kromit, Kuprit, Rutil, Zinkit, Diaspor, Korendum, Safir, Yıldız Safir, Yakut, Yıldız Yakut, Krizoberil, Aleksandrit, Kedigözü, Spinel, Pembe Spinel, Pikotit, Pleonast, Seylanit, Spinel Yakutu, Gahnit, Çinkoblend (Sfalarit), Kalkopirit, Pirit, Galenit, Kovellin, Orpiment, Realgar, Azurit, Malakit, Rodokrozit, Smitsonit, Dolomit, Stronsiyanit, Kalsit, Apatit, Brazilanit, Lazulit, Monazit, Turkuvaz (Turkis, Firuze), Damarlı Turkuvaz, Odontolit, Anglezit, Barit, Sölestin, Fluorit, Atakamit, Vülfenit, Şeelit, Dolomit, Traverten, Mermer, Oniks, Mermer Oniksi, Jips Oniksi, Aventurin, Lapis Lazulli, Diyabaz, Gnays, Granit, Opsidyen, Serpantin,

Amfibolit, Listvenit, İnci, Avustralya incisi, Tatlı Su incisi, Klam, Konç, Mavi inci, Siyah inci, Uzak Doğu incisi, Venezüella incisi, Kehribar, Amber, Baltık Tipi, Romanya Tipi, Sicilya Tipi, Oltutaşı (Karakahribar), Mercan, Kırmızı Mercan, Siyah Mercan, Silisleşmiş Ağaç (TSE-6173 1988); (TSE-6174 1998).

Süstaşları ya da kıymeli taşlar olarak tanımlanan malzemeler yarı kıymetli ve kıymetli süstaşları olmak üzere iki grup altında incelenirler (Hatipoğlu 2015; DPTK 2001). Süstaşları doğada yaygın olarak bulunan karbon, alüminyum, silisyum, kalsiyum ve magnezyum gibi elementler tarafından oluşturulur. Doğada çeşitli fiziksel ve kimyasal koşullar altında, özellikle büyük basınç altında oluşmuşlardır. Sertlikleri 6'nın üzerindedir. Süstaşları kullanım alanlarına göre üç grup altında toplanır.

1. Endüstriyel süstaşları: Bunlar yapay elmas, kristal kuvars gibi endüstri dallarında kullanılan kıymetli taşlardır.

Kıymetli taşların en değerlisi ve serti olan kristal elmas, mücevher olarak kullanımının yanı sıra endüstriyel olarak da her türlü malzemeyi kesme, delme ve aşındırmada kullanılmaktadır. Elmas düşük kalitede ve hatta toz halinde bile olsa endüstride kullanılabilir. Korund (Alüminyum oksit) grubuna ait yakut, safir ile granat grubu minerallerin, iyi kristallileri mücevhercilikte ve diğerleri de metal kesmede, parlatma işlerinde ve aşındırmada kullanılır.

Beril grubuna giren yakut, akuvamarin heliodor gibi kıymetli taşlar, mücevherciliğin yanı sıra hassas terazilerin yapımında da kullanılır. Benzer şekilde yeşil turmalinde, turmalin kaması yapımında ve polarizasyon aletlerinin yapımında kullanılır. Kristal kuvarsın renklileri süstaşı olarak bazı çeşitleri de telsiz ve radyolarda kullanılır. Sert oluşu ve asitlerden etkilenmemesi nedeniyle bazı tür agatlar laboratuvarlar için havan imalatında, ayrıca terazi ve bıçak ağızlarında, tekstil silindirlerinde ve spatül olarak kullanılırlar.

2. Mücevher taşları: Ziynet eşyalarına monte edilerek kullanılan elmas, zümrüt ve yakut gibi kıymetli süstaşlarıdır.

3. Süsleme taşları: Kıymetli ve hatıra amacıyla kullanılacak eşyaların süslemesinde kullanılan taşlardır. Işık geçirgenliği sebebi ile kullanılan oniks gibi (Sdugo 2011; MTA Genel Müdürlüğü 2017; İTÜ Maden Fakültesi 2018; DPTK 2001).

Süstaşlarını Değerlendirme Kriterleri:

Süstaşlarının değerlendirilmesinde dört ana özellik aranır. Bunlar; Güzellik, dayanıklılık, nadirlik, taşınabilirliktir, Bunların dışında; Kesilebilme, parlatılabilme, ışık yansıtma, ışık kırma gibi özellikler de taşların değerini belirleyen en önemli özelliklerdendir. Kökenlerine göre süstaşları organik ve kimyasal olmak üzere iki grup altında toplanır. Örneğin Oltu taşı ve Kehrbar organik kökenli süstaşlarıdır. Opal ve Ametist ise kimyasal kökenlidir. Toplam sayıları 135 ten fazla olan kimyasal kökenli süstaşları, bileşimlerine göre farklı gruplarda toplanabilirler (İTÜ Maden Fakültesi 2018; DPTK 2001; Hurlbut ve Kammerling 1991).

Süstaşları; özgün fiziko-kimyasal özelliklerinden kaynaklanan güzellik ve albenilik, ender bulunma, iri kristal olabilme ve şekillendirmeye uygunluk olarak ifade edilebilecek nedenler sonucu özel değer kazanmış mineral (cevher), kaya ve taşlaşmış organik malzeme için geçerli genel bir tanımlamadır (Hatipoğlu 2015). Süstaşı, yerkabuğundan çıkarılıp işlenen, süs ve/veya ziynet eşyası olarak kullanılan, güzellik ve estetik görünüm, dayanıklılık ve ender bulunma, taşınabilme ve şekillendirmeye uygunluk, iri ve tek kristal olma, sertlik, parlaklık, saydamlık ve saflık özelliklerinin hepsini veya bir kısmını ihtiva eden değişik renkli mineral, taş ve kavkılar olup, “Kıymetli taş”, “Mücevher taşı”, “Ziynet taşı”, “Yarıkıymetli taş” veya genel olarak süstaşı (gemstone, preciousstone, jewellerystone, semipreciousstone) gibi isimler de verilmektedir (TSE-6173 1988).

Yerkabuğundan çıkartılan, işlenen ve insanlar tarafından süs ve ziynet eşyası olarak kullanılan yüzlerce mineral bulunmaktadır. Mineraller kıymetli taş, yarı kıymetli taş ve mücevher taşı olarak sınıflandırılmakta olup genel olarak ise süstaşları olarak tanımlanmaktadır (Kuşçu 2017).

Şeklinde tanım ve düzenlemeler vardır.

Kullanılan kavram ve yaklaşımlardaki aynılık veya benzerlikler akademik olarak ortak dilin oluştuğunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Ulaşılması gereken nokta bu ortak dilin sektörün tüm paydaşları tarafından kullanılmasıdır. Dünya da mücevher sektörünü düzenleyen, regüle eden büyük kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşların en önemli temsilcileri arasında; Federal Ticaret Komisyonu, IDC, Cibjo, JVC ve ISO gibi organizasyonlar bulunmaktadır. Bu kuruluşlar mücevherat sektörü ortak terim ve kavramlarının sektör paydaşları tarafından hangi anlamda kullanılabileceğine veya kullanılması gerektiğine veya kullanılmaması halinde devreye girecek yaptırımların belirlendiği rehberler (guides), kılavuzlar (bluebooks), bülten ve standartlar sunmakta, kongreler düzenlenmekte ve sonuç bildirgesi olarak yayınlamaktadır (Duymaz 2017; Cibjo 2016; Federal Trade Commission 2017; Jewelryguidesstatement 2010; ISO 2017; IDC 2013). Bu kuruluşların Amerika’da bulunan en önemli temsilcilerinden biri olan Federal Ticaret Komisyonu (“FTC” ya da “Komisyon”)

1.1.2. Mücevher Kavramı

Mücevher kavramı, takı amaçlı kullanılan bir mücevher, soyut ve somut öğelerden oluşmaktadır. Soyut yapı, mücevherin temsil ettiği hayali düşünceleri, temaları veya mistiksel anlatımları içeren ve genel anlamda tasarım kelimesi altında toplanan görünüşsel modelidir. Somut yapı ise, mücevherin oluştuğu materyalleri yani emtiaları anlatmaktadır. Bundan dolayı mücevher kelimesi de gerçekte somut yapıyı ifade eden özgün ifadedir. Şöyle ki, Arapça (mü hecesi) “iki” ve (cevher hecesi) ise değerli “emtia” anlamına gelmektedir. Burada birinci mü de ifade edilen cevher, soy metali (yani altını, platin grubundan birini veya gümüşü), ikinci “mü” de ifade edilen cevher ise, takının üzerinde mihlanmış süstaşlarını anlatmaktadır. Bu materyallerden ilki “metalürji”, diğeri ise “gemoloji” biliminin uğraş alanı içerisinde. O halde bir kıymetli takının mücevher olarak adlandırılabilmesi için bunun özel veya genel bir tasarım kalıbına göre en az bir cins soy metalden ve bir tür süstaşından yapılmış olması gerekir. Bu özellikleri taşııyorsa bu takı mücevher olmayıp, değersiz ve çok bulunan materyallerden yapılmış ise “bijuteri”, sadece yüksek ayarlı soy metalden üretilmiş ise “ziynet” adı altında ifade edilmelidir (Hatipoğlu 2015).

1.1.3. Kıymetli Taş Kavramı

Belli özelliklere sahip albenisi yüksek, mücevher süsleme ve benzeri sektörlerde kullanılan organik, mineral ya da kayalardan oluşmuş malzemelere kıymetli taş veya değerli taş denir. Değerli taş olabilme kriterleri arasında: ender bulunmalı, albenili olmalı, sert olmalı, şekillendirilmeye uygun olmak bulunmalıdır (Hatipoğlu 2015). 1567 Sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'ın 2. Maddesinin k bendinde sekiz adet kıymetli taş sayılmıştır. Bunlar; elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, safir, topaz, zebercet ve incidir (1567 Sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar).

1.1.4. Yarı Kıymetli Taş Kavramı

Yarı kıymetli süstaşı kelimesi, ticarete yaygınca kullanılmasına karşın gerçekte bilimsel bir tanımlama değildir. Çünkü yarı kıymetli denen birçok süstaşı kıymetli bir türden daha değerli olabilir. Bunların tümü için en iyi terim süstaşıdır (Hatipoğlu 2015). “Kullanılmaması gereken yanıltıcı bir terim” olarak uluslararası literatürde yer almaktadır (Cibjo 2016).

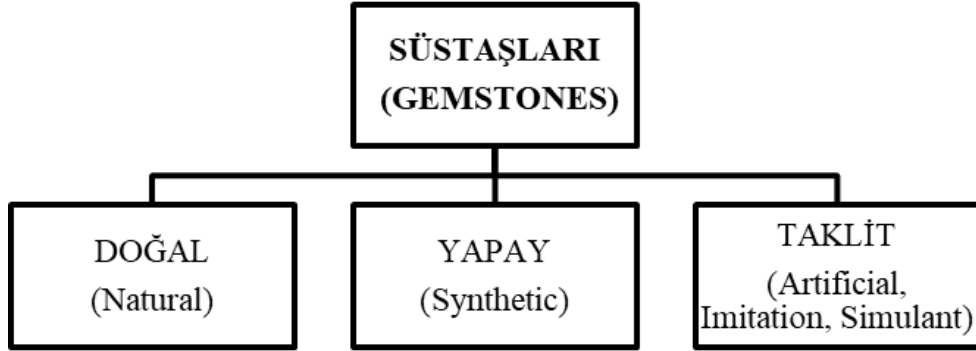
1.2. SÜSTAŞLARININ SINIFLANDIRILMASI

Çağlar boyu insanlar tarafından özel değer verilmiş, zengin ve soylular tarafından yaygınca kullanılmış ve bu yüzden tanınmış süstaşları; Kıymetli Süstaşları (Mücevher Süstaşları) olarak isimlendirilebilirken, diğerlerini de Yarı Kıymetli Süstaşları (Takı ve Dekoratif Obje Taşları) olarak adlandırmak oldukça yerinde bir gruplamadır. Mücevher Taşları da Ticareti yaygın yapılan mücevher taşları, Ticareti nadir yapılan mücevher taşları olarak iki grupta toplanabilirler (Hatipoğlu 2011).

1.2.1. Süstaşlarının Oluşumsal Sınıflandırılması

Süstaşları oluşum yapısı bakımından Tablo 1’de görüldüğü üzere; Doğal, Yapay ve Taklit olarak gruplandırılmaktadır (Hatipoğlu 2011)

TABLO 1: Süstaşlarının Oluşumsal Sınıflandırılması

KAYNAK: Hatipoğlu, M., Süstaşları Minerolojisi, 2015

1.2.1.1. Doğal (Naturel) Süstaşları

Oluşumunda insan müdahalesi olmaksızın tamamının doğada ve doğa şartlarında oluşmuş daha sonra kesilme, taşlama, parlatma gibi işlemler görmüş olan mineraller veya organik malzemeler olarak ifade edilebilir (Hatipoğlu 2015).

1.2.1.2. Sentetik – Yapay (Synthetic) Süstaşları

Kuyumculuk endüstrisi, üretilen ve benzeyen değerli taşlar için özel terimler kullanır: sentetik ve taklit. Aralarındaki farklar ince ama önem arz etmektedir. Sentetik, esas olarak aynı kimyasal bileşime, kristal yapısına ve doğal taş malzemesi olarak optik ve fiziksel özelliklere sahip olan yapay malzeme için kullanılmaktadır (GIA 2018). Doğal olarak var olan muadillerininkiyle aynı kimyasal bileşimi, fiziksel özellikleri ve yapıyı esas alan yapay ürünlerdir (Cibjo 2016). Kıymetli taşların iyi pazar bulması ve ekonomisi, insanlar tarafından taklitlerinin, yani sentetiklerinin ve imitasyonlarının yapılmasına neden olmuştur. Sentetikler gerek kimyasal gerekse fiziksel anlamda, taklit edildikleri taşın tam bir kopyasıdır. İmitasyonlar ise sadece görünüş olarak taklit edildikleri taş benzerler. İmitasyonlar için genellikle cam ve plastik kullanılır. 1900'lü yıllardan itibaren doğal kıymetli taşlara benzeyen sentetik maddelerin yapımı gerçekleştirilmiştir. İmal edilen ilk sentetik taş safirdir. 1902 de General Electric Firması süstaşı olarak kullanılan

elmaslar kadar temiz, fakat küçük boyda elmas yapımını gerçekleştirmiştir. Sonradan çeşitli eritme teknikleri kullanılarak zümrüt, yakut ve aleksandrit gibi taşların sentetikleri üretilmiştir. Günümüzde hemen her çeşit taşın sentetiği üretilmektedir ve bu üretim her geçen gün artmaktadır. Elmas dışı renkli doğal taşlarda ise, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış, küçük çaplı, düşük maliyetli bir üretim söz konusudur. Bu sektörde belli başlı birkaç üretici firma ile çoğunluğu gelişmekte olan ülkeler, tüketici talebine göre üretim yapmaktadırlar. Elmas yataklarındaki çalışmalar kuyu, galeri, patlayıcı madde ve tahkimatla yapılır. Bunlar sistematik araştırma ve çalışma metodlarına sahip büyük firmalar ve devlete ait organizasyonlar tarafından gerçekleştirilir (İTÜ Maden Fakültesi 2018).

Tamamen doğal, yani jeolojik süreçler sonrasında oluşmuş elmaslar yerine, teknolojik işlemler sonucunda oluşturulmuş yani laboratuvar ortamında insanlar tarafından yapılan elmaslara sentetik elmas denir. Sentetik elmaslar, sektörde kültür elması olarak da adlandırılır. Sentetik elmasın kimyasal, fiziksel hatta optiksel özellikleri birebir doğal elmasla aynıdır. Yani laboratuvarda üretilen bu elmaslar, elmas taklidi veya benzeri değil, tam anlamıyla birer elmastırlar. Doğal elmaslardan farkları, oluşum yerleri ve oluşum zamanlarıdır.

Üretim yöntemlerine göre 2 çeşit sentetik elmas türü vardır:

1. HPHT (Yüksek Basınç, Yüksek Sıcaklık – High Pressure High Temperature) sentetik elmasları;

Yüksek basınç, yüksek sıcaklık (High Pressure High Temperature – HPHT) yöntemi ile elmasın büyümesi sürecinde birebir doğadaki elmasın oluşum ortamı laboratuvarında oluşturuldu. Yani doğa taklit edildi. 1950'lerin ortasında ilk ASEA ve daha sonra General Electric firmaları HPHT yöntemini kullanarak sentetik elmas yapmışlardır. Yaklaşık 1,400 °C sıcaklık ve 55.000 atmosfer basınç verilerek, grafitten bir elmas yapılmıştır. İlk sentetik elmas, 1980 yıllarda pırlanta pazarına girdi. Bugün her boyutta, şekilde, renkte, berraklıkta sentetik elmaslar alınıp satılabiliyor.

2. CVD (Kimyasal Buhar Biriktirme – Chemical Vapour Deposition) sentetik elmasları;

1950’li yıllarda, sentetik elmas oluşturmak için, Kimyasal Buhar Biriktirme – Chemical Vapour Deposition (CVD) adında, başka bir yöntem geliştirildi. Bu yöntemde düşük basınç, yaklaşık 1 atm, düşük sıcaklık, 800 – 1000 °C kullanılır. CVD yönteminde ana prensip, tank benzeri bir reaktörde, metan gazından yararlanarak bol miktarda karbon üretilip, bu karbonların reaktörün alt bölmesinde bulunan elmas haznesinde birikmesini sağlamaktır. Bu yöntemle, kahverengimsi, griyimsi, mavimsi veya renksiz elmaslar üretmek mümkündür. CVD yöntemi ile üretilen ilk mücevher kalitesindeki ticari elmas 2000 yılında piyasaya verilmiştir (HRD Antwerp Course Book tarih yok; Webster 1994).

1.2.1.3. Taklit (Artificial, İmitation, Simulant) Süstaşları

Doğal taşlar gibi görünen malzemeler de vardır. Kimyasal bileşimi ve / veya fiziksel özellikleri veya yapıları doğal taşlardan tamamen farklı olan doğal malzemelerin görünümünü taklit eden bu ürünler simulant veya taklit olarak adlandırılır. Doğal ya da insan yapımı olabilmektedir (GIA 2018). Taklit süstaşları üç şekilde gruplandırılabilir.

1.2.1.3.1. Kristalize Olmuş veya Olmamış Yapay Ürünler

Kristalizasyon, çözeltideki saf katıları elde etmekte kullanılan bilinen en eski metotlardan biridir. Kristalizasyon bir çözücünün içinde çözünmüş kimyasal bir bileşiğin belirli koşullar altında çöktürülmesi yoluyla katı ve sıvı fazlarının birbirinden ayrılmasını sağlayan işlemin adıdır. Kristalizasyon bu özelliğiyle çözünen çözünürlük özelliklerini fiziksel ve kimyasal tepkimelerle değiştirme yoluyla sağlanan bir çöktürme türüdür (Wikipedia). *Kristalizasyon tekniği* şu şekilde uygulanır: Kimyasal bileşik için uygun bir çözücü bulunup çözelti kaynama noktasına ulaşılan dek ısıtılır. Kaynamakta olan çözelti soğumaya bırakılmadan önce hızla süzülür. Süzülen çözeltinin üzeri saat camı ile kapatılarak soğumaya bırakılır. Bu şekilde kristal oluşumu sağlanır. Oluşan kristallerin büyüklüğü soğutma işlemine bağlıdır. Hızlı soğutma ile küçük, yavaş soğutma ile büyük kristal oluşumu sağlanmaktadır (Kristalizasyon). Bu konu başlığı altında bahsedilen kristalizasyon işleminin uygulama şekli, ham maddenin kendisinin ve ham maddeye uygulanan kristalizasyon işleminin yapay olması prensibine dayanmaktadır. Temel kristalizasyon işleminden ayrıldığı nokta ise yapay olarak uygulanmasıdır. Değerli taşları

taklit eden, bilinen doğal ürünler içermeyen kristal ürünler oluşabileceği gibi değerli taşların ve organik maddelerin görünümünü taklit eden kristalize olmamış yapay ürünler de oluşabilmektedir.

1.2.1.3.2. Yapay Olarak Üretilen Kompozit Taşlar

Yapıştırma veya diğer yapay yöntemlerle birleştirilen iki veya daha fazla, daha önce ayrı parça veya tabakadan oluşan bileşik ürünler. Bileşenleri doğal ve / veya yapay olabilir, ancak en azından bir kısmı bir değerli taş olmalıdır (GIA 2018; Webster 1994).

1.2.1.3.3. Yeniden Yapılandırılmış Değerli Taşlar

Farklı yapay materyaller eritilip daha sonra kontrollü kristalleştirme yolu ile tutarlı bir bütün oluşturmak üzere doğal malzemelerin kaynaştırılmasıdır.

1.2.2. Süstaşlarının Kökensele Sınıflaması

Süstaşlarında doğal oluşum sürecinde; mineral kökenli, kaya kökenli ve taşlaşmış organik malzeme kökenli olarak meydana gelirler (Hatipoğlu 2015).

1.2.2.1. Magmatik Kayaçlara Bağlı Süstaşı Oluşumu

Ultrabazik kayaçlara bağlı boru şekilli kimberlitler içerisinde elmas yatakları primer olarak bulunur. Gök yakut, diyopsit, enstatit, hipersten, olivin ile granatlardan pirop, rodolit ve uvarovit ultrabazik kayaçlara bağlı olarak oluşan diğer süstaşlarıdır. Pirop ve gök yakut ekonomik olarak değerlendirilebilenlerdendir. Pegmatitler önemli süstaşı potansiyeli içeren magmatik kayaçlardır. Anatas, apatit, aksinit, zümrüt ve beril başta olmak üzere krizoberil, kordiyerit, diyopsit, feldspat, fluorit, granat, disten, lazurit, skapolit, spodümen, topaz, turmalin ve zirkon gibi pek çok süstaşının kaynağı pegmatitlerdir. Granit gibi bazı derinlik kayaçlarına bağlı olarak da süstaşı yatakları oluşmaktadır. Örneğin, granat, sfen, zirkon, kuvars, feldspat, topaz kaynağı olarak granitler ve içerdikleri mikropegmatitler değerlendirilebilmektedir. Asitten bazik bileşime kadar alkaline nitelikteki tüm derinlik kayaçlarında gök yakut, plajiyoklas, olivin, pirop ve granat oluşumu olağandır. Ayrıca obsidyen ve diğer volkanik camlar da süstaşı olarak değerlendirilmektedir (İTÜ Maden Fakültesi 2018).

1.2.2.2. Metamorfik Kayaçlara Bağlı Süstaşı Oluşumu

Karbonatlı metamorfik kayaçlar, özellikle kristalin kireçtaşları (mermerler) başta lazurit olmak üzere, süstaşı olarak kullanılan spinellerin ana kaynağıdır. Bunlara bağlı olarak önemli yakut ve mavi yakut ile zümrüt yatakları oluşmaktadır. Ayrıca apatit, aksinit, kordiyerit, diyopsit, epidot, grassular, andradit, fluorit, skapolit, sfalerit, sfen, stealit, turmalin, vilemit, zensit gibi süstaşları olağandır bazıları bölgesel metamorfizmaya uğramış karbonatlı kayaçlarda izlenir. Genellikle asidik intrüzif kayaçlarla ilişkili olup, kontak metamorfizma ürünüdürler. Karbonatlı olmayan metamorfik kayaçlardan şist ve gneyslarda zümrüt ve yakut ile karbonatlı metamorfik kayaçlarda bulunan tüm süstaşları bulunabilir. Aktinolit, anatas, andaluzit, aquamarin, spessartin, jadeit, nefrit, ile kaplan gözü ve jasp türü kuvars, silimanit ve topaz da ekonomik boyutlu olabilir (İTÜ Maden Fakültesi 2018).

1.2.2.3. Hidrotermal Çözeltilere Bağlı Süstaşı Oluşumu

Opal, kalsit, epidot, pektolit, prehnit, tomsonit ve kuvars kristalleri volkanik kayaçların kovuk ve çatlaklarında hidrotermal çözeltiler tarafından oluşturulurlar (İTÜ Maden Fakültesi 2018).

1.2.2.4. Organik Kökenli Süstaş Yatakları

Sedimanter kayaçlar içerisinde bulunan nadir süstaşlarıdır. Kehribar da bitkisel kökenli olup çam reçinelerinin fosilleşmesi ile oluşmuştur. Sedef ise ince taneli aragonit kristallerinden oluşan bir süstaşıdır. Kehribar, Mercan, Fildişi, Silisleşmiş ağaç (Jet = gagat), Deniz kabuğu, Kaplumbağa kabuğu (İTÜ Maden Fakültesi 2018) .

1.2.3. Süstaşlarının Ticari Sınıflaması

Süstaşları ticari sınıflandırmada “kıymet” ve nadirlik üzerine dayanan, çeşitli süstaşı kategorilerini içerisine alan bir sınıflandırmaya tabi tutulurlar. Bunlar;

1. Kıymetli Süstaşları (Precious Gems): Yüksek piyasa değerine sahip, işlenmiş süstaşlarıdır.

2. Yarı Kıymetli Süstaşları (Semi Precious Gems): Miktar ve tür bakımından her zaman bulunabilecek mamul ve yarımamul bütün süstaşlarıdır.
3. Nadir Süstaşları (Rare Gems): Daha ender, daha az bilinen süstaşı türleridir.
4. Müzelik Süstaşları (Museum Gems): Süstaşları koleksiyonu yapan kişi ya da kurumlar için o türün en orijinal, en büyük ve en tipik örneğidir (Hatipoğlu 2015).

1.2.4. Süstaşlarının Değersel Sınıflaması

Süstaşları genel bir kural olmamasına rağmen çağlar boyu insanların onlara verdikleri değer, doğada diğerlerine göre nispeten daha az bulunmaları, insanların büyük kısmı tarafından tanınmaları gibi etmenler yüzünden göreceli olarak Kıymetli Süstaşları ve Yarıkıymetli Süstaşları şeklinde sınıflandırılırlar (DPTK 2001).

1.2.5. Süstaşlarının Grupsal Sınıflaması

Süstaşlarının bir kısmı kimyasal köken bakımından belirli mineral gruplarının üyeleridir. Bazılarının çok tanınarak özel değer kazanmaları sonucu mineral isimleri ile süstaşı isimleri farklıdır (örg. Mor renkli kuvarsın süstaşı ismi ametistdir). Süstaşlarının yaygınca bulunduğu gruplara aşağıdakiler örnek verilebilir;

- Kuvars Grubu Süstaşları: Dumanlı Kuvars, Kaplangözü, Kalsedon, Agat, Krizopras
- Korundum Grubu Süstaşları: Safir, Yakut
- Beril Grubu Süstaşları: Zümrüt, Akuamarin, Krizoberil, Morganit, Aleksandrit
- Turmalin Grubu Süstaşları: Akroit, Dravit, Elbeit, İndikolit, Rubellit ve Skorl
- Spodümen Grubu Süstaşları: Spodümen, Kunzit, Hiddemit
- Granat Grubu Süstaşları: Pirop, Almandin, Spessartin, Grossular, Uvarovit, Andradit
- Feldspat Grubu Süstaşları: Amazonit, Aytaşı (Moon Stone), Labradorit, Lapis Lazuli
- Piroksin Grubu Süstaşları: Ojit, Enstatit
- Amfibol Grubu Süstaşları: Hornblend, Tremolit, Asbest (Hatipoğlu 2015; Trgemoloji 2018; Mineralagat 2018; TS 6173 tarih yok; TS 6174 tarih yok).

1.2.6. Süstaşlarının Kimyasal Sınıflaması

Mineraller değişik ölçütler esas alınarak sınıflandırılabilir. Yaklaşık yüzyılı aşkın bir zamandan beri minerallerin sınıflandırılması kimyasal temele oturtularak yapılmaktadır. En yaygın kullanılanı C. Polache, H. Berman, C. Frondel (1952) ve H. Strunz (1966) tarafından kimyasal temele dayanan sınıflama olup, aşağıdaki bölümlere ayrılmaktadır. Günümüzdeki sınıflamada da kimyasal bileşimle beraber, yapı esas alınmaktadır. Bu çerçevede süstaşları içerdikleri temel anyon gruplarına göre bölümlenirler.

- Elementler: Elmas (C)
- Silikatlar: Beril, Turmalin, Kuvars, Topaz
- Oksit ve Hidroksitler: Korundum, Krizoberil, Diaspor
- Halidler: Florit
- Karbonatlar: Rodokrozit, Malakit, Azurit
- Fosfatlar: Turkvaz (Hatipoğlu 2015; Müdürlüğü 1994; Klein ve Hurlbut 1993; Dora 1991; Kurt ve Arık 2015; Uz 1994).

1.2.7. Süstaşlarının Kullanımsal Sınıflaması

Kıymetli taşlar herşeyden önce süs malzemesi olarak, süs heykelciklerin yapımında, diğer sanatsal yapıtlarda ve sergilenmek amacıyla koleksiyonculukta kullanılır. Sanatsal değere sahip eserlerde kullanılan değerli taşlarda bulunmaktadır.

İşlenebilir süstaşı: Mohs sertlik eşeline göre “4” ve daha yukarı sertliğe sahip olan elmas aşındırıcılar yardımıyla şekillendirilirken özelliğini kaybetmeyen süstaşlarıdır.

Dekoratif süstaşı: Mohs sertlik eşeline göre “4”den daha düşük sertliğe sahip olan ve sadece karakteristik renk ve görünümü bakımından ilgi çeken, aksesuar amacıyla teşhir edilebilen süstaşları anlamlarına gelen malzemeler için kullanılmıştır. Ancak sınıflandırmada bu özelliklere uymayan istisnai birkaç süstaşı bulunabilir (örğ. Jet (oltutaşı), sepiolit (lületaşı)) (Hatipoğlu 2015).

İKİNCİ BÖLÜM

GEMOLOJİ VE FİZİKO – KİMYASAL YAKLAŞIMLAR

2.1. Gemoloji Kavramı

En genel ifadesi ile mücevher taşlarının incelenmesi ile uğraşan bilim dalına *gemoloji*, bilim adamlarına da *gemolog* adı verilmektedir. Gemoloji (süstaşı bilimi) mineralojinin çok yeni bir alt disiplini olarak başta elmas, zümrüt, safir ve yakut olmak üzere TS 6173'te listelenen 213 adet materyalin ve muhtelif gerekçelerle trend oluşturmuş taşların incelenmesi, tanımlanması ve sınıflanması konusunda çalışır. Amaç süstaşını gerek ham gerekse işlenmiş haliyle, üzerinde yıpratıcı ve zarar verici hiçbir test yapmadan (*minerolojik incelemeden* bu noktadan ayrılmaktadır) en doğru şekilde tanımlamaktır. Malzemeye maddi bir değer biçmek ise deneyime dayalı kişisel bir tercihtir. Keza taş kesimi (lapidary) ve mücevher yapımı (kuyumculuk) gemoloji ile çok yakından ilgilidir. Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu (İMYO), Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programı Kurucu Öğretim Üyesi, Program Koordinatörü, Dokuz Eylül Gemoloji Test Laboratuvarı (DGL) Sorumlusu Mineralogy, Gemoloji, Arkeo-Gemoloji ve Mücevher Uzmanı Sayın Prof. Dr. Murat HATİPOĞLU ile yapılan Gemologlar Dosyası Röportajı Gemoloji Bilimi ile ilgili ayrıntılı bilgi içermesi bakımından EK. 1'de sunulmuştur.

Gemoloji Laboratuvarlarının İşlevi ve Önemi;

- Tereke Hakimliğine ibraz edilmek üzere ziynet değer tespit raporu hazırlamak.
- Miras kalan ziynetlerinizin değer tespitini (istek üzerine fotoğraflı), değer tespit listelerini ve ekspertiz raporlarını hazırlamak.
- Miras bırakılan mücevherlerin alımı için teklif hazırlamak.
- Montürsüz renkli taşlarla birlikte pırlanta ve diğer kesim elmasların değer tespitini yapmak.
- Parti malları halinde yakalanan kaçakçılık davalarında (EK. 2'ye bakınız) (5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu) montürsüz renkli taşlarla

birlikte pırlanta ve diğer kesim elmasların CIF değer tespitini yaparak, bilirkişi raporu hazırlamak (EK 3'e bakınız).

- Tüketici Mahkemelerinde satıcı ve alıcı arasındaki mücevher ticaretinde satılan ürünün FAHİŞ FİYATLI veya AYIPLI MAL olup olmadığı konusunda, bilirkişi raporu hazırlamak (EK 3'e bakınız).

Gemoloji, mücevher taşı özelliği taşıyan her türlü malzemenin, yeryuvarında oluşumundan, tüketicinin beğeni ve kullanımına kadar geçen süreçteki her yöntem ve işlemi konu alan bir bilimsel ve ticari uğraşıdır. Bilimsel uğraşları aşağıdaki şekildedir.

1. Mücevher taşlarının yer kabuğunda oluşumu, bulunuşu, aranması ve eldesi (mücevher taşı madenciliği).
2. Süstaşlarını her türlü işleme teknikleri kullanılarak şekillendirilmesi (lapidary).
3. Mücevher taşlarının ham olarak ya da işlenmiş şekillerde bilimsel inceleme yöntemleriyle tanımlanması ve kimliklendirilmesi (Mücevher taşı sertifikalaması, Elmas sertifikası, Renkli taş sertifikası).
4. Süstaşlarını ısıtma, ışırma, boyama vb. yöntemleriyle renk ve saflık değerlerini artırma (renk ve saflık tedavisi) (Treatment, Enhancement).
5. Mücevher taşlarının sentetik olarak üretilmesi.
6. Mücevher taşlarının soy metallerle montürlenmesi. (Mıhlama ve sade işlemeciliği).
7. Mücevher taşlarının pazarlanması (mücevher taşı ticareti).
8. Antik mücevher taşlarının incelenmesi (Arkeo - Gemoloji)

(Hatipoğlu 2015). İzmir Arkeoloji Müzesi'nin 06.12.2012 tarihinde Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne yaptığı başvuru sonucu; inceleme konusu eserlerin orijinal olup olmadığı, tarihi eser niteliği taşıyıp taşımadığının araştırılması amacı ile bilimsel inceleme ve bilirkişi raporu istemine istinaden, Torbalı

1.Asliye Ceza Mahkemesi'nin 462 Esas Numaralı ve 2008/464 sayılı karar Bilirkişi Raporu EK.2'de sunulmuştur.

2.2. Süstaşları Minerolojisinde Fiziko-Kimya Kavramı

Süstaşı incelemesi, süstaşlarının kendilerine özgü fiziko-kimyasal özelliklerini değişik yöntemler kullanarak tespit etmek ve bu özelliklerinden yararlanarak onları adlandırmak, sentetiklerinden ve/veya taklitlerinden ayırt etmek için yapılır (Hatipoğlu, Süstaşları Minerolojisi 2015). Bu tür incelemelerin büyük bir önemi vardır. Zira yapay bileşimlerin laboratuvarda elde edilmesine müsaade eder. Bu da bileşimleri ve doğal mineral türlerinin ortaya konulmasında yardımcı olur.

Bazı hallerde, en azından, bileşimleri yönünden tam kesin sonuçlara, şekilleri ve bunların doğada oluşum ve kristalleşme koşullarının ortaya konulması yönünden önemli ipuçları elde edilir. Bu tür verilerden, araştırma çalışmaları, deneysel kimyasal ve fiziko kimyasal çalışmalar ve birincil mineral maddelerinin kullanım problemlerine ışık tutulmuş olur (Uz 1994). Minerallerin kimyasal bileşimi ve kafes yapısı (içyapısı) onların fiziksel ve optik özelliklerini belirler (Hurlbut ve Kammerling 1991).

2.2.1. Süstaşlarını İnceleme Ve Ayırt Etmede Optik Fiziksel Özellikler

2.2.1.1. Karakteristik Optik Absorbsiyon Band Değerleri (Spektroskopi)

Bir malzemenin absorpsiyon spektrumunu gözlemlemek için bir spektroskop kullanmak, bazı mineralleri ve değerli taşları tanımlamak için kullanılan bir teşhis testidir. Teknik görünmekle birlikte, arkasındaki prensip temeldir. İnsan gözü, görünür ışık ya da beyaz, ışık, parlak bir enerji şeklini algılamak için optimize edilmiştir. Görünür ışık, çok daha geniş elektromanyetik spektrumun küçük bir parçasıdır ve gökkuşağının renklerini içerir: kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, indigo ve menekşe. Her renk, karşılık gelen bir dalga boyuna ve artan enerji seviyesine sahiptir.

Göz, rengi algıladığında görünür ışığın kalan veya kaçan dalga boylarını yorumlar. Eğer bir nesne şeffaf ve renksiz görünürse, görünür ışık spektrumunun tümü olmasa da çoğu göze ulaşır. Eğer tersi gerçekleşirse, sonuç siyahtır. Bu iki uç arasında gökkuşağı renkleri vardır. Renk meydana geldiğinde, dalga boyları ve karşılık gelen

enerjileri konakçı madde içindeki moleküller, atomlar veya elektronlar tarafından yakalanır ve emilir. Minerallerin içinden geçen ışığın bir kısmı absorbe edilir. Absorbe edilen ışık spektroskopta incelenirken bantlar halinde gözlenir. Bu bandların durumuna göre taşların tanımlamaları yapılır.

Soğurulmuş ışığın dalga boylarını saptamakta yardımcı olan test aleti spektroskoptur. Dalga boyları, Angström birimi ile (1 Å-mm'nin 10 milyonda biri) ya da Nanometre (1 nm-mm'nin 1 milyonda biri) ile ölçüm yapılır. Gemolojik incelemede kullanılan iki önemli spektroskop çeşidi;

- Kırınım ızgaralı
- Prizma spektroskopudur.

Bir süstaşının yutulma tayfı o taşın tanımlanmasında en önemli yardımcı etmenlerden biridir. İnsan gözü renk tonu farklılıklarını her zaman kolayca ayırt edemez. Kırmızı turmalin, kırmızı granat veya kırmızı renkli cam bile aldatici olup çok özel bir yakut gibi görülebilir. Optik yutma tayfı, süstaşlarının hem gerçek renginin bilimsel olarak ispatında, hem de özgün yapısı nedeniyle o taşın gerçek kimliğinin hatta doğal ve sentetik oluşumunu dahi ortaya koyan çok güvenilir bir özelliktir.

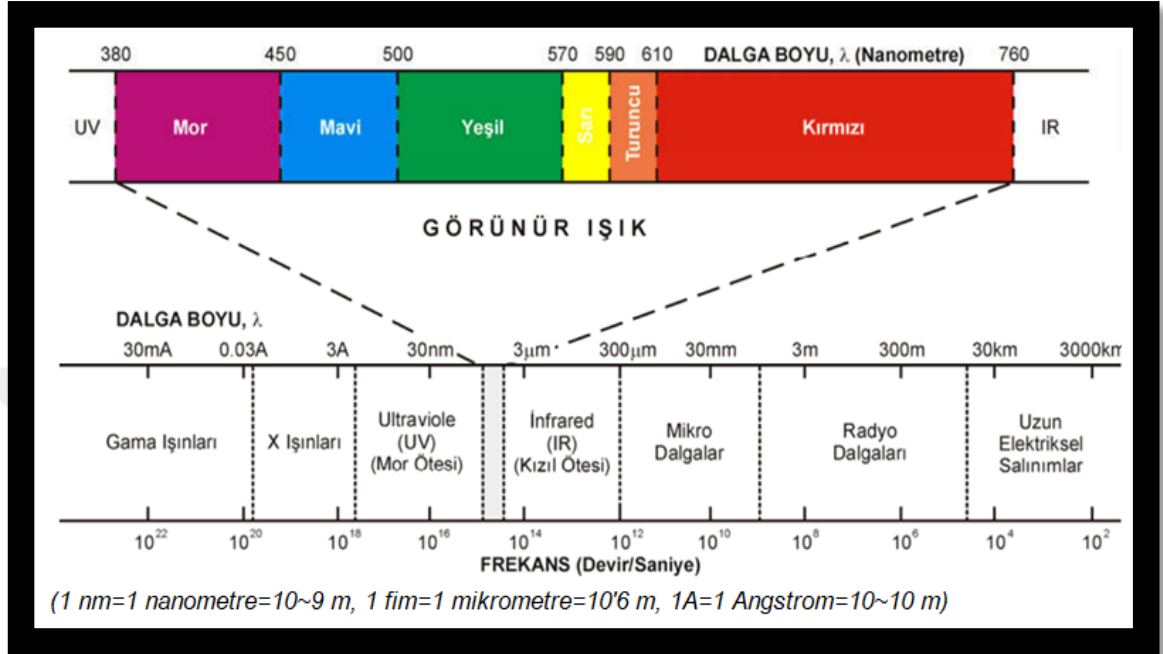
Bu yöntemle, özellikle özgül ağırlıkları ve kırılma indisi değerleri birbirine çok yakın süstaşları ayırt edilebilir. Ayrıca bu yöntemde hem işlenmemiş hem kabaşon veya faset işlenmiş hem de takı üzerindeki taşlar incelenebilir. Günümüzde minerallerin ve süstaşlarının bilimsel verilerinin elde edilmesinde kullanılan spektroskopi cihazlarının başlıcaları şunlardır:

- İnfrared Spectroscopy (IR)
- Raman Spectroscopy (RS)
- UV – Vis – IR Spectroscopy

Elektromanyetik Spektrum (tayf); Şekil 1'de gösterildiği üzere hangi dalga boyu için hangi frekans ve hangi enerjinin denk geleceğinin tahmin edildiği bir çizelgedir. Her biri farklı yollarla elde edilmiş elektromanyetik radyasyonlar değişik dalga boylarını (frekansları) kapsamaktadır. Elektromanyetik spektrum üzerinde yüksek frekanslı (dolayısıyla yüksek enerjili) kozmik ışınlar ve gamma ışınlarından, düşük frekanslı

(düşük enerjili) radyo dalgalarına kadar farklı frekanslardaki tüm elektromanyetik ışımaları içermektedir.

ŞEKİL 1: Görünür Spektrumun Genişletilmiş Haliyle Elektromanyetik Spektrum

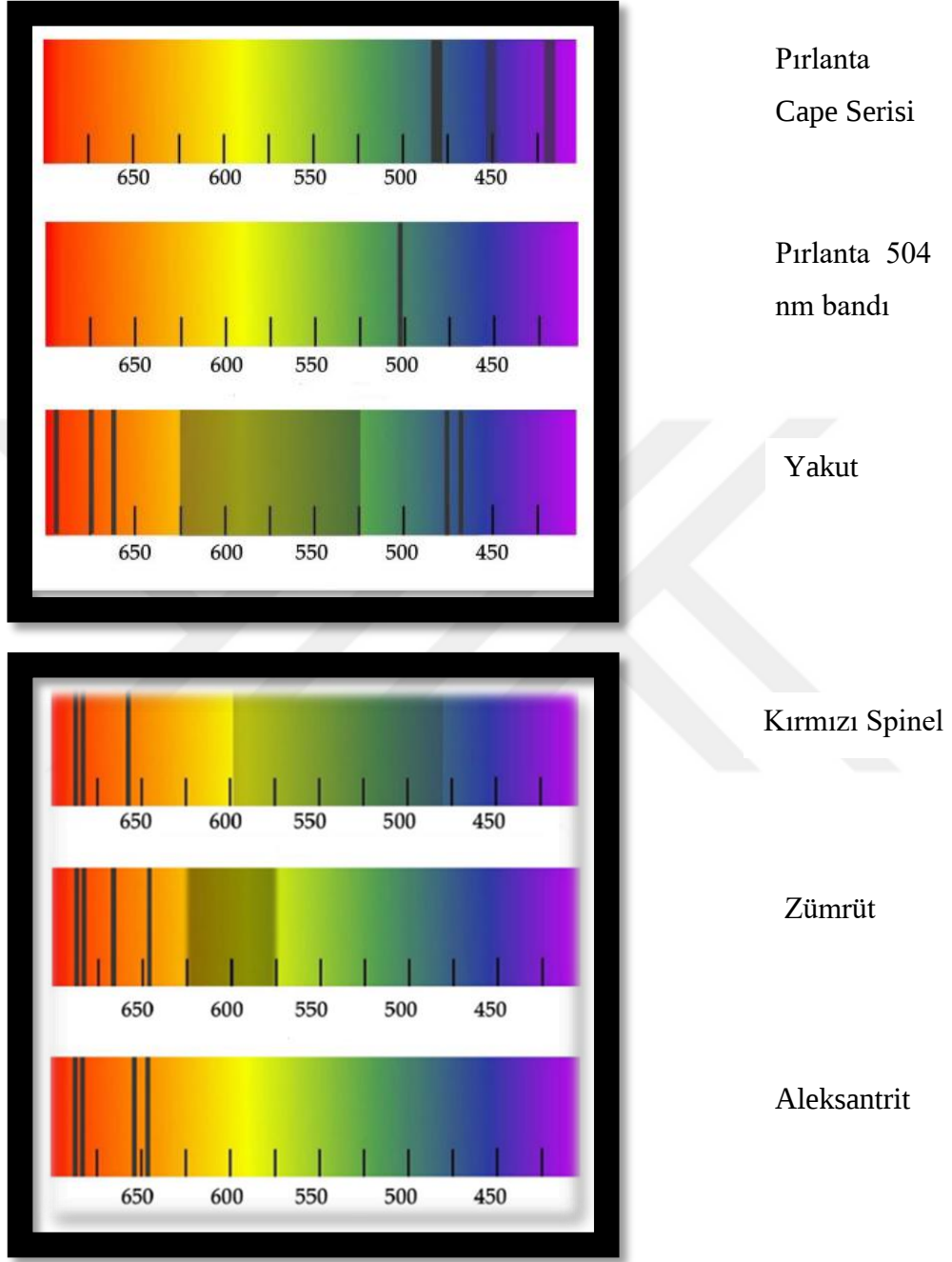

KAYNAK: <http://www.liyas.com.tr>

Elektromanyetik spektrumda; görünür bölge olarak isimlendirilen bölge kırmızı (daha düşük frekans) ve mor (daha yüksek frekans) ışık arası bölgedir. Görünür ışınlardan daha yüksek frekanslı olan kozmik, gamma, X ve mor ötesi (ultraviyole) gibi ışınlar daha yüksek enerjiye sahiptirler ve bu nedenle tehlikelidirler. Benzer şekilde görünür ışıktan daha düşük frekanslı olan radyo, mikrodalga ve kızıl ötesi (infrared) gibi ışınlar ise görünür ışınlara göre daha düşük enerjilidirler (Hatipoğlu 2015; Webster 1994).

Bazı süstaşlarının absorbsiyon spektrumları Şekil 2’de örnek olarak verilmiştir.

ŞEKİL 2: Bazı Süstaşlarının Absorbsiyon Spektrumları

Nanometre (nm)

KAYNAK: WEBSTER, R., READ, P.G., Gems, 1994

2.2.1.2. Kırılma İndisi Değeri ve Dispersiyon (Dağılma)

Bütün saydam maddelerin içlerine giren ışığın yönünü değiştirebilme kabiliyetleri vardır. Buna kırılma denir. Her saydam maddenin içinden ışığı geçirme hızına bağlı olarak ifade edilen bir kırılma indisi değeri vardır. Işığın havadaki hızının mineralin içindeki hızına oranı olarak tanımlanır ve bir maddenin kırılma indisi; ışığın boşluktaki hızının, geçtiği saydam ortamdaki hızına oranı ile bulunur.

$[(n = c/v)]$. Burada n = mutlak kırılma indisi, c = ışığın boşluktaki hızı, v = ışığın saydam madde ortamındaki hızı].

Bir ortamın kırılma indisi ışık cinsine göre biraz farklılık gösterir. Normalde ölçümler, bir sodyum kaynağının sarı ışığı kullanılarak yapılır. Beyaz ışık gibi değişik dalga boylarının oluşturduğu bir ışık karışımı, ortam tarafından kırıldığında, her dalga boyu biraz farklı bir açıyla kırılır ve özgün ışık demeti renkli görünür. Bu süreç '*dağılma (dispersiyon)*' diye adlandırılır. Kırılma indisi büyüdükçe saçılma da artar. Elmasın gökkuşağı renklerini çok canlı bir biçimde sergilemesinin nedeni, kırılma indisinin nispeten büyük olmasının yanı sıra, saçılmasının (dispersiyonunun) da yüksek olmasından kaynaklanır. Bununla birlikte, 'Rutil (Titandioksit)' adı verilen süstaşının kırılma indisi, elmastan bile büyük olduğu için, daha parlak görünür. Süstaşlarının kırılma indisleri genellikle 1.3 ve 2.7 değerleri arasındadır. Kırılma miktarı her mineralde özeldir ve sabittir. Kırılma indisinin avantajı, bu yöntemle bir süstaşının doğal mı, sentetik mi, yoksa taklit mi olduğu ortaya konulabilir. Kırılma indisi 'refraktometre' denilen araçlarla doğrudan ölçülebilir. Refraktometre, gözün ışığı kırma durumunu nesnel olarak ölçmeye yarayan aygıttır. Süstaşlarının kırılma indislerini doğrudan ölçen gemolojik alettir. Kırılma indisi ölçümlerinde en basit ve en geçerli ölçümler refraktometreler ile yapılmaktadır (Hatipoğlu 2015; Hurlbut ve Kammerling 1991; Webster 1994).

2.2.1.3. Işık Verme Özelliği

Bir grup mineraller doğal olarak veya herhangi bir ışık (X-ışını, ultraviyole veya katot ışınları) etkimesi halinde kısa veya uzun süreli ışınlar yayarlar. Minerallerde izlenen ışık yayma özelliğini 3 tür altında toplayabiliriz. Bunlar Lüminesans, Flüoresans, Fosforesanstır (Uz 1994).

Luminesans, ışıldayan enerjiye maruz kalan bir malzeme tarafından görünür ışığın emisyonu şeklinde tanımlanmaktadır. Mineralin ısı olmaksızın ışık yayması olayıdır. Luminesans, fiziksel ya da kimyasal reaksiyonlarda olduğu gibi belirli ışınların girişimi altında görülür. Minerallerde luminesansın gözlenmesi iki şekilde olmaktadır. Bunlar; floresans ve fosforesanstır (Sisk, 2016; Hatipoğlu, 2015). Süstaşlarını test etmek için bu harikuladeliğin en önemli floresans denilen ultraviyole ışığı altındaki lüminesansıdır. Floresan, görünür ışık olarak hemen yeniden yayılan radyant enerjinin emilmesinin neden olduğu bir lüminesans biçimidir. Bu etki, yalnızca radyant enerjinin kaynağı mevcutken oluşur. Floresan, değerli taşların ve minerallerin tanımlanmasında bir teşhis aracı olarak kullanılır. Minerallerde floresansa sebep olan, kafese girmiş yabancı maddelerdir. Örneğin; floritin bünyesine giren N.T.E. veya kalsitin bünyesine giren Mn^{+2} , bu iki mineralin floresans özellik göstermelerine neden olmaktadır. Minerallerde varlığı veya yokluğu, olasılık aralığını azaltan ek bir ipucu sağlamaktadır. Floresan, doğal değerli taşlarını sentetik muadillerinden ayırmak için de kullanılabilir (Schumann 2007).

Işıma kesildikten sonra madde dışarıya ışık vermeye devam ettiği zaman etki fosforesans olarak adlandırılır. Mineral üzerine gönderilen ultraviyole ışığının etkisi kalktıktan sonra saniyenin kesirleri ile birkaç gün arasında mineralden ışık yayılması olayıdır. Fosforesans özelliği gösteren kristallerin kafeslerine aktivatör atomlar olarak adlandırılan yabancı atomlar girmiştir. Bu yabancı atomlar, ya yapı elemanları ile yer değiştirmiştir veya kafes aralarında yer almıştır. Sürtme, basınç, dilinim ve ısıtma gibi olayların tesiriyle minerallerin bazıları karanlıkta hafif bir parıltı meydana getirirler. Örneğin çinkoblend ile dolomit hafifçe sürtme sonucu karanlıkta ışık yayarlar. Fluoriti ısıtmakla, kuvars parçalarını birbirine sürtmekle mika yapraklarını birdenbire yırtmakla fosforlaşırlar. Dünyaca meşhur “Hope elması”, mor ötesi ışık ile ışınlandırıldıktan sonra, karanlıkta kor haline gelmiş bir kömür gibi parlamaktadır. Eğer demir çok az miktarda olsa dahi bulunursa herhangi bir flüoresansı önler (Hatipoğlu 2015). Ultraviyole ışık (uzun dalga ve kısa dalga) ve X-ışınları gemologlar tarafından kullanılan iki yaygın radyant enerjidir (Sisk 2016).

UV Işığı Lüminesansı: Süstaşlarının 3650 Å (Uzun UV) ve 2537 Å (Kısa UV) luk dalga boylarında reaksiyon göstermesi yaygındır. 3660 Å dalga boylu ışık altında, elmasların %15’i güçlü flüoresans gösterirler. Elmas flüoresansı çoğunlukla açık mavidir.

Kısa dalga UV ışığı altında; sentetik mavi safirler çok azda olsa sarımsı leke niteliğinde flüoresans verirler. İşlem görmemiş doğal mavi safirler ise, böyle bir etki göstermezler. Sri Lanka'daki doğal mavi safirler ayırt edici bir şekilde kayısı renginde flüoresans gösterirler. Sentetik zümrütler her zaman uzun dalga UV ışığı altında güçlü kırmızı flüoresans gösterirken, doğal zümrütler çoğunlukla göstermezler (Schumann 2007). Bazı süstaşlarının (Soldan Sağa Doğru: Spodümen, Skapolit, Kunzit, Grossular, Sentetik Kobalt Spinel, Doğal Pembe Spinel) gün ışığı altındaki ve UV ışığı altındaki görüntüleri Şekil 3 ve Şekil 4 'de gösterilmiştir.

ŞEKİL 3: Günışığı Altındaki Görüntüleri

KAYNAK: Sisk, J., The Sisk Gemology Reference, 2016

ŞEKİL 4: Uzun Dalga UV Işığı Altındaki Görüntüleri

KAYNAK: Sisk, J., The Sisk Gemology Reference, 2016

X - Işınları (Röntgen) Lüminesansı: Genel olarak; X-ışınları altındaki floresans; ultraviyole ışık altında görülen etkiye benzerdir. X-ışınları lüminesansı ile inceleme özellikle gerçek ve kültür incilerinin ayrılmasına yardımcı olmaktadır. Tatlı su inci midyesi dışarıya güçlü bir ışık verirken, tuzlu su inci istiridyесinin sedefi lüminesans göstermez. Japonya'daki Lake Biwa'den çıkarılan tatlı su kültür incileri parlak flüoresans gösterirler (Schumann 2007). Benzer şekilde termolüminesans, elektrolüminesans, kemolüminesans gibi diğer türlerdende bahsetmek mümkündür (Uz 1994).

2.2.1.4. Renk

Renk bilimsel olarak elektromagnetik radyasyona karşı gözün vermiş olduğu dirençtir. İlk gözlemde minerallerde renk özelliği mecburu olarak dikkati çeker. Bundan dolayı birçok mineralin isimlerini renginden almıştır. Örneğin, Klorit, yunancada yeşil; Rodonit yunanca pembe anlamındadır. Minerallerin karakteristik bir özelliğidir ve özellikle bazı minerallerin alt türlerinin tespitinde yararlanılabilir. Bir mineral gelen tüm ışığı geçirirse renksizdir. Eğer gözle görülebilen ışık, bir kristalin çok ince bir levhası tarafından yutuluyorsa bunlara ‘opak’ mineraller adı verilir (Hatipoğlu 2015). Bazı minerallerin tanımlanmasında en belirgin fiziksel özellik olan renk tüm mineraller için geçerli değildir. Bir mineralin rengi, minerali tanımda her zaman önemli ipucu vermez. Ancak renkleriyle tanınabilen ve tipik olan minerallerde vardır (Schumann 2007; Hurlbut ve Kammerling 1991). Gerçek renk o mineralin hakiki rengidir ki, bunlara idiyokromat mineraller denir. Bakır, kükürt, altın gibi minerallerin renkleri gerçek renkleridir. Örneğin Kükürt her zaman sarıdır. Metal parlaklığına sahip minerallerin rengi metal olmayan minerallerin renginden daha tutarlıdır. Örneğin galen hep kurşun grisi renkteyken pirit pirinç sarısı rengindedir. Aksine metal olmayan bir mineral olan kuvarsın rengi renksiz, dumansı kahverengiden siyaha, pembe, sarı-kahverengi, süt beyazı, mavi ya da menekşeden mora kadar değişir.

2.2.1.5. Pleokroizma – Renk Değişimleri

Gün ışığı eşdeğeri (D65 veya Aydınlatıcı C) ve akkor ışık eşdeğeri ışık gibi farklı ışık kaynakları arasında hareket ederken belirgin bir renkten başka bir görünür renge dönüşen mücevher malzemelerinin özelliği pleokroizma olarak isimlendirilir (Webster 1994).

2.2.1.6. Renk Filtreleri

Chelsea Filtresi; Renk filtreleri bilimde çeşitli amaçlar için kullanılırken, Chelsea filtresi beyaz ışığın içindeki yeşil rengi tutmaları bakımından gemologlar için önem arz etmektedir. Bazı renkli taşlarda kromu tanımlamak için kullanılan bir gemolojik araçtır. Zümrüt taşını sahte olan yeşil taşlardan ayırmada kullanıldığı için bazen zümrüt filtresi olarak da adlandırılmaktadır. Genellikle diğer testlerin ve gözlemlerin sonucunu

doğrulamak için kullanılır. Chelsea filtresi sadece kırmızı ve yeşil ışığı iletmek için tasarlanmıştır, ancak opak olarak şeffaf olan tüm materyallerde kullanılabilir. Uygulamaları, boyalı taşların, doğala benzer görünümlü sahte taşların ve sentetik taşların doğal süstaşlarından ayrılması şeklinde olmaktadır (Hatipoğlu 2015; Sisk 2016).

Örneğin zümrütün optik absorbsiyon spektrası incelendiğinde, koyu kırmızı bölgenin (700 nm) ve yeşil bölgenin (500 nm) önemli kısmı geçirilirken arada kalan sarı-portakal bölge (500-700 nm arası) zümrüt tarafından yutulur. Chelsea filtresinden bakıldığında normalde zümrütten geçen bir kısım yeşil ve sarı-yeşil tayflar yutulur, sadece koyu kırmızı ikinci pik değerli zümrüt rengi filtrede görülür. Sonuç olarak; diğer yeşil süstaşlarına tezat olarak çoğunlukla zümrüt ve sentetik zümrütler filtrede kırmızı görünür. Diğer yeşil süstaşları zümrütün karakteristik sarı-yeşil yutma özelliği göstermezler. Yeşil plastik kaplamalı beril kırmızıyken, yeşil zirkon sık sık pembe görünür. Bazı üçlü zümrüt taklitleri yeşil yapıştırıcıya sahiptir. Bu da onların Chelsea filtrede kırmızı görünmelerini sağlar. Fakat bunlar istisnadır. Sentetik mavi spineller Chelsea filteresi altında kırmızı görünür (Şekil 5).

ŞEKİL 5: Chelsea Filtresi

KAYNAK: Sisk, J., The Sisk Gemology Reference, 2016

Çapraz Filtreler; Kromca zengin süstaşları mavi ışıkta ışık yaymadıklarında kırmızı renk gösterirler. B.W. Anderson çapraz filtreler tekniğini süstaşlarını tanımlamak amacıyla kullanmıştır. Çapraz filtre ekipmanları; kuvvetli kaynağa sahip beyaz ışık, mavi ve kırmızı filtrelerden oluşur. Kırmızı filtrelerden bakıldığında model parlak kırmızı gösteriyorsa flüoresanstır. Kırmızı flüoresans minerallerin renginin demirden değil, kromdan meydana geldiğini gösterir. Yakut, kırmızı spinel, aleksandrit, zümrüt ve pembe topaz çapraz filtrelerde düzgün biçimde incelenebilir (Hatipoğlu 2015; Sisk 2016; Webster 1994).

2.2.1.7. Işık - Renk Etkileri - Optik Fenomenler

Işık değişik koşullarda ortaya çıkan bir dalga-tanecik ikilisi olarak nitelendirilebilir. Tek dalga boylu ışık, ‘tek renkli ışık’ (mono kromatik) diye adlandırılır. Çoğu süstaşları yönlenmiş ışık etkileri ya da renkleriyle bağdaşmayan renk etkileri gösterirler. Bu durum onların kimyasal bileşimleri ve safsızlıkları ile ilgili değildir. Bu etkiler, yansıma girişim ve kırılma sebebiyle olur (Hatipoğlu 2015; Sisk 2016). Optik fenomen terimi, ışığın değerli taşlarla birlikte yapısal özellikler veya inklüzyonlarla etkileştiği çeşitli yolları tanımlamak için kullanılır (Sisk 2016). Diğer değerli taşlara nazaran az sayıda değerli taş çeşidi, görünür ışıpta özel optik etkiler gösterir. Bu özellikler, mevcut olduğunda, kilit noktada karakter belirleyici olabilmektedir. Bu etkilerin her biri ve bunların mekanizmaları aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır (Hurlbut ve Kammerling 1991).

Şatoyansı (Kedigözü): Kesik bir kedigözünü andıran ışık ve renk oyunudur. En değerli kedigözü krizoberildir. Bu etki birçok süstaşında (kuvars, turmalin gibi) bulunur. Özellikle kuvars-kedigözü, kuvars-kaplan gözü ve kuvars-şahin gözüdür (Şekil 6).

ŞEKİL 6: Kedigözü Krizoberil

KAYNAK: <https://www.starruby.in/store/info/chrysoberyl-cats-eye>

Asterizm (Yıldız): Bu olay ışık ışınlarının yıldız oluşturmasıyla oluşur. Işıklar bir noktada buluşur ve birbirlerine eklenerek belli açılar yaparlar. Yakut, safir ve granat kabaşonları 6 ışınlı yıldız etkisi gösterir. Özellikle hekzagonal sistemde kristalleşen bazı

minerallerde inklüzyonlar her üç kristalografik eksen boyunca 120° yapacak biçimde yerleşirler. Bu dizilime dik gelecek ışık altı yönde saçılarak bir yıldız oluşturur (Şekil 7).

ŞEKİL 7: Yıldız Yakut (Star Ruby) ve Yıldız Safir (Star Sapphire)

KAYNAK: <http://canadastockjournal.blogspot.com/star-ruby-star-sapphire.html>

Adularescence: Adularyanın bir türü olan ay taşıdır. Taş kabaşon kesildiğinde yüzey üzerinde kaymalar olan mavi-beyazımsı opelesans gösterir.

Avanturizm (Pul pul yansıma): Küçük yansıma benzeri pırıltılı yansımaların renkli oyunu bir opak zemin üzerindeki kapanımlardır. Bu kapanımlar, avantürün feldspatta, hematit ve granittir. Avantürün kuvarsda ise, fulsit ya da hematittir.

İridesans: Bazı süstaşları renk oyunu gökkuşağı renklerini sonuçlayan kırık ve çatlaklarda ışığın dağılması yüzündendir. Özellikle opal, aytaşı ve amolit (opalleşmiş fosil amonit istiriyesi) örneklerinde gözlenir.

Labradoresans: Özellikle labradorit ve spektrolit metalik renklerdeki oyunudur. Sık sık mavi yeşil etkiler bulunur ancak tayf en çok arzu edilenidir.

Opalesans: Sütü mavi ya da incimsi adi opal görünüşü, esasen mavi olan kısa dalga ışığının yansıması yüzündendir. Bu olayın opalleşme ile açıklanması gerekir. Opalleşmenin anlamı, sık sık yanardönerlik anlamındadır. Gözlem açısıyla değişen opalin renk oyunudur.

Silk (İpek): Paralel kapanımları ya da kanalların yansıması bir ipek benzeri görünüşe sebep olur. Bu durum fasetlenmiş yakut ve safirlerde arzu edilmez. İçteki

iğneler çok fazla olduğundan taş opak görünür. Buna göre kesildiği zaman bir kedigözü gösterebilir. Bazı mineraller yansıyan ışıktaki ince ve uzun taneciklerin veya inklüzyonlarla boşlukların yan yana paralel dizilmeleri sonucu ipek görünümü kazanırlar (Hatipoğlu 2015; Hurlbut ve Kammerling 1991; Schumann 2007; Sisk 2016; Webster 1994).

2.2.1.8. Parlaklık (Luster):

Minerallerin kristal yüzleri, dilinim yüzeyleri ve düzgün kırılmış yüzeyler eğik gelen ışıktaki özel bir parlaklık gösterirler. Bir mineralin parlaklığı üzerine düşen ışınları yansıtılma özelliğine bağlıdır. Mineralin yüzeyinden yansıyan ışığın niteliği ve şiddetidir. Parlaklık renk ile karıştırılmamalıdır. İki önemli çeşidi bulunmaktadır.

1. Metalik (Madensi) parlaklık:

Metalik parlaklıkta olan mineraller genellikle saydam olmayıp, toz halinde renkleri siyah ve koyudur.

Örneğin: Pirit, Galen, Magnetit gibi.

2. Metalik olmayan parlaklık:

Metale benzer görünümde olmayan ve saydam ile yarısaydam olan minerallerin parlaklıkları ise, metalik olmayan parlaklıktadır. Bunlar toz halinde veya çok açık renklidirler. Kendi aralarında çeşitlere ayrılırlar (Hatipoğlu 2015; Uz 1994; Hurlbut ve Kammerling 1991; Webster 1994).

- Camsı Parlaklık (Glassy Luster): Kuvars, turmalin, zümrüt vs.
- İpek Parlaklığı (Silky Luster): Asbest, selenit
- Yağlı Parlaklık (Greasy Luster): Halit(NaCl) kırık yüzeyi, zirkon, nefelin.
- Reçine Parlaklığı (Resinous Luster): Kükürt, sfalerit, kehribar (amber) vs.
- Elmas Parlaklığı (Diamond Luster): Elmas, Rutil vs.
- İnci (Sedefsi) Parlaklığı (Pearly Luster): Genellikle sadece yarılmış yüzeylerinde görülür.
- Mumsu Parlaklığı (Waxy Luster): Turkuaz.

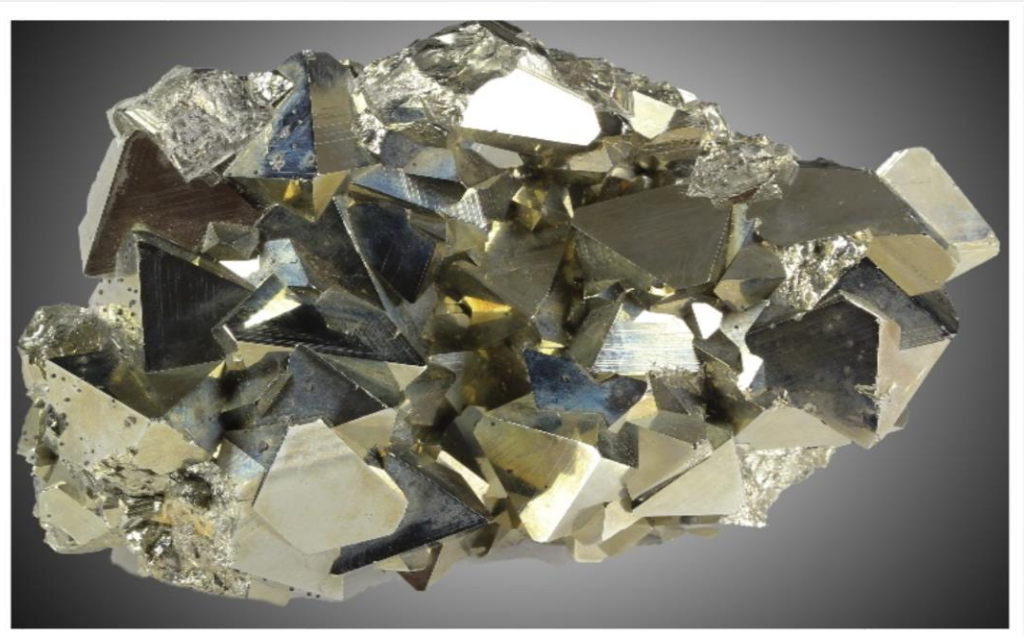
Aşağıda bazı süstaşlarındaki parlaklık özellikleri Şekil 8, Şekil 9 ve Şekil 10 'da gösterilmiştir.

ŞEKİL 8: Kristal Kuvars Taşı Camsı Parlaklık

KAYNAK: <http://www.trgemoloji.com/mineraller/kuvars-kristalleri/>

ŞEKİL 9: Pirit Taşı Metalik Parlaklık

KAYNAK: <https://www.kiyemetlitaslar.com/pirit/>

ŞEKİL 10: Peridot Taşı Yağlı Parlaklık

KAYNAK: <https://dogaltas.web.tr/peridot-tasi/>

2.2.2. Süstaşlarını İnceleme ve Ayırt Etmede Genel Fiziksel Özellikler

2.2.2.1 Özgül Ağırlık (Göreceli Yoğunluk)

Bir süstaşının aynı hacimdeki suyun ağırlığına oranıdır. Özgül ağırlığın saptanması bir süstaşının tanımlanmasında çok gerekli olabilmektedir. Minerallerin tayininde, özellikle süstaşlarında başka testler taşı bozabileceği için özgül ağırlık tayini çok kullanılmaktadır (Schumann 2007; Uz 1994).

Süstaşlarının özgül ağırlıkları 1 ile 8 arasında değişmektedir (Tablo 2).

TABLO 2: Bazı Süstaşlarının Özgöl Ağırlık Değerleri

Süstaşı	Özgöl Ağırlık Aralığı	Özgöl Ağırlık	Değerlendirme
Amber (Kehribar)	2 nin altındaki değerler	1 , 1	Hafif
Kuvars	2 ile 4 arasındaki değerler	2 , 6	Normal
Kasiderit	4 ile 7 arasındaki değerler	7	Ağır

KAYNAK: Schumann, W., Gemstones of The World, 2007

Kristalin bir maddenin özgöl ağırlığı, oluştuğu atomların türüne ve atomların yapıdaki yerleşim biçimine bağlıdır (Hatipoğlu 2015; Hurlbut ve Kammerling 1991). Daha kıymetli süstaşları (elmas, yakut, safir) diğer taşların üzerinde özgöl ağırlığa sahiptirler (Schumann 2007). Aynı kristal içyapısına sahip minerallerden ‘atom ağırlıkları’ daha yüksek olan atomlardan meydana gelenlerin özgöl ağırlıkları daha büyük olmaktadır. Tablo 3’de görüldüğü üzere aynı kristal yapıya sahip olan rodokroits ve simitsonit taşları kimyasal bileşimlerinde farklı atom ağırlığına sahip katyon barındırmaları sebebi ile farklı özgöl ağırlığına sahip olmakta ve bu farklılık mineral tayini yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Hurlbut ve Kammerling 1991).

TABLO 3: Kristalin Katyon Değişimine Bağlı Olarak Özgöl Ağırlık Değişimi

SÜSTAŞI	KİMYASAL BİLEŞİMİ	KRİSTAL SİSTEM	KATYONUN ATOM AĞIRLIĞI	ÖZGÜL AĞIRLIK
Rodokrosit	MnCO ₃	Hegzagonal	55	3,5
Simitsonit	ZnCO ₃	Hegzagonal	65	4,4

KAYNAK: Hurlbut & Kammerling, Gemology, 1991

2.2.2.2. Kristalin Yapı (Kristal Sistemi, Kristalin Bağlar)

Kristal Sistemi; *Kristalin*, atomların düzenli iç yapıda çatıya sahip olduğu bir katı için kullanılırken *kristal*, düzlemsel yüzeylere (kristal yüzleri), keskin köşelere ve düz

kenarlara sahip bir geometrik şekildir. Bu yüzden kristal, kristalin bir yapının dışı vurumudur (Hurlbut ve Kammerling 1991). Mineraller, kendini oluşturan atomlarının, halit mineralindeki gibi düzenli, üç boyutlu bir çatıda dizildiği kristalin katılardır (Hurlbut ve Sharp 1998). Boşluktaki gibi ideal koşullar altında mineral kristalleri gelişerek düzlemsel yüzeylere (kristal yüzleri), keskin köşelere ve düz kenarlara sahip mükemmel kristaller oluşturmaktadırlar (Hurlbut ve Sharp 1998; Hurlbut ve Kammerling 1991; Webster 1994) (Şekil 11).

ŞEKİL 11: Kristal Şekilleri

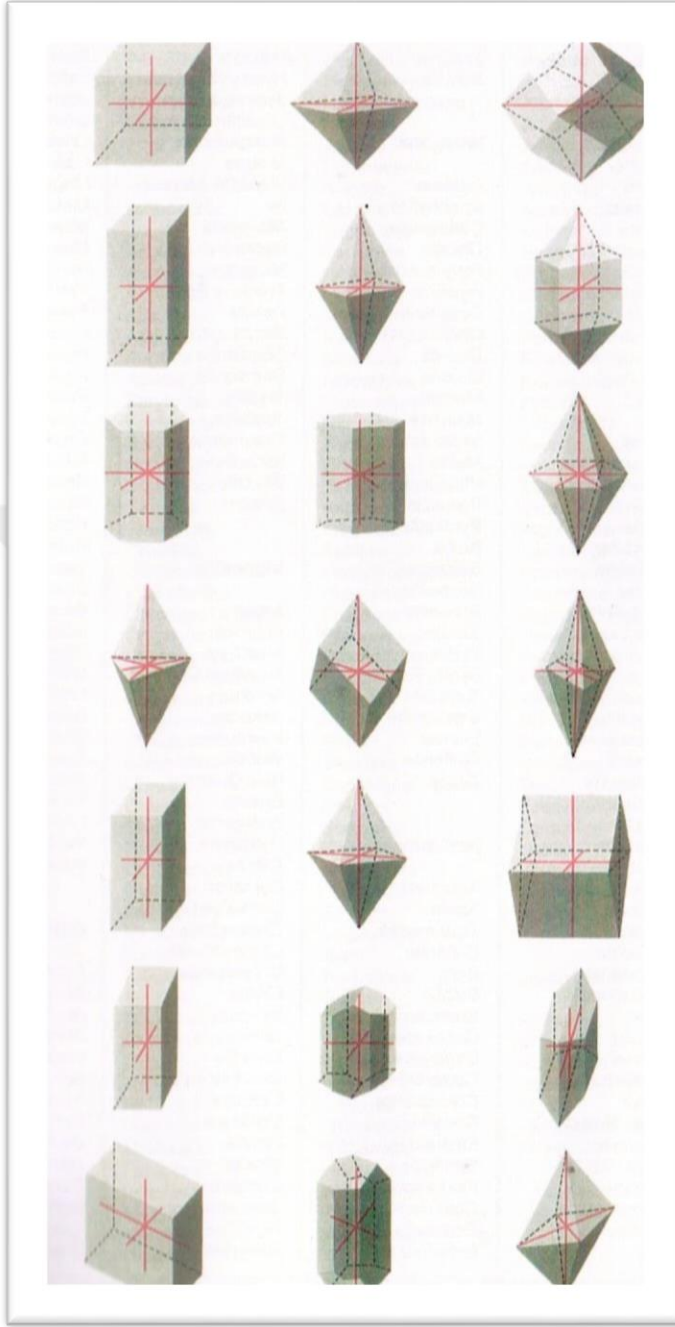
KAYNAK: <http://www.maden.itu.edu.tr/muze/krsekli.htm>

Bir başka deyişle düzgün geometrik şekilli iyi oluşmuş bir mineral kristali, düzenli bir iç atomik yapının dışı yansımasıdır. Kristalli yapılarda, atomlar veya moleküller homojen bir şekilde dağılım göstermektedirler (Schumann 2007). Tüm katı maddeler, kristal yapılı değildir. Kristal olmayan yapılar 'şekilsiz' anlamına gelen amorf olarak

adlandırılır. Örneğin, doğal ve yapay cam, düzenli atom diziliminden yoksundur ve amorf olarak adlandırılır (Webster 1994).

Kristaller oluşumu sırasında değişmez geometrik biçimlerde düzenlenmektedirler. Uzayda üç eksenli (x, y, z) bir koordinat sistemine göre dizilen kristal kafes noktaları, üç doğrultuda periyodik olarak sıralanmış çok sayıda birim hücreler meydana getirirler. Böyle bir birim hücrenin x, y, z doğrultularında, (a, b, c) gibi eksenleri ve bunlar arasında (α , β) açılarının değerine göre Şekil 12’de gösterildiği üzere 7 geometrik biçimde bulunurlar. Bunlar: kübik, tetragonal, hekzogonal, trigonal, ortorombik, monoklinik ve triklinik olarak adlandırılan kristal sistemlerini oluştururlar (Hatipoğlu 2015; Webster 1994). Bazı kaynaklarda 6 geometrik kristal sistemden bahsedilmektedir (Pearl 2016).

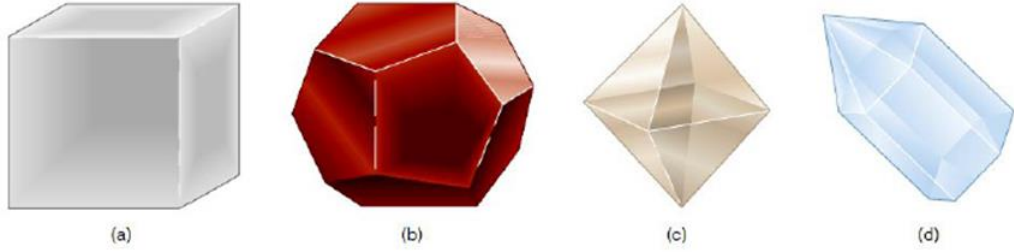
ŞEKİL 12: Kristal Sistemler

KAYNAK: Schumann, W., Gemstones of The World, 2007

Şekil 13'de bazı minerallerin kristal şekilleri gösterilmiştir. Mineraller kristalleri çok çeşitli şekillerde gelişir. (a) Halit, galen ve pirit minerallerine özgü kübik kristaller. (b) Granat minerallerinde olduğu gibi dodekaedr kristallerin 12 kenarı vardır. (c) Elmas oktaedr ya da 8 kenarlı kristallere sahiptir. (d) Kuvarsın piramitle biten bir prizma şekilli kristali.

ŞEKİL 13: Bazı Minerallerin Kristal Şekilleri

KAYNAK: Monroe & Wicander, 2005

Kristalin yapılı bir madde üzerinde x-ışınları gönderilir ve fotoğraf levhalarıyla sonuçlar kaydedilmektedir. Kırılma şekilleri levhalar üzerine yansır ve böylece kristal yapının çeşitli pozisyonları incelenebilmektedir (Hatipoğlu 2015; Hurlbut ve Kammerling 1991; Webster 1994)

Minerallerin Kimyasal Bileşimi ve Kristalin Bağlar

Kimyasal bir formülle gösterilen mineral bileşimi, minerali oluşturan farklı elementlerin atom sayılarını göstermenin pratik bir şeklidir. (Schumann,2007) Kuvars minerali her iki oksijen (O) atomuna karşılık bir silisyum (Si) atomu içerir ve bu yüzden SiO_2 formüllüdür. Doğal elementler olarak bilinen birkaç mineral tek bir elementten oluşur. Grafit ile elmas karbon (C), gümüş (Ag), platin (Pt) ve altın (Au) ile temsil edilir. Birçok mineralin kimyasal bileşimi değişmez. Kuvars hep silisyum ve oksijenden (SiO_2) oluşur, halit yalnızca sodyum ve klor içerir (NaCl).

Mineralleri oluşturan elementlerin yapı taşı oluşturan atomları bir arada tutan ya da bağlayan çeşitli kuvvetler vardır. Bunlar:

- İyonik Bağ
- Kovalent Bağ
- Metalik Bağ
- Van der Waals kuvvetleridir.

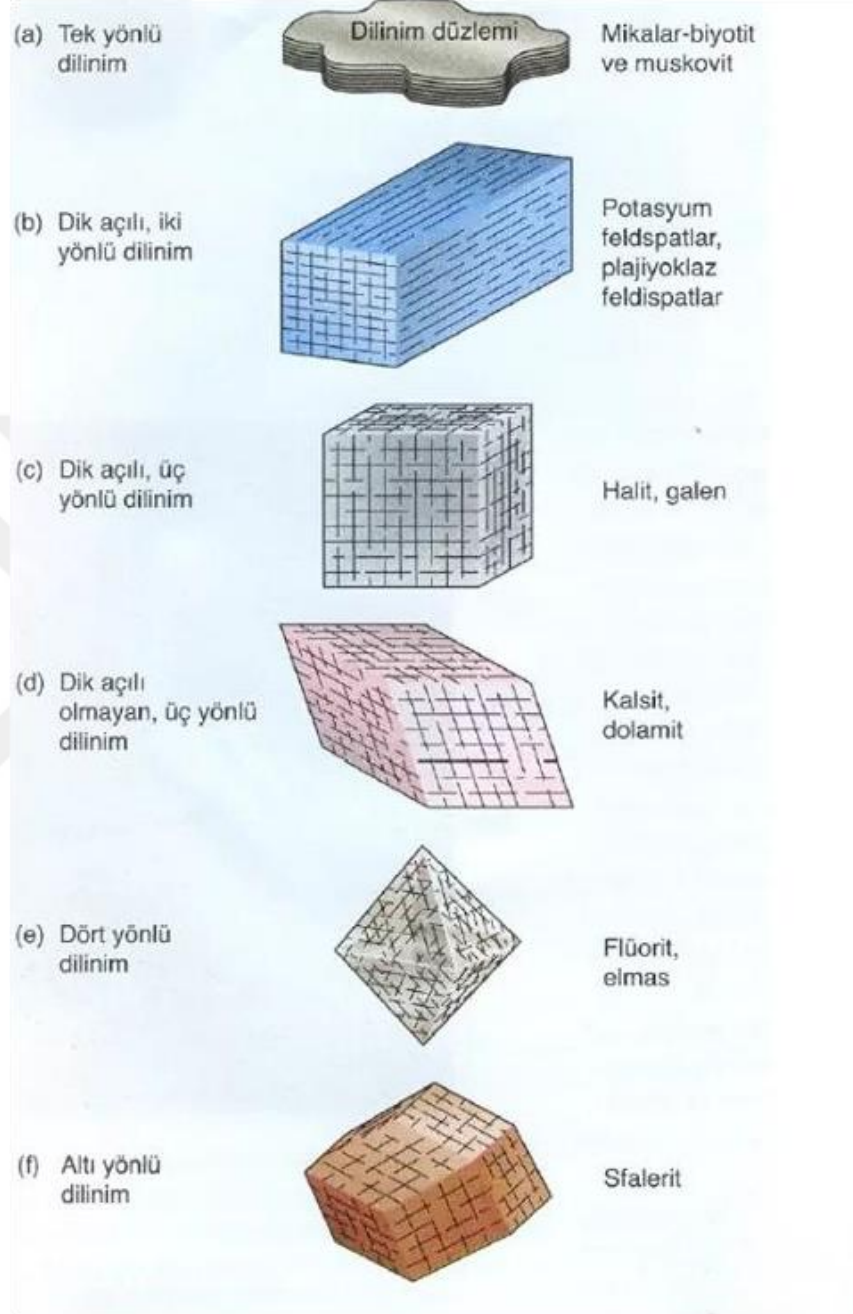
Kristallerin ısı iletkenliği, elektrik iletkenliği, kırma derecesi ve rengi gibi fiziksel özellikleri ile biçimini, büyük ölçüde bu bağlar belirlemektedir (Hatipoğlu, Süstaşları Minerolojisi 2015; Webster 1994; Uz 1994; Pearl 2016).

2.2.2.3. Ayrılma (Dilinim (Klivaj), Kırınım, Yarılım)

Bravis adlı araştırmacının ortaya koyduğu teoriye göre: kristallerde ağsal yoğunluğun kuvvetli olması, ağsal düzlemler arasındaki uzaklığın fazlaşmasına sebep olduğundan, bu düzlemlerin levhalar halinde ayrılması; Dilinimi, Kırınımı ve Yarılımı sonuçlar. Minerallerin ve süstaşlarının ayrılması; dilinim, kırınım ve yarılım olmak üzere başlıca üç türdür.

Bazı kristaller bünyelerindeki atomların dizilişlerinin sonucu olarak, belli düzlemler boyunca ayrılabilme özelliğine sahiptir. Kristalli olan minerallerin bazıları bu özelliklerinden dolayı bazıları çakı veya tırnakla birçok paralel levhalara ayrılır. Bundan dolayı, kristallere uygulanacak darbe, basınç ve çekme kuvvetleri sonucu, kohezyon bozulur ve kristal parçalanır. Parçalanma bazen düzensiz örneğın midye kabuğunu andıran yüzeyler (kuvarstaki gibi), bazen de düzgün yüzeyler boyunca meydana gelir. Buna *dilinim (klivaj)* denir. Bu düzleme dilinim düzlemi denir. Şekil 14'te gösterildiği üzere dilinim; tek, çift, üç, dört veya altı yönlü olabilir (Hatipoğlu 2015; Pearl 2016).

ŞEKİL 14: Dilinim Yönleri

KAYNAK: <https://sustaslari.tr.gg/Dilinim.htm>

Çok iyi dilinimli minerallerin dilinim yüzeyleri sedef parıltılı, iyi dilinimli minerallerin cam parıltılı, dilinimi iyi gelişmemiş minerallerin kırık yüzeyleri ise girintili çıkıntılı olur. Bu özellik mikalarda çok iyi gelişmiştir. Fakat birçok mineralde belirgin değildir. Örneğin, Beril ve Apatit. Bazı minerallerde ise dilinim hiç görülmez. Örneğin;

Kuvars, Dolomit vb. Kuvars ve Kaya tuzu (halit) görünüş olarak birbirine benzese de kırılımları dolayısı ile birbirlerinden ayrılabilirler. Kuvars düzensiz kırılma yüzeyi verirken Şekil 15’de görüldüğü üzere kaya tuzu birbirine dik üç düzlemde kırılır ve küp formu verir.

ŞEKİL 15: Kaya Tuzu(Halit) ‘nun Kırılımı

KAYNAK: http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/66492/41801/ders_2-a.pdf

Dilinimi olmayan minerallerin kırıldıkları zaman meydana getirdikleri yüzeye *kırıklık* denir. Bir mineralin çeşitli yönlerdeki kohezyon farkı çok az olursa yahut minerali parçalamak için en az kohezyon yönüne eğri olarak vurulursa mineral yassı ve düz yüzeyli dilinim yüzeyleri yerine düzgün olmayan yüzeylere ayrılır. Başlıca kırılma şekilleri

- Konkoidal: örg: kuvars ve cam
- Düz kırılma: örg: opal
- Çengelli kırılma: örg: gümüş
- Toprağımsı: örg: kaolen
- Işınsal: örg: krizolit
- Keskin kenarlı: örg: silisyum karbür

Yarılım, mineralin kristal yapısındaki zayıflık düzlemlerinden ayrılma özelliğidir. Dilinim gibi belli kristalografik yönlerde gelişir, fakat sadece basınç altında kalmış veya ikizlenmiş örneklerde görülmesi ile dilinimden ayrılır. Yarılma minerallerde ancak belirli yönlerde ve bazı numunelerde görülür. Örgü; magnetitin oktaeder, korundumun rombeedrik yarılımı iyi bilinir.

2.2.2.4. Kapanımlar (İnklüzyonlar)

Saydam (yarısaydam) süstaşları mikroskoplarda incelendiğinde, içlerinde eş zamanlı ya da sonradan yabancı oluşan birçok kapanımlar görülür. Bunlar:

- Gaz haldeki kapanımlar
- Sıvı haldeki kapanımlar
- Katı haldeki kapanımlar

olmak üzere üç çeşittir. Gaz halindeki inklüzyonlar başlıca azot ile eser halde oksijen ve karbonik asitten ibarettir. Sıvı haldeki inklüzyonlar, saf su ile sıvı halindeki karbonik asit veya tuzlu eriyiklerden oluşur. Sıvı haldeki inklüzyonlar, mineraller arasında en çok kuvarsta rastlanır. Katı haldeki inklüzyonlar başlıca mikroskobik kristallerle mikrolitlerden ibarettir. Bunlar mineraller içinde oldukça düzgün bir şekilde bulunurlar. Organik inklüzyonlar sadece amber içinde bulunur. Bitki ve böcek artıkları amber içinde sık sık korunmuş ve 50 milyon yıllık hayata tanıklık etmiştir. Kristal yapıdaki düzensizlikler, kristalleşme fazlarının izleri ve renk karmaşası inklüzyonlar olarak adlandırılır. Tümüyle boş oyuklar bilinmemektedir. Hava dolmuş kabarcıklar opsidyen, cam taklitler ve sentetik süstaşlarında olmalarına rağmen mineral süstaşlarında yoktur. Optiksel özelliklerle ilgili inklüzyonlar son yıllarda süstaşlarının tanımlanması için daha çok önem kazanmışlardır. Birçok inklüzyon testleri öyle karakteristiktirler ki bunların yardımıyla herhangi bir imitasyon ya da sentetik taş ile gerçek taş birbirinden ayrılabilir. Halen bunlar süstaşının çıkartıldığı yere bile işaret edebilmektedir (Webster 1994; Pearl 2016).

2.2.2.5. Sertlik

Sertlik, minerallerin aşınmaya ve çizilmeye karşı dayanıklı olmalarıdır. Avusturyalı bir jeolog olan Friedrich Mohs, 10 mineral için göreceli bir sertlik ölçeği

geliştirdi. Pratik Minerolojide alışlagelmiş bir şekilde sertlik basit ve kolaylıkla tanımlanır, bir mineral diğeri tarafından çizdirilir. Diğeri bir deyimle, minerallerin izafi sertlikleri denenir. Bunun için sertlik derecesi en basit olarak Tablo 4’te gösterildiğı üzere *MOHS Sertlik Cetveli (Ölçeğı)* kullanılarak belirlenir.

TABLO 4: Mohs Sertlik Cetveli

Talk	1	Tırnakla çizilir
Jips	2	Tırnakla çizilir
Kalsit	3	Çakıyla çizilir
Florit	4	Çakıyla çizilir
Apatit	5	Çakıyla çizilir
Feldispat	6	Çelikle çizilir – Camı çizer
Kuvars	7	Cam ve Çeliğı çizer
Topaz	8	Cam ve Çeliğı çizer
Korendon	9	Cam ve Çeliğı çizer
Elmas	10	Her şeyi çizer

KAYNAK: Schumann W., Gemstones Of The World, 2007

Bununla birlikte sertlik, sağlamlık ile karıştırılmamalıdır. Bir mineralin, çekiç veya taş darbesine karşı gösterdiği direnç *sağlamlık* olarak tanımlanırken; çizilmeye karşı gösterdiği direnç *sertlik* olarak tanımlanmaktadır. Mineraller içinde elmas en sert olduğu halde ve her maddeyi çizdiği halde, sağlam değildir. Zira çekiç darbesiyle kolayca kırılabilir. Mineralin sertliklerinin daha kesin (hassas) tayini amacı için araştırmalarda ‘Sklerometre’ adı verilen elmas veya çelik nokta kullanılır. Optiksel inceleme metotlarının gelişmesinden önce sertlik, süstaşlarının ayırt edilmesinde büyük önem taşırdı. Süstaşını tahrip etme tehlikesi çok büyük olduğundan kıymetli taşlara nadiren uygulanmaktadır (Kurt ve Arık 2015; Pearl 2016; Uz 1994).

2.2.2.6. Magnetik Özellik

Minerallerin çok az bir grubu kuvvetli manyetik özellikler gösterirler. Mineraller, mıknatısla olan ilişkilerine göre başlıca üç grupta toplanırlar. *Paramanyetik* özellikteki mineraller, mıknatıs tarafından hafifçe çekilirler. İçlerinde demir bulunan bütün mineraller paramanyetikler, ancak içinde demir bulunmayan bazı mineraller de (beril gibi) paramanyetik olabilmektedir. *Ferromanyetik* özellikteki mineraller, çivi veya toplu iğneleri şiddetle çekerler. Bunlar; magnetit, pirotin ve hematitin bir polimorfu olan

maghemittir. *Diyamanyetik* özellikteki mineraller, bunlar mıknatıs tarafından itilen minerallerdir. Doğal Bizmut'ta olduğu gibi (Hatipoğlu 2015; Uz 1994).

2.2.2.7. Isı (Termal Kondüktivite) ve Elektrik İletkenliği

Minerallerin ısı iletkenliği cinslerine göre değişebilmektedir. Bu özellikleri ile bazı mineraller tayin edilebilir. Örneğin, mermerin ısı geçirme derecesi yüksek olduğundan elle dokunulduğunda soğuk hissi verir.

Minerallerin elektrik iletkenliği, bağ tipi ile yakından ilgilidir. Mineraller, elektrik özellikler yönünden iletken ve iletken olmayan diye ikiye ayrılmaktadır. Minerallerde saf metalik bağa sahip olanlar, iyi iletken olurken (örğ. metaller) kısmen metalik bağa sahip olanlar (örğ. sülfürler) yarı iletken özellikte olurlar. İyonik ve kovalent bağ türlerine sahip mineraller ise genellikle iletken olmazlar (Kurt ve Arık 2015).

2.2.2.8. Birleşme Kuvveti (Kohezyon)

Bir mineraldeki moleküllerin birbiri ile birleşme eğilimine denir. Mineralleri oluşturan atomsal yapıtaşları arasındaki çekim kuvvetinden kaynaklanan bir özelliktir. Camlarda ve sıvalarda kohezyon kuvveti her doğrultuda aynı olduğu halde kristallerde doğrultulara bağlıdır. Bir mineral çekiç ile vurulduğu zaman güçlkle kırılırsa 'dayanıklı', kolaylıkla kırılırsa 'gevrek', kalkozin ve altın gibi bıçakla kesilirse 'yumuşak' sıfatlarıyla ifade edilir. Mineraller birleşme kuvvetinden doğan birkaç özelliğe sahiptir. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Yassılaşıma, Telleşme, Elastikleşme, Bükülme (Kurt ve Arık 2015; Hatipoğlu 2015).

2.2.2.9. Çizgi İzi Rengi

Bir mineralin çizgi rengi, minerali tanımda kendi renginden daha çok bilgi verir. Çizgi rengi mineralin sırlanmamış porselen plakaya sürtülmesi ile tayin edilir. Bazen çizginin rengi mineralin görünür rengine uymayabilir. Porselenle, çizgi rengi genellikle sertliği 6'dan küçük olan ve camsı yapıda olmayan minerallerin tanınmasında kullanılır. Sertliği 6'dan büyük olan minerallerin çizgi rengi ise toz haline getirilerek tayin edilir. Örneğin her ikisi kübik kristal yapıya sahip ve siyah renkli olan manyetit (Fe_3O_4) ve

kromiti (FeCr_2O_4) ele aldığımızda, manyetitin çizgi renginin grimsi siyah kromitinkinin ise kahverengi olduğu görülür (Kurt ve Arık 2015; Webster 1994).

2.3. SÜSTAŞLARINA YAPILAN MÜDAHALELER

Süstaşları dört nedenden dolayı muameleye tabi tutulurlar. Bunlar;

Güzellik: Bir süstaşı üzerine uygulanan özel işlemlerle bir taşın görüntüsünde önemli değişiklikler ortaya çıkarabilir. Taş üstünde yapılan bu işlemler ile taş daha kaliteli ve belirgin renklere ulaşarak kaliteli bir görünüme sahip olur.

Fiyat: Tüm kalite özelliklerine sahip olan bir doğal taş oldukça pahalı olabilir. Ancak daha az kaliteli taşlar üzerinde görünümsel kalitesini arttıracak muameleler yapılırsa daha uygun fiyatlarla daha çok taş arz etmek mümkün olur.

Talep: Değerli taşlara olan talep sınırlı kaynakların çok üstündedir. Taşlar üzerinde yapılan muamele ile kalite düzeyi düşük taşlar da piyasada renk vb. kalite düzeyleri yükseltilerek talebi karşılayabilecek düzeye gelinebilir.

Moda: Tüketiciler sürekli olarak yeniyi talep etmektedirler. Günün modasına göre taşa muamele edilerek mevcut modaya ayak uydurulup talep karşılanabilmektedir (Hatipoğlu 2011).

Renk ve saflık kadrini arttırmak için süstaşlarına uygulanan muamelelerden başlıca yöntemler şu şekildedir:

2.3.1. Isıtma

Minerallerde ışık geçirgenliğinin derecesi kristal doğrultuları ve sıcaklık ile yakından ilgilidir. Birçok madde yüksek sıcaklıklarda ışığın büyük bir bölgesini absorbe edebilir. Buna karşılık aynı maddeler düşük sıcaklıklarda ışığı oldukça geçirirler. Isıl muamele, süstaşı içerisindeki kristal kapanımlarını da ergiterek ya da parlatarak değiştirebilir. Örneğin bu durum SiC 'de çok belirgindir. Isıtma ile bazı mineraller renklerini değiştirir. Bu renk değiştirme daimî veya geçici, yüzeysel veya tümsel olabilir. Örneğin Dumanlı Kuvars ve ametist ısıtılınca sarıya dönebilir. Sarı topaz, pembe ya da renksiz olur. Açık kırmızı yakut, koyu kırmızı olur. Bu tür ısıtma, süstaşlarının içinde

çizikler ve ince çatlaklar meydana getirirse de yine de çok rağbet edilir. Bazı doğal taşların rengi uygun koşullar altında ısıtılarak tamamıyla değiştirilir.

Isıtma, kimi zaman sentetik üretimi kimi zaman ise tamamen birebir üretim için ama çoğunlukla doğal ışıma bozukluklarını düzeltmek ya da rengi kuvvetlendirmek için kullanılır. Isıl muamele süstaşı içerisindeki kristal kapanımlarını da ergiterek ya da parlatarak değiştirebilir. Isıl muamelelerde kullanılan sıcaklık değerleri malzemeye ve arzu edilen renge bağlı olarak değişir. Bazen bir alkol lambasından gelen çok düşük ısı bile kahverenkli topazı pembeye çevirir. 2050 °C gibi çok yüksek sıcaklıklar ise, örneğin titanyumca zengin sütlü safirleri maviye çevirmek için kullanılırlar.

Günümüzde akuvamarinin en çok tercih edilen berrak mavi rengi ile sarıdan yeşilimsiye dönük renkli berillerin hemen hemen hepsi ısı muamelelidir. Bu durum genellikle 400 °C ısıda gerçekleşir. Bazı doğal safir ve yakutların yıldızlanmaları ısı muamelesi ile daha belirgin hale getirilir. Bu işlem ancak bileşimde titanyum barındıran çeşitlerde mümkün olmaktadır. Bazen safir ve yakuttaki istenmeyen rutillenmeler de ısı muamelesi ile yok edilebilmektedir.

Isı muamelesi öncesi ve sonrası bazı değerli taşların görüntüleri: Korundumun ısı muamelesi belkide süstaşı muameleleri içerisinde en çok ticari önemi olan ve en yaygın kullanılanıdır. Aşağıda ısı muamele görmüş safir örnekleri Şekil 16 ve Şekil 17 'de gösterilmiştir.

ŞEKİL 16: Isı İle Muamele Edilmiş Safir Örneği

KAYNAK: www.thenaturalsapphirecompany.com

ŞEKİL 17: Isı İle Muamele Edilmiş Safir Örneği

KAYNAK: www.thenaturalsapphirecompany.com

2.3.2. Yayılma – Dağılma (Difüzyon)

Difüzyon muamelesi, taş yüzeyinin belirli kimyasallara ve ısıtmaya karşı maruz bırakılarak renginin bozuşmasına sebep olan bir işlemdir. Aslında sadece korundumlarda da özellikle sadece mavi safirlerde başarılı olunan bir tekniktir. Bununla beraber bu muamele sonucu oluşan renk sadece yüzeye hapsedilir yani süstaşının içerisine nüfus etmez.

2.3.3. Boyama

Boyama binlerce yıldır yapıla gelen ve bir süstaşının gövde rengini değiştiren bir muameledir. Boyanın taş gövdesine nüfus edebilmesi için mutlaka çatlakların olması gerekir. Eğer süstaşı doğal olarak gözenekliliğe ya da çatlaklılığa sahip değilse boyanın taş içerisine girmesi için aşırı ısıtma-termal şok ve suyla ani soğutma ile taş içerisinde bir çatlak ağı oluşturulur. Başta kalsedon olmak üzere opal, turkuvaz gibi taşlar, çeşitli eriyiklerde normal veya yüksek sıcaklıklarda boyanır veya yapay olarak renklendirilir. Bazen de minerallerin üzerine ince emaye flüorit veya boyalar sürülerek renklendirilir. Tablo 5’te renklendirme yapılan bazı süstaşları verilmiştir.

TABLO 5: Renklendirme Yapılan Bazı Süstaşları

SÜSTAŞI	BOYAMA
Beril	Zümrüt veya renksiz beril yeşil yağ ya da boyayarak muamele edilen süs taşlarındandır.
Yeşim	Yeşim her renge boyanabilir ancak sıklıkla en tercih edilen renkleri olan yeşil ve lavantaya boyanarak muamelenmektedir.
Lapis Lazuli	Kimi uygulamalarda sadece beyazımsı kalsit alanlarına boyama yapılırken kimi uygulamalarda lapis rengini tamamen bu uygulamalara borçludur.
Havlit	Yaygınca siyah damarlar içeren havlit minerali, gerçekte beyaz renklidir. Yaygınca turkuvaz mineralini taklit etmek için mavi yada yeşilimsi - maviye boyanır.
Zümrüt ve Yakut	Zümrüt ve yakut çatlakları dolduran ve renk derinliğini arttıran renkli bir yağ kullanılarak boyanır

KAYNAK: HATİPOĞLU, M., Süstaşları Minerolojisi, 2015

2.3.4. Radyasyon Etkisiyle Renklenme

Birçok mineral yapay ışınlandırma ile (X-, alfa, beta, gama, nötron ışınları) renk kazanabilmektedir. Bu ışınlandırma doğal yataklarda zamanla meydana getirilebildiği gibi, laboratuvarlarda da deneysel yollarla gerçekleştirilebilir. Doğal radyasyonun etki etmesi milyonlarca yıl alabilirken, suni olarak gerçekleştirilen radyasyon işlemi ile süstaşının rengini değiştirmek sadece birkaç saat alır. Işınlama işleminin en sık kullanıldığı taş mavi topazdır. Renksiz ya da kahverengimsi topaz gamma radyasyon ışınlama işlemi ile koyu mavi hale dönüşebilir. Radyasyon ile renklenmeye en iyi diğer örnek elmasdır. Bir siklotronun hızlandırılmış elektronları ile (nötronlar ve parçacıkları) kısa ve fazla kuvvetli olmayan bir bombardıman altında hemen tüm elmaslara yeşil renk verilebilir. Ayrıca bir elektron bombardımanıyla elmaslara mavi renk vermek de mümkündür.

2.3.5. Yağlama

Bu yöntem taşın yüzeyinde oluşmuş görüntüyü bozabilecek çatlakları gizlemek amacı ile kullanılmaktadır. Üzerinde işlem yapılan süstaşı, renksiz ya da yüzeyi renklendirilmiş olabilir. Bu işlemin birincil amacı renk eklemek değil görünüş ve berraklığı geliştirmektir. Zümrüt gibi taşlarda rengin derinleştirilmesini sağlamak için kullanılmaktadır.

2.3.6. Çatlak ve Boşluk Doldurma

Süstaşının kendisinde ya da kesim sırasında oluşan küçük çatlakların doldurulması işlemidir. Korundum mineralinde çatlak doldurma işlemi 1980'li yılların ortalarından beri yapılıyor olsa da son zamanlarda beril mineraline özellikle de zümrütlere, plastiğe yakın bir malzeme ile oyuk doldurma muamelesi uygulanmaktadır. Opal ve turmalin üzerinde de çatlak doldurma işlemi uygulanmaktadır.

2.3.7. Yüzey Kaplama

Birçok süstaşı kıymetlerinin arttırılması için yüzey kaplama muamelesine tabi tutulurlar. Zümrüt görünümü elde edebilmek için renksiz beril üzerinde yeşil bir cisimle kaplama işlemi yapılır. Yakut görünümü elde edebilmek için korundumun boşlukları kırmızı yüzey kaplamaları ile kaplanır. Kuvarsların yüzeyi üzerinde kaplama işlemi yapılarak birçok değerli taş taklidi de elde edilebilmektedir. Kaplama mavi safirler, aldatma yöntemlerinden birisidir. En son kaplama metodu ısı ve kimyasal işlemlerle mavi ya da başka bir rengin üzerine fırında pişirme ve hemen hemen renksiz bir safirin üzerinde kabuk meydana getirme şeklidir.

2.3.8. Ağartma

Ağartma, taşın rengini aydınlatma ya da açma için kullanılır. Bu işlemde, klorin bileşenlerinden ya da derişik hidrojen peroksitten (H_2O_2) yararlanılır. Bu cins muamele yaygınca inci türlerine, siyah mercana ve de kuvars ya da krizoberilin kedi gözü türlerine uygulanır.

2.3.9. Lazer Delimi

Lazer delimi, öncelikle elmaslardan koyu renkli kapanımları ortadan kaldırmak için kullanılmaktadır. Eğer ısıtma işlemi taştaki kapanımı buharlaştırmazsa, taştaki delik hidroflorik asit (HF) ile yıkanır. Boşluğu doldurmada yüksek kırılma indisli malzeme kullanılmışsa, bu delikler beyazımsı kanallar ya da ışık parıldamaları gibi görünürler.

2.3.10. Tütsüleme

Tütsüleme özellikle opallere uygulanan bir yöntemdir. Opal kahverengi bir kağıtla sarmalanır ve yakılarak kömür haline getirilir. Bu etki, kıymetli opalin ateş ya da renk oyununu arttırıcı ince koyu kahve bir tabakanın oluşumuna sebep olur (Hurlbut ve Kammerling 1991; Hatipoğlu, Süstaşları Minerolojisi 2015; Webster 1994; Pearl 2016; Liddicoat 1989).

Bazı süstaşlarına uygulanan muameleler Tablo 6’da verilmektedir.

TABLO 6: Süstaşlarına Uygulanan Muameleler

SÜSTAŞI	UYGULANAN MUAMELE
ZÜMRÜT	YAĞLAMA & BOYAMA
YAKUT	ISITMA
SAFİR	ISITMA - DAĞILMA(DİFÜZYON)
TANZANİT	ISITMA
AKUAMARİN	ISITMA
MAVİ TOPAZ	ISITMA
TURMALİN	IŞINLAMA & YOĞUNLAŞTIRMA
YEŞİM	RENKSİZ BALMUMU EMDİRME
LAPİS LAZULİ	RENKSİZ BALMUMU VE YAĞ EMDİRME
MERCAN	BEYAZLATMA
İNCİ	AĞARTMA
SİYAH ONİKS	BOYAMA
AMBER	ISITMA
KALSEDON(GRİ - BEYAZ - AÇIK MAVİ RENKLİ	METALİK TUZ EMDİRME

KAYNAK: HATİPOĞLU, M., Süstaşları Minerolojisi, 2015

2.4. DOĞAL SÜSTAŞLARININ ÇIKARILMASI

Elmas dışı renkli kıymetli taşların aranması ve çıkartılması ise genellikle küçük maden işletmecileri, taş meraklıları, koleksiyoncular, mineral kulüpleri gibi birkaç kişiden oluşan organizasyonlar tarafından gerçekleştirilir. Bu amatör üretim tarzında elle toplama, kazma ve kürekle çalışma esastır. Bunların çalışmaları sonucunda oldukça önemli birçok mineral oluşumu bulunmuştur. Ülkemizde toplama suretiyle ve çok az miktarlarda elde edilen süstaşları İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya gibi büyük şehirlerde odaklanmış birkaç tane küçük çaplı atölyede kesilip parlatılmakta ve yüzük, küpe, kolye, bilezik, tespih yapımında kullanılmaktadır. Ancak bunların çok sınırlı bir satış hacmi ve tüketimi vardır. Buna karşılık kuyumcularda ve turistik yörelerdeki hediyelik eşya satan dükkânlarda pazarlanan malzemenin çoğu ithal sentetik ve imitasyon süstaşları kullanılarak yapılmaktadır (İTÜ Maden Fakültesi 2018; Schumann 2007).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Tüketici kavramının ortaya çıkışı 19. Yüzyıl (yy.) civarına denk gelmektedir. Bu yüzyılda özellikle ABD ve Avrupa’da Sanayi Devriminden sonra seri üretimle birlikte üreticilerin güçlenmesi, korunma ihtiyacı olan alıcının çeşitli haklarla donatılarak tüketici olarak adlandırılmasına sebep olmuştur.

Tüketicilerin üretici ve satıcıların ezici rekabet ve pazarlama teknikleri karşısında korunma ihtiyacı gündeme gelmiştir. Tüketiciler ncelikle ekonomik açıdan korunmalıydı. Ondan sonra da uğradıkları zararların tazmini şeklinde gelişmeler devam etmiştir. Bu gelişme ışığında zararların ve kayıpların daha ouşmadan engellenmesi amacıyla önleyici koruma fikri ortaya çıkmıştır. Böylelikle yalnızca ekonomik koruma ile yetinilmeyip tüketicilerin bilinçlendirilmesi, örgütlü tüketiciler ve tüketici kimliği gibi kavramları da oratya çıkmıştır. Bunun altındaki düşünce de tüketicilerin zarar görmeden önce korunmasını sağlamak olmuştur. Artık karşı konulamaz bir hal alan bu değişimlerle 1980’ler itibarıyla tüm dünya da tüketici hukuku kavramı oluşmaya başlamıştır. 1990’larda ABD ve Avrupa ülkelerinde tüketici hukuku alanında bir devrim tamamlanırken Türkiye’de bu alanın bağımsız bir branş olarak kabul edilmesi 2000’leri bulmuştur (Eroğlu 2017).

Türkiye’de Tüketici Hukukunun Gelişimi ise Osmanlı İmparatorluğu ile başlamıştır. Osmanlıda tüketicinin korunmasına ilişkin herhangi bir düzenleme yoktur. Bugünkü meslek odaları tarzında yapılanmış Ahi Birlikleri vardı. Bu birlikler günümüz odalarından çok daha etkin ve sıkı kurallara sahipti. Burada esas tüketicinin memnuniyetiydi. Sağlam temeller üzerine oturmuş olan Ahilik teşkilatı 13. yy’dan 16. yy’ye kadar varlığını bu şekilde sürdürmüştür. 16. yy’dan 18. yy’ın sonlarına kadar da Ahilikler yerini Loncalara bırakmıştır. 1502 yılında çıkartılmış olan belediyeçilik kanunu ile zabıta kavramı ile tanışan Osmanlı’da tüketicinin en iyi korunduğu yıllar olarak tarihe geçen bu dönemden sonra 1800’lü yıllara doğru ağır ağır bozulmalar başlamıştır. İmparatorluk düzeltmek için belli sınırlamalar koymaya başlamış olsa da sistemi yıkan hareket 1865 yılında Loncaların kaldırılması olmuştur. Cumhuriyetin ilanına kadar da

tüketicilerin korunmasına dair herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Tüketicilerin en korumasın kaldığı bu dönemdir. (Gündüz, Kaya ve Aydemir 2013).

Cumhuriyetin ilanını müteakiben 1930'lu yıllara dek bu alanda gelişim olmamıştır. Ancak zamanla çıkartılan kanunlarla tüketiciler dolaylı olarak korunmaya başlanmıştır. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Belediyeler Kanunu vb. mevzuat çalışmaları ile 1950'lere kadar bu dolaylı koruma sürmüştür. 1950 ile 1970 yılları arasında Amerika Kıtasında tüketici haklarındaki hareketlenmenin etkileri ülkemizde de ağır ağır hissedilmeye başlamıştır. Bu hususta özel kanun çıkartılmasının gerekliliğine değinilmiş olsa da somut adımlar atılamamıştır. 1971 yılında tüketicilerin korunmasına yönelik bir kanun hazırlanmış olsa da iç işlerindeki kargaşadan dolayı mecliste kabul edilemeden gündemden kalkmıştır. 1982 anayasasının 172. Maddesi haricinde herhangi bir gelişme olamamıştır. 1995 yılına kadar iki defa kanun hazırlanmış ise de yürürlüğe giremeden kadük kalmıştır. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu kabul edilip yürürlüğe girmesiyle Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulan Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü tüketicin korunması bakımından en üst düzey devlet örgütü olmuştur. TKHK ile aynı gün kabul edilen Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Türkiye'de "rekabet ne kadar korunursa tüketici de o kadar korunur" anlayışının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Özel, TUPADEM 2018).

3.1. TÜKETİCİ HAKKI VE HAKKIN KORUNMASI KAVRAMI

Tüketici hakkı ve hakkın korunması kavramı ilk defa ABD Başkanı Kennedy tarafından zikredilmiş ve *"Tüketicinin bilgi edinmesi, Sesini duyurması, tazmin edilmesi ve örgütlenmesi"* gibi dört ana unsurdan oluşmaktadır.

Roma Antlaşması ile resmen kurulumu tammalanan Avrupa Topluluğunda da aslında tüketicinin korunmasına dair bir kavram yer almamaktadır. Fakat topluluun hükümlerine bakıldığında sö konusu korunmanın önünün açıldığı göze çarpmaktadır. Nitekim Maastricht Antlaşmasında tüketiciye ait kavramlar yer almış ve düzenlemelerden bahsedilmiştir.

AT'de 1970'lere kadar tüketicinin korunması hiç gündeme gelmemiş. 1972'de yapılan Paris zirvesinde ilk defa ekonomik politikaların sosyal politikaları desteklemesi

gerektiği, tüketicinin korunmasının da sosyal politikaların bir ayağı olduğu belirtilmiştir. Böylece 1975’te 1. Tüketici Programı ortaya çıkmıştır (Avrupa tüketici hakları beyannamesi niteliğinde bir belgedir). Burada ilk defa tüketicinin temel hakları sayılmış ve bu programda sayılan beş temel hak günümüzde hâlâ tüketici hareketlerinin temelini oluşturur;

“1. Tüketicinin sağlığının ve güvenliğinin korunması hakkı; tüketicilerin piyasadaki mal ve hizmetler bakımından sağlık ve güvenliklerinin tehlikeye girmemesi, tehlikeli ürünler bakımından önceden uyarılmaları ve gerekli önlemlerin alınmasıyla tehlikenin asgari düzeye indirilmesi, kamu güvenliğinin sağlanması vb.

2. Tüketicinin ekonomik çıkarlarının korunması hakkı; bu kategori en geniş olandır, tüketicilerin ekonomik anlamda her türlü menfaati bu kategoriye girer.

3. Tüketicinin tazmin edilme hakkı; tüketicinin herhangi bir zarara uğraması durumunda bu zararın en çabuk, en ucuz ve en etkili usullerle giderilmesidir. Bunun sağlanması için özel mekanizmaların oluşturulması, özel mahkemeler kurulması vb.

4. Tüketicinin bilgilendirme ve eğitim hakkı; tüketicinin piyasada sunulan mal ve hizmetlerle ilgili bilgi sahibi yapılması, rekabet halindeki ürünleri karşılaştırabilmesi, tüketicilerin eğitimi için çeşitli programlar hazırlanması vb.

5. Tüketicinin temsil edilme hakkı; tüketicileri ilgilendiren konularda karar alınırken bu karar mekanizmalarında temsil edilmesi, özellikle tüketicinin bu hak kapsamında örgütlenmesi” (Özel 2007)

3.2. 6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUNUN AMACI VE KAPSAMI

Kanun kendini özetle “Kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenleyen kanundur” şeklinde tanımlamıştır.

Knunun Geçici 1. Maddesinde “*Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce açılmış olan davalar açıldıkları mahkemelerde görülmeye devam eder.*” İfadesiyle de 4077 sayılı Kanun zamanında tesis edilen hukuki işlemlerin yetkilileri düzenlenmiştir.

3.3. 6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUN KAPSAMINDAKİ TANIMLAR

6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’da amaç 1. ila 3. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre; “*Bu Kanunun amacı, kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemektir. Bu kanun her türlü tüketici işlemi ile tüketiciye yönelik uygulamaları kapsamaktadır.*”

Kanunda bahsi geçen ve çalışmanın ileriki aşamalarında karşılaştığımız bazı tanımlar kanun metnindeki şekliyle aşağıda verilmiştir.

a) Bakan: Gümrük ve Ticaret Bakanını,

b) Bakanlık: Gümrük ve Ticaret Bakanlığını,

c) Genel Müdür: Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürünü,

ç) Genel Müdürlük: Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğünü,

d) Hizmet: Bir ücret veya menfaat karşılığında yapılan ya da yapılması taahhüt edilen mal sağlama dışındaki her türlü tüketici işleminin konusunu,

e) İthalatçı: Kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere mal veya hizmetleri ya da bu malların hammaddelerini yahut ara mallarını ticari veya mesleki amaçlarla ithal ederek satım, kira, finansal kiralama veya benzeri bir yolla piyasaya süren gerçek veya tüzel kişiyi,

f) *Mal: Alışverişe konu olan; taşınır eşya, konut veya tatil amaçlı taşınmaz mallar ile elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanan yazılım, ses, görüntü ve benzeri her türlü gayri maddi malları,*

g) *Sağlayıcı: Kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla tüketiciye hizmet sunan ya da hizmet sunanın adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi,*

ğ) *Satıcı: Kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla tüketiciye mal sunan ya da mal sunanın adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi,*

j) *Teknik düzenleme: 29/6/2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzhatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanunda yer alan tanımı,*

ı) *Tüketici: Ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi,*

i) *Tüketici işlemi: Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlemi,*

j) *Tüketici örgütleri: Tüketicinin korunması amacıyla kurulan dernek, vakıf veya bunların üst kuruluşlarını,*

n) *Üretici: Kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere tüketiciye sunulmuş olan mal ya da bu malların hammaddelerini yahut ara mallarını üretenler ile mal üzerine markasını, unvanını veya herhangi bir ayırt edici işaretini koyarak kendisini üretici olarak gösteren gerçek veya tüzel kişiyi, ifade eder.”*

3.4. TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ MÜLGA VE YENİ KANUNLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Kanununun göze çarpan en büyük yeniliği ya da değişikliği, tüketiciye ait işlemler kavramında ve kapsamında yapılan genişletmadir. Buna göre “... tüketici işlemi; eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere kurulan her türlü sözleşme ve hukuki işlemi ifade eder.” şeklinde yeniden tanımlanmıştır (6502 say. K.m.3/1).

Bunun dışındaki yenilik ve değişiklikler aşağıdamaddeler halinde incelenmiştir;

1. Bu Kanunda kapsam tüketicinin lehine olacak şekilde genişletilmiştir.

En temel tüketici işlemlerinden olan eser, “*taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler, diğer Kanunlarda düzenlenen ve bir tarafını tüketicinin oluşturduğu sözleşmelerin yargı kararları ile 4077 sayılı Kanun kapsamı dışında değerlendirilmesi nedeniyle söz konusu sözleşmelerden kaynaklanan tüketici uyuşmazlıklarının*” etkin ve hızlı bir şekilde çözümü için oluşturulan Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri ile Tüketici Mahkemelerine başvurulabilmektedir (6502 say. K.m.2, 3/1).

2. Bankaların tüketicileri ile yapmış olduğu bankacılık sözleşmesinde tüketici lehine düzenlemeler tesis edilmiştir.

“*Bankacılık sözleşmelerinde tüketiciden faiz dışında alınacak her türlü ücret, komisyon ve masraf türleri ile bunlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlığın görüşü alınarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından belirlenmesi...*” başlamıştır (6502 say. K.m.4/III).

3. Cayma haklarında değişiklikler yapılmış ve tüketici lehine belirli dallarda süre uzatmalarna gidilmiştir.

Yeni Kanun ile cayma haklarında oranlar ve süreler oldukça uzatılmıştır. Tüketicie daha sağlıklı karar verme şansı verilmiştir. Ayrıca almış olduğu kararın ilerde

gerçekleştirilme ihtimalinin zayıf olduğu gelişmeler karşısında kararında cayma süresi de lehte uzatılmıştır

4. 4077 Sayılı Kanun kapsamında kurulan sözleşmelerde tüketicinin de taraf olmasına rağmen haksız şartların kimin tarafından nasıl denetleneceği kavramına açıklık getirilmiştir.

“4077 sayılı Kanundaki mevcut düzenlemede, tüketicinin taraf olduğu sözleşmede yer alan haksız şartların hangi kurum tarafından tespit edileceği ve denetleneceğine ilişkin açık bir hüküm olmadığından bu alanda etkin bir denetim yapılamamış ve milyonlarca tüketici mağduriyet yaşamıştır” (Babaoğlu 2007). Gümrük ve Ticaret Bakanlığının denetleme yetkisi ile donatıldığı bu düzenlemede *“... özellikle bankacılık alanındaki sözleşmeler, abonelik sözleşmeleri vb. çok geniş kitleleri ilgilendiren sözleşmelerde tüketici aleyhine hükümler yer alması durumunda bu sözleşmeler Bakanlık tarafından denetlenecek ve tüketicinin mağdur olması engellenmiştir”* (6502 say.K.m.5/VIII).

5. İstekleri dışında kendilerine teslim edilen ürünlerden tüketiciler sorumlu tutulmamaktadır.

Talep edilmediği halde sehven ya da ticari bir taktikle gönderilen ürünün bedelinin tüketiciden talep edilmesi mümkün olamamaktadır (6502say. K. m.7). Benzer düzenleme 6098 sayılı Kanun’da da (TBK.m.7) yer almaktadır.

6. Ayıplı olarak kabul edilen ürünlerin sorumluluğu satıcı ile birlikte üreticiye de yüklenmiştir. Her ikisi de tüketiciye karşı muhatap olarak kabul edilmiştir.

6502 sayılı Kanun’daki yeni düzenlemeye göre, *“ayıplı ürünlerin sebep olacağı zarar nedeniyle ücretsiz onarım veya malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi hakları seçilecek olursa, satıcı yanında ürünün imalatçısı ve/veya ithalatçısı da müteselsilen sorumlu olmuştur”* (6502 say.K.m.8-16, özellikle m.11/II).

7. Yeni düzenlemede özellikle Ayıplı mal ve hizmetlerde ciddi anlamda tüketicilerin lehine olacak şekilde düzenlemeler yapılmıştır.

a- Ayıbın 30gün içerisinde firmaya gildirimle şartı kalkmıştır (6502 say.K.10 gerekçesi).

b- Malın teslimi ya da hizmetin ifasının ardından altı aylık süre içerisinde ortaya çıkacak ayıp teslim tarihinde var olarak kabul edilmektedir (6502 say.K.12/I).

c- Ayıplı bir ürünün varlığı tespit edildikten sonra tüketici ücretsiz onarım ya da misli ile değişim haklarından birini tercih etmesi durumunda, tedarikçi 30 (konut ve tatil amaçlı taşınmaz mallarda 60) günlük (iş günü) süre içerisinde bu yükümlülüğünü yerine getirmekten sorumludur (6502 say.K.m.11/IV).

8. Tüketicilerle bankalar arasında yapılan sözleşmelerde çeşitli düzenlemeler yapılarak tüketici lehine faydalar sağlamıştır.

a- Bankanın kredi sözleşmesini tüketici imzalamadan makul bir süre öncesinde bildirmesi (6502 say.K.m.23).

b- Hiçbir gerekçe göstermeden 14 içinde cayma hakkının tanınmış olması ve bu hakkın kullanımından dolayı ceza ödenmemesi (6502 say.K.m.24).

c- Kredisi sözleşmelerinde kefalet Türk Borçlar Kanunu'nda belirtilen adi kefalet hükümlerine tabi olduğunun düzenleme altına alınması (6502 say.K.m.4/IV).

ç- Tüketicinin ödemelerini sadece nama yazılı kıymetli evrak şeklinde ve ayrı ayrı düzenlemesi (6502 say.K.m.4/V).

d- Kredi kullanılmasında sigortanın zorunlu kılınamaması (6502 say.K.m.29).

e- Konut ve otomobil kredileri için hesap açılması hâlinde bu hesaptan faiz yanında alınacak ücret, komisyon vb. masrafların Bakanlık görüşü alınarak BDDK tarafından belirlenmesi (6502 say.K.m.4/III).

9. Daha başlanmamış bir konut projesinin sadece maketi üzerinden satışa sunulmasına düzenleme getirilmiştir.

a- Peşinat alınarak yapılan (ön ödemeli) satışlar sıklıkla denetime tabi tutulmaktadır.

b- Sözleşme imzalanmadan en az bir gün önce bakanlıkça hazırlanmış olan bilgilendirme broşürünün tüketiciye verilmesi (6502 say.K.m.40/II).

c- Bu tür konutlara iat satışlar resmî şekilde yapılmak zorundadır. Usulüne uygun yapılmamış bir satış ve bu satışı konu alan sözleşme her ne kadar geçersiz olsa bile buna dayanarak satıcı tüketici aleyhine herhangi bir hak iddiasında bulunamayacaktır. (6502 say.K.m.41/II).

ç- Bu tür işlemlerde de sebepsiz cayma hakkı 14 gün şeklinde düzenlenmiştir. (6502 say.K.m.43).

d- Konut veya tatil amaçlı taşınmazların tüketiciye teslim tarihine kadar tüketiciye sözleşmeden dönme hakkı getirilmiştir (6502 say.K.m.45).

e- Büyük ölçekli projeler için sigorta veya teminat zorunluluğu getirilmiştir. (6502 say.K.m.42/I).

f- Konutların satışlarında kampanyalı satış izin belgesi uygulaması sonlandırılmıştır. Böylece tüketicide devlet garantisi yanlış algısı engellenmiştir.

10. En fazla tüketici mağduriyetin söz konusu olduğu kapıdan satışlarla ilgili de ciddi düzenlemeler yapılmıştır.

a- “Kapıdan satışlar” ismi “iş yeri dışında yapılan satışlar” şeklinde değiştirilmiş ve bu sayede kapsamı iyice genişletilmiştir (6502 say.K. m.47).

b- Cayma hakkı süresi 14 güne yapılmıştır (6502 say.K.m.47/V).

c- Sözleşmede tarihin tüketicini el yazısı ile yazılması ve sözleşmenin bir suretinin tüketiciye teslimi zorunluluğu getirilmiştir. (6502 say.K.m.47/IV).

11. Mesafeli satış sözleşmelerinde ve finans hizmetlerinde yaşanan haksızlıkların engellenmesi adına birtakım önlemler alınmıştır.

a- Mesafeli satış yöntemleri ile yapılan pazarlamanın sonunda taahhüt edilen mal ya da hizmetin teslimi 30 günü aşmamaktadır (6502 say.K.m.48/III).

b- Cayma hakkı süresi 14 güne çıkarılmıştır (6502 say.K.m.48/IV).

c- Bankacılık, sigortacılık ve bireysel emeklilik gibi finansal hizmetlerin mesafeli satışına ilişkin yönerge ilk defa iç hukukumuzda aktararak tüketicilerimize yeni haklar getirmiştir (6502 say.K.m.49).

12. Devre tatil satış sözleşmelerinde de yeni düzenleme yapılarak tüketicilerin mağduriyetlerinin giderilmesi hedeflenmiştir.

13. Turistik gezilerde paket turların satışına dair yenilikler getirilmiştir.

14. Her türlü abonelik zorunlu satış yöntemlerinde tüketiciyi koruyucu yenilikler gelmiştir.

a- Yeni kanunda abonelikli satışların tamamı kapsam altına alınmıştır (6502 say.K.m.52/I).

b- Süresi belirsiz ya da bir yılı aşan aboneliklerde, tüketici sebep göstermeksizin ve herhangi bir ceza ödemedi taahhüdünden vazgeçme hakkına sahiptir. Tıpkı cayma hakkında olduğu gibi (6502 say.K.m.52/IV).

c- Satıcılar tüketicinin talebi doğrultusunda yasal süreler içerisinde aboneliği sonlandırmak yükümlülüğündedir (6502 say.K.m.52/V).

15. Süreli yayın kuruluşlarınca verilen promosyonlarla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

Herhangi bir süreli yayınlı ilişkilendirilerek, o süreli yayınlı birlikte ikinci bir mal veya hizmetin verilmesinin taahhüt edildiği promosyon uygulamalarında; “*Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek süreli yayıncılık amaçlarına uygun kültürel mal*

veya hizmetler dışında başka bir mal veya hizmet promosyon olarak verilememektedir” (6502 say.K.m.53).

16. İndirimli satış adı altında yapılan kampanyalar hakkında da bir düzenleme yapılmıştır.

Gerçek dışı kampanyalar, tüketiciler nezdinde yanlış izlenimler uyandırmak suretiyle tüketicileri yanıltmaktadır. Yeni düzenlemeye göre; *“indirimli satışa konu edilen mal veya hizmetlerin indirimli satış fiyatı, indirimden önceki fiyatı ve indirim oranı, tarife ve fiyat listeleri ile etiketlerinde gösterilmesi zorunluluğu getirilmiştir. İndirimden önceki fiyatın geçerliliğinin ispatı girişimciye aittir” (6502 say.K.54).*

17. Ürünler üzerindeki kullanım hakkındaki açıklamalar Türkçe olmaz zorundadır (6502 say.K.m.55).

18. Mal ve Hizmetlere ait sunulan garanti koşullarında değişiklikler yapılmıştır.

a- Garanti verilen ürünlere ait “garanti belgesi” sunulacaktır (6502 say.K.m.56).

b- Yeni garanti düzenlemesiyle ayıplı ürünlerde tüketicinin seçimlik haklarının uygulanmasındaki engeller kaldırılmıştır. Yalnızca onarıma yönlendirilmesi konusu yasada düzenlenmiştir.

c- Garanti belgelerinden Bakanlık onayı kaldırılmıştır. Böylece de bürokratin süre kısalmıştır (Aydoğdu 2014).

ç- 2009 tarihli Taslakta yer alan tamir edilemeyen ürüne rayiç bedelden ödeme getirilmesi hususu Kanunda kabul görmemiştir.

19. Kamu Spotu adı altında yayın kuruluşlarında tüketiciyi bilinçlendirici yayınlara yer verilmektedir.

4077 sayılı Kanunda da uygulanan ancak çerçevesi tam çizilmemiş olan tüketici bilinçlendirmesi uygulaması yeni düzenleme ile daha etkin hale getirilmiştir. Özellikle

radio ve televizyonda izlenme oranının yüksek olduğu saatlerde aylık on dakikadan az olmayacak şekilde yayın zorunluluğu getirilmiştir. (6502 say.K.m.59/II).

20. Uygun olmayan ve liyakatlı birimlerce verilmemiş tüketici ödülllerinin reklamlarda kullanılmasının yasaklanması başlamıştır (6502 say.K.m.60).

21. Tüketicuyu yanıltıcı ve alış-verişe yönlendirici haksız ticari uygulamalar yasaklanmıştır.

Belirli bir süre içerisinde geçerli olan indirimler ya da televizyonda satışı yapılan bir ürünün birkaç dakikalığına indirimli satışta olduğu söylenerek algı oluşturmak gibi (6502 say.K.m.62).

22. Tüketicuyu en çok etkileyen ürünlere ait reklamlar olduğu için bu hususta da bir adım atılarak Reklam kurulu yeniden yapılandırılmış ve kapsamı genişletilerek daha etkin hale getirilmiştir.

29 kişiden oluşan kurul 11 personelle yönetilir hale getirilmiş ve sadece ticari reklamları değil uygulamaları da denetler hale gelmiştir. Ayrıca hızlı tepki vermek adına tedbiren durdurma kararı verme yetkisini başkana devredebilecek şekilde yetkilendirilmiştir (6502 say.K.m.63/I).

23. Tüketici sorunları hakem heyetleri bu düzenleme ile yeniden şekillendirilmiş ve daha etkin bir şekilde sorunlara müdahale gücüne kavuşmuştur.

a- Tüketici sorunları hakem heyetlerine genelde tüketiciler başvurmaktadır.

b- Hakem heyetlerinin bağlayıcı karar alma sınırı “*Tüketici Hakem Heyetlerine yapılacak başvurularda, değeri 4 bin 570 Türk Lirası’nın altında bulunan uyuşmazlıklarda İlçe Tüketici Hakem Heyetleri, büyükşehir belediyesi statüsünde olan illerde 4 bin 570 Türk Lirası ile 6 bin 860 Türk Lirası arasındaki uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri, büyükşehir belediyesi statüsünde olmayan illerin merkezlerinde 6 bin 860 Türk Lirası’nın altında bulunan uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri, büyükşehir belediyesi statüsünde olmayan illere bağlı ilçelerde 4 bin 570 Türk Lirası ile 6 bin 860 Türk Lirası arasındaki uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem*

Heyetleri görevli olmaktadır” (6502 say.K.m.68/I). Bu rakamlar her sene yeniden değerlendirme oranında arttırılmaktadır.

c- Hakem heyetleri kararları tarafları bağlayacak, kararlar ilamlı icradaki usule göre infaz edilecektir. Bu kararlara karşı 15 gün içinde tüketici mahkemesine itiraz edilebilecektir (6502 say.K.m.70/I-III). İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir (6502 say.K.m.70/V).

d- Hakem heyetlerinde istihdam edilmek üzere raportör kadrosu ihdas edilmiştir (6502 say.K.m.67).

e- Hakem heyetleri tarafları sulhe teşvik edebilmektedir (6502 say.K. m.68/V).

f- Hakem heyeti kararlarına karşı mahkemeye itiraz edilmesi durumunda tüketicinin vekâlet ücreti ödemeyeceğine ilişkin Taslakta yer alan düzenleme maalesef Kanuna alınmamış, hatta Kanuna alınan hâliyle oldukça tüketici aleyhine düzenleme getirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre, tüketici hakem heyetlerinin tüketici lehine verdiği kararlara karşı açılan itiraz davalarında, kararın iptali durumunda tüketici aleyhine, avukatlık asgari ücret tarifesine göre nisbi tarife üzerinden vekâlet ücretine hükmedilecektir (6502 say.K.m.70/VI). Tüketiciler bakımından hak arama özgürlüğüne aykırı olan bu düzenlemenin değiştirilmesi ve maktu vekâlet ücretine dönülmesi yararlı olacaktır (Aydoğdu 2014).

24. Tüketicilere en fazla zarar veren ve kötü niyetli kişilerce büyük kitlelere ulaşan pramit satış sistemi kesin olarak yasaklanmıştır.

“Titan saadet zinciri, çiftlik bank, süt bank vb. satış sistemleri aslında mevcut düzen bakımından da hukuka aykırılık (dolandırıcılık) niteliğindedir. 6502 sayılı Kanun’un 80. maddesine göre; *“(1) Piramit satış; katılımcılarına bir miktar para veya malvarlığı ortaya koymak karşılığında, sisteme aynı şartlar altında başka katılımcılar bulma koşuluyla bir para veya malvarlığı kazancı olanağı ümidi veren ve malvarlığı kazancının elde edilmesini tamamen veya kısmen diğer katılımcıların da koşullara uygun davranmasına bağlı kılan, gerçekçi olmayan veya gerçekleşmesi çok güç olan kazanç beklentisi sistemidir.*

(2) Piramit satış sisteminin kurulması, yayılması veya tavsiye edilmesi yasaktır.

(3) Bakanlık, piramit satış sistemleri ile ilgili gerekli incelemeleri yapmaya ve varsa elektronik sistemin ülkemizde durdurulması dâhil ilgili kamu kurum veya kuruluşlarıyla iş birliği içinde gerekli önlemleri almaya yetkilidir”.

25. Tüketici mahkemelerinde açılacak davalara kolaylıklar getirilmiştir.

Tüketici mahkemelerinde tüketiciler, Bakanlık ve tüketici örgütleri tarafından açılan davalar harçtan muaf kılınmıştır. Tüketici örgütlerinin açtıkları davalarda bilirkişi ücreti ve vekâlet ücretinin Bakanlıkça karşılanması kabul edilmiştir (6502 say.K.m.73/II-III).

3.5. AYIPLI MAL KAVRAMI

Ayıp kavramı ile sözleşme konusu mal veya hizmette olması gereken bir veya daha çok vasfın yokluğu kast edilmektedir. Tüketiciyi iyi bir şekilde koruyabilmek ve uygulamadaki karışıklıkları ortadan kaldırmak için ayıplı mala ilişkin hükümler 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 8 ila 16 ıncı maddeleri arasında düzenlenmiştir. Yapılan değişikliklerle 6098 sayılı Borçlar Kanunu’na ve Tüketici Malları Satım Sözleşmeleri ve İlgili Garantilerin Bazı Yönleri Hakkında 1999/ 44/ EC sayılı AB Yönergesine tam uyuma yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

3.6. 6502 SAYILI KANUNDA AYIPLI MALA İLİŞKİN YER ALAN DÜZENLEMELER

6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’da ayıplı mala ilişkin hükümler 8 ila 12. maddede düzenlenmiştir. Ayıplı mal tanımı 6502 sayılı kanunun 8.maddesinde yer almaktadır.

3.6.1. Ayıplı Malın Tanımı

Ayıplı mal, “tüketiciye teslimi anında, taraflarca kararlaştırılmış olan örnek ya da modele uygun olmaması ya da objektif olarak sahip olması gereken özellikleri taşınamaması nedeniyle sözleşmeye aykırı olan maldır. Ambalajında, etiketinde, tanıtma ve

kullanma kılavuzunda, internet portalında ya da reklam ve ilanlarında yer alan özelliklerinden bir veya birden fazlasını taşımayan, satıcı tarafından bildirilen veya teknik düzenlemesinde tespit edilen niteliğe aykırı olan, muadili olan malların kullanım amacını karşılamayan, tüketicinin makul olarak beklediği faydaları azaltan veya ortadan kaldıran maddi, hukuki veya ekonomik eksiklikler içeren mallar da ayıplı olarak kabul edilir” (Zevkliler ve Gökyayla 2013).

Üreticiden, satıcıdan ya da aracından, bir ihtiyaca binaen alınan malın beklentileri karşılayacak kriterlerde olmaması üzerinde durmak gerekir. Zira ihtiyacı karşılayacağına ilişkin özelliklerinde bir sorun olan mal, beklentiye cevap veremeyecek ve bu tüketim havada kalacaktır. Ayıplı mal ile karşılaşan tüketicinin de bu mal ile ilgili yapabileceği bir şeyler olmalı ki, ticari manada bir denge ve barış sağlansın. Nitekim tam da bu hususla ilgili olarak ayıplı mal müessesesi devreye girerek mağdur olan tüketicinin birtakım haklarının korunması sağlanmaktadır (Kaya 2015).

Borçlar Kanunu’nda; *“Satıcı tarafından vaat edilen niteliklerde ayıp ve lüzumlu vasıflarda ayıp (satıcı tarafından vaat edilmemiş olsa bile niteliği gereği malda bulunması gereken özellik ve vasıflar)”* olmak üzere sadece iki çeşit ayıptan bahsedilmiştir.

Ambalaj, etiket, tanıtma ve kullanma kılavuzunda belirtilen niteliklerin bulunmaması tüketicinin bir malı satın alırken veya bir hizmet sözleşmesini kurarken sağlıklı tercihler yapabilmesi ve tükettiği ürünün özelliklerini bilmesi son derece önemli bir konudur. Tüketicinin korunması açısından tüketici hem istediği özelliklere sahip hem bütçesine uygun malı özgürce seçebilmeli ve kalitesinde olduğu gibi fiyatları konusunda da yanıltılmadan karar verebilmelidir. Bu durum da malın ya da hizmetin niteliği ve ilgili hükümler TKHK ve fiyatı konusunda tam bilgi sahibi olmasıyla gerçekleşir. Özellikle günlük hayattaki satış işlemlerinde tüketicinin malın kalitesine ve fiyatına ilişkin bilgileri öğrenebilmesi malın üzerindeki etiketin varlığına bağlıdır (Yavuz 2000).

6502 sayılı TKHK. “Tüketicinin Bilgilendirilmesi ve Menfaatlerinin Korunması” başlıklı 54. maddesinde fiyat etiketi, tanıtma ve kullanma kılavuzu ve garanti belgesinin taşınması gereken özellikler belirtilmiş olup tüketicinin bilinçlendirilmesi için yapılması gerekenler sıralanmıştır. TKHK. m. 54/1’de; *“Perakende satışa arz edilen malların veya*

ambalajlarının yahut kaplarının üzerine kolaylıkla görülebilir ve okunabilir şekilde tüketicinin ödeyeceği tüm vergiler dahil satış fiyatı ve birim fiyatını gösteren, üretim yeri ve ayırıcı özelliklerini içeren etiket konulması; etiket konulması mümkün olmayan hallerde aynı bilgileri kapsayan listelerin görülebilecek şekilde uygun yerlere asılması zorunludur. Hizmetlerin tarife ve fiyatlarını gösteren listeler de bu madde hükmüne göre düzenlenerek asılır.” hükmü düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye paralel olarak 29044 sayılı Fiyat Etiket Yönetmeliği’nin 9. maddesinde; “Etiketlerin üzerindeki rakam ve harflerin; okunabilir, düzgün, eksiksiz, gerçeğe uygun, yeterli büyüklükte ve başka rakam, kelime ve işaretlerle karışıklığa sebebiyet vermeyecek şekilde olması, yanıltıcı ve aldatıcı bilgiler içermemesi zorunludur. Etiketlerin tüketiciler tarafından kolaylıkla görülebilecek, okunabilecek ve hangi mala ait olduğu açıkça belli olacak şekilde konulması gerekir.” düzenlemesi yapılmıştır.

6502 sayılı TKHK. m. 54/2’ye göre etiket, tarife ve fiyat listelerinde belirtilen fiyat ile kasa fiyatı arasında fark olması halinde tüketici lehine olan fiyat uygulanacaktır. Böylece tüketicilerin TKHK.’un ruhuna paralel olarak menfaatinin korunması sağlanmıştır.

Etiket, tarife, fiyat listeleri, indirimli satışlarla ilgili süreler ile diğer uygulama usul ve esasları 6502 sayılı TKHK.’un 54. maddesi uyarınca yönetmelikle belirlenir. 29044 sayılı Fiyat Etiket Yönetmeliği’nin (FEY) 4. maddesinde etiketin tanımı yapılmıştır. Buna göre etiket; “Bir malın tüm vergiler dahil satış fiyatı, üretim yeri ile ayırıcı özellikleri hakkında tüketicileri bilgilendirmek üzere kullanılan çeşitli boyut ve şekillerdeki fiyat etiketini” belirtmektedir. FEY.’nin 5. maddesinde etiketlerde ve listelerde bulunması zorunlu olan unsurlar tek tek belirtilmiştir. Yönetmeliğe göre “Malın üretim yeri, cinsi, ayırıcı özellikleri, tüm vergiler dahil olmak üzere satış fiyatı, ithal edilen mallarla ilgili malın ithal edildiği ve üretildiği ülke ismi, ,ithal edilen ülke isminin Türkçe yazılması, cam, naylon, karton, kağıt ve bunlara benzer maddelerden oluşan kutu, kova, şişe, poşet, kavanoz ve benzeri ambalajlar içinde tüketiciye sunulan malların etiketlerinde, satış fiyatları ile birim fiyatlarının aynı boyut ve renkte kolaylıkla görülebilir ve okunabilir şekilde yazılması, açık halde satılan mallara ilişkin etiketlerde satış fiyatı yerine sadece birim fiyatının yer alması gibi hususlara dikkat edilmelidir. Malın etiketinin Yönetmelikte belirlenen özellikleri taşımaması veya tüketicileri yanlış

bilgilendirmesi durumlarında da satılan mal ayıplı sayılacaktır. 29029 sayılı Tanıtma ve Kullanma Kılavuzu Yönetmeliği'nin 5. Maddesinde göre tüketicinin kullanımına sunulan malların tanıtma ve kullanma kılavuzu ile satılması zorunludur. Tanıtma ve kullanma kılavuzu, açık, sade, anlaşılabilir bir dilde ve okunabilir olmalıdır. Bu kılavuz kâğıt üzerinde yazılı olarak veya kalıcı veri saklayıcısı ile tüketiciye verilmelidir. Yine malın arayüzünde yer alan yazılı, sesli ve görüntülü ifadelerin Türkçe olması zorunludur. Tanıtma ve kullanma kılavuzunda ayrıca malın özelliklerine ve tüketiciye sunulmuş biçimine göre üretici veya ithalatçı firmanın adres bilgileri, kullanım, kurulum, basit onarım talimatları, bağlantı ve montajın kim tarafından nasıl yapılacağına dair bilgiler, yetkili servis istasyonları ile ilgili bilgiler ile tüketicinin sahip olduğu seçimlik haklara ilişkin bilgiler bulunmalıdır.” Yönetmelik m. 18'e göre Türkçe tanıtma ve kullanma kılavuzlarının hazırlanmasında sorumluluk üretici ve ithalatçıya aittir (İnal 2014).

Hangi malların etiket ve tanıtma kullanma kılavuzu ile satılması gerektiği ve bunlarda bulunması gereken unsurlar 6502 sayılı TKHK.' un 55. maddesinde, Tanıtma ve Kullanma Kılavuzu Yönetmeliği'nin 5. ve 7. maddelerinde ve FEY.'nin 5. maddesinde belirlenmiş ve BK'da düzenlenmiştir. YBK'daki ayıba ilişkin hükümler TKHK'yla oldukça paraleldir. İşlem bir tüketici işlemiyse TKHK, bir tüketici işlemi değilse BK uygulanır.

3.6.2. Ayıp Türleri

Ayıp türleri, satılanın ayıptan etkilenen niteliklerine göre maddi, hukuki ve ekonomik ayıp olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

Satılndaki ayıbın maddi, hukuki ve ekonomik ayıp olarak ortaya çıkabileceği Tüketicinin Koruması Hakkında Kanunun 8. maddesinin 2. fıkrasında ve Türk Borçlar Kanunu'nun 219. maddesinin 1. fıkrasında açıkça düzenlenmiştir.

Söz konusu maddi, hukuki ve ekonomik ayıp ayrımı ayıplı mal konusunu düzenleyen eTKHK 4. maddesinin 1. fıkra hükmünde de açık biçimde ifade edilmekteydi. Fakat satılnda ortaya çıkan maddi, hukuki ve ekonomik ayıba ilişkin bu ayırma yürürlüğü döneminde 818 sayılı Borçlar Kanunun ayıptan sorumluluğun konusunu düzenleyen 194. maddesinde ayrıca ve açıkça yer verilmemişti; yalnızca, öğreti ve yargı

kararlarında satıcının bu ayıplardan da sorumlu olacağından bahsediliyordu (Zevkliler ve Gökyayla 2013).

3.6.2.1. Açık Ayıp

Ayıp türlerinden biri olan maddi ayıp kavramından Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile Türk Borçlar Kanunu'nda açıkça bahsedilmiş olmasına rağmen maddi ayıbın ne olduğuna dair bir tanım yapılmamıştır.

Tüketici veya alıcı tarafından edinilen bir malın kendisinden beklenen amaçları yerine getirecek nitelikleri haiz olması aranmaktadır. Bu nedenle, söz konusu malın hangi amaçla kullanılacağı tarafların ortak niyetlerinden anlaşılacaktır. Bu şekilde tespit yapılamaz ise, o zaman normal olarak taraflarca öngörülen yaygın görüşlere göre bu amaç belirlenecektir. Tüketicinin veya alıcının bu amaca ulaşamamasına eşyanın fiziki yapısındaki birtakım eksiklikler sebep oluyor ise, o malda maddi ayıbın varlığı kabul edilebilecektir. Satılan maldaki maddi ayıp, kısmi ya da malın tamamına ilişkin olabilir.

Öğretideki maddi ayıp tanımlarından birine göre, *“bir malın aynı cins normal mallar ile mukayesesinde malın kendi kıymetini ve elverişliliğini ortadan kaldıran veya azaltan kötü vasıflarıdır.”* Kısacası, tüketicinin bir malda bulmayı ümit ettiği fiziki eksikliklerdir. Öğretideki bir başka tanıma göre ise, satılan şeyin fiziksel niteliğine ilişkin eksiklikleri ifade etmektedir. Satılan bu şey dış görüntü itibarıyla karşılaştırılana uygun olmakla birlikte nitelik olarak eksiklik olması sebebiyle tüketicinin ondan beklediği değer ve yararlanma özelliğine sahip değildir. Satılan malın yırtık, bozuk, kırık, lekeli, çatlak, sökükle vb. olması maddi ayıp teşkil etmektedir. Bu nedenle, çiçek koymak için satılan vazanın çatlak olması; yeni denilen bir otomobilin kullanılmış ya da otomobilin imalat hatası içeriyor olması; tablonun veya mücevherin sahte olması, buzdolabının soğutmaması; satılan kumaşın boya vermesi ya da pamuklanma yapması gibi hadiseler birer maddi ayıp olarak karşımıza çıkmaktadır (Zevkliler ve Gökyayla 2013).

Yargıtay kararlarında ifade edilen maddi ayıp hallerine, fayansların çatlaması veya ufalanması, portakalların çürük çıkması, mobilyanın çökmesi, aracın koltuk ayar düğmelerinin bozuk olması, buzdolabının fan soketinin gevşek olması sebebiyle kapısının kapanmaması, aracın hava yastığının açılmaması gibi somut olaylar örnek verilebilir.

3.6.2.2. Hukuki Ayıp

Satılarda ortaya çıkabilmesi muhtemel ikinci grup ayıp, hukuki mahiyetteki ayıplardır (Yargıtay 13. HD. 10.03.2010 T., 7538 E., 2990 K. 2010). Maddi ayıp türünde olduğu gibi Kanun koyucu tarafından hukuki ayıp türüne ilişkin bir düzenlemeye hem Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda hem de Türk Borçlar Kanunu'nda yer verilmiş ancak, hukuki ayıp kavramı ile ifade edilmek istenenin ne olduğuna ilişkin açık bir tanım yapılmamıştır (Yavuz 2013).

Öğretide hukuki ayıp, satılan üzerinde alıcının satılan şeyden yararlanmasını ve o şey üzerinde tasarruf etme imkânını ortadan kaldıran kamu hukukundan doğan sınırlamalar şeklinde tanımlanmıştır. Bir başka ifade ile satılan şeyin değerini ve o şeyden beklenen faydaları etkileyen kamu hukukunun koyduğu sınırlamalar ve yasaklar nedeniyle ortaya çıkan eksikliklerdir.

Satılan bir malda hukuki ayıbın varlığı söz konusu olduğunda, satılan malda maddi anlamda herhangi bir eksiklik veya bir özür bulunmamaktadır; satılan mal maddi yönden eksiksizdir. Ancak söz konusu satılan maldan tüketicinin yararlanmasını engelleyen ya da bu olanağı azaltan veya ortadan kaldıran ve bu yasaklamaların herkes için bağlayıcı olduğu, kamu hukukundan kaynaklı birtakım sınırlamalar getirilmiş olması durumu söz konusudur.

Hukuki ayıpların varlığının tespiti ve ne gibi hususların varlığı durumunda satılan malın hukuki anlamda ayıplı olacağı, maddi ayıpların varlığının tespitindeki kadar kolay olmamaktadır.

Hukuki ayıbın “hukuka aykırılıktan”, “hukuki imkânsızlıktan” ve “zapta karşı tekeffülden” ayırt edilmesi gerekmektedir. İthalat imkânı bulunmayan bir ürünün ticarete konu edilmesi, satışı yapılan bir işletmenin ticari işletim ruhsatının olmaması durumu hukuki ayıp olarak kabul edilmemektedir. Sözleşme konusunun başlangıçta hukuki imkânsızlığı ya da hukuka aykırı olması hallerinde satım sözleşmesi TBK m. 26 ve m. 27 hükümlerine göre kesin hükümsüz olacaktır. Satıcı kesin hükümsüzlük sebebini bildiği halde bu durumu alıcıdan gizleyerek onu sözleşme yapmaya sevk etmişse, alıcı satıcıdan tazminat talep edebilecektir.

Satılan malda hukuki ayıbın belirlenmesi özellikle zapttan doğan sorumluluk halleri ile karıştırıldığından tespiti güçlük arz etmektedir. Hukuki ayıbın zapta karşı tekeffülünden ayırt edilmesi hususunda öğretide çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Her ne kadar zapt ve hukuki ayıp hallerinin birbirlerinden ayrılmaları güç olsa da aslında her ikisi de mahiyetleri gereği birbirlerinden farklıdır. Zapta karşı tekeffülde, satılan mal üzerinde üçüncü kişilerin üstün bir hak iddiası mevcuttur. Üçüncü kişi bu üstün hak iddiası nedeniyle tüketicinin satılardan yararlanmasını engellemek için satılana el koymakta veya tüketiciyi bu mal üzerindeki mülkiyet hakkından kaynaklı bazı yetkileri kullanmaktan yoksun bırakmaktadır. Hukuki ayıp durumunda ise, kamu hukukuna ait sınırlamalar nedeniyle satılan maldan yararlanamama durumu söz konusudur. Bu sebeple, zapta karşı tekeffül ile satılanın hukuki ayıplı olmasından dolayı ayıba karşı tekeffül hükümlerinin birbirinden ayrılması gerekmektedir. Özellikle, ayıba karşı tekeffülün düzenlendiği TKHK m. 8 hükmü ve TBK m. 219 hükmünde hukuki ayıp kavramının yer alması nedeniyle bu ayırım büyük önem taşımaktadır. Üçüncü kişi satım sözleşmesinin kurulduğu sırada satılan mal üzerinde tüketicinin hakkına karşılık daha üstün bir hakka sahipse bu durumda “zapta karşı tekeffül” hükümleri devreye girer. Bir başka anlatım ile üçüncü kişinin satılan üzerinde mülkiyet hakkı iddia ettiği ya da satılan üzerinde tüketicinin hakkına nazaran daha üstün nitelikte sınırlı ayni hak veya şerh edilmiş nisbî hak iddiasında bulunduğu hallerde, zapta karşı tekeffül hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Örneğin, satılan malın çalıntı mal olması halinde hukuki ayıp nedeniyle ayıba karşı tekeffül hükümlerine değil, zapta karşı tekeffül hükümlerine başvurulması gerekecektir. Buna karşılık, kamu hukuku normuna dayalı sınırlamalar nedeniyle tüketicinin satılan maldan yararlanamaması hali söz konusu olduğu durumlarda bu husus hukuki ayıp teşkil eder ve bu durumda TKHK m. 8 hükmü ve TBK m. 219 hükmündeki düzenlemeler uygulama alanı bulur (Aral ve Ayrancı 2012). Örneğin, satılan bir malın gayri hukuki bir markaya sahip olması, patent ve telif konusunda ihlal içermesi, yasalarla belirlenmiş güvenlik ilkelerinin dışında olması, usulsüz gümrüklenen mala el konulması, kaçak otomobilin şase numarasının değiştirilmesiyle trafiğe sürülmesi sırasında yetkililerce yakalanılıp el konulması, satılan mal üzerindeki haciz nedeniyle mala el konulması, satıştan sonra ortaya çıkan geçmiş döneme ait emlak vergi borcu bulunması gibi hallerde hukuki ayıptan bahsedilecektir. Bu sebeple hukuki ayıptan maldan

faydalanmayı ve onu kullanmayı sınırlandıran hukuki eksiklikleri anlamak gerekmektedir.

Hukuki ayıbın söz konusu olduğu durumlar şu şekilde ifade edilmektedir: tüketimi ya da kullanımı yasalarca engellenmiş olan bir kimyasalın tüketiminin serbest olduğunun belirtilmesi suretiyle satışa çıkarılması; standartlara uygun olmadığı için yetkililerce kullanımına müsaade edilmeyecek bir telefonun satışa sunulması, satış konusu taşınmazın üzerinde kamusal nitelikteki yapı yapma yasağı olduğu, örneğin, satış konusu arsanın imar planında yeşil alan olarak gözüktüğü; satış konusu taşınmaz üzerindeki yapıda imar mevzuatı kurallarına uyulmadığı için yararlanma (oturma) yasağının mevcut olduğu, örneğin, yapı belediye tarafından onaylanan projeye göre yapılmadığı için belediyenin yapıda oturma izni vermediği; satın alınan ithal makinenin, iç hukuka göre alıcının ticari işletmesinde kullanılması için alınması gereken izne sahip olmadığı veya satış konusu makinenin üçüncü kişinin patent hakkı ihlal edilerek üretilmiş olması sebebiyle yeniden satılamadığı hallerde hukuki ayıp söz konusu olduğundan ayıba karşı tekeffül hükümleri uygulama alanı bulacaktır. (Atamer ve Baş 2014)

3.6.2.3. Ekonomik Ayıp

Satılan mala ilişkin üçüncü grup ayıplar, ekonomik nitelikte olan ayıplardır. eBK 194. maddesinin 1. fıkrasında “maddi ve hukuki bir sebeple...” denilmek suretiyle ayıpların yalnızca iki türüne işaret edilmiştir. Ekonomik ayıplar özel olarak sayılmamış ve ayıba karşı tekeffül hükümleri çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Fakat öğreti ve yargı kararlarında, satıcının alıcıya karşı ekonomik nitelikli vasıfsızlıklardan da yükümlü olduğu görüşü kabul edilmiştir.

Maddi ve hukuki ayıp çeşitleri yanında ekonomik ayıplar da Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda ve Türk Borçlar Kanunu’nda açıkça vurgulanmak suretiyle tüketici hukuku açısından ekonomik ayıbın vasfı konusuna bir açıklık getirilmiştir. Böylece konu tartışmalı olmaktan da çıkarılmıştır.

Ekonomik ayıp, normal şartlar dâhilinde satılan maldan elde edilmesi beklenen tarzda gelir veya verimin sağlanamaması halidir. Bu haller, özellikle alıcının maldan

beklediği yararlanma ve kullanma olanağını azaltan, alıcının malı kullanma olanağı olsa dahi malın değerini ekonomik olarak düşüren eksiklikler olarak ifade edilmektedir.

Kısacası, satılan şeyin verimi, getirdiği kâr, vergiden muaf olması gibi iktisadi birtakım niteliklerinde eksiklik olması ekonomik ayıp sayılmaktadır. Örneğin, kullanılmış bir otomobilin o zamana kadar aslında daha çok kilometre yol yapmış olmasına rağmen daha az kilometre yol yaptığıının veya kaza yapmış bir otomobilin aslında kaza yapmamış olduğunun belirtilmesi gibi durumların varlığı, söz konusu malda ekonomik ayıbın olduğunu göstermektedir. Yakıt tüketiminde tasarruflu olduğu belirtilen bir otomobilin oldukça fazla yakıt tüketimine sahip olması, 200 kilometre/saat hıza çıkacağı söylenen bir otomobilin 100 kilometre/saat hızın üzerine çıkamaması, saatte 500 kg tahıl öğüttüğü belirtilen makinenin 350 kg öğütmesi, koyun sütü yerine inek sütü teslim edilmesi, takılan protezin verimli çalışmaması, az miktarda elektrik tükettiği belirtilen aracın çok elektrik tüketmesi, bulaşık makinesinin bulaşıkları yeteri kadar temizleyemiyor olması gibi hallerde de ekonomik ayıbın varlığı söz konusudur (Zevkliler 2001). Bunun yanı sıra, bilgisayar programlarında bulunan ayıplar da verimi azaltıcı niteliklerinden dolayı daha çok ekonomik ayıp olarak kabul edilmektedir. Örneğin, bilgisayar programındaki işlevsellik problemi, uyumsuzluk, yetersizlik, ölçme ve değerlendirme yetersizliği, şekilsel hatalar gibi halleri de bilgisayar programlarında meydana gelen birer ekonomik ayıp teşkil etmektedir.

Ekonomik ayıp özellikle ticari işletme satışlarında önem arz etmektedir. Ticari işletme satışında, özellikle envanterdeki, örneğin işletmeye dâhil olan makinelerdeki belirli bir büyüklüğe ulaşan eksikliklerde, söz konusu bilançonun aktifinde yer alan kalemlerin değerlemesinin gerçek değerinin çok üstünde olması durumunda ekonomik ayıbın varlığı devreye girmektedir. Böylece bu ekonomik ayıp karşısında satıcı TKHK m. 8 hükmü ile TBK 219 vd. madde hükümlerine göre sorumlu olmaktadır. Aynı şekilde satın alınan ticari işletmenin bilançoda yer almayan borçlarının ortaya çıkması da satıcının sorumlu olacağı bir ekonomik ayıp oluşturmaktadır.

3.6.3. Ayıbın İspatı ve Yükümlülüğü

Kanun 10. Maddesinde ayıplı malın ispat yüküne dair açıklama yapmıştır. Bir malın ayıplı olarak baul edilmesi de tüketiciye bazı hakları doğurmaktadır. Bu haklardan

yararlanabilmesi ancak ve ancak ayıbı ispat koşuluna bağlanmıştır. Yine söz konusu hükümle, ayıptan kaynaklanan bir sebeple malın elden çıkması durumunda ayıbı ispat etmek de elbette güçleşecektir. Bu sebepten bir malın alındıktan sonra makul bir süre sorunsuz kullanılmasının gerektiğini benimsemiştir. Kanun bir malın tesliminden itibaren altı ay içerisinde ayıbının tespiti halinde malın teslim tarihinde ayıplı olduğunu kabul edilmiştir. Diğer taraftan böyle bir durum malın ayıbı ya da niteliği ile ilişkili değil ise bu hüküm uygulanamamaktadır. Aksi takdirde satıcının mağduriyeti kaçınılmaz olacaktır. Mesela alınan bir beyaz eşyanın taşıma esnasında hasar görmesi, yanlış ve yetkisiz şahıslarca yapılan bağlantı sonucu elektronik araçların kullanılamaz hale gelmesi, bir otomobilin sel suyuna maruz kalması, alınan bir oturma grubunda sigara yanıklarının oluşması gibi durumlar bu kapsamda değerlendirilebilir. İşte bu sebeplerden dolayı da hâkim tarafından ayıbın ve niteliğine uygun kullanımın tüketici tarafından ispatı istenebilir.

Yeni Kanun, sözleşmenin kurulduğu tarihte bilinen/var olan ya da bilinmesi beklenen bir ayıbın daha sonra sözleşmeye aykırılık mevzuuna konu edilemeyeceğine değinmiştir. Mesela satın alınan bir motosikletin lastiklerinin aşınmış olması, kaportasında çiziklerin varlığı gibi durumda sonradan bir hak iddia edilmesi mümkün görülmemiştir. Diğer taraftan, söz konusu hükümde, tüketicinin haberdar olmadığı ayıplar bakımından seçimlik hakları saklı tutulmuştur. Mesela alınan motosikletin motorunda bir arıza çıkması ya da şasesinde eğrilik olduğunun tespiti halinde seçimlik hakları geçerlidir.

Bu itibarla, tüketici, iki yıllık zamanaşımı süresi içinde ayıbı tespit ettiği takdirde seçimlik haklarını kullanabilecektir. Konut veya tatil amaçlı taşınmaz mallar bakımından ise, bu süre taşınmazın teslim tarihinden itibaren beş yıl olarak belirlenmiştir (YTKHK. m. 12/I)

3.6.4. Tüketicinin Seçimlik Hakları

Tüketici seçimlik haklarını tek taraflı bir irade beyanı ile kullanır. Bu beyanın karşı tarafa varması gerekir. Bu hakkın kullanılabilmesi için dava açılmasına gerek olmadığı gibi, şayet bir dava açılmışsa, bu dava sonucunda verilen karar yenilik doğurucu nitelikte değil, tespit edici nitelikte bir karardır. Seçimlik haklarla ilgili olarak tüketicinin sahip olduğu sözleşmeden dönme hakkı, bozucu yenilik doğuran; satış bedelinin ayıp oranında indirilmesini isteme hakkı ve ücretsiz onarım isteme hakkı ise değiştirici yenilik doğurucu yenisiyle değiştirilmesini talep hakkı, aynen ifade ısrar edildiğini gösteren yenilik doğurucu bir haktır.

Tüketici seçimlik haklarını kullanma iradesini süresi içerisinde satıcıya bildirmelidir. Diğer yandan tüketici seçtiği hakkı bir kez bildirmekle seçimlik hakkını kullanmış olur, artık tercihini geri alamaz yani değiştiremez. Satıcı da TKHK.'un 11. maddesine göre tüketicinin tercihini kayıtsız şartsız yerine getirecektir. Böylelikle de tüketicinin tersih ettiği seçimlilik hakkı sona ermiş olur ve yeni haklar devam eder.

Tüketici, kanunda belirtilen dört seçimlik hakkıyla birlikte genel hükümlere göre ayıplı mal nedeniyle uğradığı zararların tazminini de isteyebilir. Kimi durumlarda ise işin niteliğine göre seçeneklerin birinden yararlanmış olan tüketici, gelişen durum karşısında diğer bir seçimlik hakkını da kullanmayı tercih edebilir. TKHK. m. 56/3'e göre alınan malın ayıplı olması halinde alıcı, seçimlik haklarında "ücretsiz onarım"ı tercih etmiş olabilir. Fakat mal onarılmamış ya da onarıldığı halde garanti süresi içerisinde tekrar arızalanmış veya tamiri için gerekli sürede tamir edilmemiş ve/veya tamirinin mümkün olmadığı anlaşılmışsa bu durumda artık tüketici, diğer seçimlik haklarını kullanabilir.

3.6.4.1. Sözleşmeden Dönme Hakkı

Sözleşmeden dönme hakkı tarafları karşılıklı borç altına sokan sözleşmelerde, yerine getirilen edimlerin iadesi borcunu doğuran şekle bağlı olmayan yenilik doğuran bir haktır. TKHK. m. 11/1'e göre tüketici satın aldığı malın ayıplı olduğunu anladığı anda malı geri vererek sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sözleşmeden dönme bozucu yenilik doğuran bir haktır ve tek taraflı irade açıklaması ile sonuç doğurur. Burada sözleşmeden dönme ile fesihin karıştırılmaması gerekir. Fesih ile dönme arasındaki en

önemli fark, doğurdukları hukuki sonuçlar bakımındandır. Sözleşmeden dönmede sözleşmenin geçmişe etkili olarak ortadan kalkması, fesih de ise sözleşmenin ileriye etkili olarak ortadan kalkması söz konusudur. Başka bir ifade ile fesih ileriye etkili olup geçmişe etkilemezken, dönme henüz yerine getirilmemiş edim yükümlülüklerini sona erdirip daha önce yerine getirilmiş edimlerin iade edilmesini gerektirir. Sözleşmeden dönme hakkı Borçlar Kanunumuzda sadece tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler bakımından öngörülmüş iken, fesih hem tek hem de iki tarafa borç yükleyen sürekli borç ilişkilerinde söz konusu olabilir. Ayrıca sözleşmeden dönmenin konusunu ani edimli borç ilişkileri oluştururken, fesih ifasına başlanmış sürekli borç ilişkilerinde söz konusu olur. Yine haklı bir gerekçeye dayanmaksızın sözleşmeden dönülmesi mümkün değilken, olağan fesih hakkının kullanılmasında bir gerekçeye dayanılması gerekmemektedir. Ayrıca geçmişe etkili sonuçlar doğuran sözleşmeden dönme durumunda menfi zararın tazmini talep edilebilirken, sürekli borç ilişkisini sona erdirmeyip sadece ileriye etkili sonuçlar doğuran fesih durumunda müspet zararın tazmini talep edilebilir.

TBK. m. 227'e göre; *“Saticının satılanın ayıplarından sorumlu olduğu hallerde alıcı, aşağıdaki seçimlik haklardan birini kullanabilir: Satılanı geri vermeye hazır olduğunu bildirerek sözleşmeden dönme”* hakkına sahiptir.

Hem TKHK. hem de TBK. tüketiciye benzer şekilde aldığı malı geri vermeye hazır olduğunu bildirerek sözleşmeden dönme hakkını tanımış bulunmaktadır. Satılan mal ayıplı ise tüketici 2 yıl içinde bedeli iade edip sözleşmeden dönebilir. Konut ve tatil amaçlı taşınmazlar yönünden ise 5 yıl içinde bedeli iade edip sözleşmeden dönebilir.

Yargıtay TKHK.'un yürürlüğe girmesinden önceki bir kararına göre, olayın koşulları haklı gösteriyorsa sözleşmeden dönme yerine bedelin indirilmesine karar vermiştir. Sözleşmeden dönme seçimlik hakkının kullanılması halinde alıcının elde edeceği yarar ile satıcının bu hak tercihi sebebiyle uğrayacağı zarar arasında oransızlık olması halinde bedelin indirilmesi yoluna gidilmesi gerekmektedir. Zira ayıplı mal az bir giderle onarılabileceği için artık sözleşmeden dönmenin amacına aykırılık söz konusu olacaktır (Yavuz 2016).

Sözleşmeden dönme hakkı niteliği gereği yenilik doğuran bir hak olup bir kez kullanılmakla etkisi biter. Yargıtayın yerleşik kararlarında kural olarak Tüketici

Mahkemesinde terditli dava açılmayacağı yönündeydi. Ancak Yargıtayın son dönemdeki yeni kararlarında davacı her ne kadar sözleşmeden dönme talep etmiş ise de ayıp oranında bedel indirimine hükmedilmesi gündeme gelmiştir. Sözleşmeden dönme hakkı yenilik doğuran bir hak olup kullanılmakla etkisi bitecektir. Tüketici Kanunu'nda açık bir hüküm olmamasına rağmen TBK.'nın 27. maddesi kıyasen uygulanmaktadır.

Yargıtay bir başka kararında ise; tüketicinin sözleşmeyi sona erdirmesi, durumun gereği olarak haklı görülemiyorsa bedelden indirim ile yetinilir hükmü olsa da dava konusu edilen eşyanın mobilya olması ve her zaman göz önünde olması nedeniyle umulan faydadan çok estetik amaçlı olarak kullanılmasının hedeflendiğini dolayısıyla da tüketicinin ayıplı eşyanın görüntüsüne katlanmak zorunda olmadığına karar vermiştir. Davacının talebinin eşyaların bedeli olmasına karşın mahkemece tarafların bu yöne ilişkin iddia ve savunmaları doğrultusunda gösterecekleri delilleri değerlendirerek sonucuna göre karar vermesi gerekirken aksi yönde karar verilmesini bozma nedeni kabul etmiştir. Karara göre satıcı, tüketicinin tercih ettiği hakkı yerine getirmek zorundadır.

Tüketici “sözleşmeden dönme hakkını” kullandığında tüm hükümleriyle sözleşme geriye dönük olarak yok sayılır. Sözleşmenin ortadan kalkması daha önce yerine getirilen edimlerden kaynaklı ilişkiyi ortadan kaldırmaz. Taraflar karşılıklı olarak sözleşme gereği birbirilerine çeşitli şeyler vermiş olabilir. Sözleşmenin ortadan kalkması ile ortada kalan hak ve zararların tazmini için sebepsiz zenginleşme konusu gündeme gelebilir. TBK. satış sözleşmesiyle ilgili olarak tarafların iade borçlarının kapsamını 229. maddesinde düzenlemiştir. Bu hükümlerin yetersiz kaldığı hallerde sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurulabilir. TKHK. tüketicinin sözleşmeden dönme hakkı açıkça belirtildiği halde, dönmenin sonuçları konusunda bir hüküm bulunmamaktadır. Her ne kadar TKHK.'da “satılanı geri vermeye hazır olduğunu bildirerek sözleşmeden dönme” denmekteyse de ifadeden de anlaşılacağı üzere satılanın geri verilmesi, dönmenin sonuçlarından sadece birisidir. Bu nedenle sözleşmeden dönmenin sonuçları hakkında TBK. Hükümleri uygulanacaktır (Zevkliler ve Gökyayla 2013).

Bir mal ve onun eklentileri ayrı fiyatlar ile satılmış olsa da asıl malın ayıplı olması halinde sözleşmeden dönme yoluna gidilmesi malın eklentileri yönünden de aynı sonucu doğurur. Ancak eklentilerdeki ayıp dolayısıyla sözleşmeden dönme yoluna gidilmesi, ana malı kapsamaz. Örneğin bilgisayar ile beraber ayrı bir fiyatı olan fare de satın alındığında

farenin ayıplı olması halinde fare yönünden sözleşmeden dönme hakkının kullanılması bilgisayarı kapsamaz. Fakat bilgisayar ayıplı ise sözleşmeden dönme hakkı fareyi de kapsayacaktır. Yargıtay da bir kararında, satılan bilgisayarla birlikte verilen internet hizmetlerindeki aksamanın sözleşmeden dönmeyi gerektirmeyeceği yan edim olan internet hizmetlerindeki aksama nedeniyle sadece tazminat istenebileceğini belirtmektedir.

3.6.4.1.1 Alıcının İade Borcu

Tüketicinin sözleşmeden dönme hakkını kullanabilmesi için malı iade etmeye hazır olduğunu ve sözleşmeden dönerek bedelin kendisine verilmesini süresi içinde bildirmesi yeterlidir. Malın nakliye işlemi de satıcıya aittir. Çünkü ayıbı ortaya çıkan bi malın taşıma yükü de satıcıya aittir alıcıya yüklenemez. Sözleşmeden dönme hakkının kullanılması ile tüketicinin satın aldığı malı aldığı durumdaki haliyle satıcıya geri vermesi gerekir. Yani taraflar sözleşme yapılmamış olsa idi hangi durumda olacaklarsa o anki hale geri dönecektir. Tüketici ve satıcı karşılıklı edimlerini birbirine iade etmekle yükümlüdürler.

TBK.'nın 229.'a göre, “...geri verme borcu satım konusu malın ve bundan elde edilecek yararların iadesini kapsar. Ancak mal kullanılmamışsa iade edilecek bir yarardan bahsedilemez.”. ayıplı olduğu iddia edilen malın tüketici tarafından satıcıya aynen teslimi şahsi nielikli bir borçtur. Satıcının ise sadece bir talep hakkı söz konusudur. Tüketicinin ayıplı malı teslimi, zilyetliğin satıcıya geçmesi suretiyle olacaktır. Teslime ilişkin masraflardan satıcı sorumludur. Satım konusu mal geri verilirken, tüketicinin ayıplı malı teslimi ile bedelin geri ödenmesi aynı anda ve karşılıklı olmalıdır. Bu şartın sağlanmadığı durumlarda taraflardan her biri TBK. m. 97'ye göre ödemezlik def'inde bulunabilirler. Viyana Sözleşmesi m. 81/2'ye göre de tarafların mal ve bedel iadesinin aynı anda gerçekleşmesi gerekir. Tüketici sözleşmeden dönme hakkını dava yolu ile elde etmek istemişse, yapılan tüm posta masraflarını, bilirkişi ve vekâlete ilişkin ücretleri satıcıdan isteyebilecektir. Zira tüketicinin ayıplı mal sebebiyle yaptığı masraflara katlanması düşünülemez. Ayrıca tüketici ayıplı mal için yapmış olduğu zorunlu, faydalı ve lüks masrafları satıcıdan isteyebilecektir. Zorunlu masraflar dışındaki masrafların

istenebilmesi için tüketicinin bu masrafları ayıbbı öğrendiği andan önce yapmış olması gerekir.

Hizmetlerin ise iade edilmesi söz konusu olmaz. Bu nedenle yasa koyucu, hizmete ilişkin 15. maddede geri vermeye hazır olduğunu bildirme şartını düzenlememiştir. Buna karşılık haksız yere sözleşmenin sonlandırıldığı tespti durumunda hâkim tarafından bedel indirimi söz konusu olabilmektedir. Yine ayıplı malın tüketicide bulunduğu esnada, tüketici tarafından elde edilen yarar kadar da indirim talebinde bulunulabilinmektedir.

3.6.4.1.2. Satıcının İade Borcu

TBK. 229/1. maddesine göre satıcı, alıcının sözleşmeden dönmesi üzerine, alıcının ödemiş olduğu satış bedelini faiziyle birlikte geri vermek yükümlülüğü altına girer. Bu hüküm gereğince satıcı, satış bedelinin geri verilmesi yanında, satış bedelinden faiz elde etmemiş ve tüketici satış bedelini ödediği için herhangi bir faiz kaybına uğramamış olmasa bile faiz ödemek borcu altına girer (Edis 1963). Aksi kararlaştırılmamışsa ödenecek faiz oranı, kanuni faiz oranı kadardır (Aral ve Ayrancı 2012).

Tüketici satış bedelinin geri verilmesini TBK.'nın 146. maddesinde öngörülen 10 yıllık genel zamanaşımı süresi içerisinde isteyebilecektir. Bu süre, satış bedelinin geri verilmesine ilişkin alacağın muaccel olduğu, yani sözleşmeden dönme hakkının kullanıldığı andan itibaren işlemeye başlayacaktır.

Tüketici tarafından satın alınan mala yapılan tüm masrafların kendisine iadesi talep edilebilir. Hatta burada malın alımından sonra saklama giderleri, malın değer artışıını sağlayacak iyileştirmeler, lüks bile olsa modifikasyonlara ait her türlü gideri de ayıplı malın satıcısından talet edebelir. Burada sadece yapılmadığında malın ziyanına sebep olacak zorunlu masraflardan bahsedilmiyor. Aynı zamanda değerini arttıracak faydalı masraflar ve hatta lüks masraflar bile satıcıdan hak olarak talep edilebilmektedir ancak malın ayıplı olduğunu bile bile yapılan masrafların iadesinin talebi szö konusu olamamaktadır. Diğer taraftan tüketici eğer isterse mala zarar vermeden yapmış olduğu değişiklikleri malın üzerinden söküp alabilir mümkün ise eski haline getirebilir.

Yargıtay, bedel iadesi davasında, faiz alacağının ana paraya ilişkin zamanaşımı süresi içinde talep edilebileceğine karar vermiştir (Yargıtay 13. HD. 31.12.2004, 2004/8635 E. 2004/19327 K. 2018). TMK. m. 2’de düzenlenen dürüstlük kuralı, hukuk düzeni tarafından tanınan tüm hakların kullanılmasında geçerlidir. Haklar kullanılırken ve borçlar yerine getirilirken herkes dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılması hukuk düzeni tarafından korunmaz. Eğer tüketicinin seçim hakkını kullanması, dürüstlük kurallarına aykırılık teşkil ediyorsa ki bu da hâkim tarafından somut olayın özellikleri, tüketici ve satıcının menfaatleri ve satıladaki ayıp durumuna göre belirlenecektir, hâkim tüketicinin seçim hakkını kullanmasına müdahale edebilecek ve gerektiği takdirde tüketicinin irade beyanını değiştirebilecektir.

3.6.4.2. Tüketicinin Satış Bedelinde İndirim Talep Etme Hakkı

TKHK.’nin 11. maddesine göre; *“Malın ayıplı olduğunun anlaşılması durumunda tüketici, ..., satılanı alıkoyup ayıp oranında satış bedelinden indirim isteme, ..., seçimlik haklardan birini kullanabilir. Satıcı tüketicinin tercih ettiği bu talebi yerine getirmekle yükümlüdür.”*

6502 sayılı TKHK. bu hakkın satıcıya karşı kullanılabileceğini düzenlemiştir. Bu nedenle tüketici sadece malın ücretsiz onarımı ve yenisi ile değiştirilmesini isteme haklarını kullanırken üretici ve ithalatçıya başvurabilecektir. Bu seçimlik hak tüketicinin hakkı kullanmak yönündeki iradesini açıklamasıyla kullanılır. Bu irade açıklaması, tek yanlı ve karşı tarafa varması gereken bir beyandır.

Yenilik doğurucu bir hak olup kullanılması ile sona erer. Tüketici seçimlik hakkını bu yönde bir kez kullanması ile artık diğer seçimlik haklarını kullanamaz, hak değiştirilemez. Satış bedelinin indirilmesini isteme hakkının kullanılması ile sözleşme sona ermiş olmamaktadır. Satıcı ve tüketicinin edimleri maldaki ayıp durumuna göre denkleştirilir. Satış bedelinde ayıp oranında bir indirime gidilmesini isteme hakkı bir tazminat değildir. Bu nedenle tazminatın hesaplanmasına ilişkin hükümler uygulanmaz. Burada artık tüketicinin ediminde bir değişiklik meydana gelmektedir. Satış bedelinin indirilmesi borcun yenilenmesi de değildir (Yavuz 2013).

a) Mutlak Metot

Satış bedelinden indirilecek miktarın tespitinde kullanılan yöntemlerden biri mutlak metot yöntemidir. Bu görüşe göre, önce satılan malın ayıplı ve ayıpsız değerleri belirlenir. Rakamları belirlenen her iki hal arasındaki fark sözleşme bedelinden düşülür. Böylece tüketicinin ödeyeceği bedel belirlenir.

Satış Bedeli = 100 TL

Ayıpsız Değer = 80 TL

Ayıplı Değer = 40 TL

İndirilecek miktar ayıpsız değerden ayıplı değer çıkarılması suretiyle bulunacaktır.

İndirilecek Miktar = 40 TL

Ödenecek Bedel = 60 TL

Ancak bu metodun kullanıldığı durumda eğer satılan malın değeri gerçek değerinden çok fazla ya da çok az ise indirim miktarının belirlenmesinde adaletsiz sonuçlar doğabilecektir (Tokbaş ve Üçışık 2015).

b) Tazminat Metodu

Satış bedelinden indirilecek miktarın tespitinde kullanılan diğer bir yöntem ise tazminat metodudur. Bu metodun uygulanması gerektiğini savunan görüşe göre, sözleşmedeki satış bedeli ile ayıplı değer arasındaki fark, sözleşmedeki satış bedelinden düşülür. Böylece tüketici sadece ayıplı mal bedelini ödemiş olur.

İndirilecek Miktar = 100 – 40 = 60 TL

Ödenecek Satış Bedeli = 100 – 60 = 40 TL

Ancak satış bedelinin gerçek değerinden daha az tespit edildiği durumlarda bu metodun uygulanması sakıncalar ortaya koyacaktır. Bu durumda indirim şansı olmayacağı için seçimlik haklarından bir diğeri olan sözleşmeden dönmenin kullanılması mecburi olacaktır (Tokbaş ve Üçışık 2015).

c) Nispi Metot

Bu metoda göre, ayıplı ve ayıpsız değer arasındaki oran satış bedeline uygulanarak ödenecek bedel tespit edilir.

$$\text{Ayıpsız Değer} / \text{Ayıplı Değer} = \text{Kararlaştırılan Bedel} / \text{Ödenecek Bedel}$$

$$\text{Ödenecek Bedel} = (\text{Kararlaştırılan Bedel} \times \text{Ayıplı Değer}) / \text{Ayıpsız Değer}$$

$$\text{Ödenecek Bedel} = 100 \times (40/80) = 50 \text{ TL.}$$

Satış bedelinin gerçek değerinde az ya da çok olarak belirlenmesi bu metodun uygulanmasını çok fazla etkilemeyecektir. Bu nedenle öğretide bu yöntem oy birliği ile kabul edilmiştir. Görüldüğü gibi bu usulde malın satış bedeli gerçek değerinden ucuz veya pahalı olmuş önemli değildir. Her halde tüketicinin satış bedelinin indirilmesini talep etmesi imkân dâhilindedir. Zira indirim miktarı, malın gerçek değeri ile ayıplı değeri arasındaki orana göre belirlendiğinden taraflar arasında adaletsizlik oluşturması söz konusu olmayacaktır (Aslan 2015).

Satış bedelinin indirilmesinde ayıplı mallar yönünden Yargıtay tarafından belirlenen nisbi yöntem, hizmetler bakımından da uygulanmaktadır. Hizmetler yönünden de sunulan hizmetin değeri, ayıplı haliyle ve ayıpsız piyasa değeri ile tespit edilecektir. Daha sonra ayıplı değer ile ayıpsız değer arasındaki oran hesaplanacak ve bu oran hizmetin bedeline uygulanacak ve yüzde hesabıyla hizmet bedelinden indirilecektir.

Diğer bir deyişle, yapılacak hesaplamada, hizmeti konu alan sözleşmenin tarihi itibarıyla dava konusu hizmetin tarafların kararlaştırdıkları bedel dikkate alınmaksızın gerçek ayıpsız değeri ile ayıplı haldeki değeri ayrı ayrı belirlenmelidir. Bu iki değer birbirine bölünmesi suretiyle elde edilecek oranın taraflarca kararlaştırılan hizmet bedeline uygulanması ile hizmet bedelinden indirilmesi gereken miktar tespit edilecektir (Önder Dingil 2017).

3.6.4.3. Malın Yenisi İle Değiştirilmesini İsteme Hakkı

TKHK. m. 11'e göre tüketicinin satın aldığı malın ayıplı olması halinde malın yenisi ile değiştirilmesini isteme hakkı vardır. TBK. m. 227/3'e göre; *“Satıcı, alıcıya aynı malın ayıpsız bir benzerini vererek ve uğradığı zararın tamamını gidererek seçimlik haklarını kullanmasını önleyebilir.”* Burada satıcıya, tüketicinin seçimlik hakkını kullanmasını engelleyebilme yolu gösterilmiştir. Tüketicinin diğer seçimlik haklarını kullanmasına gerek kalmadan malın satıcı tarafından misli ile değişimi yapılarak ortadaki ayıbın kaldırılması ile sözleşme korunmuş olacaktır.

TKHK. ve TBK. benzer şekilde kaleme alınmış olup bu hükümler uyarınca tüketicinin satılan malın ayıpsız bir benzeri ile değiştirilmesini veya hizmetin yeniden görülmesini isteme hakkı vardır. Satıcının da talebi yerine getirmesi gerekmektedir.

Tüketici ayıplı malın misli ile değiştirilmesini öncelikle satıcıdan talep etmek zorundadır. Ancak satıcının ortadan kaybolması halinde ya da ileri sürülen bu hakkın yerine getirilmemesinde ısrar durumunda üretici ve ithalatçıya karşı da bu hak iddai edilebilmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken konu sözleşmenin nispiliğinden dolayı üretici ve ithalatçıdan yalnızca malın onarımı ya da misli ile değişiminin talep edilebileceğidir. Çünkü alıcı mala ait ödemeyi satıcıya yapmıştır. Üretici ve ithalatçı bu mal için ücret almadığı için sözleşmeden dönme hakkının ileri sürülmesi söz konusu olamayacaktır (Önder Dingil 2017).

3.6.4.4. Ücretsiz Onarım Talep Hakkı

TKHK.tüketicieye ayıplı malın onarımını isteme hakkını kanuni bir hak olarak kabul etmiştir. Bu hak çağdaş yaşamın bir gerekliliği olarak tüm gelişmiş ülkelerde karşımıza çıkmaktadır. Ayıplı bir malın alıcıya getireceği yükün tamamını, ayıbın sahibi ürünü satan, üreten ya da ihraç edence karşılanması modern hayatın bir parçasıdır.

Ücretsiz onarım talep hakkı karşı tarafa varması gereken tek yanlı bir irade beyanıdır. Tüketici bu seçimlik hakkını tercih ettikten sonra tercihinin değiştirilemez. Sadece seçimlik hakkın yerine getirilmesinin imkânsız olduğu veya maldan yararlanamamayı sürekli kıldığı hallerde tüketicinin diğer seçimlik haklarından birini

kullanabilmesi kabul edilmelidir. Örneğin satın alınan otomobilin ayıplı çıkması halinde tüketici, ücretsiz onarım hakkını tercih ederek otomobilin tamirini isteyebilir (Akunal 1973).

Onun bu talebine karşılık otomobildeki ayıbın tamirinin mümkün olmaması halinde tüketici diğer seçimlik haklarını kullanabilecektir. Tamirin çok uzun sürmesi nedeniyle otomobilden yararlanamamayı sürekli kılması veya tamir edilen otomobilin sürekli aynı arızaları çıkarması hallerinde de tüketici diğer seçimlik haklarını kullanabilecektir. 1999/44 sayılı Direktif m. 3’de de malın ayıplı çıkması halinde tüketicinin ücretsiz onarım hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Onarımın nasıl olacağı açıklanmamış ise de ürün piyasadaki diğer emsalleri seviyesine getirilecektir. Fakat Direktif bize bu iki hakkın ayıbın ortaya çıktığı anda birinci aşamada ileri sürülebileceğini söylemektedir. Yine ilk önce onarım mı yoksa değiştime hakkı mı kullanılacağına ise imkânsızlık ve ölçüsüzlük ölçütüne göre karar verilecektir.

Satıcı tüketicinin tercih ettiği hakkı yerine getirmek zorundadır. Malın ücretsiz onarımını isteme hakkı, üretici ve ithalatçıya karşı da ileri sürülebilir. Hakkın yerine getirilmesinde satıcı, üretici ve ithalatçı müteselsilen sorumludur (Kaya 2015).

Ayıplı malın ücretsiz onarımı ile ayıplı malın ayıpsız misli ile değişiminden farklıdır. Çünkü ayıbın giderilmesi için bir parçada yapılan onarım ya da kısmi parça değişimi ile ayıplı malın ücretsiz onarımı yapılabilirken sadece misli ile malın değişimi ile ancak ikinci seçimli haktan bahsedebilmektedir (Arbek 2005).

Ücretsiz onarım hakkının seçildiği durumlarda satıcı, malın özelliklerine uygun kaliteli malzeme kullanmalıdır. Bu yükümlülüğe aykırı hareket edilmesi borcun kötü ifa edilmesi söz konusu olur. Satıcının ayıplı bir otomobilde ayıbı tamir ederken TSE damgalı parça yerine kalitesiz bir parça kullanması bu duruma örnek gösterilebilir (Arbek 2005).

Tüketici söz konusu haklardan herhangi birini seçtiğinde, talebi, muhatabı (satıcı, üretici, ithalatçı) otuz iş günü içinde yerine getirmesi gerekir. Konut ve tatil amaçlı taşınmazlarda ise bu süre altmış iş günüdür (Aydoğdu 2015). Buradaki amaç tüketicinin talebinin kısa sürede yerine getirilmesi ve hakkın kullanımının sürüncemede

bırakılmasını engellemektir. TKHK. m. 58 gereği çıkarılmış olan yönetmeliğin ekinde çeşitli ürün/mallara ait birbirinden farklı onarım süreleri belirtilmektedir. Listede bulunan mallar açısından yönetmelikte bulunan tamir süreleri geçerli olacaktır.

3.6.4.5. Tüketicinin Tazminat İsteme Hakkı

TKHK. m. 11'e göre; *"Seçimlik hakların kullanılması nedeniyle ortaya çıkan tüm masraflar, tüketicinin seçtiği hakkı yerine getiren tarafça karşılanır. Tüketici bu seçimlik haklarından biri ile birlikte 11.01.2011 tarihli ve 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uyarınca tazminat talep edebilir."* TKHK.'un önceki halinde, tazminata dair bazı hususlar düzenlemiş ise de yeni TKHK, Türk Borçlar Kanunu'na atıf yapmıştır. Aynı şekilde TKHK.'un 15. maddesinde de hizmetlerle ilgili olarak benzer bir atıf bulunmaktadır.

Dönmenin sonuçlarını düzenleyen TBK. m. 229'a göre; *"Satış sözleşmesinden dönen alıcı, satılanı, ondan elde ettiği yararları ile birlikte satıcıya geri vermekle yükümlüdür."* denilmektedir. Buna karşılık alıcı da satıcıdan bazı istemlerde bulunabilir.

Alıcı, satış bedelinin faizi ile geri verilmesini, mahkeme masrafları ile alınan mala ait tüm giderlerin ödenmesini hatta bu malın sebep olduğu doğrudan zararlarının giderilmesini de isteyebilir. Burada satıcı kendisine atfedilen kusurdan sorumlu olmadığını ispat edemediği sürece alıcının tüm zararlarını karşılamak zorunda kalmacaktır.

TBK. m. 229/1 ve m. 229/3 ayıplı maldan doğan doğrudan zararların, m. 229/2 ise kusur varsa dolaylı zararların talep edilebileceğini düzenlemiştir.

En geniş anlamı ile zarar, bir kişinin hukuki değerlerinde (malvarlığında veya şahıs varlığında) isteği dışında meydana gelen azalmadır. Zarar öncelikle maddi ve manevi zarar olmak üzere ikili bir ayırıma tabidir. *"Maddi zarar, malvarlığının zarar verici olaydan sonraki durumu ile bu olay olmasaydı olacak olduğu durumu arasındaki farkı, manevi zarar ise haksız eylem sebebiyle bir kişinin yaşam ilişkilerinde ve ruhsal hayatında meydana gelen sarsılma ve bozulmaları ifade eder."* (Arbek 2005)

Bunun dışında, zarar kavramı bakımından “doğrudan zarar” ve “dolaylı zarar” olmak üzere ikili bir ayırım daha yapılmaktadır. Doğrudan zarar, bir hukuka aykırı fiile maruz kalan kişinin bu fiil nedeniyle araya ek bir sebep girmeden uğradığı zarardır.

Buna karşılık, hukuka aykırı fiilin mağdura verdiği doğrudan zarara bağlı olarak ek bir sebeple mağdurun uğradığı zarar dolaylı zarardır.

Sözleşmenin nisbiliği ilkesi uyarınca sözleşme sebebiyle ancak sözleşme tarafları zarara uğrayabilir. Yine zararı talep edebilecek kişiler de sözleşmenin taraflarıdır. Dolayısıyla bir tarafını tüketicinin oluşturduğu sözleşmelerde de zararı talep edecek kişi tüketicilerdir. TKHK. m. 11’e göre tüketici ayıplı malın sebep olduğu zararlardan dolayı tazminat talep edebilecektir. Tüketici tazminatı tek başına talep edebileceği gibi seçimlik hakların her biri ile birlikte de talep edebilir. Örnek olarak tüketici satın aldığı otomobilin ayıplı olması halinde seçimlik haklarını kullanabilecektir. Ayrıca ayıplı otomobil sebebiyle bir kaza yapması halinde uğradığı zararların giderilmesini de isteyebilecektir. Ancak buradaki talep edilen tazminat, malın onarılacak ayıbının giderilmesi için gerekli masraflar değil ayıptan dolayı neden olduğu zararlar içindir.

3.6.5. Zamanaşımı

Ayıplı malların sebep olduğu zararlarla ilgili olarak muhatabına yöneltilecek talepler bakımından zaman aşımı süresine Borçlar Kanunu’na göre düzenlenmektedir.

Buna göre, ikinci el satışlarda satıcının sorumluluğu, kural olarak asgarî bir yıl, konut veya tatil amaçlı taşınmazlarda ise asgarî üç yıl olarak belirlenmiştir. Zamanaşımı süreleri sözleşmede konu edilirken asgari limitlerin altında belirlenemez. Ancak ikinci el bir otomobilin normalde bir yıllık bir zamanaşımı süresi varken bunu taraflar anlaşarak beş hatta daha fazla süreye çıkartabilirler. Ancak aksine bir hüküm olmadığı sürece Borçlar Kanunu uyarınca üretim tarihinden itibaren bir ürünün zaman aşımı süresi on yıl olarak belirtilmektedir.

3.7. AYIPLI MALLARLA İLGİLİ İHTİLAFLARIN ÇÖZÜMÜNDE YETKİLİLER

3.7.1. Tüketici Hakem Heyeti

Tüketicinin ayıplı bir mal ya da hizmet almak gibi mağduriyetinin söz konusu olduğu durumlarda satıcı/firma ile arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesinde başvuru yapılan heyettir. Tüketici Hakem Heyetleri uyuşmazlığın çözülmesinde yargı ayağından önceki birimdir ve kararları kesindir. Firma/satıcı bu karar uymak zorundadır. Bu heyetler kaymakamlıklar nezdinde kurulur ve yürütülür.

3.7.1.1. Tüketici Hakem Heyetinin Kuruluşu, Görev Alanı ve Yetki Alanı

Tüketici hakem heyeti, tüketici işlemleri ile tüketiciye yönelik uygulamalardan doğabilecek uyuşmazlıklara çözüm bulmak amacıyla Kanunun 66 ilâ 72. Maddelerinde düzenlenmiştir. 4077 sayılı Kanundan farklı olarak her il ve ihtiyaç duyulan ilçelerde Bakanlık tarafından en az bir tüketici hakem heyeti oluşturulamaktadır. Böylelikle her ilçede tüketici hakem heyeti kurulma zorunluluğu kaldırılmıştır. Nüfus, hakem heyetlerine yapılan şikâyet sayıları gibi kriterler dikkate alınarak hangi ilçelerde tüketici hakem heyeti kurulmasının gerekli olduğu tespit edilmektedir. Yıllık belli bir başvurunun altında kalan yerlerde tüketici hakem heyeti kurulmaması, ancak bu ilçelerde tüketicilerin başvurularının yapabileceği bir merkez olması ve bu başvuruların ilgili tüketici hakem heyetlerine yönlendirilmesi öngörülmüştür. Böylelikle yaşanan aksaklıklar ve sorunların giderilmesi amacıyla, başvuru sayısının fazla olduğu yerlerde birden fazla tüketici hakem heyeti kurulması, başvuruların etkin ve hızlı bir şekilde sonuçlandırılmasını sağlayacak bir yapı oluşturulması, sonuç olarak hem kaynakların etkin bir şekilde kullanılması hem de tüketici hakem heyetlerinin daha etkin ve hızlı çalışmaları için tedbirler alınmıştır (Açıkgül 2015).

Tüketici hakem heyetleri, başkan dâhil beş üyeden oluşur. Heyetin başkanlığı illerde ticaret il müdürü veya görevlendireceği bir memur, ilçelerde kaymakam veya görevlendireceği bir memur tarafından yürütülür. Diğer üyeler ise şunlardır:

- 1) Belediye başkanının görevlendireceği uzman bir personel,

- 2) Baronun mensupları arasından görevlendireceği bir üye,
- 3) Tüketici örgütlerinin seçecekleri bir üye,
- 4) Ticaret ve sanayi odası ile esnaf ve sanatkâr odalarının görevlendireceği bir üye.

Hakem heyetlerinin oluşumunun sağlanamadığı yerlerde eksik üyelikler, üyelik niteliklerine sahip Devlet memurları arasından illerde ticaret il müdürü, ilçelerde ise kaymakam tarafından tamamlanacaktır.

Tüketici hakem heyetlerinin çalışmalarına ve kararlarına esas olacak dosyaları hazırlamak ve uyusmazlıa ilişkin raporu sunmak üzere raportör istihdam edilebilecektir.

Raportör sayısının yeterli olmadığı yerlerde ise, il müdürlüğü personeli arasından il müdürü, ilçelerde görevli Devlet memurları arasından kaymakam tarafından yeterli sayıda raportör görevlendirilecektir. Raportör, tüketici hakem heyetinin üyesi olmadığından dogal olarak oy hakkı bulunmamaktadır.

Tüketici Hakem Heyetleri, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 407 ilâm 444'te düzenlenen tahkimden farklıdır. Hukuk Muhakemeleri Kanununda düzenlenen tahkim, tarafların karşılıklı iradelerine dayanmakta iken tüketici hakem heyeti kararları kanundan gücünü alan bir yaptırımdır. Tarafların bir iradesi söz konusu degildir. Dolayısıyla da tahkim anlaşmaları bu türlü tüketici mağduriyetlerinde geçerli olmamaktadır.

Kanunun 70/6. maddesi uyarınca “...tüketici hakem heyetinin tüketici lehine verdiği kararlara karşı açılan itiraz davalarında, kararın iptali durumunda tüketici aleyhine, avukatlık asgarî ücret tarifesine göre nisbî tarife üzerinden vekâlet ücretine hükmedileceği ...” belirtilmiştir. Bu sebeple tüketici hak arama işlemi esnasında karşı tarafın tüketici hakem heyeti kaarına itirazı esnasında yargılama masrafları ile karşı karşıya gelmektedir. Burada tüketiciyi hak arama işleminden vaz geçirmemek için yargılama giderlerini nispi tarifeler üzerinden olacağı ve vekalet ücretinin de maktu tutardan olacağı belirtilmiştir. Aynı şekilde m.70’de tüketici aleyhine verilen kararlarda da bilirkişi ücreti ve tebligat ücretlerinin bakanlık tarafından karşılanacağı belirtilmektedir.

Görev Alanı; Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun uyarınca tüketici hakem heyetine zorunlu başvuru sınırı kanunla belirlenmiş olup her yıl 213 sayılı Vergi Usûl Kanununun mükerrer 298. maddesi uyarınca tespit ve ilan edilen yeniden değerlendirme oranında arttırılmaktadır.

Buna göre, “2018 yılı için Tüketici Hakem Heyetlerine yapılan başvurularda, değeri 4 bin 570 Türk Lirası’nın altında bulunan uyuşmazlıklarda İlçe Tüketici Hakem Heyetleri, büyükşehir belediyesi statüsünde olan illerde 4 bin 570 Türk Lirası ile 6 bin 860 Türk Lirası arasındaki uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri, büyükşehir belediyesi statüsünde olmayan illerin merkezlerinde 6 bin 860 Türk Lirası’nın altında bulunan uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri, büyükşehir belediyesi statüsünde olmayan illere bağlı ilçelerde 4 bin 570 Türk Lirası ile 6 bin 860 Türk Lirası arasındaki uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri görevlidir.”

Miktar itibariyle tüketici hakem heyetinin görev alanına giren bir uyuşmazlık hakkında doğrudan tüketici mahkemesine dava açılamayacaktır. Tüketici hakem heyetinin basvurmaksızın doğrudan tüketici mahkemesine başvuruluru yaparsa Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 114 ve 115’e göre re’sen inceleme yapılarak davanın şartlar gerçekleşmeme gerekçesi ile reddine karar verilecektir (TKHK m. 68/5).

Öte yandan 4077 sayılı Kanundan farklı olarak bu miktarların üzerindeki uyuşmazlıklar açısından ise tüketici hakem heyetine başvuru yapılamayacak, doğrudan tüketici mahkemesine başvurulacaktır.

Bu uyuşmazlıklarda heyetin vereceği kararlar yukarıda da belirtildiği gibi tarafları bağlayacaktır. Bu kararlar, İcra ve İflas Kanunu’nun “ilamların yerine getirilmesi” hakkındaki hükümlerine göre yerine getirilir. Taraflar bu kararlara karşı onbeş gün içinde tüketici mahkemesine itiraz edebilmektedirler. İtiraz, tüketici hakem heyeti kararının icrasını durdurmamaktadır. Ancak, talep edilmesi şartıyla hâkim, tüketici hakem heyet kararının icrasını tedbir yoluyla durdurabilir. Tüketici hakem heyeti kararlarına karşı yapılan itiraz üzerine tüketici mahkemesinin vereceği karar kesindir. Tüketici hakem heyetine başvuru bakımından parasal sınır, başvuru tarihine göre belirlenecektir.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 77. maddesinde düzenlenen cezaî yaptırımlar ise tüketici hakem heyetinin görev alanına girmemektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda satılanın ayıplı olması nedeniyle sözleşmeden dönme hakkını kullanan tüketici, satıcının yükümlülüklerine ilişkin bir uyuşmazlık yaşadığı takdirde, satılanın bedeli 4 bin 570 TL'nin altında ise tüketici hakem heyetine başvurmak zorundadır. Şayet satılanın değeri bu miktarın üzerinde ise, tüketici hakem heyetine başvurulamamakta ve doğrudan tüketici mahkemesine başvurulmaktadır.

3.7.1.2. Tüketici Hakem Heyetinin Çalışma Usul ve Esasları

Başvurular tüketicinin yerleşim yerinin veya tüketici işleminin yapıldığı yerdeki tüketici hakem heyetine yapılmaktadır (TKHK m. 68/3). Tüketici hakem heyeti bulunmayan yerlerde ise başvuruların kaymakamlıklara yapılmaktadır. Bu başvuruların gereği yapılmak üzere Bakanlık tarafından belirlenen yetkili tüketici hakem heyetine gönderileceği, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından çıkarılan Tüketici Sorunları Hakem Heyeti Yönetmeliğinde belirtilmiştir.

Tüketici ya yerleşim yerinde bulunan ya da tüketici işleminin yapıldığı yerdeki tüketici hakem heyetine başvurabilmektedir. Başka bir deyişle genel yetki kuralı olan davalının ikametgâhı, tüketici hakem heyeti açısından uygulanmamaktadır.

Tüketici uyuşmazlık konusunu içeren dilekçesini delillerle birlikte yetkili tüketici hakem heyetine vermekle başvurusunu yapmaktadır. Aynı uyuşmazlıkla ilgili olarak birden fazla tüketici hakem heyetine veya aynı tüketici hakem heyetine tekrar başvuru yapılamamaktadır. Aksi takdirde diğer taraf derdestlik itirazında bulunabilecektir (Yön. m.11).

Yönetmeliğin 23. maddesi uyarınca müracaatlar, başvuru tarih ve sırasına göre en geç altı ay içinde hakem heyetince görüşülüp karara bağlanmalıdır. Hakem heyeti toplantıları her ay en az iki defa yapılmalıdır. Gündemde görülecek uyuşmazlık konusu bulunmadığı takdirde toplantı yapılmamaktadır. Hakem heyeti, başkan dâhil en az üç üyenin katılımı ile toplanmakta ve oturuma katılanların oy çokluğu ile karar almaktadır.

Çekimser oy kullanılamayan oylamada oyların eşit olması hâlinde başkanın tarafı çoğunlukta sayılmaktadır (Yön. m. 15).

İnceleme, raportör tarafından hazırlanan rapor ve ilgili belgelerin yer aldığı dosya üzerinde yapılmakta olup gerek görülmesi halinde taraflar dinlenebilmektedir. Ayrıca çözümü bilirkişi incelemesini gerektiren uyuşmazlıklarla ilgili olarak bilirkişi görevlendirilebilmektedir (Yön. m. 19). Tüketici hakem heyeti uyuşmazlık konusuna iliskin her türlü bilgi ve belgeyi taraflardan, ilgili kurum ve kuruluşlardan isteyebilir (Yön. m.12). Toplantıda alınan kararlar, yönetmeliğe ekli örneğe uygun olarak tutanağa geçirilir ve toplantıya katılan üyeler tarafından imzalanır. Kararlar, alındığı tarihten itibaren on gün içinde taraflara yazılı olarak Tebligat Kanunu hükümlerine göre tebliğ edilir.

Tüketici hakem heyeti kararları yalnız verildikleri uyuşmazlıklar hakkında hüküm ifade etmektedirler (Yön. m. 22/6).

Tüketici hakem heyetinde taraflar, avukatla temsil edilebilir fakat lehine karar verilen tarafın avukatına vekâlet ücreti ödenmesine karar verilmez (Yön. m. 22/7).

Bu kararlara 15 gün içerisinde itiraz yapılabilir. İtiraz tüketici hakem heyetinin bulunduğu yerin mahkemelerine yapılabilir. Hâkim uyuşmazlığı inceledikten sonra eğer kararı esastan bozarsa çekişmeli yargı sürecini başlatır. Aksi halde inceleme sonucunda yapılacak düzeltmelerle de kararı evrak üzerinden çekişmeli yargıya gitmeden onayabilir. Mahkemeden talep üzerine yürütmeyi durdurma kararı verilmemiş ise tüketici hakem heyetine yapılan itiraz kararın uygulanmasına engel değildir.

İtiraz üzerine tüketici mahkemesinin vereceği karar kesindir (THKH m. 70). Tüketici hakem heyetinin tüketici lehine verdiği karara karşı yapılan itirazın kabulü durumunda mahkemece tüketici aleyhine, avukatlık asgarî ücret tarifesine göre nispi tarife üzerinden vekâlet ücretine hükmedilir (Yön. m. 28).

3.7.1.3. Tüketici Hakem Heyeti Bilirkişi Görevlendirilmesi

Tüketici hakem heyetleri gerektiği zaman bilirkişi görevlendirmesine aşağıdaki ölçüler dahilinde gidebilir;

1. Olayın incelenmesinin heyette bulunan personelin bilgi lanına girmemek koşulu ile teknik bilgi ve beceri gerektirdiği hallerde,

2. bilirkişi yalnızca tek kişi olmalıdır. Ancak sebebi açıkça belirlmek şartıyla üç kişiden bir heyet de kurulabilir. Bilirkişide ihtiyaç halinde ilave rapor istenilebilir.

3. Bilirkişilerin görevlendirilmesinde kanunların yetkili kıldığı kişi ya da kurumlar seçilir. Tüketicinin ikamet adresi ya da hakem heyetinin yetki çerçevesindeki bölgeden bilirkişi ataması yapılır.

Bilirkişilik ve görevleri ile ilgili detaylı bilgi ilerleyen bölümlerde verilecektir.

3.7.2. Tüketici Mahkemeleri

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun tüketicilerin taraf olduğu her türlü hukukî işlemi değil, sadece tüketici işlemlerini esas almaktadır. 6502 sayılı TKHK m. 3/1-l hükmüne göre; *“Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlem”* tüketici işlemi olarak tanımlanmıştır. Satıcı veya sağlayıcının tüketici ile yapmış olduğu bütün hukuki işlemler tüketici işlemi olarak kabul edilmektedir (Çabri 2016). Bu kapsama giren bir sözleşmeye, Kanun’un tüketicilere tanıdığı hükümler uygulanabilir (Petek 2013). Bu sebeple TKHK’nın uygulamasından ve tüketici mahkemelerinin görevinden bahsedebilmek için öncelikle bir tüketici işlemi var olmalıdır aksi halde, örneğin ortada tüketici işlemi değil de bir haksız fiil varsa, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun kapsamına giren ve tüketici mahkemesinin görevli olduğu bir uyuşmazlıktan söz edilemez (Petek 2013). Önemle belirtmek gerekir ki yasa ile tüketici işlemi kavramı sınırlandırılmamıştır. Yasada tüketici işlemine örnek olarak sayılan sözleşmelerin yanında tüketicilerin ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden gerçek yahut tüzel kişiler ile akdetmiş oldukları tüm sözleşmeler tüketici işlemi olarak TKHK kapsamında yer almaktadır (Çabri 2016).

3.7.2.1. Tüketici Mahkemelerinin Kuruluşu, Görevi ve Yetki Alanı

Bir uyuşmazlığın hangi mahkeme önünde görülebileceği, mahkemenin önüne gelen uyuşmazlığa bakma gücünün olup olmadığı kısacası bir yargı yolundaki uyuşmazlığın hangi mahkemede çözümleneceği mahkemenin görevi ile ilgilidir (Aslan 2006). Uyuşmazlık konusunun görüleceği görevli mahkeme tespit edilirken ilk yapılması gereken uyuşmazlık konusu hakkında özel görevli bir mahkemenin bulunup bulunmadığının araştırılmasıdır zira özel mahkemelerin görevi genel mahkemelerin görevinden önce gelmektedir. Tüketici mahkemelerinin görevinin tespitinde, tüketici mahkemelerinin genel mahkemeler ile ilişkisi yanında tüketici sorunları hakem heyetinin görev alanı da dikkate alınmalıdır (Kuru 2016).

TKHK m. 1’de kanunun amacı *“kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemektir”* biçiminde ifade edilmiştir. Buradan hareketle kanun koyucunun tüketici sorunlarına ilişkin uyuşmazlıklarda zayıf konumda olan tüketiciyi koruma amacıyla olduğu ve bu kanun hükümlerinin kamu yararı gözetilmesi sebebiyle kamu düzeninden olduğu kabul edilmelidir.

Uygulamada TKHK’nın tüketiciler lehine getirmiş olduğu korumayı etkisizleştirmek amacıyla tüketici sözleşmelerine özellikle genel işlem şartı olarak tüketici mahkemeleri ve tüketici hakem heyetlerinin görevini ortadan kaldıran tahkim hükümleri getirilmektedir.

Kamu düzenine ilişkin hükümler içeren kanunun yetkisindeki herhangi bir uyuşmazlık hakkında yapılacak tahkim anlaşmalarının TKHK’nın amacı da dikkate alınarak hükümsüz olacağı kabul edilmelidir.

Tüketici mahkemelerinin görevini tespit ederken öncelikle uyuşmazlığın tüketici mahkemelerinin görev alanına girip girmediğinin dikkate alınması, sonrasında ise uyuşmazlığın parasal değerinin belirlenmesi gerekir. Zira aşağıda inceleyeceğimiz üzere

TKHK’da belirli tutarın altındaki uyuşmazlıkların tüketici hakem heyetlerince çözüme bağlanacağı belirtilmiştir.

3.7.2.2. Tüketici Mahkemelerinin Çalışma Usul ve Esasları

TKHK m.23.’ün ikinci fıkrasına; “*tüketici mahkemelerinde görülecek davalar Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Yedinci Babı, Dördüncü faslı hükümlerine göre yürütülür*” diyerek basit yargılama usulüne atıfta bulunulmuştur. Bununla birlikte, HMK m. 447/f. II uyarınca “*mevzuatta, yürürlükten kaldırılan 18/6/2007 tarih ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa yapılan yollamalar, Hukuk Muhakemeleri Kanununun bu hükümlerin karşılığını oluşturan maddelerine yapılmış sayılır*”. Dolayısıyla TKHK m. 23/f. II, c. 4’teki atfı, bundan böyle HMK m. 316 ilâ m. 322. Maddesi hükümlerine göre yapılmış sayılmaktadır.

3.7.2.2.1. Tüketici Mahkemelerine Başvuru

Yargı sistemimizin tamamında olduğu gibi mahkemeye dilekçe ile yalılı olarak başvurulur (HMK m. 317/f. I). Tüketiciler mahkeme harçlarından hem yargılama başında hem de sonunda haksız bulunmaları halinde de muaf tutulmuşlardır (TKHK m. 23/f. II). HMK m. 323’teki yargılama giderleri ve posta, ihtiyati dedbir, tespit, bilirkişi giderleri gibi konularda tüketicinin davayı kaybetmesi halinde sorumlu tutulacağı göz ardı edilmemelidir. Sadece tüketici örgütleri ve Bakanlık harçtan muhaf tutulmuştur.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun 41. maddesinin 2. fıkrasında bu husus açıklığa kavuşturulmuştur. Şöyle ki; “*tüketici mahkemeleri nezdinde tüketiciler, tüketici örgütleri, ilgili piyasayı düzenleyen kamu kurum ve kuruluşları ile Bakanlıkça açılacak davalarda 12/01/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 120’nci maddesi 111 hükümleri uygulanmaz. Bu davalar her türlü resim ve harçtan muaftır. Tüketiciler, tüketici örgütleri ve Bakanlık, tüketici mahkemeleri nezdinde açtıkları davalarda yalnızca mahkeme ara kararında veya hükümde yer verilen giderleri ödemekle yükümlüdür*”.

08 Ağustos 2011 tarih ve 649 sayılı KHK113 m. 58 ile madde, “*reklam kurulu, tüketici konseyi ve tüketici sorunları hakem heyetlerinin faaliyetlerine ilişkin masraflar;*

Bakanlığın tüketicinin korunması amacına yönelik masrafları ve sair harcamalar Bakanlık bütçesine konulacak ödenekten karşılanır” hükmünü getirmiştir. Bu düzenleme ile bilirkişi ücreti haricinde keşif ücretlerinin de ödenmesinin yolu açılmıştır.

3.7.1.2.2. Tüketici Mahkemeleri Bilirkişi Görevlendirilmesi

6100 sayılı HMK’nın 266. Maddesinin birinci bendinde yer alan “*Mahkeme, çözümü hukuk dışında, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde, taraflardan birinin talebi üzerine yahut kendiliğinden, bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir. Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz.*” hüküm gereği mahkeme bilirkişi görevlendirmesi yapabilir. Bilirkişilik, **3.8. Bilirkişilik Müessesesine İlişkin Usul ve Esaslar** konu başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

3.7.2.3. 6502 Sayılı THKK Kapsamında Tüketici Mahkemelerinde Yargılama, Denetim ve Cezaya İlişkin Hükümler

Basit usulle yargılama yapmakta olan tüketici mahkemelerine dava açıldıktan sonra cevap da dilekçeyle ve tebliğ tarifinden itibaren iki hafta içerisinde verilmek zorundadır. Ancak mücbir bir sebeple ya da bu sürenin hazırlık için yeterli olmayacağı gerekçesiyle bir defaya mahsus olmak üzere iki haftalık süre uzatımı verilebilmektedir. (HMK m. 317/f.).

HMK m.133 uyarınca, “*karşı dava, cevap dilekçesi ile veya esasa cevap süresi içinde ayrı bir dilekçe verilmek suretiyle açılır*”. Buradan da anlaşıldığı gibi karşı dava açılabilmesi de ancak bu süre içerisinde yapılabilir. Cevap dilekçesi için ek süre verilmiş ise bu süre de ilave edilerek karşı dava açma süresi belirlenir. (Kuru 2016).

Yine basit yargılama usulü kurallarından biri olan iddianın ve savunmanın genişletilememesi yasağı dilekçelerin verilmesi ile başlamaktadır (HMK m. 319).

Tüketici mahkemeleri yargılama esnasında duruşmaya gerek duymadan da karara varabilmektedir. Davanın hızlı görülmesi ve sonuca erken varılması için yapılan bu uygulama tüketici ve satıcıya gereken ifade ve delil ibraz haklarını tanımayabilmektedir (Aslan 2015). Yargıtay 23.05.1956 tarih ve 8/9 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında

mahkemece basit yargılama usulüne ait kuralların uygulanarak dosya üzerinden karar verilmemesine fakat tüketici sorunları hakem heyeti kararlarına itirazda, hâkimin duruşma yapmaya gerek olmaksızın tensip ile birlikte dosya üzerinden karar verebileceğine dair bir görüş bildirmiştir. (Şimşek 2004). Ancak HMK m. 320/f. I' e göre ise mahkemenin incelemeyi dosya üzerinden yaparak dava taraflarını duruşmaya çağırmadan bir karar verilebileceği belirtilmiştir. Ancak böyle bir yargılamanın tarafların dinlenmesi ilkesine aykırı olduğu görüşü daha ağır basmaktadır.

Davacı ve davalı ispat yükü iddiaların durumuna göre değerlendirilmektedir. Örneğin tüketici davayı malın ayıbından dolayı açmış ve bu konuda bir zararın da tazminini istiyorsa hem malın ayıplı olduğunu hem de zararın gerçekleştiğini maddi unsurları ile ispat etmek zorundadır. Öte yandan davalı taraf satıcı ise ve alıcının ayıplı malı bilerek aldığını iddia ederse bu sefer de malın ayıplı olduğunun alıcıya bildirildiğini ispat etme yükü vardır.

Taraflar davada ileri sürdükleri iddialarının ispatı için ilinti kuralı dahilinde delillerini mahkemeye sunabilmektedirler. Örneğin tacir olmayan tüketici ile tacir bir satıcı arasındaki uyuşmazlıkta tacirin defterleri delil olarak kabul edilememektedir. Çünkü defter sadece tacir tarafından tutulduğu gibi burada amaç aynı zamanda tüketiciyi de korumaktır. HMK m. 222/f. V' teki “*tarafların biri tacir olmasa dahi, tacir olan diğer tarafın ticarî defterlerindeki kayıtları kabul edeceğini belirtir; ancak, karşı taraf defterlerini ibrazdan kaçınırsa, ibrazı talep eden taraf iddiasını ispat etmiş sayılır*” bu ifade bize sanki tüketici kabul ederse defterlerin birer delil olarak kabulü yönündedir. Ancak biraz önce de belirtildiği gibi amaç tüketicinin korunması olduğu için böyle bir yorum yapılarak defterlerin delil olarak kabul edilemeyeceği yönünde olan görüş daha ağır basmaktadır.

TKHK m. 22/f. VI'daki özel düzenleme gereği tüketici hakem heyetleri kimi zaman parasal limitleri aşan uyuşmazlıklarla ilgili de karar verebilmektedir. Oysa ki bu davalar önlerine geldiğinde ya da davaya konu maddi tutarın yetkilerini aştığını tespit ettiklerinde davadan el çekip konuyu görev ilişkisi kapsamında bir üst heyete ya da tüketici mahkemesine bırakması gerekmektedir. Aksi taktirde verilen kararın icra takibinde bile bir geçerliliği olmayacaktır (N. Yavuz 2010). Dolayısıyla tüketici sorunları hakem heyetine başvuru için parasal sınırın üzerinde kalan uyuşmazlıklar açısından

verilen kararın bir etkisi olmayacaktır. Dolayısıyla bir yarar sağlamayan bu karara itiraz yolu da kapalıdır.

Tüketici Mahkemelerince yapılan yargılamalar iki şekilde başlamaktadır. İlki Tüketici Hakem Heyetlerinden gelen kararlar diğeri ise direkt mahkemeye başvuru şeklindedir.

Tüketici sorunları hakem heyeti kararına karşı, tüketici mahkemelerinde 15 gün içerisinde itiraz davası açılabilmektedir (TKHK m. 22/f. V, c. 4). Ancak daha önce de bahsedildiği gibi bu dava kararın uygulanmasını durdurmamaktadır (TKHK m. 22/f. V, c. 5). Fakat, talebi halinde hâkim, uygun görürse tedbir kararı verebilmektedir (TKHK m. 22/f. V, c. 6).

Tüketici hake heyetlerinin vermiş oldukları kararlara karşı tüketici mahkemesinde açılmış itiraz davalarında mahkemenin vereceği karar kesindir (TKHK m. 22/f. V, c. 7). Tüketici mahkemesinde açılan davalarda ise iki farklı yol vardır.

İhtiyatî tedbir kararı; TKHK'un m.23. gereği, *“gerekli hallerde tüketici mahkemeleri ihlalin tedbiren durdurulmasına karar verebilir”*. HMK m. 389 ve devamındaki ihtiyatî tedbire ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır.

İhtiyatî tedbir kararının isteneceği mahkemenin yetkisi ise özellikle tartışılması gereken bir konudur. Zira HUMK m. 104/f. II'nin *“en az masrafla ve en çabuk nerede ifası mümkünse o mahal mahkemesi tarafından”* ifadesi HMK m. 390 ile değişmiş ve ihtiyatî tedbir kararının *“dava açılmadan önce esas hakkında görevli ve yetkili olan mahkemeden; dava açıldıktan sonra ise ancak asıl davanın görüldüğü mahkemeden”* talep edilebileceği hükme bağlanmıştır.

TKHK m. 23/f. V, c. 2 uyarınca, *“Tüketici Mahkemesince uygun görülen tedbir kararları, masrafı daha sonra haksız çıkan taraftan alınmak ve 29 uncu maddede düzenlenen esaslara göre bütçeye gelir kaydedilmek üzere, ülke düzeyinde yayınlanan gazetelerden birinde Basın İlan Kurumunca ve ayrıca varsa davanın açıldığı yerde yayınlanan mahalli bir gazetede derhal ilan edilir”*. Burada HMK hükümlerinin aksine kararın ilanında tüm tüketicilerin yararı olduğu düşünülmektedir. (Aslan 2015); TKHK m. 29'da *“Reklam Kurulu, Tüketici Konseyi ve tüketici sorunları hakem heyetlerinin*

faaliyetlerine ilişkin masraflar, Bakanlığın tüketicinin korunması amacına yönelik masrafları ve sair harcamalar Bakanlık bütçesine konulacak ödenekten karşılanır” düzenlenmiştir.

TKHK m.23. ise, *“kanuna aykırı durumun ortadan kaldırılmasına yönelik Tüketici Mahkemesi kararları ise masrafi davalıdan alınmak üzere aynı yöntemle derhal ilan edilir”* şeklindeydi fakat daha sonra yapılan düzenleme ile ilan için açıkça talebin aranması gerektiği vurgulanmıştır (m. 41/f. V).

Tüketici mahkemelerinde açılan ihtiyati tedbir davalarında davacı tarafın bir teminat göstermesi gerekmektedir. HMK m. 392’ye göre devlet kurumları bu husustan muaf tutulmaktadır. Ancak, kesin bir delil bulunması ya da durum ve şartların haklı göstermesi ihtimalinde, hâkim bu kişilerden teminat talep etmeyecektir (HMK m. 392/f. I, c. 2).

TKHK’nın m.24, *“satışa sunulan bir seri malın ayıplı olduğunun mahkeme kararı ile tespit edilmesi halinde, malın satışı geçici olarak durdurulur”*. Malın ayıplı olduğunun mahkemece tespitinin ardından satışı durdurulur. Oysaki ihtiyatî tedbir kararlarında mahkemenin karar vereceği zamana kadarki süre içerisinde meydana gelebilecek tehlikelerin önlenmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla da TKHK m. 24/f. I’de belirtilen şekilde ihtiyatî tedbir kararı konusu değildir.

Tüketici mahkemeleri ilk olarak, açılmak istenen bir dava dilekçesi ve eklerini inceledikten sonra kabul veya red kararına varır. Bu ilk olarak verilen niahi karardır mahkemelerin bunun gibi verdiği kararlara örnek olarak ayıplı malın varlığı halinde, bedel indirimi, misli ile birebir değişime gidilmesi, onarımı ya da sözleşmenin fesh edilmesi, hizmetin yerine getirilmesinde kusur tespit edildiğinde hizmetin yenilenmesi vesaire.

İkinci olarak ise mahkeme, hakem heyeti kararları yapılan itiraz halinde, yapılan itiraz incelenerek kabul veya red olarak bir karara varır. Bununla birlikte, TKHK m. 22/f. V’de itiraz kararını haklı bulup kaladılan mahkeme bu kararın yerine geçecek bir karar vermediği için davalı tarafın tekrar tüketici hakem heyetine başvuru zorunluluğu doğmaktadır. Aslında hızla karara ulaşmak ve tüketicilerin mağduriyetlerine kolay çözüm

amaçlanarak kurulan bu heyetlerin de amacına ulaşması bir nevi engellenmiş olmaktadır (Aras 2009). Diğer yönden de tüketici mahkemeleinin, yapılan itirazlar karşısında bir karara vararak hüküm vermesi de tüketici hakem heyetlerinin varlığının sorgulanmasına sebep olacaktır. Yine HMK’da yargıtayın değiştirerek onama yetkisi kaldırılmış olduğundan bu tür davalarda kıyasen karar verememektedir (Tutumlu 2009).

TKHK’nın m.41/f.8’de “*tüketici sorunları hakem heyetlerine karşı yapılan itiraz sonucu verilen kararlar, kararı veren mahkeme tarafından ilgili tüketici sorunları hakem heyetine gönderilir*” hükmünde tüketici mahkemelerinin, hakem heyetlerinin adına karar veremeyeceğini belirtmiştir. Fakat TKHK md.40./f.6’da ise bazı istisna durumlarda tüketici mahkemelerinin hakem heyetlerinin kararlarını değiştirebileceğini ifade etmiştir. Buna göre,

1. İtiraza konu olan karar, kanunun olaya uygulanmasıyla bozulmuş ise ve yargılamanın yinelenmesine gerek yoksa (c. 4)
2. Taraflara ait kimlik bilgilerine dair eksiklik ya da hata varsa ya da yazım ya da hesaplamalara ilişkin bariz görülebilecek yanlışlıkların varlığında (c. 5)
3. Kararın usul ve kanun açısından uygunluk sorunu olmamasına rağmen gerekçenin hatalı yazılması durumunda,

tüketici mahkemesi kararda düzeltme yaparak onama işlemini yapabilir. “*Tüketici mahkemesinin düzelterek onama imkânı istisnâ bir düzenleme olduğu için, yorum yolu ile genişletilmemesi icap eder*” (Oğuzman ve Barlas 2012).

Tüketici mahkemelerince verilen diğer tip karar ise; TKHK m. 24 gereğince “*Bakanlık ya da tüketici örgütlerinin talebi üzerine ayıplı olan seri malın üretiminin veya satışının durdurulması ve toplatılması*” kararıdır. Aynı şekilde bu malların çevreye zararlı ve sakıncalı olduğunun karara bağlanması halinde imhasına da karar verilebilmektedir. Böyle bir karar verildiğinde imha işleminin de ne şekilde yapılacağı ayrıntılı bir şekilde belirtilmek zorundadır.

Son olarak tüketici mahkemeleri, Bakanlık'ın istmiyle aldatıcı reklam ve yayınların durdurulup düzeltilmesi yönünde de karar verebilme yetkisine sahiptir. (TKHK m. 25/f. VII).

3.8. BİLİRKİŞİLİK MÜESSESESİNE İLİŞKİN USUL VE ESASLAR

3.8.1. Bilirkişilik Kavramı

Muhakeme süjelerinin, maddi uyumsuzluğa konu olan ve sonsuz çeşitlilik gösteren olay ve olgular ile bunları temsil eden delillerin tümünü anlayıp anlamlandırarak tartışmaları ve nihayetinde maddi gerçeğe ulaşmaları, her zaman genel hayat tecrübelerine başvurmak suretiyle mümkün olmaz ve bunların her konu hakkında bilgi sahibi olmaları da kendilerinden beklenemez. Bu gibi durumlarda, başkalarının tecrübe ve bilgisine başvurmak gerekir. İşte, bir delilin içeriğinin öğrenilmesi ve doğru anlamlandırılması için, bilimsel, teknik veya sanatsal bilgi gerektiğinde, değerlendirilmesi uzmanlık, belirli bilgi birikimi veya teknik bilgiye ihtiyaç duyulan bir sorunla karşılaşıldığında, bu uzmanlığa, tecrübe ve bilgiye sahip kişi, bilirkişidir (Erdoğan ve Toraman 2017).

Karşılaşılan sorunla ilgili olarak, bilirkişiden, belli bir bilim veya sanata dair bilgilerini ve uzmanlığı dolayısıyla sahip olduğu tecrübe kurallarını bildirmesi istenebilir. Tecrübe kuralları; doğa kanunları, matematik ve mantık kuralları gibi genel mahiyette, soyut ve tahmine dayanan hükümlerdir. Tecrübe kurallarına, delillerin değerlendirilmesinde başvurulur ve her delil karşılaştırılarak kontrol edilmesinde, delilin diğer delillerle uyuşup uyuşmadığının, olayı temsil edip etmediğinin belirlenmesinde, tecrübe kurallarından yararlanır. Tecrübe kurallarından bu şekilde yararlanmak amacıyla, bilirkişiden uzmanlık alanına dair yalnızca bu tecrübe kurallarını bildirmesi, teorik bilgilerini nakletmesi istenebilir.

Örneğin, olay yerinde bulunan bir kimyasalın öldürücü nitelikte olup olmadığına veya hangi dozda vücuda alınması halinde öldürücü olacağına dair bilginin verilmesi bilirkişiden talep edilebilir.

İkinci olarak, bilirkişiden, sahip olduğu özel bilgiyi kullanarak yapacağı incelemeyle, ancak bu özel bilgi sayesinde belirleyebileceği olguların veya durumların var olup olmadığını belirtmesi, saptama yapması istenebilir.

Örneğin, ölen kişiden alınan kanda zehir olup olmadığını saptama konusunda bilirkişinin görüşüne başvurulabilir.

Bilirkişiden son olarak, uzmanlığını kullanmak suretiyle, belli bir konuda sahip olduğu, bilgi ve tecrübeyle bilimsel kurallara uygun biçimde tümevarım yöntemiyle analiz yaparak sonuç çıkartması da istenebilir. Bu duruma ise, kişinin kanında rastlanan kimyasal nedeniyle ölüp ölmediğinin sorulması örnek gösterilebilir. Bilirkişiden bu sayılanların biri istenebileceği gibi, tümüne ilişkin değerlendirmelerde bulunması da talep edilebilir.

Yapılan tüm bu açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, bilirkişi, kanunda bilirkişi atamaya yetkili olarak gösterilen mercice, maddi uyuşmazlığa ilişkin bir konuda, uzmanlığı, özel veya teknik bilgisi nedeniyle, uzmanı olduğu alana dair tecrübe kurallarını bildirmesi, bu alanın verilerine dayanarak çeşitli saptamalar yapması veya analizlerde bulunarak sonuç çıkartması istenen, muhakeme makamlarının yardımcısı konumunda bulunan ve delil değerlendirme araçlarını sunan kişi olarak tanımlanabilecektir.

Doktrinde, kanunda ve uygulamada, tercüman da bilirkişi olarak nitelendirilmektedir. Nitekim o da yabancı bir dile dair sahip olduğu özel bilgiyi kullanarak, bir belge veya beyanın içeriğinin anlaşılmasında muhakeme süjelerine yardımcı olmaktadır. Sağır ve dilsizlerin kullandıkları özel dilin anlaşılması bakımından başvurulacak, bu beden dilini bilen kişinin de özel bir tercüman olarak nitelenmesi mümkündür. CMK madde 56/2'ye göre, “...okuma ve yazma bilmeyen sağır veya dilsizler, işaretlerinden anlayan bir tercüman aracılığıyla ve işaretlerle yemin ederler.”

Yine, doktrinde “teknik müşavir”, “taraf bilirkişisi” ve kanunun tabiriyle “uzman” olarak adlandırılan kişiye, özel veya teknik bilgiye sahip olma, kendisinden istenebilecek değerlendirmeler ve sonuçlar ile yetki ve yükümlülükleri bakımından bilirkişiden farklı değildir. Kavramsal olarak farklı nitelendirilmesinin nedeni, yetkili mercice atanmayıp

sunacağı bilimsel görüşe, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde ise yargıç dışındaki muhakeme süreçlerinde başvurulabiliyor oluşudur.

Son olarak, doktrinde “tanık bilirkişi” olarak nitelendirilen kişiler üzerinde durulması gerekir. Bu kavramla, uyumsuzluğa konu olan olaya şahit olmanın yanı sıra, olaydaki, çözümü özel bilgi gerektiren sorunun dahil olduğu alanın uzmanı olan kişi tanımlanmaktadır. Örneğin, meydana gelen bir patlama sırasında olay yerinde bulunan ve patlamaya şahit olan kişinin aynı zamanda patlayıcı maddeler konusunda bir uzmanlığının bulunması durumunda, bu kişi tanık bilirkişi olarak adlandırılmaktadır. Böylece, kişi olaya ilişkin görgüsünü beyan ederken, aynı zamanda da sahip olduğu özel bilgiler vasıtasıyla, meydana gelen olay hakkında çeşitli saptama, yorum ve değerlendirmelerde bulunabilmektedir. Ne var ki, bu gibi durumlarda, tarif edilen kişilerin bilirkişi olarak adlandırılması doğru değildir. Kişi hem bir olaya tanık olmuşsa hem de olaya ilişkin delillerin değerlendirilmesi araçlarını sunabilecek uzmanlığa sahipse, tanıklığının uzmanlığına tercih edilmesi gerekir. Zira tanığın ikamesi mümkün değildir; ama sunduğu beyanlar hakkında değerlendirmelerde bulunacak aynı uzmanlık alanına sahip başka kişilere başvurulması mümkündür. Ayrıca, bir olaya tanık olmanın bilirkişinin sahip olması gereken ve olmazsa olmaz özellik arz eden tarafsızlığını zedeleyebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Belirtilen nedenlerle, bu kişilerin tanık bilirkişi olarak nitelendirilmeleri uygun değildir ve tanık olarak dinlenmeleri gerekir.

3.8.2. Bilirkişinin Nitelikleri

3.8.2.1. Hukuki Ehliyet,

Bilirkişinin hukuki ehliyeti konusunda ne yürürlükteki CMK’da ne de mülga CMUK’da herhangi bir düzenlemeye yer verilmiştir. Konu, öncelikle bilirkişinin yaşı bakımından ele alınacak olursa, kanunda herhangi bir sınırlama öngörülmediğinden, sorun bilirkişiliğin genel mahiyeti doğrultusunda, yaş ve temyiz kudreti ilişkisi ile yeminin hukuki anlam ve sonuçlarını anlayabilme bakımından değerlendirilmelidir.

Bilirkişi olmak için hukuki ehliyetin olması, yani 18 yaşını doldurmuş olmasının aranması gerekmez. Örneğin, 15 yaşındaki bir kişi de gerekli uzmanlığa, özel veya teknik

bilgiye sahip olduğunda, yetkili merci tarafından bilirkişi olarak atanabilir. Elbette bu durum, yaş bakımından hiçbir sınırlamanın söz konusu olmadığı anlamına gelmez. Kişi 18 yaşından küçük olabileceksen de temyiz kudretine sahip olmalıdır. Bunu belirlemek bakımından da TCK'daki isnat yeteneğine ilişkin yaş sınırının kıstas alınabileceği ileri sürülmüştür. Buna göre, 12 yaşını doldurmamış kişilerin ayırt etme gücünden bahsedilemeyeceğinden, bilirkişinin en azından 12 yaşını doldurmuş olması aranacaktır. Bilirkişinin göreve başlamadan önce yemin etme yükümlülüğünün mevcut olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, tanıklara ilişkin CMK madde 62'nin yollamasıyla, CMK madde 50/1-a'da ifadesini bulan 15 yaşından küçüklerin yeminsiz dinleneceğine ilişkin hüküm ve bilirkişinin yeminsiz dinlenmesinin mümkün olmaması nedenleriyle, kişinin en azından 15 yaşını doldurmuş olmasının aranması gerektiği ifade edilmiştir.

Bilirkişiliğin mahiyeti düşünüldüğünde, bilirkişinin her halükârda ayırt etme gücüne sahip olması gerektiği aşıkardır. Bu nedenle, bilirkişinin ayırt etme gücünün yokluğu nedeniyle kısıtlanmış bir kişi olması mümkün değildir. Bu sonuca işin niteliği dışında yine tanıklara ilişkin hükümden, CMK madde 50/1-b *“ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar yeminsiz dinleneceklerdir.”* Ancak belirtildiği üzere bilirkişinin yemin etme yükümlülüğü bulunmakta ve yeminsiz olarak görevlendirilmesi ve dinlenmesi söz konusu olamamaktadır.

Bilirkişinin yaptığı iş bakımından kamu görevlisi sayılmasının doğal sonucu olarak, kamu hizmetinden yasaklı olanların veya belli bir meslek veya sanatın icrasının tatili cezasına mahkûm olanların da mahkûm oldukları alanda bilirkişilik yapmaları mümkün değildir. Bilirkişinin kamu görevlisi olması nedeniyle, bu göreve ancak Türk vatandaşı olanların atanacağı ve bilirkişinin de Türk vatandaşı olması gerektiği akla gelebilecekse de böyle bir zorunluluk yoktur. Örneğin çözümü gereken soruna dair yapılacak inceleme için gerekli teknik donanımın yalnızca yabancı bir ülkede bulunması veya konunun gerektirdiği uzmanlık alanının eğitiminin sadece yurtdışında belli ülkelerde veriliyor olması ve uzmanların yabancı olması halinde bilirkişinin Türk vatandaşı olmaması da mümkündür.

Nitekim ‘Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi’ uyarınca, istinabe yoluyla bilirkişi görevlendirilmesi durumunda, yabancı bilirkişiye bu görev verilebilecektir.

3.8.2.2. Mesleki Yeterlilik ve Uzmanlık

Bilirkişinin nitelikleri açısından belki de en önemli özellik mesleki yeterlilik ve uzmanlıktır. Çözümü uzmanlık, özel veya teknik bilgi gerektiren bir sorunla karşılaşıldığında, bu sorunun hallinin hangi uzmanlık alanının verileri ve tecrübe kurallarıyla mümkün olduğunun tespiti gibi, bu belirlemeden sonra, bu alanda kimin yeterli bilgi ve tecrübe sahibi olduğunun, sorunu en doğru şekilde, liyakatiyle kimin çözebileceğinin tespiti de ceza muhakemesinin amacı göz önünde bulundurulduğunda son derece önemlidir. Konunun önemi, uygulamada sıklıkla bilirkişi ücretinden yararlanmak amacıyla, tavsiye üzerine veya hatırgönül ilişkileri çerçevesinde mesleki yeterlilikleri az olan, bilgi ve tecrübe eksiklikleri bulunan kişilerin bu göreve getirildikleri veya kimi zaman konunun gerektirdiği uzmanlık alanıyla uzaktan yakından ilgisi olmayan kişilerin, hatta yargıç veya savcı stajyerleriyle zabıt katiplerinin bilirkişi olarak atandığı ya da bilirkişi seçiminin kaleme bırakıldığı düşünüldüğünde daha iyi anlaşılacaktır.

Öncelikle, çözümü gereken sorunun ait olduğu uzmanlık alanının doğru saptanması gereklidir. Kanun kimi durumlarda incelemeyi yapacak bilirkişinin uzmanlık alanını belirlemiştir. Ancak çoğunlukla, bilirkişi atamaya yetkili merci, sahip olduğu genel bilgiyle konunun ait olduğu uzmanlık alanını doğru olarak kendisi tespit etmek durumundadır. El ürünü bir yazının kime ait olduğunun belirlenmesinde, uygulamada karşılaşıldığı üzere, balistik değil grafoloji uzmanına başvurmak gerekir. Yine karşılaşılan sorunun çözümü birden çok uzmanlık alanını ilgilendirdiğinde, bu alanların yalnızca birinden bilirkişi atamak yerine, birden çok alanın uzmanından oluşan bir bilirkişi heyeti görevlendirilmelidir.

Sorunun çözümü için gerekli özel bilginin, tecrübe kuralının ait olduğu alanın tespitinden sonra, belirlenen uzmanlığa sahip kişiler arasından kimin bilirkişi olarak seçileceği sorunu gündeme gelir. Kanunun konuyla ilgili bir resmi bilirkişiye işaret ettiği durumlarda sorun yoktur. Yine il adli yargı adalet komisyonlarınca oluşturulan listelerde

yer alan bilirkişilerin, “Bilirkişilik Yönetmeliği” 38. Maddesi f bendi uyarınca, *“bilirkişilik yapacakları alanda en az beş yıllık mesleki deneyime sahip olması”* aranmaktadır. Ancak bunun dışında, bilirkişinin mesleki ehliyetini, bilgi ve tecrübe düzeyini belirleyecek objektif ölçütler belirlemek mümkün değildir.

Diploma, ruhsat, sertifika gibi belgeler uzmanlığa karine teşkil edebilir. Ancak bu yeterli olmayıp aynı zamanda bir uzmanlık alanına sahip kişiler arasından en bilgili, deneyimli ve liyakatlisinin seçilmesi gereklidir. Aynı uzmanlığa sahip olmakla beraber, somut olayda karşılaşılan sorun hakkında daha önce araştırma veya çalışmalarda bulunmuş olan biri varsa, bilirkişi olarak onun seçilmesi uygun olur.

Akademik unvanların da dikkate alınması uzmanlığı belirlemeye yardımcı olabilir. Karşılaşılan sorun hakkında özel bir çalışmanın bulunmaması halinde, daha fazla mesleki deneyimi olan kişiye öncelik verilebilir. Bu ölçüt, özellikle bir zanaat ya da sanatla uğraşanlar arasından seçilecek bilirkişiyi belirlemede işe yarayacaktır. Ancak uygulamada, örneğin bilişim suçları alanında, teknik yeterliliği sadece bilgisayar kullanmak olan kişilerin bilirkişi olarak atandıkları görülmektedir.

Her ne kadar, doktrinde, bilirkişinin gerekli uzmanlığa ve mesleki ehliyeteye sahip bulunmadığı iddiasıyla Yargıtay’a başvurulamayacağı ileri sürülmüşse de Yargıtay, yerinde olarak çeşitli kararlarında, hükümde yeterli bilgiye sahip olmayan bilirkişinin verdiği rapora dayanılmasını bozma nedeni saymaktadır. Bu türlü bir denetime olanak verilmesi için, bilirkişinin kimliğinin yanı sıra uzmanlık bilgilerinin ve mesleğinin de gerek atama kararında gerekse bilirkişi raporunda gösterilmesi gerekir.

3.8.2.3. Tarafsızlık ve Dürüstlük

Tarafsızlık ve dürüstlük bilirkişinin olmazsa olmaz nitelikleridir. Bu niteliklerin bilirkişide bulunmaması, adli yolla maddi gerçeğe ulaşmaya çalışan ceza muhakemesinin bu amacına ters düşeceğinden, kurumun doğasına aykırıdır.

Tarafsızlık diğer bir ifade ile yansızlık, hiçbir kişi ya da görüşe sahip olmadan, görevin objektif şekilde; kişisel düşünce, inanç, felsefî kanaat ve siyasi görüşlerinden arınmış olarak yerine getirilmesini ifade etmektedir.

Bilirkişi uyuşmazlığın konusunu, kendisiyle ve dünya görüşüyle zdeşleştirmemeye ek olarak iddia, savunma ve hatta yargılama makamlarından da bağımsız olmalıdır.

Yetkili merciin, atayacağı bilirkişinin anılan niteliğe sahip olup olmadığına dikkat etmesi gerektiği gibi, il adli yargı adalet komisyonlarınca oluşturulan listelerin de tarafsız bir şekilde oluşturulması önemlidir.

Tarafsızlıkla birebir ilişki içinde olan dürüstlük, doğru ve kurallara uygun olmayı işaret etmektedir. Dürüstlük, bilirkişinin görevini yalnızca uzmanlık alanının en son verilerini temel alarak ve bunun dışındaki i ya da dış etkenlerden soyutlanmak suretiyle yerine getirmesini ifade etmektedir.

Bilirkişinin görevini tarafsız ve dürüst biçimde özenle yerine getirme yükümlülüğü çerçevesinde, incelemelerini nasıl yerine getirmesi gerektiği, ilgililerin bilgisine hangi şartlarla başvurabileceği, raporunu düzenlerken nelere dikkat edeceği ve bilirkişinin tarafsızlık ve dürüstlüğünü sağlamaya yönelik tedbirler “yükümlülükler” başlığı altında incelenecektir. Burada, bilirkişinin tarafsız ve dürüst olmasının kendisinden beklenemeyeceğinin anlaşılması halinde, henüz işin başında (kimi zaman sonradan da) bu kişinin bilirkişi olarak grevlendirilmemesine veya içten elini çekmesine hizmet eden, bilirkişinin reddi ve çekinmesi konularına değinilmelidir. Zira tarafsız ve dürüst olmayan bir kişinin bilirkişi olarak nitelendirilemeyecek olmasıyla, bilirkişinin üstlendiği görevi yerine getirdiği sırada bunu tarafsız ve dürüst bir biçimde yerine getirme yükümlülüğünü ihlal etmesi birbirinden ayrılmaktadır.

3.8.3. Bilirkişiliğin Hukuki Niteliği

Bilirkişi bir muhakeme süjesi değildir. Bilirkişiliğin hukuki niteliği, bilirkişinin muhakeme faaliyetine yaptığı katkının ve kurumun öneminin anlaşılması bakımından üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu konuda, doktrinde ve değişik hukuk sistemlerinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Gerçekten, bilirkişiliğin hukuki niteliğinin, tanık benzeri olduğu ileri sürüldüğü gibi, yargı yardımcılığı olduğu şeklinde ve nihayet bilirkişinin, savcının ve tüm muhakeme süjelerinin yardımcısı olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır.

Bilirkişiliğin hukuki niteliğinin ‘tanık benzeri’ olduğu doktrinde ifade edilmiş olmakla birlikte özellikle Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde bilirkişi kavramını karşılamak üzere, “expert-witness”; yani “uzman tanık” kavramı kullanılmaktadır. Gerçekten, bu sistemde, bilimsel veya teknik bilgiye sahip bir tür tanık olarak nitelenen bilirkişi, görüş, düşünce beyanının delil olarak Kabul edilemeyeceği kuralının istisnalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bilirkişiyle tanık arasında, olayları muhakeme süjelerine aktarmak ve bunlar hakkında tespitlerde bulunmak gibi benzerliklerin olduğu doğrudur. Yine gerek mülga CMUK gerekse yürürlükteki CMK’ya göre, tanıklığa ilişkin hükümler, bilirkişiliği düzenleyenlere aykırı olmadıkça bilirkişiler hakkında da uygulanır.

Ancak bilirkişi ve tanık birbirlerinden birçok noktada ayrılmaktadırlar. Öncelikle, her ikisi de olayları muhakeme süjelerine aktarıp bunlar hakkında tespitlerde, değerlendirmelerde bulunsalar da tanığın, duyu organları aracılığıyla edindiği, geçmişteki bir olaya dair bilgileri beyan eder. Fakat bilirkişi yapmış olduğu inceleme, tespit ve değerlendirmelerini, konuya hâkim oluşuna ve bilgi birikimine dayanarak yapar. Bu doğrultuda da vardığı sonucu rapor eder. Yetkili merci, olayın tanıklarının dinlemekle yükümlü olmasına ve tanıkların tanıklık yapmak üzere görevlendirilmemelerine karşın, bilirkişi, muhakeme makamlarının genel bilgi ve hayat tecrübelerinin çözmekte yetersiz kaldığı durumlarda, yetkili merci tarafından görevlendirilir.

Tanığın ikamesi mümkün olmamakla beraber, bilirkişinin yerine hemen her zaman uzmanlığa sahip bir başkası atanabilir ve bilirkişinin tanıktan farklı olarak redid mümkündür. Tanık sıfatıyla dinlenmek için olaya tanıklık yapmış olmak yeterli bir sebeptir. Ancak bilirkişi vasfıyla bir davada görev almak için daha önce belirtilen özelliklere sahip olmak gerekmektedir. Bilirkişinin hukuki niteliğinin yargıç yardımcılığı olduğu da ifade edilmiştir.

CMK nezdinde, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının da bilirkişi görevlendirmeye yetkili olması karşısında, bu görüşün yargıcın ve savcının yardımcısı olarak ele alınması uygundur. Kural olarak hukuki konularda bilirkişinin görüşüne başvurulamaması ve bilirkişinin yaptığı saptamalarda ve vardığı sonuçta hukuki değerlendirmelerde bulunamaması onu yargıç ve savcıdan ayırmaktadır.

Ancak, bilirkişi, yargıcın ve savcının genel ve hukuki bilgileri ile çözmelerinin mümkün olmadığı sorunlarda, sahip olduğu özel veya teknik bilgi ile bu sùjelerin olay veya olguları anlamalarına ve bir sonuç çıkarmalarına yardımcı olmaktadır.

Yine, bilirkişi bir görevlendirmeyele göreve başlayıp görevini kendisini görevlendiren yetkili merciin gözetimi altında ve merci ile ilişki içerisinde yerine getirdiğinden bu sùjelerin yardımcısı konumundadır. Yardımcılık hukuki niteliğinin doğal sonucu olarak da bilirkişi ancak kendisinden istenen konuda tecrübe kurallarını bildirmek, saptamalar yapmak ve sonuç çıkarmakla yükümlüdür ve merci bilirkişinin oy ve görüşüyle bağılı değildir, bunları serbestçe değerlendirir. Bilirkişinin raporunda vardığı sonuçların, yetkili merci tarafından, uzmanlık gerektiren konuda bilgi sahibi olmasa da mümkün olduğunca kontrol edilmesi ve bu sonuçların benimsenmesi halinde, bunun gerekçelendirilmesi gerektiğinden, aslında sorumluluk, kanaatini oluştururken bilirkişi raporuna da dayanan yargıç veya savcıdır. Bu da bilirkişinin bu sùjelerin yardımcısı konumunda bulunmasının doğal bir sonucudur.

Bilirkişiliğın hukuki niteliğinin yargıcın ve savcının yardımcılığı olduğı saptaması, belirtilen nedenlerle doğru olmakla beraber eksiktir. Zira, her ne kadar, CMK madde 67/6 ile verilen yetkiye dayanarak, bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere ya da bilirkişi raporu hakkında diğeri muhakeme sùjelerince bilimsel mütalaa alınabileceğı düzenlenmekte ve kanun bu durumda mütalaa alınan kişiyi bilirkişiden ayırmak için uzman olarak tarif etmekteyse de yargıç, mahkeme veya savcı tarafından atanan bilirkişi de yalnızca kendisini atayanın yardımcısı değildir. Bilirkişinin oy ve görüşünden, muhakeme sùjelerinin hepsi, soruşturma evresinde mağdur, suçtan zarar gören ve vekili ile şüpheli ve müdafii, kovuşturma evresinde ise, savcı, katılan, vekili, sanık ve müdafii de yararlanacaktır. Çelişme ilkesi ve muhakemenin kolektifliğinin gereğı olarak, iddia ve savunma makamları, kendi tezlerinin doğruluğunu kanıtlamak için bilirkişi raporuna da dayanacak veya bunu çürütmeye çalışacaklardır. Bu yüzden, bilirkişi, yalnızca kendisini görevlendiren yetkili merciin değil tüm muhakeme sùjelerinin yardımcısıdır. Ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşılması da bunu gerektirir.

3.8.4. Bilirkişiliğe Başvuru

Bilirkişi olacak vasıfları üzerinde barındıran birinin bu göreve getirilebilmesi için kural olarak öncelikle Daire Başkanlığı nezdinde tutulan sicil defterine kaydının yapılması gerekmektedir.

Bilirkişiliğe başvuru ve kabul şartları 6754 sayılı BK'nun 11 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir.

Öncelikle bilirkişilik bölge kurulu tarafından, ilk olarak bilirkişi listelerinin oluşturulması, daha sonra ihtiyaca göre güncellenmesi maksadıyla, her sene ilan yapılır. İlan, Bilirkişilik Daire Başkanlığı ile Bölge Adliye ve Bölge İdare Mahkemelerinin internet sitesinde yayınlanmak şartıyla gerçekleştirilir. Ayrıca söz konusu ilan, bölge kurulunun yetki çevresindeki ilgili resmî ve özel sektörde yetili birimlere tebliğ edilir (BKYön m. 39/I). “...Ayrıca ilân, Daire Başkanlığı, bölge kurulları ile bölge adliye ve bölge idare mahkemelerinin internet sitelerinde yayımlanır” (BKYön m. 39/II).

BK m. 11’de “... bilirkişi olmak isteyen kişi, yerleşim yerinin veya mesleki faaliyetlerini yürüttüğü yerin bağlı olduğu bölge kuruluna ya da adli veya idari yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonuna, gerekli belgelerle birlikte başvurur. Adalet komisyonlarına yapılan başvurular da yine bölge kuruluna gönderilir.” şeklinde hüküm yer almaktadır.

Bilirkişi adaylarına ait her türlü bilgi ve belge ilgili kurumlardan istenilir. Hatta yetkili şahıslar davet edilerek görüşlerine başvurulur.

Başvuru için gerekli belgeler gerçek kişiler ve tüzel kişiler açısından ayrı ayrı olmak üzere BKYön m. 40’da düzenlenmiştir. Buna göre gerçek kişiler;

“a) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, yabancılar için pasaport veya yabancı kimlik numarası ve çalışma iznini gösteren belge.

b) Bölge kurulunun yetki çevresinde oturduğu ya da meslekî faaliyetini yürüttüğüne dair yazılı beyan.

c) *Uzmanlık alanını gösteren diploma, meslekî yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi, ustalık belgesi veya benzeri belgelerin aslı veya onaylı sureti.*

ç) *Mesleğini icra edebilmek için herhangi bir meslek kuruluşuna kayıtlı olmak zorunda olanlar için, meslek kuruluşuna üye olduğuna dair son altı ay içinde alınmış oda faaliyet belgesi veya oda kayıt belgesi.*

d) *Daire Başkanlığı tarafından daha fazla bir süre belirlenmemiş olmak kaydıyla, bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalıştığını gösterir belge.*

e) *Görev belgesi veya mesleki faaliyetten veya sanat icrasından geçici ya da sürekli olarak yasaklı olmadığına dair kayıtlı olduğu meslek kuruluşu veya çalıştığı kurum ya da kuruluştan alacağı belge.*

f) *Bilirkişilik temel eğitimini tamamladığına dair belge.*

g) *Banka hesap numarası.” belirtilen bu esasları tamamlamalıdır.*

Tüzel kişilerin bilirkişi olarak tanınabilmesi için;

“a) *Şirketler için ticaret sicil tasdiknamesi, diğer tüzel kişiler için halen faaliyetine devam ettiğini gösterir belge.*

b) *Tüzel kişi bünyesinde faaliyet gösteren gerçek kişi bilirkişileri ve uzmanlık alanlarını gösterir liste.*

c) *Banka hesap numarası.*

ç) *MERSİS numarası.*

d) *Daire Başkanlığı tarafından gerekli görülen diğer belgeler.” ibrazı gerekmektedir.*

Başvurular, bölge kurulunca başvuru kaydına işlenir. Belgelerin ncelenmesini müteakip eğer başvuru sahibinin belgelerinde herhangi bir noksanlık varsa kendisine on beş gün ilave süre verilerek tebliğ edilir. (BKYön m. 42/II). Belgelerdeki noksanlıkların tamamlanmasının ardından bölge kurulu tarafından inceleme sonuçlandırılır ve başvuru

sahibi ile ilgili karara varılır. Eğer noksanlıklar tamamlanmamış ise de başvuru reddedilir (BKYön m. 42/IV).

Bölge kurulu tarafından ilgili kişinin bilirkişi listesine kaydolabilmesi için, öncelikle bilirkişiliğe kabul şartlarını taşıması gerekir. 6754 sayılı BK'nun 10'uncu maddesi uyarınca bilirkişi listesine kaydolabilmek için şu şartların taşınması gerekmektedir:

“a) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıldan fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık, gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık yapma, yalan tanıklık ve yalan yere yemin suçlarından mahkûm olmamak.

b) Terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olmamak.

c) Daha önce kendi isteği dışında bilirkişilik sicilinden çıkarılmamış olmak.

ç) Disiplin yönünden meslektan veya memuriyetten çıkarılmamış ya da sanat icrasından veya mesleki faaliyetten geçici ya da sürekli olarak yasaklanmamış olmak.

d) Başka bir bölge kurulunun listesine kayıtlı olmamak.

e) Bilirkişilik temel eğitimini tamamlamak.

f) Bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalışmış olmak ya da daha fazla çalışma süresi belirlenmiş ise bu süre kadar fiilen çalışmış olmak. Ancak, sermaye Piyasası Kanunu'na göre yetkilendirilen gayrimenkul değerlendirme uzmanları ile taşınmaz geliştirme konusunda yüksek lisans veya doktora yapmış uzmanlar için, Kamulaştırma Kanunu'nun 15'inci maddesi gereğince sadece kamulaştırma alt uzmanlık alanında bilirkişilik yapmak isteyenlerde, fiilen beş yıl çalışma şartı aranmaz (BKYön m. 38/V).

g) *Meslek mensubu olarak görev yapabilmek için mevzuat tarafından aranan şartları haiz olmak ve mesleğini yapabilmek için gerekli olan uzmanlık alanını gösteren diploma, mesleki yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi veya benzeri belgeye sahip olmak.*

ğ) *Bilirkişilik temel ve alt uzmanlık alanlarına göre belirlenen yeterlilik koşullarını taşımak.*”

Başvurular bölge kurulu tarafından değerlendirilir. Şayet ilgili kişi söz konusu şartları taşımamakta ise, başvurunun reddi yönünde bir karar alınarak bölge adliye mahkemesince sanal ortamda yayınlanır.

Kişinin söz konusu şartları taşıdığının tespit edilmesi, sicile kaydolmak için yeterli değildir. Bölge kurulu, başvuru yapanlar arasında liyakaten en iyi olanları seçer (Erdoğan ve Toraman 2017).

6754 sayılı BK m. 10/III uyarınca, “... daha önce yaptığı başvurusu mesleki olarak yeterli nitelikte bulunmadığı gerekçesiyle reddedilenler, bir yıl geçmedikçe yeniden bilirkişilik yapmak için başvuruda bulunamazlar.”

Netice itibarıyla başvurusu kabul görenlere yetki belgesi verilir ve sicile işlenerek üç yıllığına bilirkişiliği onaylanır (BKYön m. 43/II).

Bilirkişilik siciline kaydedilenler, yemin ettirmek suretiyle listeye kabul edilir. Bilirkişiliği kabul edilen kişiler temel uzmanlık alanları, yan dalları ve Daire Başkanlığının uygun göreceği diğer bilgileri de kapsayacak şekilde listelenir. Bölge kurulları tarafından aleni olarak listelenen bilirkişiler artık muhakeme yardımcılığı için göreve hazırdır (Erdoğan ve Toraman 2017).

Bilirkişiliğe başlamadan önce “*Bilirkişilik görevimi adaletle bağlı kalarak sadakat ve özenle, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsız ve objektif bir biçimde yerine getireceğime, namusum, vicdanım, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ederim.*” diyerek bağlılık bildirimi yapılmaktadır (BKYön m. 44).

Yemin ederken aşağıda belirtilen hususlara riayet edilmektedir;

“Yemin, bölge kurulu başkanı veya bulunulan yer ilk derece mahkemesi il adli yargı adalet komisyonu başkanı veya görevlendirecekleri üyenin huzurunda yapılır” (BKYön m. 44/II, III).

“Yeminin icrasından önce yemin edecek bilirkişiye, hangi konuda yemin edeceği, yeminin anlam ve önemi anlatılır” (BKYön m. 44/IV).

“Bilirkişi, yemin metnini yüksek sesle tekrar ederek veya okuyarak yeminini eda eder ve yemin eda edilirken herkes ayağa kalkar” (BKYön m. 44/V, VI).

Bilirkişi, makul ve geçerli bir mazeretten ötürü önceden belirlenmiş ve tebliğ edilmiş yemin tarihinde hazır bulunamaması durumunda bölge kurul başkanınca daha sonra belirlenecek bir tarihte yemin ettirilebilmektedir (BKYön m. 44/VII).

Göreve başlarken yemin etmiş olan listede isimleri yer alan bilirkişiler artık davalarda görev alırken yeniden yemin ettirilmez. Ancak mahkeme başkanı tarafından yapmış olduğu yemine bağlı kalması hususu hatırlatılır. Fakat liste dışından bir bilirkişi görevlendirilmesi halinde ise bu kişi yukarıda yazılı olan yemin metnini aynen okuyarak yemin eder ve bir yemin tutanağı imzalar.

BKYön m. 45 uyarınca, *“... bilirkişilik sicili, Daire Başkanlığı nezdinde bilirkişilere sicil numarası verilmek suretiyle merkezi kayıt şeklinde tutulur.”* ve *“Sicil numarası, bilirkişi gerçek kişi ise adı ve soyadı, son altı ay içinde çekilmiş fotoğrafı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik veya yabancı ise pasaport ya da yabancı kimlik numarası, yerleşim yeri ve iletişim bilgileri, mesleği, temel ve alt uzmanlık alanı, çalıştığı kurum veya kuruluşun adı, bilirkişi tüzel kişi ise ticaret unvanı, MERSİS numarası, merkezi, iletişim bilgileri, temel ve alt uzmanlık alanı; tüzel kişi bünyesinde çalışan bilirkişinin adı ve soyadı, fotoğrafı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik veya yabancı ise pasaport ya da yabancı kimlik numarası, yerleşim yeri, iletişim bilgileri, mesleği, temel ve alt uzmanlık alanı, bilirkişilik temel eğitim tarihi, bilirkişilik yetki belgesi ve tarihi, Uzmanlığı gösteren belgelerin verildiği yer, tarih ve sayısı, mesleki tecrübe bilgileri meslek içi eğitim bilgileri, öğrenim bilgileri, adli sicil ve arşiv kaydı, kayıtlı bulunduğu bölge kurulu, yemin tarihi, meslekten geçici veya sürekli yasaklılık bilgileri, uyarma, listeden geçici veya sürekli çıkarılmaya ilişkin yaptırım bilgileri, hazırlanan rapor sayısı, hükme esas alınan*

rapor sayısı, bilirkişinin cevaplamaı gereken soruları eksik bırakması ve hatalı cevaplamaı nedeniyle alınan ek rapor sayısı, denetim ve performans bilgileri, banka hesap numarası, daire Başkanlığı tarafından gerekli görölen diğeri bilgiler.” gibi bilgileri ihtiva eder.

Ancak, bazı durumlarda ise hem bilirkişilik listesinde yer almayan hem de sicile kaydolmamış bilirkişiler de olabilmektedir. Bunlar özel bilgi ve uzmanlığa haiz kişilerdir.

Bilirkişilik siciline kaydolmuş kişiler belirli hâllerde sicilden silinebilir, bir yıl süre ile listeden çıkartılabilir veya uyarma işlemi yapılır. 6754 sayılı BK m. 13 uyarınca;

“a) Bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi

b) Kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi.

c) Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması.

ç) 3 üncü maddede belirtilen temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması.

d) Bölge kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması.

e) Bilirkişilik süresinin dolmasına rağmen süresi içerisinde yenileme talebinde bulunulmaması.

f) Bilirkişinin sicilden çıkarılmayı talep etmesi.”

3.8.5. Bilirkişinin Yetki ve Yükümlülükleri

3.8.5.1. Bilirkişinin Yetkileri

Bilirkişinin temelde dört adet yetkisi bulunmaktadır. Bunlar, ücret ve giderlerin ödenmesini talep yetkisi, çekinme yetkisi, bilgi alma yetkisi ve dava konusu üzerinde tasarrufta bulunabilme yetkisidir (Tanrıver 2016).

3.8.5.1.1. Ücret ve Masrafları Talep Yetkisi

HMK m.283'e göre; *“Bilirkişiye, sarf etmiş olduğu emek ve mesaiyle orantılı bir ücret ile inceleme, ulaşım, konaklama ve diğer giderleri ödenir.”* Keza söz konusu hükümde ayrıca bilirkişinin ücretinin Adalet Bakanlığı'nca her yıl güncellenecek bir tarifeye düzenleneceğinden söz edilmektedir. Söz konusu tarifiede bilirkişilere ödenecek ücretler mahkemelere göre sınıflandırılmıştır. Ancak yine de tarifenin 7'inci maddesine göre hâkim işin mahiyetine göre tarifiede belirtilen ücretleri artırabilir veya azaltabilir.

Tarife aynı zamanda, ihtiyari dava arkadaşlığının söz konusu olduğu hallerde ücretten her halükârda indirim yapılacağını öngörmektedir.

Taraflardan birinin bilirkişi deliline dayanması hâlinde, bilirkişi ücreti de o kişiden alınır. Nitekim HMK m. 324/I uyarınca taraflardan her biri ikamesini talep ettiği delil için mahkemece belirlenen avansı, verilen kesin süre içinde yatırmak zorundadır. Şayet ilgili taraf süresi içerisinde öngörülen avansı yatırmazsa, diğer taraf bu avansı yatırabilir. Aksi hâlde ilgili taraf bilirkişi deliline dayanmaktan vazgeçmiş sayılacaktır (HMK m. 324/II).

Yukarıda açıklandığı üzere, mahkemece re'sen de bilirkişiye müracaat edilebilir. Bu takdirde mahkeme ücretin taraflardan birince veya her ikisi tarafından bir haftalık kesin süre içerisinde avans olarak yatırılmasına karar verebilir. Şayet taraflar verilen süre içerisinde gerekli avansı yatırmazsa, HMK m. 325 uyarınca ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere Hazine'den ödenmesine hükmedilir.

3.8.5.1.2. Çekinme Yetkisi

Bir davaya anık sıfatıyla katılmak istemeyenlerin sebepleri (HMK m. 270/II) bilirkişiler için de çekinme sebebi olarak kabul edilir. Buna ilave olarak mahkemenin kabul edeceği diğer makul gerekçeler de bilirkişilikten çekinme sebepleri arasında sayılabilmektedir. Söz konusu bu çekinme yetkisi bilirkişinin tarafsız olarak görevini ifa etmesini güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Tanıklıktan çekinme sebepleri HMK m. 247 ila 250'nci maddeler arasında üç grup altında düzenlenmiştir: Kişisel nedenlerle çekinme, sır nedeniyle çekinme, menfaat ihlali tehlikesi nedeniyle çekinme. Bilirkişi açısından bu maddelerde yer alan sebeplerden birisi bulunmasa bile, bilirkişinin tarafsızlığını etkileyebilecek başkaca bir sebep mahkemece kabul edilirse, bilirkişi, görevi ifadan çekinebilecektir.

3.8.5.1.3. Bilgi Alma Yetkisi

Görevin yerine getirilmesinde en can alıcı konulardan biri de “bilgi alma yetkisi”dir. Bilirkişinin özel veya teknik bilgisini aktarması, buna dayalı olarak bir çıkarımda bulunması yahut bir vakıayı tespit edebilmesi için, öncelikle somut olayın koşullarına vakıf olması gerekir.

HMK m. 278/II'de bilirkişinin bilgisine başvurulacak konuda tereddüde düşmesi durumu düzenlenmektedir. Buna göre, *“Bilirkişi, görev alanı veya sınırları hakkında tereddüde düşerse, bu tereddüdünün giderilmesini, her zaman mahkemeden isteyebilir.”*

İhtiyaç halinde bilirkişiler, HMK m. 278/III uyarınca mahkeme başkanının da onaylaması şartıyla, davacı ve davalı ile birebir görüşerek bilgilerine başvurabilir. Ancak burada unutulmaması gereken husus ise eğer taraflardan birisinin bilgisine başvurulacak ise diğer tarafında huzurunda bu hadisenin gerçekleşmesi gerekmesidir. Çünkü bilirkişinin tarafsızlığını koruması önem arz eden bir durumdur.

Ayrıca bilirkişi HMK m. 275/II uyarınca yine davaya konu araştırma için bazı kayıtların ya da belgelerin önceden incelemesini istiyorsa bunu mutlaka bir hafta içinde bağlı bulunduğu mahkemeye teklif olarak sunar. Böylece mahkeme, bilirkişinin ihtiyaç duyduğu materyallerin kendisine sunulması için gereken yazışmaları yapar.

3.8.5.1.4. İnceleme Konusunu Teşkil Eden Nesne veya Kişi Üzerinde Bazı Tasarruflarda Bulunma Yetkisi

HMK m. 278/IV uyarınca bilirkişi görüşünü rapor edebilmesi için kişi ya da belge üzerinde inceleme yapabilmektedir. Buun için mahkeme kararı aranır. Örneğin, uyuşmazlık konusu tablonun orijinal olup olmadığını bilirkişi ancak tablo üzerinde inceleme yaparak anlayabilir. Yahut uyuşmazlık konusu projenin sözleşmede öngörülen kısmının tamamlanıp tamamlanmadığının tespiti için bilirkişinin inşaat alanına bizzat gidip inceleme yapması gerekebilir veyahut bir kimsenin ayırtım gücüne sahip olup olmadığının belirlenmesi için ilgili kişiyi muayene edebilir. Bu işlemlerin icrası sırasında taraflar da hazır bulunabilir (Erdoğan ve Toraman 2017).

3.8.5.2. Bilirkişinin Yükümlülükleri

Muhakeme yardımcısı olarak bilirkişilerin onüç tane yükümlülüğünden bahsedilmesi mümkündür. Bunlar;

1. Bazı hallerde bilirkişilik görevini kabul yükümlülüğü,
 2. Davete icabet etme yükümlülüğü,
 3. Yemin etme yükümlülüğü,
 4. Haber verme yükümlülüğü,
 5. Gerçeği beyan yükümlülüğü,
 6. Tarafsız davranma yükümlülüğü,
 7. Görevini sadakatle ve özenle yerine getirme yükümlülüğü,
 8. Görevini bizzat yerine getirme yükümlülüğü,
 9. Sır saklama yükümlülüğü,
 10. Değişik durumlarda taraflardan red gelmeden endiliğinden bu kararı alması yükümlülüğü,
 11. Heyet olarak birden fazla bilirkişinin görev alması halinde birbirleri ile müzakere etme yükümlülüğü,
 12. Görevli olduğu mahkemeyeyle iletişimde olma yükümlülüğü,
 13. Süresi içerisinde raporunu sunma ya da oyunu açıklama yükümlülüğü
- (Tanrıver 2016).

3.8.5.2.1. Bazı Hallerde Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü

Bilirkişilik müessesesi istem dahilinde çalışmaktadır. Diğer bir ifade ile tanıklıkta olduğu gibi bir zorunluluk hali içermemektedir. Dolayısıyla da ikamesi mümkün olduğu için bilirkişilik yapmaya hiçkimse zorlanamamaktadır. Fakat bazı istisnalara değinen HMK m. 270 hangi hallerde bilirkişilik yükümlülüğünün doğacağını aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

“a) Resmî bilirkişiler ile 268 inci maddede belirtilmiş bulunan listelerde yer almış olanlar,

b) Bilgisine başvurulacak konuyu bilmeksizin, meslek veya zanaatlarını icra etmesine olanak bulunmayanlar

c) Bilgisine başvurulacak konu hakkında, meslek veya sanat icrasına resmen yetkili kılınmış olanlar” zorunlu olarak bilirkişiliğe atanırlar ve bu görevi reddedemezler. Örneğin, adli tıp kurumunun bilirkişilik görevini yapmaktan kaçınması mümkün değildir. Aynı şekilde bilirkişi listesine kaydolun kimseler de gösterilen uzmanlık alanlarıyla ilgili olarak bilirkişilik yapmaktan kaçınamazlar. Keza mesleklerini icra etmeleri için resmen yetkili kılınan doktorlar, dış hekimleri bilirkişilik görevini ifadan kaçınamaz. Mahkemenin özel veya teknik bilgisine müracaat ettiği bir konuda, mühendis olarak çalışan bir kimse, mesleği gereği o bilgiye sahip kabul edilecek durumda ise bilirkişiliği kabul etmek zorundadır.

BKYön. m. 11/1 hükmüne göre ise, *“Bilirkişilik sicilinde ve listeye kayıtlı olan bilirkişi kendisine verilen görevi kabulle yükümlüdür.”* 6754 sayılı BK’nın m. 13/1-b hükmünde de bilirkişilik listesine kaydolup da kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması hâli sicilden ve listeden çıkarılma nedeni olarak kabul edilmiştir.

3.8.5.2.2. Davete İcabet Etme Yükümlülüğü

Bilirkişilik yükümlülüğü olan kişilerin mahkeme tarafından davet edilmeleri durumunda bu davete cevap vermeleri de bir zorunluluktur. Nitekim HMK m. 269/I uyarınca bilirkişinin görevleri içerisinde mahkemenin davetine zamanında icabet etmek de bulunmaktadır.

Bilirkişilerin mahkeme tarafından davet edilmelerine rağmen geçerli bir mazereti olmadan davete icabet etmemeleri halinde haklarında tanıklara uygulanan yaptırımlar ve disiplin hükümleri uygulanmaktadır. Aynı zamanda da bu husus bilirkişi bölge kuruluna da mahkeme tarafından rapor edilir. İlave olarak bilirkişi sebep olduğu zararlardan sorumlu tutulacağı gibi HMK m.245 gereği 500 TL ila 5 bin TL arasında disiplin para cezasına çarptırılabilir. Yine mahkeme bu yaptırımlara ilave olarak sorla getirme kararı çıkartarak bilirkişinin mahkemeye getirilmesini sağlayabilmektedir.

3.8.5.2.3. Yemin Etme Yükümlülüğü

Daha önceki başlıklar altında da incelendiği gibi bilirkişiler görevlerine yemin ederek başlamakla yükümlüdürler. Burada amaç hep tarafsızlığını hem de görevlerini kendisine hatırlatmaktır.

6754 sayılı BK'nın 12/IV hükmü gereğince, bilirkişiler sicile kaydolmak şartıyla yemin ederek göreve başlarlar. HMK m. 271 hükmünde ise, bilirkişiye yemin verilmesi öngörülmüş ve yeminin şekli düzenlenmiştir.

3.8.5.2.4. Haber Verme Yükümlülüğü

Bilirkişiler kendisine mahkemece tevdi edilen işin uzmanlık alanına girmediğini bir hafta içerisinde bildirmek zorundadır HMK m. 275'te bu husus adaletin gecikmesini önlemek adına özellikle düzenlenmiştir. Aynı husus, BKYön m. 53'te de ayrıca düzenlenmiştir. Aynı şekilde tarafsızlığından şüphe edilmesi gereken bir hâlin veya tanıklıktan çekinme sebeplerinin bulunduğunu veyahut da tevdi edilen görevin kabulüne engel teşkil eden kuvvetli çekincelerinin bulunduğunu yine bir hafta içerisinde ilgili mahkemeye bildirmeyi zorunlu kılmıştır.

Yine bilirkişiler vukuu bulmuş bir olayın maddi boyutlarının ortaya çıkartılması için uzman kişilerin desteğine ihtiyaç duyduğunu da mahkemeye bir hafta içerisinde bildirmekle yükümlüdür.

Yukarıda belirttiğimiz bir diğer konu da bilirkişilerin inceleme yaptığı konuya ilişkin kişilerin görüşüne başvurma ihtiyacını ya da çeşitli materyallerin talebini mahkemeye bir hafta içerisinde bildiriyle yükümlüdür.

Ayrıca bilirkişiler görevlerinin ifası sırasında bir suç işlendiğinden haberdar olmuşsa, bu durumu da derhal yetkili makamlara haber vermek zorundadır. Aksi davranışı, sağlık personeli ise TCK m. 280, sağlık personeli dışında bir kişiyse TCK m. 279 uyarınca cezayı gerektirir.

BKYön m. 13 uyarınca; “...bilirkişi, etik ilkelerle bağdaşmayan veya hukuka aykırı iş ve eylemlerde bulunmasının kendisinden talep edilmesi halinde ya da görevini yerine getirirken bu tür bir eylem veya işlemde haberdar olduğunda durumu gecikmeksizin görevlendirmeyi yapan mercie bildirir.”

3.8.5.2.5. Gerçeği Beyan Yükümlülüğü

Bilirkişiler dürüst ve güvenilir kişiler olmak zorundadır. Oy kullanmaları ya da görüş beyanlarında şüphesiz ki bu ilkelere bağlı olmaları adalet için kaçınılmaz gerekliliktir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu, çeşitli hükümlerinde bu hususu güvence altına almıştır. Örneğin HMK m. 285 uyarınca bilirkişi kasten veya ağır kusuru ile gerçeğe aykırı rapor vermiş ve bu rapor karara esas alınmışsa, bilirkişinin hukuki sorumluluğu yoluna gidilebilmesi mümkündür. Keza yargılamanın yenilenmesi sebeplerini düzenleyen HMK m. 375/I, f uyarınca bilirkişinin hükme esas alınan görüşünde kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunmuş olması bir yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak düzenlenmiştir.

Ayrıca TCK m. 276 uyarınca bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor vermiş olması suç teşkil etmektedir.

Sonuç olarak görevini dürüst ve tarafsız bir biçimde yerine getirecek bilirkişinin, hiçbir yerden etkilenmeden, sahip olduğu uzmanlık bilgisine dayalı olarak oy ve görüşünü açıklaması icap eder. Her ne kadar Kanun kasten veya ağır kusur ile gerçeğe aykırı rapor vermeyi yaptırıma bağlamış olsa da yetkinliği bir sıfat olarak taşıyan bir kimsenin görevini özenle yapmanın bir gereği olarak hafif dahi olsa kusurlu olarak gerçeğe aykırı bir rapor hazırlamaması icap eder.

3.8.5.2.6. Tarafsız Davranma Yükümlülüğü

Bilirkişiler hakime muhakemesinde yardımcı rol oynayacağı için tarafsız olmakla yükümlüdür. Hâkim bilirkişinin uzmanlığına ve teknik bilgisine dayanarak karar verecektir. Hâkim nasıl tavada her iki tarafa da aynı mesafede kalmak zorunda ise bilirkişi de aynı şekilde davranış sergilemelidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu da çeşitli hükümlerinde bilirkişinin tarafsızlığını güvence altına almaya çalışmaktadır.

Örneğin HMK m. 271 hükmüyle bilirkişiye yemin verdirilirken de hedeflenen tarafsızlığın muhafazasını hatırlatmaktadır. Bu yüzden yemin metninde de açıkça tarafsızlığa vurgu yapılmaktadır.

Aynı husus, BKYön m. 44/I ile de şu şekilde hüküm altına alınmıştır: *“Listeye ilk defa kabul edilenler ile listeden kendi isteğiyle çıkarılıp yeniden kabul edilenler, bölge kurulunca veya bulundukları yer ilk derece mahkemesi il adli yargı adalet komisyonunca daha önce belirlenen ve ilân edilen tarihlerde 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 64 üncü maddesinin beşinci fıkrası ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 271 inci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen usule göre yemin ederler.”*

İkincisi, tıpkı hâkimlerin yasaklılığı ve reddinde olduğu gibi bilirkişinin de yasaklılığı gerektiren hâllerde görevden alınmayı talep edebileceği veya ret sebeplerinin gerçekleşmesi hâlinde çekilebileceği veya reddedilebileceği HMK m. 272’de düzenlenmektedir. Hüküm şu şekildedir:

“(1) Hâkimler hakkındaki yasaklılık ve ret sebepleriyle ilgili kurallar, bilirkişiler bakımından da uygulanır. Ancak, bilirkişinin, aynı dava veya işte daha önceden tanık olarak dinlenmiş bulunması, bir ret sebebi teşkil etmez.

(2) Hâkimler hakkındaki yasaklılık sebeplerinden biri, bilirkişinin şahsında gerçekleşmişse, mahkeme, hüküm verilinceye kadar, her zaman bilirkişiyi resen görevden alabileceği gibi, bilirkişi de mahkemeden, görevden alınma talebinde bulunabilir.

(3) Ret sebeplerinden birinin bilirkişinin şahsında gerçekleşmesi hâlinde taraflar, bilirkişinin reddini talep edebileceği gibi, bilirkişi de ken disini reddedebilir. Ret talebi

veya bilirkişinin kendisini reddetmesinin, ret sebebinin öğrenilmesinden itibaren en geç bir hafta içinde yapılmış olması şarttır. Ret sebeplerinin ispatı için, yemin teklif edilemez.

(4) Görevden alınma, ret ve bilirkişinin kendisini reddetmesine yönelik talep, bilirkişiyi görevlendiren mahkemece dosya üzerinden incelenir ve karara bağlanır. Kabule ilişkin kararlar kesindir. Redde ilişkin kararlara karşı ise ancak esas hakkındaki kararla birlikte kanun yoluna başvurulabilir.”

Örneğin, taraflardan birisinin eşi olan bir kimsenin, somut uyuşmazlık açısından tarafsız kalması beklenemez. Yahut taraflardan birisiyle ciddi ekonomik bağlantıları olan bir kimsenin, örneğin ortağının, o tarafın yer aldığı uyuşmazlıkta bilirkişilik yapamaması uygun olur.

Üçüncüsü, HMK m. 270/II uyarınca bilirkişi olarak atanan kişi, tarfsızlığını koruyabilmek adına tanıklıktan çekinme gerekçelerinde olduğu gibi bilirkişilikten çekinebilir.

BKYön m. 9 hükmünde ise “...tarafsızlığı güvence altına almak maksadıyla bilirkişinin aynı zamanda, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yapmaksızın görevini yerine getireceği ...” öngörülmektedir. Maddede sayılan özellikler sebebiyle bilirkişinin taraflardan birisi lehine veya aleyhine olacak şekilde oy ve görüşünü hazırlaması engellenmek istenmektedir. Örneğin, bilirkişiden farklı bir siyasi görüşe veya ideolojiye sahip olan bir kimsenin davasında, bilirkişinin, tarafın bu özelliklerinden bağımsız olarak, salt uzmanlığı gereği oy ve görüşünü hazırlaması icap eder. Şayet bunu mümkün görmemekteyse, bilirkişi yukarıda zikredilen HMK m. 272 gereği görevden çekinmelidir.

3.8.5.2.7. Görevini Sadakatle ve Özenle Yerine Getirme Yükümlülüğü

Yukarıda birkaç kez ifade edilen bilirkişinin yemin metni içerisinde açıkça bilirkişinin görevini sadakat ve özenle yerine getirmek hususuna yer verilmiştir. Hâkimin muhakeme konusunda yardımcı görevi üstlenen bilikişilerin ettiği hizmet nitelik bakımından ele alındığında, vazifesini ifa esnasında her türlü kişisel menfaatten arındırılmış bir düşüncede olması gerekmektedir. Asla maddi ya da manevi bir meklenti ile karara tesir edecek eğilimlere tevessül etmemelidir. Bilirkişiler kendilerine tevdi

edilen bu hassas görevi tüm sadakati ve elinden gelen gayreti ile yerine getirmekten yükümlüdürler.

Bilirkişi, oy ve görüşünü, bilim ve fennin vardığı son noktayı dikkate alarak, uzman olduğu alanda vardığı sonucu herkesin anlayabileceği sade bir lisan ile rapor etmekle mükelleftir.

Son olarak mahkemece verilen hükmün isabet derecesi de bilirkişinin görevini ifa ederken gösterdiği özenin derecesine bağlı olarak değişebilir.

3.8.5.2.9. Görevini Bizzat Yerine Getirme Yükümlülüğü

HMK m. 276 bilirkişilere kendilerine tevdi edilen vazifeyi bizzatı yerinde getirme sorumluluğu vermiştir. Kısmen ya da tamamı başkalarına devredilemez. Kişiliği ve uzmanlığı dikkate alınarak kendisine mahkemece görev tayin edilen bilirkişinin, hiç şüphesiz bu görevini bir başkasına devredememesi icap ederdi. Kaldı ki bilirkişilik görevinin kısmen veya tamamen bir başkasına devredilmesi mahkemenin bilirkişinin seçimi ve görevlendirilmesine ilişkin yetkisine de müdahale anlamı taşır. Ayrıca resmi görevlilerin, bu görevlerinin ifasını başkasına bırakmasının mümkün olmadığı kabul edilmektedir.

Özel hukuk tüzel kişilerinin de bilirkişilik yapabileceğini kabul eden 6754 sayılı BK'nın ardından hazırlanan BKYön. m. 38/2 ile özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi hâlinde raporu hazırlayacak gerçek kişilerin de bilirkişi sicil ve listesine kayıtlı olması gerektiği düzenlenmiştir.

3.8.5.2.10. Sır Saklama Yükümlülüğü

Bilirkişiler dava sürecinde öğrendiği her türlü bilgiyi sır olarak saklamakla yükümlüdür. Bilirkişilik görevinin niteliği gereği ortaya çıkan bu yükümlülüğe aykırı hareket edilmesi ayrıca TCK m. 258 uyarınca suç da teşkil eder. Örneğin bilirkişilik görevi gereği bir şirkete ait ticari defterleri inceleyen kimsenin, bu sebeple edindiği bilgileri saklaması gerekir. Keza bu borsada işlem gören bir şirket ise söz konusu bilginin ayrıca bir iktisadi değeri de olabilecektir. Şayet bilirkişi böyle bir bilgiyi bizzat kullanarak veya üçüncü bir kişi ile paylaşarak işlem yaparsa, 6362 sayılı Sermaye Piyasası

Kanunu'nun 106'ncı maddesinde düzenlenen bilgi suiistimali suçuna vücut verebilecektir. Ayrıca bilirkişilik görevinin ifası sebebiyle edindiği kişisel bilgileri kaydedecek olursa TCK m. 135 uyarınca, bir başkası ile paylaşırsa TCK m. 136 uyarınca cezalandırılabilir.

3.8.5.2.11. Bazı Hâllerde Tarafları Beklemeden Kendi Kendisini Reddetme Yükümlülüğü

Yukarıda incelendiği üzere bilirkişi tarafsız olmalıdır. Bu tarafsızlığın korunması adına gerekirse bilirkişinin yasaklılığı ve hatta reddi söz konusu olabilmektedir. İşte bilirkişinin şahsında, hâkimin yasaklılığını gerektiren (HMK m. 34) sebeplerden bir tanesi gerçekleşmiş ise bilirkişi kendisine tevdi edilen görevi kabulden kaçınmalı, bu durumu görevi aldıktan sonra fark etmişse, mahkemeden, görevden alınma talebinde bulunmalıdır (HMK m. 272/II).

Ayrıca ret sebeplerinden birisinin bilirkişinin şahsında gerçekleşmesi hâlinde bilirkişi de kendisini, ret sebebini öğrenmesinden itibaren en geç bir hafta içerisinde reddetmelidir. *“Görevden alınma, ret ve bilirkişinin kendisini reddetmesine yönelik talep, bilirkişiyi görevlendiren mahkemece dosya üzerinden incelenir ve karara bağlanır. Kabule ilişkin kararlar kesindir. Redde ilişkin kararlara karşı ise ancak esas hakkındaki kararla birlikte kanun yoluna başvurulabilir.”* (HMK m. 272/II).

3.8.5.2.12. Kurul Olarak Görevlendirildikleri Hallerde İstişare ve Müzakerelerde Bulunma Yükümlülüğü

Birden fazla bilirkişinin görev aldığı çalışmalarda bilirkişiler birbirleri ile karara yönelik istişarelerde bulunarak en doğru sonuca varmakla yükümlüdür. Konu olarak birden fazla kişiye ihtiyaç duyulan davalarda kendi alanlarında uzman olan kişilerin oluşturduğu heyetin üyelerinin her biri uzmanlık alanında durumu açıklayan görüşünü maddi unsurlarıyla ortaya koymalı ve sonuca etkilerini diğer bilirkişilerle paylaşmalıdır.

Hâkimin ihtiyaç duyduğu özel veya teknik bilginin sistematik bir bütünlük içerisinde incelenebilmesi için, heyetin konuyu birlikte istişare etmiş olması şarttır. Bu sayede hem şeklen hem de içerik itibarıyla bütünlük arz eden bir rapor ortaya çıkar.

3.8.5.2.13. Kendisini Atayan Mahkemeye İlişki İçerisinde Olma Yükümlülüğü

HMK m. 278/I gereği kendisine tesine görev tevdi edilen bilirkişiler bu görevi tevdi eden mahkeme ile iletişim halinde olmalı ve görev esaslı bir ilişkiyi yürütmekle yükümlüdür.

Bilirkişinin haber verme yükümlülüğü içerisinde değerlendirdiğimiz HMK m. 275 hükmünün de doğal bir sonucu olarak, bilirkişinin tayin edildiği meseleyle ilgili olarak mahkemeye iletişim hâlinde olması önemlidir.

BKYön m. 51'e göre bu çerçevede *“Görevlendirilen bilirkişiye, inceleme yaptırılacak konunun kapsamı ve sınırları yazılı olarak bildirilir ve açıkça anlatılır. Bu yazıda aşağıdaki hususlara yer verilir:*

a) İnceleme konusunun bütün sınırlarıyla ve açıkça belirlenmesi.

b) Bilirkişinin cevaplama gereken sorular.

c) Takdir edilen bilirkişi ücreti.

ç) Raporun verilme süresi.

d) Gerçeğe aykırı mütalaada bulunması halinde 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 276'ncı maddesi uyarınca cezalandırılacağı.

Bilirkişiye, inceleme konusu ile ilgili belgelerin aslı veya onaylı bir sureti dizi pusulasına bağlanarak imza karşılığı teslim edilir; ayrıca bu husus tutanağa bağlanır. UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hallerde, dosya veya belge fizikî olarak teslim edilmez; bilirkişiye UYAP üzerinden dosya inceleme yetkisi verilir.”

Ancak bilirkişinin bağımsızlığı da unutulmamalıdır. Bilirkişinin mahkemenin sevk ve idaresinde görevini yerine getirecek olması, içeriğe ilişkin olarak hâkimden emir ve talimat alacağı anlamına gelmez. Sevk ve idare yalnızca bilirkişinin görevinin kapsamı ve sınırlarının belirlenmesi ile ilgilidir.

3.8.5.2.14. Bilgisine Başvurulan Konuda Süresi İçerisinde Oy ve Görüşünü Bildirme Yükümlülüğü

Mahkemenin bilirkişiye asıl başvurma sebebi teknik bilgisi ve uzmanlığı olarak kabul edildiğine göre bilirkişilerin bu kapsamda görüş ve oylarını da mahkemeye zamanında bildirmeleri bir yükümlülüktür. HMK m. 279'a göre; *“Mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü yazılı veya sözlü olarak bildirmesine karar verir. Bilirkişi raporunda, tarafların ad ve soyadları, bilirkişinin görevlendirildiği hususlar, gözlem ve inceleme konusu yapılan maddi vakıalar, gerekçe ve varılan sonuçlarla, bilirkişiler arasında görüş ayrılığı varsa, bunun sebebi, düzenlenme tarihi ve bilirkişi ya da bilirkişilerin imzalarının bulunması gerekir. Azınlıkta kalan bilirkişi, oy ve görüşünü ayrı bir rapor hâlinde de mahkemeye sunabilir.*

Mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü sözlü olarak açıklamasına karar verirse, bilirkişinin açıklamaları tutanağa geçirilir ve tutanağın altına bilirkişinin de imzası alınır. Kurul hâlinde görevlendirme söz konusu ise bilirkişilerin bilgilerine başvurulmuş hususu hemen aralarında müzakere etmelerine imkân tanınır ve müzakere sonucunda açıklanan oy ve görüş, tutanakla tespit edilip; tutanağın altı, bilirkişilere imza ettirilir.

Bilirkişi, raporunda ve sözlü açıklamaları sırasında çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hâkim tarafından yapılması gereken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz.”

Bilirkişinin hazırlayacağı rapor ve içerik aşağıda daha kapsamlı olarak incelenecektir.

3.8.6. Bilirkişinin Uyması Gereken Etik İlkeler

Bilirkişinin uyması gereken etik ilkeler BKYön m. 6 ila 14 arasında düzenlenmiştir. Söz konusu ilkeler aynı zamanda bilirkişinin haiz olması gereken nitelikleri de ifade etmektedir. Bu çerçevede yukarıda bilirkişinin nitelikleri açıklanırken yapılan değerlendirmeler, etik ilkeler açısından da aynı şekilde geçerlidir. Şimdi yönetmelikte yer alan hükümlere kısaca değinilecektir.

3.8.6.1. Yetkinlik ve Mesleki Özen

BKYön m. 7’de ilk etik ilke olarak bilirkişinin yetkinliği ve göstermesi gereken özene yer verilmiştir. Buna göre, *“Bilirkişi, adalete hizmet etme bilinciyle, görevini etkin, hızlı ve verimli biçimde yerine getirmeyi, sunduğu hizmet kalitesini yükseltmeyi hedefler.”* Raporu ile mahkemece verilecek hükmü doğrudan etkileyecek bilirkişinin, hâkimin ihtiyaç duyduğu özel ve teknik bilgi konusunda uzman olması ve görevini bu bilinçle yerine getirmesi çok önemlidir.

Aynı gerekçeler, bilirkişinin görevini özenle yerine getirmesini de gerektirir. Nitekim BKYön m. 7/II, *“Bilirkişi, oy ve görüşünü mümkün olduğu ölçüde uzmanlık alanına ait teknik terim ve ifadeleri görevlendirmeyi yapan mercii ve taraflarca anlaşılabilir bir dil ile açıklar”* düzenlemesine yer vermektedir. Bilirkişi özellikle anlaşılır olmaya özen göstermelidir. Örneğin, bir doktorun salt tıbbi terimleri kullanarak hazırlamış olduğu bir raporu, hâkimin veya tarafların anlayabilmesi ve dolayısıyla hükme dayanak teşkil edebilmesi mümkün değildir. Bilirkişi uzman olmalı ama raporunu basit bir dille de yazabilmelidir.

3.8.6.2. Dürüstlük ve Tarafsızlık

Hâkime yardımcı konumunda bulunan bilirkişinin riayet etmesi gereken en önemli etik ilke, dürüstlük ve bunun sonucu olarak tarafsızlıktır. BKYön m. 9/I uyarınca *“Bilirkişi, görevini dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yapmaksızın dürüstlük ve tarafsızlık ilkeleri doğrultusunda yerine getirir.”* tarafların sahip olduğu bu niteliklerin bilirkişinin raporunu etkilememesi icap eder. Şayet etkileyeceğini düşünmekte ise, bilirkişilik görevinden çekinmelidir.

Bilirkişinin tarafsızlığı açısından önemli bir hüküm de BKYön m. 9/II’de yer almaktadır. Buna göre *“Bilirkişi, görev süresince doğrudan veya dolaylı olarak uyuşmazlığın taraflarından gelen uzman görüşü, danışmanlık, hakemlik ya da buna benzer bir görevi kabulden kaçınır.”* denilmektedir. Taraflarla bu şekilde bir ilişki içerisine giren bilirkişinin tarafsızlığına her halükârda gölge düşecektir.

Yine tarafsızlığını teminen BKYön m. 9/III ile “*Bilirkişinin, yakınlarının veya iş ilişkisinin bulunduğu kişi, kurum veya kuruluşların, tarafı olduğu ya da ilgili bulunduğu davalarda görevlendirmeyi kabul edemeyeceği*” düzenlenmiştir.

3.8.6.3. Bağımsızlık

Bilirkişi, bu görevini ifa ederken hiçbir makam veya kişinin emir, talimat, tavsiye veya telkini ile hareket edemez. Bilirkişinin bağımsızlığını ifade edecek söz konusu bu husus, aynı zamanda mahkemelerin bağımsız kalması ile de doğrudan ilgili ve gereklidir.

Diğer bir ifadeyle bilirkişinin bağımsızlığı, tıpkı hâkimlerin bağımsızlığında olduğu gibi onun devletin üç temel erkenden de etkilenmeden, özgürce görüşlerini ifade edebilmesi anlamına gelir. Zira takdiri delil niteliği de taşısa bilirkişinin oy ve görüşünün hâkim tarafından verilecek hükmü etkilediği düşünüldüğünde, bağımsız olmayan bir bilirkişi tarafından hazırlanan rapor da Anayasa’nın 138’inci maddesinde ifadesini bulan mahkemelerin bağımsızlığını etkiler.

Ayrıca özel hukuk tüzel kişinin bilirkişi olarak belirlenmesi durumunda, tüzel kişilik adına bilirkişiliği yürütecek kişi, söz konusu tüzel kişiden de emir ve talimat almadan oy ve görüşünü hazırlar. Nitekim BKYön m. 8/I hükmüyle bilirkişinin kendi işverenine karşı da bağımsız olduğu düzenlenmiştir. Hiç şüphesiz burada yasak olan emir ve talimat, bilirkişinin oy ve görüşünün içeriğine ilişkindir. Yoksa tüzel kişilikle arasındaki sözleşmesel ilişkinin niteliği gereği emir ve talimat yasaklanmış değildir.

Bağımsızlık ile sağlanmak istenen, bilirkişinin görevini yalnızca uzmanlık alanındaki bilimsel verilere göre, sahip olduğu özel veya teknik bilgiye göre yerine getirmesini sağlamaktır. BKYön m. 8’de de açıkça bu hususlara vurgu yapılmıştır. BKYön m. 8/II’de bilirkişinin bağımsızlığına zarar verebilecek her türlü davranış ve ilişkiden uzak durması gerektiği de ifade edilmiştir.

3.8.6.4. Saygınlık ve Güven

Bilirkişi güvenilir olmalıdır. Bunun yolu da mesleğin saygınlığının muhafaza edilmesinde yatar. BKYön m. 10’da bu hususu düzenlemektedir. Buna göre,

“(1) Bilirkişi, görevinin saygınlığını ve kişilerin adalete olan güvenini zedeleyen veya şüpheye düşüren her türlü tavır ve davranıştan kaçınır.

(2) Bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevin her türlü kişisel veya özel menfaatin üzerinde olduğu bilinciyle hareket eder; görevini layıkıyla yerine getirir.

(3) Bilirkişi, görev almak amacıyla her türlü öneri veya girişimden kaçınır.”

Söz konusu düzenleme ile bilirkişiliğin saygınlığını etkileyecek veya ona, dolayısıyla yargıya duyulacak güveni zedeleyecek davranışlardan kaçınması sağlanmak istenmiştir.

3.8.6.5. Sır Saklama

Bir yükümlölük olarak da belirttiğimiz sır saklama konusu aynı zamanda etik olarak da bir ilkedir (HMK m. 277). Görevi boyunca sır saklama yükümlölüğü olan bilirkişi etik olarak da görevden sonra bu sırası muhafazaya mecburdur.

Bilirkişilik görevinin niteliğı gereğı ortaya çıkan bu yükümlölüğe aykırı hareket edilmesi, ayrıca TCK m. 258 uyarınca suç da teşkil eder. Örneğın, bilirkişilik görevi gereğı bir şirkete ait ticari defterleri inceleyen kimsenin, bu sebeple edindiğı bilgileri saklaması gerekir. Keza bu borsada işlem gören bir şirket ise söz konusu bilginin ayrıca bir iktisadi değeri de olabilecektir. Bilirkişinin böyle bir bilgiyi bizzat kullanarak veya üçüncü bir kişi ile paylaşarak işlem yapması, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nun 106’ncı maddesinde düzenlenen bilgi suiistimali suçuna vücut verebilecektir. Ayrıca bilirkişi görevinin ifası sebebiyle edindiğı kişisel bilgileri kaydedecek olursa TCK m. 135 uyarınca, bir başkası ile paylaşırsa TCK m. 136 uyarınca bilirkişi cezalandırılabilir.

3.8.6.6. Menfaat Elde Etmeme

Bilirkişinin dürüst ve tarafsız kalmasını sağlamak için öngörölün bir diğeri temel ilke menfaat elde etmeye ilişkin getirilen yasaktır. BKYön m. 12’e göre,

“(1) Bilirkişi, bilirkişilik görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendisi, yakınları veya üçüncü kişiler lehine menfaat sağlayamaz, hediye alamaz ve aracılıkta bulunamaz.

(2) Bilirkişi, görevi sırasında elde ettiği resmi veya gizli nitelikteki bilgileri, kendisine, yakınlarına veya üçüncü kişilere doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik, siyasal veya sosyal nitelikte bir menfaat elde etmek için kullanamaz.”

Bu ikinci fıkra hükmü özellikle sır saklama yükümlülüğünün de bir gereğidir ve ayrıca cezayı gerektirir bir fiil teşkil eder.

3.8.6.7. Bildirim Yükümlülüğü

Bilirkişi, BKYön m. 13 uyarınca “... etik ilkelerle bağdaşmayan veya hukuka aykırı iş ve eylemlerde bulunmasının kendisinden talep edilmesi hâlinde ya da görevini yerine getirirken bu tür bir eylem veya işlemde haberdar olduğunda durumu gecikmeksizin görevlendirmeyi yapan mercie bildirir.” Özellikle suç teşkil eden bir fiilden haberdar olan bilirkişinin bu durumu derhal yetkili mercilere bildirmesi icap eder. Aksi davranışı, sağlık personeli ise TCK m. 280, sağlık personeli dışında bir kişiyse TCK m. 279 uyarınca cezayı gerektirir.

3.8.6.8. Reklam Yasağı

Bilirkişi, BKYön m. 14 uyarınca reklam sayılabilecek her türlü davranıştan kaçınmak zorundadır. Hâkime yardımcı konumda bulunan ve hükmün ortaya çıkmasında bizzat etkili olan bilirkişinin saygınlığının korunabilmesi açısından reklam yapılmasının mümkün olmaması icap eder (Erdoğan ve Toraman 2017).

3.8.7. Bilirkişi İncelemesi

Bu bölümde bilirkişi incelemesini yaparken nelere dikkat etmesi gerektiği konusu işlenmiştir.

3.8.7.1. İnceleme Konusu Şeylerin Bilirkişiye Teslimi

Belkide bilirkişilik açısından en ciddi konulardan birisi nelerin nasıl bir biçimde bilirkişiye teslim edileceğidir. Burada dosya ve eklerinin bilirkişiye havale edilmesi, bilirkişinin görev alanının belirlendiği anlamına gelmediği gibi, dosya ve eklerinin bir kül

olarak bilirkişiye teslim edilmiş olması da ona inceleme konusuyla ilgili bilgi ve belgelere ulaşma imkânının sağlandığı anlamına gelmemektedir (Tanrıver 2016).

Bilirkişi ancak görevlendirildiği konunun kapsamıyla sınırlı olarak dava dosyası hakkında bilgi sahibi olabilir. Bu sebeple bilirkişiye dosya kapsamında yer alıp da inceleme konusunu oluşturan belgelerin teslim edilmesi, kural olarak gerekli ve yeterlidir. Konu hem HMK'da hem CMK'da hem de Bilirkişilik Kanunu Yönetmeliğinde düzenlenmiştir. Buna göre:

- *“Hukuk yargısı bakımından HMK m. 273, f. 2 hükmü, bilirkişiye, görevlendirme yazısının ekinde, inceleyeceği şeylerin, dizi pusulasına bağlı olarak ve gerekiyorsa mühürlü biçimde teslim edileceği, ayrıca bu hususun tutanakta gösterileceği belirtilmektedir.*
- *Ceza yargısı bakımından da benzer şekilde, CMK m. 66, f. 7 hükmü, bilirkişiye inceleyeceği şeylerin mühür altında verilmeden önce bunların listesi ve sayımın yapılacağını ve bu hususların tutanakla belirleneceğini öngörmektedir. Nitekim bilirkişi, zikrettiğimiz hüküm uyarınca, mühürlerin açılmasını ve yeniden konulmasını, yine tutanakla belirtmek ve bir liste düzenlemekle yükümlüdür. Bu belgeler, mutlaka imza karşılığı teslim edilmeli, belgelerin iadesi sırasında da imza karşılığı teslim alınmalıdır.*
- *Nitekim, her iki hükümde de dava dosyasının değil, sadece incelenecek şeylerin bilirkişiye tesliminden söz edilmektedir. Ancak inceleme konusunu oluşturan hususların da eksiksiz bir şekilde bilirkişiye teslimi gerekmektedir.*
- *Öte yandan gerek hukuk yargısı (veya idari yargı), gerek ceza yargısı bakımından, UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hallerde, dosya veya belge fizikî olarak teslim edilmeyecektir. Burada bilirkişi UYAP üzerinden ilgili dosyayı inceleme yetkisi verilir (Bilirkişilik Kanunu Yönetmeliği m. 51 f. 2)*
- *Ne olursa olsun, bilirkişi dosya kapsamının tümünü incelemek yetkisine sahip değildir. Bilirkişinin salt görevini icra etmek konusunda ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgelere ulaşmasının sağlanması, gerekli ve yeterlidir.*

- *Kısacası, bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olması, sadece görevini ilgilendirdiği kadarıyla, fakat görevin gerektiği şekilde ifa edilebilmesi açısından eksiksiz olmalıdır. Nitekim, bilirkişi de incelemesi sırasında ihtiyaç duyduğu belgelerin sunulmasını talep yetkisine sahiptir.*
- *Nihayetinde bilirkişiye teslim edilecek belge bir fotokopiden, bir video kaydından yahut bir bilânçodan ibaret olabilir. Önemli olan, bilirkişinin inceleme konusunun, söz konusu belgelerin kendisine emanet edilmesini haklı göstermesidir.*
- *Sonuçta esas olan bilirkişinin incelemesini gerektiği şekilde yerine getirmesidir. Bu anlamda bilirkişiye incelemesi gereken belgelerin o veya bu şekilde eksik verilmesiyle, dava dosyasının bilirkişiye teslim edilmesi arasında pratik bir fark, kural olarak yoktur. Bunu ise somut mesele özelinde takdir etmesi gerek hukuk veya ceza hâkimidir.”*

3.8.7.2. Öninceleme Aşaması

Bilirkişilik görevi kendine tevdi edilen biri öncelikli olarak aşağıda belirtilen hususları gözden geçirmelidir.

Kendisine tevdi olunan görev, uzmanlık alanına girmekte midir?

Görevden kaçınmasını gerektirecek haklı bir mazereti var mıdır?

Bilirkişinin uzmanlık alanı, kendisine tevdi olunan konuda değilse veya görevi kabulden kaçınmasını haklı gösterecek bir mazereti varsa, görevin kendisine tebliğ edilmesinden itibaren en geç bir hafta içinde, kendisini görevlendiren mercie durumu bildirmek zorundadır (HMK m. 275). CMK’da da bu mesele benzer şekilde düzenlenmiş, ancak açık bir süre belirtilmemiştir. Ceza yargılaması bakımından bu tür bir durumun gecikmeksizin bilirkişiyi görevlendiren mercie bildirilmesi gerekir.

Önincelemenin ilk aşamasını tamamladıktan sonra tevdi edilen görevin kendisi tarafından incelenmesini uygun gören bilirkişi aşağıda belirtilen hususları önincelemenin ikinci aşaması olarak değerlendirmeye almalıdır.

- Konunun incelenmesi için bir heyete ihtiyaç var mı? Uzman kişi bilgisine başvurmak gerekir mi?
- Yine bilgi edinme amaçlı tarafların bilgilerine ihtiyaç duyulacak mı? Üçüncü şahısların bilgilerinden yararlanmaya gerek var mı?
- İnceleme süresince sağlıklı bir karara varabilmek için başka belge ve dokümanlara ihtiyaç duyulacak mı? Oy verme ya da görüş bildirmeden önce yapılması gereken bir soruşturmanın olup olmadığının tespit edilmesi.

Bu hususlar esasen bilirkişinin yetkileri bağlamında ele alınmalıdır (Erdoğan ve Toraman 2017).

3.8.7.3. Bilirkişinin Yetkileri ve Yetkilerin Kullanılmasının Usul ve Esasları

Bilirkişilik faaliyeti bakımından üzerinde en çok durduğumuz konulardan bir tanesi, bilirkişinin ödevleri ve uyması gereken etik ilkeler yani kurallardır. Bununla birlikte, bilirkişilik faaliyetinin gereği gibi yerine getirilebilmesi için, bilirkişinin aynı zamanda bazı yetkilere de sahip olması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra hiç şüphe yok ki bilirkişi yaptığı inceleme karşılığında hem buna ilişkin bir ücreti hem de inceleme sırasında yaptığı giderleri almak hakkına sahiptir.

Her şeyden önce unutulmaması gereken husus şudur. Aşağıda bahsedilen yetkiler, bilirkişi tarafından, mahkemenin (veya Cumhuriyet savcısının) haberi olmadan, ondan bağımsız şekilde kullanılamaz. Bu yetkiler, mutlaka, mahkeme aracılığıyla kullanılmalıdır. Yani, bilirkişi sahip olduğu bir yetkiyi kullanmaya ihtiyaç duyduğu vakit bunu mahkemeye bildirmelidir. Mahkeme bu istemi uygun gördüğü takdirde, bilirkişinin bu yetkiyi kullanmasına izin verebilir. Söz konusu yetkilere, hukuk yargısı bakımından esasen HMK m. 278, ceza yargısı bakımından ise CMK m. 66, f. 3 vd., bunun yanı sıra Bilirkişilik Kanunu Yönetmeliği m. 54 hükümlerinde işaret edilmektedir.

Aşağıda özel olarak durduğumuz bu yetkilerin yanı sıra, bilirkişi, inceleme konusunun kapsam ve içeriği ile ilgili olarak tereddüde düştüğü takdirde, bu tereddütlerin giderilmesini her zaman mahkemeden isteyebilir.

Uyuşmazlık konusunun incelenmesi; bilirkişinin görevinin gereğini yerine getirebilmesi, mahkemenin kararı ile belli bir mahalde gerçekleşebilecek bir incelemenin yapılmasını gerektirebilir (Bakınız: HMK m. 278, f. 4). Bu yetki genel olarak bir taşınmazın yahut taşınırın incelenmesi şeklinde olabildiği gibi, bir kan veya doku incelemesi biçiminde tezahür eden, bir tıbbî inceleme yahut başka bir şey şeklinde de somutlaşabilir.

Bilirkişi, incelemesini bir eşya, belge ve hatta bir kişi üzerinde gerçekleştirdiğinde, teknik olarak keşif icrasına benzer bir işlevi yerine getirmektedir. Ancak buradaki inceleme yetkisinin kapsamı, bir keşif icrası sırasında gerçekleştirilecek incelemeden çok daha geniştir.

Bu hâllerde bilirkişi hâkim yardımcısı sıfatıyla, hâkimin gözü ve kulağı olarak, bir şeyi yerinde incelemekte, uyuşmazlığın çözümü için gerekli her türlü bilgiyi toplamakta, uyuşmazlık konusu vakıanın genel görünümünü, sebep ve sonuçlarını hâkime sunmaktadır.

Nihayet bilirkişinin bir şey üzerindeki inceleme yetkisi, mevcut hükümler dâhilinde, aşağıdaki şekilde kullanılmalıdır;

- Öncelikle bilirkişi doğrudan bir kan yahut doku incelemesi ile veya bir taşınmazın, örneğin bir yakıt nakil hattının durumu gibi bir incelemeyle görevlendirildiği vakit, bu incelemeyi gerçekleştirmek, onun zaten görevinin kapsamında olan bir husustur. Öte yandan hâkim, bir belgenin yerinde incelenmesi amacıyla bir bilirkişi görevlendirebilir (HMK m. 218). Görev kapsamında yerine getirilecek olan hususların, baştan belli olduğu durumlarda, bilirkişinin bu inceleme konusunda ayrı bir karar verilmesini istemesine gerek yoktur.

- Ancak bilirkişi, incelemesine başladıktan sonra, kendisine tevdi edilen görevin sınırları içerisinde, belli bir şey üzerinde inceleme yapması gerektiği kanaatine ulaşabilir. Ancak, bilirkişinin, zikrettiğimiz yetkiyi, herhangi bir ön denetime tâbi

olmaksızın, bağımsız şekilde kullanması mümkün değildir. İşte böyle bir durumda, bilirkişi mahkemeden ihtiyaç duyduğu incelemeyi yapabilmesi için bir karar verilmesini isteyecektir. Uygun olan bilirkişinin bu talebini yazılı şekilde yapmasıdır.

- Hâkim bu incelemenin elverişliliğini, şartlarını, gerekiyorsa yeri ve zamanını takdir eder. Çünkü, dava hâkim nezdinde aydınlanmış olabilir, böyle bir durumda bu tür bir incelemeye gerek olmayacaktır. Öte yandan, inceleme konusu taraflardan birinin veya üçüncü bir kişinin kişisel bir sırrının ifşasına yol açabilir.

- Nihayet bu konudaki takdir yetkisi münhasıran hâkime aittir. Bu da bilirkişinin bir hâkim yardımcısı olarak görevini hâkimin sevk ve idaresi altında yürütmesinin sonucudur. Ancak, uyuşmazlık konusu, bu tür bir incelemeyi haklı gösterdiği sürece, hâkim, bilirkişiye bu inceleme yetkisini vermekten kaçınmamalıdır.

- Son olarak bilirkişi incelemesinin bir şey üzerinde gerçekleştiği durumlarda, tarafların da hazır bulunması mümkündür (HMK m. 278, f. 4). Ancak, bu durum tarafların herhangi bir incelemede hazır bulunma hakkına sahip oldukları anlamına gelmez. Örneğin, DNA veya kan incelemesinde yahut tıbbi birtakım incelemeler bakımından, kişisel hakların korunması gereğinden ötürü, kural olarak, tarafların veya vekillerinin bu tür bir incelemede yer alma hakkına sahip olmadıkları kabul edilmektedir (Erdoğan ve Toraman 2017).

Taraflar veya üçüncü kişilerin bilgisine başvurma; bilirkişinin incelemesi sırasında tarafların veya üçüncü kişilerin bilgisine başvurma yetkisi hukuk ve ceza yargısı bakımından farklı içeriklerde düzenlenmiştir (HMK m. 278, f. 3; CMK m. 66, f. 4, 6).

Hukuk yargısı bakımından: *“Bilirkişi incelemesini gerçekleştirirken ihtiyaç duyarsa, mahkemenin de uygun bulması kaydıyla tarafların bilgisine başvurabilir”* (HMK m. 278, f. 3). Bilirkişinin tarafların bilgisine başvurusu, ilk olarak bir keşif icrası sırasında, tarafların da bu keşifte hazır bulunmaları hâlinde söz konusu olabilir. Nitekim hâkim, keşif sırasında bilirkişiden yardım alabileceği gibi taraflar da bu keşifte yer alma imkânına sahiptirler (HMK m. 288, 290).

Buna karşılık bilirkişinin incelemesi sırasında üçüncü kişileri, örneğin dosya kapsamında yer alan tanıkları bilgi almak amacıyla dinleyip dinleyemeyeceği konusunda

HMK’da bir açıklık bulunmamaktadır. Bununla birlikte bilirkişi tanıkların daha önce dinlenilmiş olmaları koşuluyla, bilirkişinin gerekiyorsa bunları yeniden bilgi almak amacıyla dinlemesi pekâlâ mümkündür. Aynı şekilde Fransız hukuku bu imkânı açıkça tanıdığı gibi İsviçre hukukunda da bu konuya yaklaşım olumludur.

Nitekim uygulamada özellikle bilirkişilerin bir keşif icrasına iştirak etmeleri ve bu keşfe tanıkların da davet edilmeleri vesilesiyle, bilirkişi hâkim ile birlikte tanık beyanlarını dinleyebilir veya hâkimin izniyle bunlara soru yöneltebilir. Ancak bu konuda bilirkişi tarafından dikkat edilmesi gereken husus şudur. Bilirkişinin hâkim gibi, tanık beyanlarının değerini değerlendirme yetkisi yoktur. Burada tanıkların dinlenilmesi salt bilgilenme, bilirkişinin uyuşmazlık konusu hakkındaki teknik kanaatini güçlendirme amaçlıdır. Bilirkişi, raporunu dinlediği tanıkların beyanlarına dayandıramaz (Tanrıver 2016).

HMK bilirkişinin tarafların bilgisine başvurabileceğini düzenlemekle birlikte, bunun usulüne yer vermemektedir. Taraflar veya üçüncü kişilerden bilgi alınması, kural olarak iki farklı şekilde söz konusu olabilir:

Birinci olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi, hâkimin de yer aldığı bir keşif icrası sırasında, bilirkişi taraflardan veya tanıklardan bilgi alabilir.

İkinci olarak bilirkişinin tarafların ve tanıkların dinlendiği (m. 261) duruşmaya da davet edilmesi söz konusu olabilir.

Tüm bu ihtimallerde bilirkişi hangi soruları yöneltmek istediğini hâkime bildirir. Hâkim bunu serbestçe değerlendirdikten sonra sorunun yöneltip yöneltilmeyeceğine karar verecektir. Bilirkişinin diğer yetkileri bakımından olduğu gibi bilirkişi incelemesinin kapsam ve içeriği haklı gösterdiği ölçüde, hâkimin bu talebi reddetmesi güçtür. Son olarak HMK m. 278, f. 3 hükmü, “...taraflardan birinin bilgisine başvurulacağı hâllerde, mahkemece bilirkişiye taraflardan biri bulunmaksızın diğerinin dinlenemeyeceği hususu önceden hatırlatılacağı...”na işaret etmektedir. Buna göre bilirkişinin, bir taraftan bilg alması söz konusu ise, diğer tarafın hazır bulunması zorunludur. Burada korunan menfaat, bilirkişinin etki altında kalmasının veyahut onun tarafsızlığını şüphe altında bırakacak bir durumun önüne geçmektir.

Ceza yargısı bakımından; Ceza yargısı bakımından bilirkişinin bu yetkisi hukuk yargısına göre çok daha geniş şekilde düzenlenmiştir. Kanunda açık şekilde yer verilen yetkilerden yola çıkacak olursak: Bilirkişi ilk olarak gerekli olması hâlinde, mağdura, şüpheliye veya sanığa soru yöneltebilir (CMK m. 66, f. 6). CMK, burada sadece mağdurdan söz ediyorsa da bunun aynı zamanda suçtan zarar gören, malen sorumlu olan ve kovuşturma evresine katılanı da kapsamayı gerektiğine işaret edilmektedir (Önatan 2014).

- Bilirkişi saydığımız kişilere, mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığı ile soru sorabilecektir. Ancak mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısının, bilirkişinin doğrudan soru sormasına da izin vermesi mümkündür. Her iki durumda da soruların ilgili merciin huzurunda yöneltilmesi gerekmektedir (Önatan 2014).

- İlgili madde hükmünde, “gerekli olması” ifadesi kullanıldığı için burada da hukuk yargısı bakımından olduğu gibi, bu konudaki takdir yetkisinin mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısınnda olduğu açıktır. Ancak, bilirkişi incelemesinin konusu gerektirdiği ölçüde, bu konuda bir sınırlamadan kaçınılması gerekmektedir (Önatan 2014).

- Öte yandan CMK m. 66, f. 6 uyarınca “... *muayene ile görevlendirilen hekim bilirkişi, görevini yerine getirirken zorunlu saydığı soruları hâkim, Cumhuriyet savcısı ve müdafî bulunmadan da mağdur, şüpheli veya sanığa doğrudan yöneltme imkânına sahiptir.*” Bilirkişinin soru sorma yetkisi onun ifade alma veya sorgu yetksine sahip olduğu anlamına gelmemektedir (Önatan 2014).

“Bilirkişi görevini yerine getirmek amacıyla bilgi edinmek için, şüpheli veya sanık dışındaki kişilerin de bilgisine başvurabilir” (CMK m. 66, f. 4). Burada bilirkişinin tanıkların bilgisine başvurabileceği konusunda bir tereddüt yoktur. Hukuk yargısında olduğu gibi ceza yargısında da bilirkişinin üçüncü kişilerin bilgisine başvururken, ilgili merciinin onayını alması gerekmektedir. Bu kişiler ilgili merci huzurunda dinlenilmelidir (Önatan 2014).

Bir başka bilirkişi ile işbirliği yapma; bilirkişi her ne kadar sahip olduğu uzmanlık bilgisi sayesinde görevlendirilmişse de inceleme konusunun açıklığa kavuşturulması,

uzmanlık alanına girmeyen belli bazı konularda aydınlatılması için konusunda uzman bir diğer bilirkişi ile bir araya gelmeye onunla işbirliğine ihtiyaç duyabilir. Mesele HMK ve CMK'da bazı nüanslarla benzer çerçevede düzenlenmiştir ve ilgili hükümlerin bir arada ele alınması uygun olacaktır. Buna göre;

- HMK m. 275, f. 1 hükmü uyarınca, “*Bilirkişi, inceleme konusu maddi vakıaların açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişi ile işbirliğine ihtiyaç duyduğunu, bir hafta için görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirecektir*” (Toraman 2017).

- CMK m. 66, f. 4 hükmü uyarınca ise, bilirkişiler inceleme konusunun içerisinde başka uzmanlıkların görüş, bilgi ve düşüncelerine ihtiyaç duyabilir. Böyle durumlarda mahkeme ya da savcılık makamı bilirkişinin uzman kişilerle incelemeyi birlikte yürütmesine müsaade eder. Ancak bu şekilde bir çalışma yapıldığında görüşüne başvurulmuş kişi yemin ettirilir ve bilirkişi raporuna ilave olarak kendi görüşü ilave olarak eklenir.

- Öncelikle burada kast edilen husus, bilirkişinin bir yardımcı kullanması değildir. İkinci olarak bu durum, bilirkişinin görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğünün de istisnasını oluşturmamaktadır (Toraman 2017). Nitekim aksi durum, temel etik kurallar arasında olan görevi şahsen (bizzat) yerine getirme yükümlülüğünün ihlali anlamına gelecek ve bilirkişi hakkında yaptırım uygulanmasına sebebiyet verecektir (Önatan 2014).

Burada bilirkişi meselenin çözümü için konunun bir diğer uzmanı ile istişarede bulunmak ihtiyacını duymaktadır. Bu durum, bir diğer kişiden görüş istemek biçiminde de kendisini gösterebilir (Umar 2011). Ancak bu işbirliğinin hangi uzmanlık dalından olacağının ve işbirliği içinde olunan uzmanın niteliğinin belirlenmesi gerekir:

Birinci olarak, bilirkişinin işbirliği yapacağı kişinin uzmanlığı, bilirkişinin uzmanlık dalından farklı olmalıdır. Bu husus CMK m. 66, f. 4 hükmünde açıkça ifade edilmiştir. Kaldı ki, işbirliği yapılacak uzman ile bilirkişinin aynı uzmanlık dalından olmaları, bu bilirkişinin tayinini de kural olarak anlamsız hale getirecektir. Elbette uyuşmazlık konusu meselenin ağırlık veya karmaşıklığı, aynı konuda birden fazla

bilirkişinin görev yapmasını gerektirebilir. Böyle bir durumda, bilirkişinin mahkemeye başvurusu ve bilirkişinin bu konudaki isteminin mahkeme tarafından uygun görülmesi hâlinde, mahkeme tarafından bir bilirkişi kurulunun oluşturulması gerekecektir. Bilirkişinin bir başka uzman ile işbirliği yapmasına örnek olarak, tıbbi bilirkişinin ameliyathanedeki cihazların durumu konusunda bir teknisyenin bilgisine ihtiyaç duyması (Önatan 2014), hayvan yetiştirilen bir arazinin değerini belirlemekle görevlendirilen bilirkişinin, bir veteriner bilirkişinin bilgisine ihtiyaç duyması ve benzer hâller verilebilir (Erdoğan ve Toraman 2017).

İkinci olarak, diğer uzmanın hukukî statüsü önem taşımaktadır. HMK m. 275, f. 1 hükmü, açıkça bir başka bilirkişi ile işbirliğinden söz etmektedir. Nitekim, CMK m. 66, f. 4 hükmü ise, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişilerden bahsediyorsa da hemen akabinde, bunlara yemin verdirileceğine ve bunlar tarafından sağlanan görüşün, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir bölümü olacağına işaret etmektedir.

O hâlde, işbirliğinde olunacak uzmanın da hukukî niteliğinin bilirkişi olduğundan hukuk yargısı kadar ceza yargısı bakımından da tereddüt etmemek gerekmektedir.

Bu kişinin bilirkişi sıfatıyla tayin edilecek olmasının pratik sonuçları şunlardır:

- İşbirliğinde olunan bilirkişi de verdiği görüş karşılığı bir ücrete ve varsa yaptığı giderlerin karşılanmasına hak kazanır.
- Bu bilirkişinin görevlendirilmesi usulü de ilk bilirkişinin görevlendirilmesinden farklılık arz etmemektedir.

CMK m. 66, f. 4, bu kişilere yemin verdirileceğini öngörmektedir. Şayet, işbirliğinde bulunulan bilirkişi, hâlihazırda bir listeye kayıtlı ise, ayrıca yemin vermesi elbette gerekli değildir.

Burada ayrıca ceza yargısı bakımından CMK m. 66, f. 5 hükmünün de dikkate alınması gerekir. Buna göre, *“Bir ceza yargılamasının ilgilileri, bilirkişiye teknik nitelikte bilgi verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişilerin dinlenmesi yönünde karar verilmesini isteyebilirler. Şayet bunlar, bilirkişi olarak görevlendirilecekse, listeye kayıtlı*

olmaları ve kayıt koşullarını taşımaları gerekir.” Aksi durumda bu kişilerin verecekleri bilgiler, birer uzman mütalaası kapsamında değerlendirilecektir.

Sebeplerin mevcut olması hâlinde bu bilirkişinin de yasaklılığı veya reddi gündeme gelebilir.

İhtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin temini; Bilirkişinin ihtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin kendisine temin edilmesi, HMK m. 275, f. 2 hükmünde açık şekilde düzenlenmektedir. CMK’da ihtiyaç duyulan kayıt ve belgelerin teminine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, bir ceza yargılaması bakımından da bilirkişinin görüş sunabilmesi için ihtiyaç duyacağı bilgi ve belgelerin kendisine verilmesi gerektiği konusunda bir tereddüt yoktur (Önatan 2014).

Nitekim bilirkişi incelemesini gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyduğu belge ve kayıtları talep ettiği durumlarda esasen iki mesele bulunmaktadır. Bunlardan birincisi hangi kayıt ve belgelerin bilirkişiye temin edilebileceği, ikincisi ise bu kayıt ve belgelere bilirkişinin ne şekilde ulaşabileceğidir.

Temin edilecek kayıt ve belgelerin kapsamı: Bilirkişi incelemesinin gereği gibi yerine getirilebilmesi için, inceleme konusunu oluşturan mesele hakkında gerekli tüm bilgi ve belgelerin bilirkişiye ulaştırılması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bilirkişiye dava dosyasının bir kıl olarak teslim edilmesi, tek başına, inceleme konusu şeylerin teslim edildiği anlamına gelmemektedir.

Bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olmasının ölçüsü, kendisine tevdi edilen görev ile sınırlıdır. Bu sebeple kural olarak, bilirkişiye dosya kapsamında yer alıp da inceleme konusunu oluşturan belgelerin teslim edilmesi gerekli ve yeterlidir. Bu itibarla bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olması, sadece görevini ilgilendirdiği kadarıyla olmalıdır.

Nitekim bilirkişi incelemesinin konusunu, kural olarak, sadece ibraz edilmiş olan veya ibrazı mümkün olan belgeler ve diğer şeyler oluşturabilir. Burada önemli olan husus, bilirkişiye verilen görevin, dosya kapsamında mevcut belgelerin kendisine emanet edilmesini haklı göstermesidir.

Konu ceza yargılaması bakımından da bazı özellikler taşıyabilmektedir. Mesele, özellikle bilirkişinin soruşturma ve dava dosyasını inceleme yetkisi bakımından kendisini göstermektedir. CMK m. 157 hükmü uyarınca, “... *kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma hakkına zarar vermemek kaydıyla, soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir.*” Bu durum, bilirkişinin dosyayı incelemesine yahut bundan örnek almasına engel teşkil etmemektedir.

İhtiyaç duyulan kayıt ve belgelerin bilirkişiye temini usulü; Bilirkişinin diğer yetkileri bakımından olduğu gibi, bilirkişi henüz kendisine teslim edilmemiş bir kayıt veya belgeye ancak, hâkim kanalıyla ulaşabilir. Diğer bir söyleyişle, bilirkişi bu belgeleri doğrudan hukuk davasının taraflarından veya ceza yargılamasının ilgililerinden talep edemez.

Hukuk yargısı bakımından, HMK m. 275, f. 2 hükmü, “*kayıt ve belgelerin getirtilmesine ihtiyaç duyan bilirkişinin, görevlendirilmesinden itibaren bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi vererek talepte bulunması gerekmektedir.*” şeklindedir. Ancak bilirkişiler, kendilerinde mevcut olmayan bir belgeye görevin ileri bir aşamasında da ihtiyaç duyabilirler. Nitekim, benzer içerikteki HMK m. 278, f. 4 hükmünde, uyuşmazlık konusunun incelenmesi yetkisi bakımından bir süre öngörülmüş değildir. Nitekim konuya ilişkin ne Fransız ne de İsviçre hukuklarında bir sınırlandırma vardır. Aynı durumun Türk hukukunda da kabulü için bir engel yoktur. Doğru olan, konunun HMK m. 278, f. 4 hükmü ile beraber düşünülmesidir (Önatan 2014).

Ceza yargısı bakımından ise, ceza yargılaması ister soruşturma ister kovuşturma aşamasında olsun, bilirkişi, ihtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin kendisine teminini bir süre ile sınırlı olmaksızın Cumhuriyet savcısından, hâkimden veya mahkemeden talep edebilir. Ceza yargılaması özelinde meseleye ilişkin istisnai bir durum, moleküler genetik incelemeler bakımından konusunu oluşturan bulgu bilirkişilere teslim edilirken, ilgiliye ait kişisel veriler gizli tutulmaktadır.

Burada son olarak hâkim bilirkişinin ihtiyaç duyulan belgeler konusundaki değerlendirmesiyle bağlı olmayıp, hangi belgelerin ibraz edilmesi gerektiğine son kertede kendisi karar vermelidir. Nitekim aksi durumun kabulü hâkimin yargılama yetkisini bilirkişiye devri anlamına gelecektir.

3.8.7.2. Bilirkişi Görüşünün Hukuki Niteliği

Bilirkişinin raporunda sunduğu görüş aynı zamanda dava için bir delil olarak değerdendirildiği görüşü hakimdir. Aynı zamanda bilirkişi görüşünün delil elde etme aracı ya da delilleri değerdendirme aracı olduğunu ileri süren görüşler de vardır. Fakat şu bir gerçek ki bilirkişiler alanında uzman ve teknik bilgiye sahip kişiler olması münasebetiyle hem delilleri tespit edebilmekte hemde delillerr ışığında karara etki edecek değerdendirmelerde bulunabilmektedirler.

Konuyu daha önce değerdendirmiş olan uzman görüşlerşne yer vererek inceleyecek olursak bilirkişi görüşünün hukuki niteliğinin delil olduğu görüşündeki yazarlara göre, bunun nedeni, bilirkişinin, görüşünü aynı tanık beyanı gibi ispatı gereken olayla ilgili olarak yargıcın önüne götüreceği, yargıcın da bunu vicdani kanaatini oluştururken göz önünde tutacağı ve delilleri değerdendirmeye yargıcın yetkili olması karşısında öteki deliller gibi bunu da serbestçe değerdendireceği, görüşle bağlı olmayacağıdır. TANER, bilirkişi görüşlerini '*Delil Nazariyesi*' başlığı altında incelemekle beraber bilirkişi görüşünün hukuki niteliği konusunda ayrıca bir değerdendirmede bulunmamıştır. BELGESAY ve KILIÇOğLU da bilirkişi görüşünün 'takdiri bir delil' olduğu görüşündedir. KANTAR ise, bilirkişinin bir ispat vasıtası olduğu görüşünü ileri sürmekle beraber delil veya delil değerdendirme aracı ayırımına değinmemektedir. Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde de bilirkişi görüşü delil olarak nitelendirilmektedir. Bilirkişinin sunduğu görüşün mahkemece delil olarak kabul edilebilmesi için bilirkişinin ve görüşünün belli ölçütlere uygun olması aranmaktadır.

EREM, bilirkişi görüşünün hukuki niteliğini '*Diyalektik Açısından Delil Nazariyesi*' bölümü altında incelemekle beraber, delil değil, delil değerdendirme aracı olduğu görüşündedir. TOSUN ise, bilirkişi görüşünün hukuki niteliğini '*Delillerin Değerlendirilmesi*' başlığı altında ele alarak, delil değerdendirme aracı olduğunosöylemektedir. KUNTER de aynı görüşü paylaşarak bilirkişi görüşünü bir belgeyi okumamıza yardımcı olan gözölüğe benzeterek, ikisinin de delil olarak nitelendirilemeyeceği örneğini vermektedir. Yine TOROSLU/FEYZİOğLU, sadece bilirkişi görüşünün tek başına bir delil olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığı için delilleri içerik açısından değerdendirme aracı olarak varsayılması gerektiği görüşündeler.

Bilirkiři görüşünün yerine göre bazen delil bazen delil değerdendirme aracı hatta kimi durumlarda her ikisi birden olabileceği de belirtilmiştir. Buna göre, muhakeme sűjeleri, geğmişteki gerđekliđin muhakeme sırasında yeniden inşasındaki malzemeyi, geğmişe dair iz ve eserleri ancak bilirkişiye başvurmak suretiyle öğrenebiliyorlarsa bilirkişi görüşű delil niteliğinde; ancak bilirkişi yalnızca konuyla ilgili bir tecrűbe kuralını ağıklıyor veya buna dayanarak şeşitli saptamalar yapıyor ve sonuğ ııkartıyorsa, bilirkişi görüşű delil değerdendirme aracı niteliğinde olacaktır.

Bununla beraber, bilirkişi görüşünün, delil değerdendirme aracı olmasının yanı sıra delil değil; fakat delil elde etme aracı olabileceği ileri sürűlműřtir. Delili, delil elde etme aracından ayıran bu görüşe göre, delillerin sonradan yaratılması mümkün değildir ve örneğin; kanda karbon monoksit bulunması delilse de bunu saptayan bilirkişi görüşű delil değildir. Bilirkiři, kanda bu türden bir gazın bulunduğu şeklindeki delili elde etme aracıdır. Zira muhakeme sűjeleri, bu konuda uzmanlıkları olmadığından, var olan bu delili kendiliklerinden elde edememektedirler. Bu nedenle, bilirkişi görüşű, delillerin elde edilmesinin uzmanlık gerektirdiği hallerde delil elde etme aracı, elde edilen delillerin değerdendirilmesinin özel veya teknik bilgi gerektirmesi halinde ise delil değerdendirme aracıdır.

Bilirkiři görüşű, hukuki niteliği itibariyle bir delil değildir; şünkü deliller geğmişe meydana gelen olaylara ilişkin iz ve eserler olup sonradan yaratılmaları mümkün değildir. Bilirkiři görüşünün delil elde etme aracı olarak nitelendirilmesi de olanaksızdır. Zira, delilleri elde etme görevi savcı, yargıı ya da mahkemeye aittir. Yine, yukarıdaki örnekten hareket edilecek olursa, cesetten alınan kanda tespit edilen karbon monoksit değil, cesetten alınan kanın kendisi delildir. Nitekim kanda karbon monoksite rastlanılmaması halinde de kan örneği, kişinin ölűmünün bu türden bir zehirlenme sonucunda meydana gelmediğini ispat eden bir delil olma özelliğini devam ettirecektir. Bilirkiři görüşű, delillerin değerdendirilmesi için gerekli olan tecrűbe kurallarını bildirdiğinden ve delilin içeriğinin öğrenilmesine hizmet ettiğinden bir delil değerdendirme ve řűphenin yenilmesi aracıdır. Örneđe dönűlecek olursa, cesetten alınan kan örneği bir delil olmakla beraber, bunda karbon monoksitin bulunup bulunmadığının tespiti bu delilin içeriğinin öğrenilmesine yöneliktir. Buna göre, bilirkişi görüşünün belirtilen hususlara uygun olarak bir delil değerdendirme aracı olduğu söylenebilecektir. Bilirkiřinin ise, delil

değerlendirme aracını sunan yani bilirkişi görüşünü sunan kişi olduğuna, değerlendirme aracı olmadığına dikkat edilmelidir.

3.8.8. Bilirkişinin Denetimi ve Sorumluluğu

Bilirkişilerin disiplin, hukuki ve cezai sorumlulukları vardır. Şimdi bunları ayrıntısıyla inceleyelim.

3.8.8.1. Bilirkişinin Denetimi ve Disiplin Sorumluluğu

6754 sayılı BK m. 14'e göre *“Bilirkişiler, hem görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarından dolayı hem de hazırladıkları raporların hukuka uygunluğu açısından denetime tâbidir.”* Örneğin, bilirkişinin görevini yerine getirirken, kurumun saygınlığını zedeleyecek davranışlarda bulunup bulunmadığı, yukarıda zikredilen yükümlülüklerini ihlal edip etmediği denetlenebilir. Keza raporunda hukuki bir değerlendirme yapması açıkça yasaklanmış olan bilirkişinin buna aykırı olarak hazırladığı raporlar da disiplin sorumluluğunu gerektirmelidir. Söz konusu denetim, bölge kurulları tarafından re'sen yapılabileceği gibi bir başvuru üzerine de gerçekleştirilebilir. Örneğin, bilirkişinin görev aldığı uyuşmazlığın taraflarından birisi, görevin kanuna veya yönetmelik hükümlerine aykırı yapıldığı kanaatine varırsa, bölge kuruluna bu tür bir başvuruda bulunabilir. Bununla birlikte bilirkişi tarafından 14. maddeye aykırı bir rapor düzenlediği kanaatine varıldığında hâkim ya da savcılıkça konu bölge kurullarına bildirilir.

Hiç şüphesiz bilirkişi raporlarına ilişkin öngörülen denetim, raporun özel veya teknik bilgi açısından içeriğine yönelik olamaz. Aksi tutum, bilirkişilerin bağımsızlığına da aykırı olacaktır. İçerik açısından tek denetim, bilirkişinin hukuki değerlendirmelerde bulunup bulunmadığının tespiti ile kendisine sorulan sorular ve görev kapsamı dışına çıkıp çıkmadığının tespiti ile sınırlıdır. Haricen raporda yer alan özel veya teknik bilgiye ilişkin başvurular, bu hususun tespit edilmesi hâlinde, doğrudan reddedilir.

BKYön m. 61 uyarınca, inceleme ve araştırma, bilirkişilik temel ilkeleri ile etik ilkeleri ihlal ettiği iddia edilen bilirkişiler hakkında, başvuru üzerine veya re'sen bölge kurulu başkanı tarafından bizzat yapılabileceği gibi yetki verilmesi halinde kurul üyeleri tarafından da yapılabilir. Bölge kurulunda başkan ya da yeti verilmiş üye öncelikle tüm

dellilere ulaşır, eğer gerek duyarsa ilgili kişilerle de görüşmeler yapar ve ifadelerine başvurur. İncelemenin sonucunu kurula rapor eder. Bu inceleme esnasında yetkili mercilerden, kişi ve kurumlardan bilgi belge talep edebilir. Kurum ve kişilerin de bu incelemede kurula yardımcı olmaları bir zorunluluktur. Yönetmelik, incelemenin her halükârda en geç altı ay içerisinde sonuçlandırılmasını emretmektedir (m. 61/II). Hakkında olumsuz kanaat edinilen bilirkişiye bir hafta içerisinde savunmasını sunması konusunda tebligatta bulunulur.

Bilirkişilik görevini ifa edenlerin, *“Bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi, kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi, bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması, temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması, bölge kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması hâlinde ilgili kişilerin sicilden ve listeden çıkartılmasına karar verilir”*

Buna karşılık ihlalin ağırlığı ve somut olayın özelliklerine göre *“kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi, bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması, temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması, bölge kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması hâlinde ilgili kişilerin sicilden ve listeden çıkartılmasına karar verilir.”*

Ancak ihlalin ağırlığı ve somut olayın özelliklerine göre *“uyarma cezası veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımı uygulanabilir”* (BKYön m. 62/II, III)

Bilirkişilik listesine kayıtlı olmadıkları hâlde görevlendirilenler için de bilirkişiliğin temel ilke ve kurallarına aykırı davrandıkları durumlarda haklarında bilirkişilik yapmaktan yasaklama kararı alınabilmektedir.

Bölge kurulu ilgiye kararı bir hafta içerisinde tebliğ eder (BKYön m. 63/II). *“Ayrıca bölge kurulu vermiş olduğu kararı bilirkişinin görev yaptığı kamu kurum ve*

kuruluşlarına, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve ilgili diğer yerlere bildirir” (BKYön m. 62/VI).

3.8.8.2. Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu

Bilirkişilik müessesinin hukuki sorumluluğu HMK m. 285 ile “*Bilirkişinin kasten veya ağır ihmal suretiyle düzenlemiş olduğu gerçeğe aykırı raporun, mahkemece hükme esas alınması sebebiyle zarar görmüş olanlar, bu zararın tazmini için Devlete karşı tazminat davası açabilirler.*” şeklinde düzenlenmiştir.

Bilirkişiler hukukî sorumluluk açısından yerine getirdiği görevin niteliği ve hâkim yardımcılığı konumundan dolayı hâkimin hukuki sorumluluğuna ilişkin düzenlemeyle aynı yönde hükümlere tabi tutulmuşlardır. Bu çerçevede tıpkı hâkimlerin sorumluluğunda olduğu gibi devletin birinci derecede sorumlu olması esası benimsenmiştir. Zira takdiri bir delil olsa da hükme etki edebilmesi, devletin temel üç erkenden birisi olan yargılamadakiği söylenebilir. Şu hâlde bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin davaların Adalet Bakanlığı aleyhine açılması gerekir. Şayet devlet tazminat ödemek durumunda kalırsa, bir yıl içinde bu ödenen tazminat bilirkişiden rücu edilerek tazmin edilir (HMK m. 285/II).

Devletin birinci derecede sorumluluğunu gerektirecek şekilde Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda düzenlenen hukuki sorumluluk, bilirkişinin düzenlemiş olduğu rapordan kaynaklı zararlar ile sınırlıdır. Bunun dışında bilirkişinin yine görevinin gereğini yerine getirirken zarara sebebiyet vermesi söz konusu olabilir. Örneğin, incelemesi için kendisine teslim edilen tablonun üzerine çay dökmesi durumunda bir zarar ortaya çıkar. Ancak bu zararın giderilmesi için bilirkişiye bizzat dava açılması gerekir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğunu gerektirecek sebepler de tıpkı hâkimlerin hukuki sorumluluğunda olduğu gibi sınırlı tutulmuş ve kusurun derecesi arttırılmıştır. Buna göre devletin birinci derecede sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için öncelikle bilirkişinin kasten veya ağır ihmal sonucu, gerçeğe aykırı bir rapor hazırlamış olması gerekir. Vurgulamak gerekir ki raporun gerçeğe aykırı olması tek başına yeterli değildir. Örneğin, bilirkişi hafif ihmali sebebiyle gözden kaçırdığı bir detay yüzünden gerçeğe

aykırı rapor vermiş olabilir. Bu durumda hukuki sorumluluk söz konusu olmaz. Ancak kasten örneğin taraflardan birisinden temin etmiş olduğu menfaat sebebiyle veya tarafsızlığını göz ardı ederek bir taraf açısından ayrımcılık sonucunu doğuracak bir fiil ile veya ağır kusuru ile örneğin ilk görüşte uzman olmayan bir kimsenin bile fark edebileceği bir özelliği göremeyerek gerçeğe aykırı bir rapor sunmuşsa, hukukî sorumluluk gündeme gelecektir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğunun doğabilmesi için kasten veya ağır kusuru ile gerçeğe aykırı bir rapor vermiş olması da yeterli değildir. Kasten gerçeğe aykırı rapor verilmiş olsa bile, mahkeme söz konusu rapora dayanarak hüküm kurmamışsa, hukuki sorumluluk doğmayacaktır. Hiç şüphesiz bilirkişinin disiplin sorumluluğu ve cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler hala uygulanabilir. Örneğin kasten gerçeğe aykırı rapor vermiş bilirkişinin, raporu hükme esas alınmasa bile, bu davranışı sebebiyle sicilden ve listeden çıkarılması kararı verilebilir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin açılacak davalarda görevli mahkeme HMK m. 286'da düzenlenmiştir. Buna göre Devlet aleyhine açılacak olan tazminat davası, gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun ilk derece mahkemesince hükme esas alındığı hâllerde, bu mahkemenin yargı çevresi içinde yer aldığı bölge adliye mahkemesi hukuk dairesinde; bölge adliye mahkemesince hükme esas alındığı hâllerde ise Yargıtay ilgili hukuk dairesinde görülür. Devletin sorumlu bilirkişiye açacağı rücu davası ise, tazminat davasını karara bağlamış olan mahkemede görülür.

Sorumluluk davasının bölge adliye mahkemesinde görülmesi hâlinde, bölge adliye mahkemesi kararına karşı temyiz yoluyla Yargıtay'a başvurulabilir. Sorumluluk davasının doğrudan Yargıtay'ın ilgili dairesinde açılması hâlinde ise temyiz incelemesinin Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından yapılması gerekir (Yargıtay Kanunu m. 15/III).

Bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı vermiş olduğu rapor hükme esas alınmış ve hüküm bu şekilde kesinleşmişse, HMK m. 375/I, f uyarınca yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilir.

Özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişi olarak tayin edilmesi halinde, hukuki sorumluluğun nasıl tespit edileceği noktasından ne BK’de ne de BKYön’de açıklık bulunmaktadır. Özellikle bilirkişi olarak tayin edilen özel hukuk tüzel kişinin sermayesi ile sınırlı sorumluluğu bulunan bir şirket olması halinde, tazminat ödemek durumunda kalan devletin nasıl ve kime müracaat edebileceği konusunda açıklık yoktur. Keza özel hukuk tüzel kişisi bünyesinde çalışan kimseler ile tüzel kişilik arasındaki hukuki ilişki ve zararlardan sorumluluk konusu da izaha muhtaçtır.

3.8.8.3. Bilirkişinin Cezai Sorumluluğu

HMK m. 284’te “*Bilirkişi, Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisidir.*” şeklindedir. Buradan da anlaşıldığı gibi herhangi bir suça karışması halinde ya da kendisine karşı bir haksız fiille suç işlendiğinde kamu görevlileri gibi değerlendirilmektedir.

Keza bilirkişi yalnızca kamu görevlilerinin işleyebileceği görevi kötüye kullanma suçunu işleyebilir. Örneğin, bilirkişilik görevini kabul ettiği hâlde, kanun da öngörülen süreler geçmiş olmasına rağmen raporunu mahkemeye vermemişse, bu suç oluşur. Örneğin, bilirkişi, bu görevi sebebiyle elde ettiği kişisel verileri kaydedecek olursa TCK m. 135 gereğince, kaydettiği verileri bir başkasına verecek olursa TCK m. 136 uyarınca cezalandırılacaktır. Örneğin muayene sırasında kişi hakkında elde ettiği bilgiler kişisel veri niteliğindedir. Bu verilerin yetkisiz kişilere verilmesi halinde TCK m. 136 uygulama alanı bulur.

Bilirkişinin görevi sebebiyle öğrendiği suç teşkil eden bir fiili bildirmemesi durumunda da kamu görevlisi olarak kabul edilmesinin bir sonucu olarak TCK m. 279 çerçevesinde cezalandırılması gerekir.

TCK m. 276’da da bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor düzenlemesi suç olarak tanımlanmıştır. Bilirkişi, gerçeğe aykırı raporu kişisel bir menfaat beklentisi ile vermişse aynı zamanda TCK m. 252 çerçevesinde rüşvet suçundan da cezalandırılır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

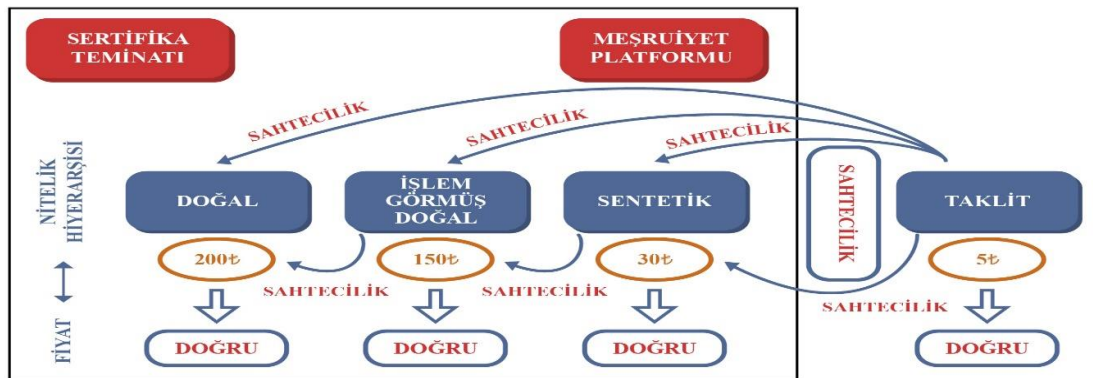
6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUNUN VE İLİŞKİLİ MEVZUATIN ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHER SEKTÖRÜNE UYARLANMASI

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’da yapılan düzenlemeler elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörüne genel, kavramsal yaklaşımlar itibariyle hitap edip, uygulanabilir olmasına rağmen kanunun genel metni içerisinde yapılan örneklemelerin konut, beyaz eşya veya genel tüketim malzemeleri üzerinden verilmesi sebebi ile kanun koyucunun kanunun uygulayıcılarına yönelik olarak verdiği perspektifler elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörünün disiplinizasyonuna ve sektör paydaşlarının bilinçlenmesine hizmet etmekten uzaktır.

Bu çalışmamızda; kanun koyucunun kanun metninde sektörlerle ve uygulamalara yönelik yaptığı örneklemelerden yola çıkarak elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörünün disiplinizasyonu ve sektör paydaşlarının bilinçlenmesine sektör özelinde hitap edecek ve kanunun ve ilişkili mevzuatın elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektöründe daha etkin ve verimli uygulanabilmesine yardımcı olacak öneri yaklaşımlar ve örneklemeler yapmak ve gemolojinin verdiği imkânlardan nasıl faydalanılabileceği hakkında öneriler getirme yöntemi benimsenmiştir.

Elmas, değerli renkli taş ve mücevherlerde genel olarak şikâyet konu olacak durumlar nitelik hiyerarşisi-fiyat-sertifika bağlamlarında ilişkilendirilip Şekil 18’de şematik olarak ifade edilmiştir.

ŞEKİL 18: Değerli Taş – Satıcı – Müşteri – Suç İlişkisi

4.1. ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHERLERDE AYIPLI MALIN TANIMI

Günümüzde süstaşlarının veya mücevher taşlarının, sahteciliği yaygın bir şekilde yapılmakta ve bu taşların sentetik ve yapay formları üretilip piyasaya sunulmaktadır. Değerli renkli taş, elmas veya mücevher için doğallığının garantisini ifade etmekte olan nitelik ve kalitesini tanımlayan sertifika; bir nevi kimlik görevi görmektedir. Günümüzde kıymetli taşlar ve mücevherler için son derece önem arz eden sertifika ya da onay belgeleri de sahtecilik noktasında üzerinde durulması gereken önemli diğer bir konu haline gelmiştir (Hatipoğlu 2015); (Hatipoğlu ve Kırkoğlu 2005). Bu haksız, aldatıcı veya hileli uygulamaların günümüzde yaygınlaşması ile piyasanın olmazsa olmaz bileşeni olan tüketici; bir yandan dürüst olmayan aldatıcı ve yanıltıcı yöntemler ile manevi zarar görürken diğer yandan fahiş fiyat uygulamaları ile ekonomik açıdan zarar görmektedir.

Ayıplı mal, tüketiciye teslimi anında, taraflarca kararlaştırılmış olan örnek ya da modele uygun olmaması ya da objektif olarak sahip olması gereken özellikleri taşınamaması nedeniyle sözleşmeye aykırı olan maldır (6502 Sayılı TKHK M:8). Değerli taş sektöründe sözleşme veya eki teknik şartname niteliğindeki belge, ürünle birlikte verilen sertifika veya ürün tanıtım notu veya faturadır. Bu belgelerde yazılı olan metinleri desteklemeyen ürünler *ayıplı ürün* olarak tanımlanmıştır.

Sahtecilik kavramı; bir kişinin arzu ettiği kalitesine güvendiği ve orijinal olduğunu varsaydığı bir malı, tam bir güven ve iyi niyetle ve kendi rızasıyla almasıdır. Yani tüketici aldığı malın orijinalliğini anlayacak bilgisi olmadığı halde satıcıya güven üzerine tesis ettiği bir inisiyatif kullanıp malı almasıdır. Bu kişinin dikkatlice inceleme ve emin olma için bolca vakti vardır. İlaveten kişi en doğru ve kaliteli malı almak için hem uzman bir kişiden yardım alma hem de o malın garanti veya sertifika kâğıdını isteme hakkı varken bu imkânları değerlendirmemesi kötü niyetli satıcının istismarına kendini teslim etmesidir (Hatipoğlu 2017). **Hileli davranışlarla** bir kimseyi aldatıp, onun veya başkasının zararına olarak kendisine veya başkasına bir yarar sağlanması (TCK M: 157) dolandırıcılık, bu işlemin kişinin algılama yeteneğinin zayıflığından yararlanmak suretiyle (TCK M: 158/c) yapılması nitelikli dolandırıcılık olarak tanımlanmıştır (5237

Sayıllı Türk Ceza Kanunu). Üreticisi veya satıcısı tarafından hileli davranışlarla oluşturulmuş ve vaat edilen özelliklerden yoksun ürün, *sahte ürün* olarak adlandırılacaktır.

Fahiş fiyat ise şayet bir mal satış bedeline uygun özelliklere sahip değil ise o mala takdir edilmiş olan satış bedeli olarak tanımlanmaktadır (TKHK m.2/II).

Süstaşlarında sahtecilik iki şekilde tanımlanmaktadır. İmitasyon olan taş, sentetik veya doğal/işlem görmemiş taş olarak ya da sentetik olan taş doğal/işlem görmemiş taş olarak verilebilmekte, trampa edilebilmekte ya da satılabilmektedir. Mücevher sektöründe sunulan ürünün üreticisi veya satıcısı tarafından vaat edilen özellikleri taşımadığı, görüntüsü ve rengi, istenen taş ile benzer olan taşın/sahte ürünün tüketicilere verilmesi, trampa edilmesi veya satılması *sahtecilik suçunu* oluşturmaktadır.

Süstaşlarının toptan ticaretinin yapıldığı platformlarda karşılaşılan bir başka olumsuzluk toplu materyalin gerçek ve sahte materyalde karışık bir şekilde alım satıma konu edilmesidir. Bu durumda toplu materyalin içindeki gerçek ve sahte ürünlerin hem nitelik hem değer olarak ayrıştırılması gerekmektedir. Bu duruma örnek teşkil etmekte bakımından İzmir 1. Asliye Ceza Mahkemesi 2014/311 Dosya numaralı Bilirkişi Raporu ve Sertifika EK.3' de verilmiştir.

Isıtma, ışıma, boyama gibi tedavi yöntemleri ile kalitesi iyileştirilmiş süstaşları veya mücevher taşları bulunmaktadır (Hatipoğlu 2015). Bu özelliklere sahip süstaşları ve mücevher taşlarının hiç işlem görmemiş doğal taş olarak satılması da sahtecilik olarak tanımlanmaktadır. Süstaşları dört nedenden dolayı tedaviye tabi tutulurlar. Bunlar;

Güzellik: Bir süstaşı üzerine uygulanan özel işlemlerle bir taşın görüntüsünde önemli değişiklikler ortaya çıkarabilir. Taş üstünde yapılan bu işlemler ile taş daha kaliteli ve belirgin renklere ulaşarak kaliteli bir görünüme sahip olur.

Fiyat: Tüm kalite özelliklerine sahip olan bir doğal taş oldukça pahalı olabilir. Ancak daha az kaliteli taşlar üzerinde görünsel kalitesini arttıracak muameleler yapılırsa daha uygun fiyatlarla daha çok taş arz etmek mümkün olur.

Talep: Değerli taşlara olan talep sınırlı kaynakların çok üstündedir. Taşlar üzerinde yapılan muamele ile kalite düzeyi düşük taşlar da piyasada renk vb. kalite düzeyleri yükseltilerek talebi karşılayabilecek düzeye gelinebilir.

Moda: Tüketiciler sürekli olarak yeniyi talep etmektedirler. Günün modasına göre taş muamele edilerek mevcut modaya ayak uydurulup talep karşılanabilmektedir (Hatipoğlu 2015).

Günümüzde hem ülkemizde hem de yurt dışında tüketici pozisyonundaki, talep oluşturan birçok kişi tüketici mahkemelerine, aldıkları mücevherlerdeki özellikle süstaşlarının, sertifikada belirtilen özelliklere haiz olmadıkları veya ödedikleri bedelin malın o bedele karşılık gelmesi gereken özelliklere sahip olmaması sebebi ile fahiş fiyat mağduriyetine uğradıkları ve bu yüzden aldatıldıkları düşüncesi ile şikâyet müracaatında bulunmaktadır (Hatipoğlu 2015). Mücevher ve süstaşları ile ilgili hukuki süreçte gerçekleşen davalar, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun kapsamında ayıplı mal olarak değerlendirilmekte ve davanın özelliğine göre Tüketici Mahkemesi ya da Tüketici Hakem Heyetine intikal etmektedir.

4.2. ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHERLERDE AYIPLI MALIN TÜRLERİ

Kanun metni ayıp türlerini maddi, hukuki ve ekonomik ayıp olarak gruplandırmıştır. (THKK Md.8) Bu çalışmada ayıp türlerinin örneklendirilmesinde maddi ayıp; açık ve gizli ayıp olarak iki ayrı bölümde ifade edilecektir.

4.2.1. Maddi Ayıp

4.2.1.1. Açık Ayıp

- Taşın kırık, çatlak ve/veya çizik olması
- Taşın kesim şeklinin bozuk veya düzensiz olması
- Taşın mihlâmasının tam olmayışı veya kolayca düşmesi
- Taşın süstaşı olmaması
- Mücevherdeki metalin soy metal olmayışı

- Mücevherdeki metalin deforme olması
- Mücevherdeki metalin ayar ve üretici firma damgasının bulunmaması
- Mücevherde kullanıma yönelik ergonominin bulunmaması

4.2.1.2. Gizli Ayıp

- Taşın renk ve saflığına ilişkin yapılan tedaviler
- Taşın eklemeli olması
- Taş montürünün bozulması

4.2.2. Hukuki Ayıp

- Mücevher tasarımının çalıntı olması
- Mücevher markasının sahte(taklit) olması
- Sertifika sahtecilikleri

4.2.3. Ekonomik Ayıp

- Taş eğer inci vb. organik kökenli bir materyal ise kullanım şartlarına (nem, kuruluk, asid, deodorant vb) bağlı bozulmalar.
- Taş, sertlik derecesi düşük bir materyal ise; bu malzemenin hangi sertlik derecesine sahip materyaller ile etkileşim içinde bulunabileceğini veya sürtünme etkisine maruz kalabileceğini ürünün kullanım kılavuzunda açık bir şekilde ifade edip tüketici bilgilendirilmelidir.
- Ayrıca 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve Uygulama Yönetmelikleri kapsamında ‘yolcular beraberlerindeki kendilerine ait değeri 15.000 ABD Dolarını aşmayan ve ticari amaç taşımayan ziynet eşyası niteliğinde kıymetli madenlerden ve taşlardan yapılmış eşyayı yurda getirebilirler ve yurtdışına çıkarabilirler. Ve daha fazla değerdeki ziynet eşyasını yurtdışına çıkarılması girişte beyan edilmiş olmasına veya Türkiye’den satın alınmış olduğunu tevsik etme şartına bağlıdır.’ düzenlemesi sebebiyle oluşacak ihtilafların giderilmesi de söz konusu mücevhere isnat edilecek ekonomik ayıp tanımlaması ile açıklığa kavuşturulması 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile bağlantılandırılarak çözülebileceği değerlendirilmiştir (Bozkurt 2010) (4458

Sayıli Gümrük Kanunu, 5911 Sayılı Kanun ve 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).

4.3. AYIP İSPATI VE YÜKÜ

Kanun metnindeki düzenlemeler makul olmakla birlikte; elmas, değerli renkli taş ve mücevherlerin lüks tüketim malzemesi olmalarının yanında aynı zamanda bir birikim ve yatırım materyali olduklarının gerçeği ile bu materyallerin alıcı tarafından kullanıldıkları veya saklandıkları süreler içinde ortaya çıkmayan veya fark edilemeyen ancak tekrar nakde dönüştürülmek istenmesi aşamasındaki satış işleminde ortaya çıkacak ve materyalin kıymetini doğrudan etkileyebilecek ayıplardan doğacak ilk alışveriş işleminden kaynaklı mağduriyetlerin önüne geçilmesi elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörünün gözardı edilmemesi gereken handikaplarındandır. Bu sebeple ayıbın niteliğinin teknik olarak tanımlanmasını sağlayacak bilimsel gemoloji laboratuvarı hizmetlerinin masrafları ilk satıcıya ait olmak üzere tüketici ayıp ispat talep hakkı olarak kanunen teminat altına alınmalıdır.

4.4. ZAMANAşIMI

Kanunlarda veya taraflar arasındaki sözleşmede daha uzun bir süre belirlenmediği takdirde, ayıplı maldan sorumluluk, ayıp daha sonra ortaya çıkmış olsa bile, malın tüketiciye teslim tarihinden itibaren iki yıllık zamanaşımına tabidir (TKHK M:12).

Elmas, değerli renkli taş ve mücevherler 4.3 Ayıp İspatı ve Yükü konu başlığı altında ifade edildiği gibi lüks tüketim materyali olmalarının yanında yurt içinde veya yurt dışında kolaylıkla nakde dönüştürülebilecek menkul değer niteliğinde olduklarından dolayı üst ve orta –   st gelir gruplarındaki insanlar için göreceli bir birikim ve yatırım aracı olmaları durumu 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunda yapılacak düzenlemelerde zamanaşımının düzenlenmesi safhasında göz önünde tutulmalıdır.

Ayıplı malın sebep olduğu zararlardan dolayı ilgisine yöneltilecek talepler bakımından özel bir süre belirlemesi yapılmamış olup uygulama, 6098 Sayılı Borçlar Kanunu Madde 146'daki düzenlemeye göre yürütülmektedir. BK. Madde 146'daki söz konusu talepler için 10 yıllık azami süre genel kabul gören uygulamadır. Ayıplı maldan

sorumluluk ve ayıplı malın sebep olduğu zararların tazmini için yapılan bu zamansal düzenleme değerli taş ticaretinde karşılaşılabilecek sorunlara karşı yetersiz kalmaktadır (6098 Sayılı Borçlar Kanunu).

Tüketici veya yatırımcının bu menkul değeri nakde dönüştürmek isteyeceği süre çok daha uzun bir süre olabileceği öngörülerek ayıplı malın sebep olduğu zararlardan dolayı ilgisine yöneltilecek talepler bakımından kıymetli taş davalarında zamanaşımı süresi olmamalıdır.

4.5. TÜKETİCİ MAHKEMELERİNE BAŞVURU

Tüketici mahkemesine dilekçe ile başvurulacağı ve davanın açılmasının dilekçe ile olacağı 3.7.2.2.1 Tüketici Mahkemelerine Başvuru konu başlığı altında izah edilmiştir. Dilekçenin müşteki tarafından verilmesinden sonra hâkim tarafından bir tensip tutanağı düzenleneceği Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliğinin 40. Maddesinde tanımlanmıştır. Aynı maddede tensip tutanağında yer alacak hususların hâkimin takdirinde olduğu belirtilmiştir (6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği).

Bu safhada elmas, değerli renkli taş ve mücevherlerin satışından kaynaklı şikâyetlerin, sektörden mahkemelere yansıyan sorunların ana öznesini oluşturduğu ve Tüketici Mahkemelerine veya Tüketici Hakem heyetlerine açılmış, dava konusu yapılmış müracaatlarda hâkim tarafından dilekçe eki olmak üzere tensip tutanağına da ek teşkil edecek şekilde müşteki tarafından doldurulması istenecek bir **‘kıymetli taş tespit tutanağı’**nın ya da **‘matbu form’**un olması dava sürecinin daha nitelikli olmasını sağlayacağı gibi 6502 sayılı TKHK’da amaçlarından olan tüketicinin bilinçlendirilmesi hedefine de hizmet edeceği açıktır.

Yine aynı çerçeveden hareketle genel ayıp sınıflandırmaları altındaki hukuki ayıplar olarak tanımlanan tasarımın çalıntı olması, markanın sahte – taklit olması veya satıcı tarafından ibraz edilen sertifikadaki sahtecilik veya taklit olma durumunda fikri ve sınai hakların korunumu çerçevesinde tasarım, marka, sertifika patentlerinin referanslarının da düzenlenecek sertifikalarda bulunması sertifika düzeninde gereken hususlardan olması gerektiği değerlendirilmiştir. Somut olay örneği İzmir Fikri ve Sınai

Haklar Hukuk Mahkemesi 2012/12 E dosya numaralı Bilirkişi Raporu olarak EK. 4’de sunulmuştur.

Tezimizin önerisi olan dilekçe ve tensip tutanağı eki olacak ‘**Kıymetli Taş Tespit Tutanağı**’ olarak adlandırılan matbu form müşteki tarafından şikâyeteye konu materyalin değerine ve müştekinin tercihine göre ya müştekinin genel kültür ve bilgisi ile veya satış elemanı tarafından satış anında yapılan şifahi bilgilendirmelere göre veya şayet materyalin satışında materyal ile birlikte satıcı tarafından müşteriye verilen fatura - belge - sertifika v.b. nitelikteki evrakta bulunan bilgilere göre yahut da başta da ifade ettiğimiz gibi materyalin değerine veya müştekinin tercihine göre gemolojik inceleme yapabilecek laboratuvarlardan istifade edilerek müşteki tarafından ve müşteki ağısından doldurulacak şikâyeteye konu materyali tanımlayan bir formdur. Uygulamada karşılaşılabilecek zorlukları en aza indirebilmek için matbu forma ambalaj türü ve şekli sekmesi eklenmiştir. Materyaller, kıymetli taş davalarında uzman bilirkişi inceleme safhasında oluşacak deformasyon ve değiştirilme riskine karşı şikâyetçi tarafından ambalajlanıp sigorta ettirilerek ambalaj şekli ve sigorta poliçe numarası matbu formun ilgili yerinde beyan edilmek suretiyle sorumluluk şikâyetçi üzerinde bırakılmalıdır. Bu düzenleme ile olabilecek risk şikâyetçinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Tüketicinin yapacağı ambalaj konusunda fikir vermek üzere sekmede ambalajın niteliği hakkında kadife/polar türü bir kese veya torba ile bu torbanın içine konulacağı fiziksel darbelere dayanıklı ahşap veya metal kutu önerisi tercih edilmek üzere konulmuştur.

Tezimizin önerisi olan ‘**Kıymetli Taş Tespit Tutanağı**’ olarak adlandırılan form taslağı Tablo 7’de verilmiştir.

TABLO 7: Kıymetli Taş Tespit Tutanağı

DOSYA ESAS NO			
DÜZENLEME TARİHİ		VARSA SERTİFİKA NUMARASI	%
	TİCARİ ADI	Elmas, Yakut, Safir vb.	
	TÜRÜ	Korundum, Beril vb.	
	ORİJİN	Taşın çıkarıldığı bölgeyi ifade eder.	
	SERTLİK DERECEŚİ		
	AĞIRLIK		
ÖLÇÜ	YÜKSEKLİK		
	MAX ÇAP (Ø)		
	MİN ÇAP (Ø)		
	ORTALAMA ÇAP (Ø)		
RENK			
RENK	BASKIN RENK		
	İKİNCİL RENK		
	DOYGUNLUK	Taşın renginin yoğunluğunu ifade eder.	
	TON	Taşın renginin ışıltısını ifade eder.	
	RENK ZONU	Taşlarda eşit olmayan renk dağılımını ifade eder.	
	BERRAKLIK	Taşın içerisindeki kapanımların (inklüzyon), izlerin var olması (ya da olmaması) durumunu ifade eder.	
KESİM			
KESİM	ORANLAR		
	TABLA GENİŞLİĞİ		
	TAÇ YÜKSEKLİĞİ		
	MAX. KEMER KALINLIĞI		
	KÜLAH DERİNLİĞİ		
	KÜLAH UCU BOYUTU		
	TOPLAM DERİNLİK		
	SON KESİM ORANLARI DEĞERİ		
	SİMETRİ		
	YUVARLAKLIKTAN SAPMA		
	TAÇ YÜKSEKLİĞİNDE DEĞİŞİM		
	KEMER ŞEKLİ		
	FASET ŞEKLİNDE SAPMA		
	SON SİMETRİ DEĞERİ		
	PARLATMA		
	NATUREL	Taştaki dış karakteristiği ifade eder.	
	EKSTRA FASET	Taştaki dış karakteristiği ifade eder.	
	SON PARLATMA DEĞERİ		
OPTİK ÖZELLİKLER	DİSPERSİYON	Işığın spektral renklere ayrılmasını ifade eder.	
	PLEOKROİZMA	Gözlem açısına göre farklı renklerin görüntülenmesini ifade eder.	
	PARLAKLIK	Taşın kristal yüzeylerinin eğik gelen ışıktaki gösterdikleri özel yansımaya şekillerini ifade eder.	
	PARILDAMA	Taşın ışıltı,parıldama derecesini ifade eder.	
	FLORESANS	Minerallerin ışık yayma özelliğini ifade eder.	
	TRANSPARANLIK		
	TAŞA YAPILAN İYİLEŞTİRMELER/ MUAMELELER/ TEDAVİLER	Isıl işlem , lazer , boyama, yağlama, çatlakların doldurulması, yüzey kaplama gibi taşa yapılan renk ve berraklık iyileştirmelerini ifade eder.	
YORUM			
TAŞIN NİTELİĞİ		DOĞAL / İŞLEM GÖRMÜŞ DOĞAL / SENTETİK / TAKLİT	
AMBALAJ TÜRÜ / ŞEKLİ		KADİFE / POLAR TORBA - AHŞAP / METAL KUTU	
SİGORTA POLİÇE NO			

Ayrıca ve bu düzenlemelere ilave olarak mücevherin ya da değerli taşın ayıplı olduğunu iddia eden müşteki /mağdur / davacı taraf, davanın kabul edilmesinden sonra ayıplı olduğunu iddia ettiği mücevher, değerli renkli taş ya da elması davanın açıldığı Tüketici Mahkemesi Kâtipliğine kasada saklanmak üzere verileceği Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliğinin 61. Maddesinde tanımlanmıştır. Bahsi geçen Kanun maddesi dava konusu materyalin deformasyon riskine karşı korunmasında yetersiz kalmaktadır. İşte üzerinde durulması gereken bir başka temel sorun da dava konusu materyalin korunmasıdır. Emanetin bir mücevher ya da değerli taş olması dolayısı ile özen gösterilerek saklanması gerekmektedir. Çünkü mücevher ya da değerli taş özen gösterilmediği takdirde kırılabilmekte, çizilebilmekte ve deforme olabilmektedir (6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği).

Dava konusu materyalin toplanması, korunması ve nakli zinciri noktasına Adli Bilimler doktrini ‘Delil Teslim Zinciri’ yaklaşımı çözüm üretecek niteliktedir. Adli Bilimler’in uygulama sahalarından olan, resmi ve bilimsel bilirkişilik hizmeti veren Adli Tıp Kurumundaki mevcut düzenlemelere bakıldığında, 2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu Uyg. Yönetmeliği Madde 19’da Adli Tıp Kurumuna Ait Müsterek Hükümler incelendiğinde Kurum içinde ‘Delil Teslim Prosedürleri’ hakkında şu şekilde düzenlemeler yapılmıştır:

Adli Tıp Kurumu Uygulama Yönetmeliği Madde 19 / 31 bendinde;

‘Adli Tıp Kurumuna gönderilen tetkik ve tahlil edilecek maddeleri ihtiva eden zarf ve emsali kâğıt torbalar kesinlikle bez torbalara konarak posta koliler rehberinin ilgili hükümleri ile bu Yönetmeliğin 19 uncu maddesinin 41 inci bendine göre gönderilir.’ şeklinde düzenleme yapılmakta ve aynı maddenin 41. bendinde;

‘Analiz ve araştırma için gönderilecek örnekler fiziksel özelliklerine uygun naylon, bez torba, şişe, kavanoz veya madeni kutu gibi temiz bir ambalaj içine konur. Numune torbalar daha sonra kâğıt, bez gibi bir ambalaj içine sarılır ve dikişsiz veya içten makine dikişli torbalarda, yekpare bezlere, sandık ve kutulara yerleştirilir. Kolilerin boş kalan yerlerine sünger veya kâğıt vesaire konularak boşluk bırakılmaz. ‘şeklinde ayrıntılı olarak delil teslim prosedürleri düzenlenmiştir.

Ayrıca Kurumun silah, mermi türü materyaller için kullanmakta olduğu delil teslim prosedürleri kıymetli taş ve mücevherat materyali için de uygulanabilir özellikte görülmektedir. Şöyle ki;

Adli Tıp Kurumu Uygulama Yönetmeliği Madde 19 / 32. bendinde ‘Silah ve mermi çekirdekleri zarf veya kâğıt torbalar içinde bez torbaya veya sandığa konulmadan kesinlikle gönderilemez.’ ve aynı maddenin 33. bendinde ‘Birden fazla silah ve mermi – kovan – fûnye – kapsül ve benzeri patlayıcı maddeler ise sandık içinde ve ayrı ayrı usulüne göre zarflanmış ve torbalanmış halde sandık içine yerleştirilerek yine P.T.T. tarafından tanzim edilmiş posta kolileri rehberinin ilgili hükümleri ve yöntemlerine uygun şekilde gönderilir.’ şeklinde düzenlemeler yapılmıştır (2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu); (2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği). Hatta şekiller ile materyalin nasıl korunacağı açık bir şekilde uygulama yönetmeliğinde gösterilmiştir. Adli süreçteki kıymetli taşın, deformasyon riskine karşı *delil teslim zincirine uygun güvenlik altına alınması* gerekmektedir.

‘Adli emanete teslim edilen tetkik ve tahlil edilecek kıymetli taş ve mücevherat materyali, içi kadife / polar (taşa zarar vermeyecek yapıda kumaş) kaplı plastik / bez torbalar ya da metal / ahşap kutuya konulmadan gönderilemez.’ ile ‘Birden fazla kıymetli taş ve mücevherat materyali mevcut ise ayrı ayrı usulüne göre torba ya da kutu içinde gönderilmelidir.’ şeklinde ilgili mevzuata düzenleme getirilmelidir.

Ayrıca Mahkemeye gelen her numune bilirkişi huzurunda, kamera kaydı altına alınarak ve en az 6 yönden yakın plan fotoğraf çekimi yapılarak, tartılarak alınmalı ve tartılarak teslim edilmelidir. Ayrıca mahkeme dosyasına teslim edilen tüm taşlar beyan tutarı üzerinden sigortalanmalıdır. Sektörün bazı paydaşlarına ait düzenlemelere bakıldığında uygulamanın bu şekilde ilerlediği görülmektedir. Adli Emanet altında olan materyal için de böyle bir uygulamanın hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Uluslararası ham ve işlenmiş elmas ticareti, Türkiye’nin de taraf olduğu Kimberley Süreci gereği sigorta teminatı zorunluluğu altında yürütülmektedir. Sektörün bütün faaliyet evreleri sorumlu muhataplarınca sigorta ettirilmektedir. Dava konusu materyaller de şikâyetçiler tarafından sigorta ettirilip sigorta poliçe numarası matbu formun ilgili yerinde beyan edilmek suretiyle sorumluluğun şikâyetçi üzerinde bırakılması uygulamada kolaylık sağlanması ve maksadın yerine getirilmesini sağlayacaktır (İstanbul Altın

Borsası Elmas ve Kıymetli Taş Piyasası Yönetmeliği, Sayı:27875); (Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesi Ve Denetlenmesine Dair Karara İlişkin Tebliğ (2006/1)); (Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (30395) 2018).

Bu tezin hazırlık süreci boyunca İstanbul ilçe Kaymakamlıkları bünyesindeki Tüketici Hakem Heyetleri (Ataşehir, Beyoğlu, Ümraniye, Şişli) ve İstanbul Çağlayan Adliyesinde faaliyet gösteren Tüketici Mahkemelerinin kalem arşivlerinde yapılan araştırmalar ve takipler neticesinde Hakem Heyetlerine veya Tüketici Mahkemelerine elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektöründen herhangi bir şikâyet müracaatının olmadığı tespit edilmiştir. Bu şaşırtıcı durum sektör paydaşları ile yapılan şifahi görüşmelerde bu tarz müşteri şikayetlerinin sektörde faaliyet gösteren firma laboratuvarlarına veya sektöre hizmet veren meslek odalarına ait laboratuvarlara intikal etmesi halinde bu kurumsal yapıların bir ombudsman ve arabulucu fonksiyonuna dönüşerek müşterinin mağduriyetini müşteki lehine sulhen çözüm kanalları haline geldikleri gözlemlenmiştir.

4.6. BİLİRKİŞİLİK ve BİLİRKİŞİ İNCELEMESİ

Bilirkişilik ve bilirkişi incelemesi konusuna girmeden önce mevzuatın bütününe bakılması ihtiyacı görülmüştür. Bilirkişi çalışmaları teknik bir yön ifade etmekle birlikte nihayetinde, mevzuatın bütünündeki yaklaşım prensiplerinin dışına hukuki olarak çıkamayacağından problem teknik olarak tanımlanmasına rağmen mevzuattaki belirsiz veya eksik kalmış detaylar sebebiyle problemi sebep ve fail noktasında tanımlanamaz hale getirebilme riski bulunmakta idi. Buna en belirgin örnek en yüksek kamu otoritesi tarafından tanımlanıp görevlendirilen ayar evleri ve hakkındaki düzenlemedir. Hazine Müstaşarlığı tarafından Resmî Gazetede yayımlanan (20.06.2007/26558) *Kıymetli Maden ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları Seçimi ve Denetimi Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ* incelendiğinde ilk göze çarpan hususlar Altın Ayar Evleri standartlarının fiziki olarak belirlendiği ayar evlerinin laboratuvarında asgari seviyede bulunması gereken teknik cihazların belirlendiği ve laboratuvarında asgari seviyede bulunması gereken laboratuvar malzemelerinin belirlenip tanımlandığıdır. Ancak taş analizi yetkisini de içeren bu tebliğde Ayar Evi standartlarını düzenleyen 6.

Maddenin 9. bendinde elmas, değerli renkli taş ve mücevherler hakkında ‘kıymetli taş tetkiki’ ibaresinden başka bir ifade bulunmamakta ve sonuç olarak bu durum ayar evlerinin taş tetkiki yetkinlik ve yeterliğini açık bir şekilde şüpheli kılmakta idi (İstanbul Ticaret Odası Kuyumculuk Çalıştayı Sonuç Bildirgesi 2015). Aynı şekilde İstanbul Borsası Gemoloji Laboratuvarına getirilen numunelerin de sigortalanması *İstanbul Altın Borsası Elmas ve Kıymetli Taş Piyasası Yönetmeliği m.11*’de belirtildiği üzere başvuru kurallarından sayılmıştır. Bu tedbir ve hassasiyetler göz önüne alındığında Tüketici Mahkemelerine intikal eden Mücevher temalı dava dosyalarındaki dava konusu numunelerin üzerine yapılacak işlemlerde numuneyi teminat altına almaya yönelik bir sigortalama işlemi yapılmaması teknik ve hukuki bir eksikliktir.

Ürün raporlama ve sertifikasyon hizmetleri ile tüketici güvenini destekleyen sistemin kurulup çalıştırılması gerekmektedir. Üretimden son kullanıcıya kadar kesintisiz kurulacak güven zinciri olası hukuki süreçlerde de göz önünde tutulmalıdır. Tüketici mahkemeleri yoluyla yargıya intikal etmiş değerli taş ve mücevherin tüketiciyi koruyacak güven merkezli teminat altına alacak süreç tanımlamalarının objektif ve şeffaf bir şekilde prosedüre edilmesi gerekmektedir.

Hali hazırdaki mevcut uygulamalarda davaya konu materyal hâkim nezaretinde ve tutanak ile bilirkişiye incelenmek üzere teslim edilmekle birlikte materyalin bilirkişi zimmetinde kaldığı süreç bilirkişi açısından töhmete dayalı risk oluşturan bir durum doğurmaktadır. Bu riske karşı bilirkişi hukuki olarak masumiyet teminatı altına alınmalıdır. Aksi durumda yapılacak raporlamada kullanılacak laboratuvar donanımının mahkemenin teminatı altında olan bir mekâna taşınarak gerekli laboratuvar incelemelerinin mahkeme teminatı altında bulunan bir mekânda yapılabilmesinin şartları oluşturulmalıdır. İzmir 1. Asliye Ceza Mahkemesi 2014/311 Sayılı dava dosyasında mahkemenin takip ettiği süreç bilirkişilerin yapacakları inceleme sürecinde üstlendikleri riski açık olarak gözlemlenmeye imkân vermektedir. Keşif Zaptı EK. 5

Tezimizin 3.8.2.2 Mesleki Yeterlilik ve Uzmanlık konu başlığının son paragrafında doktrinde bilirkişinin yetkinliği hakkında Yargıtay’a başvurulamayacağı yaklaşımına karşı Yargıtay’ın bilirkişinin yetkinliğini sorgulayarak bu durumu bozma nedeni saydığı ifade edilmiştir. Bu tarz bir uygulama somut olarak EK. 6’de verilen Yargıtay 13.Hukuk Dairesinin 2013/6353 karar nolu Yargıtay ilamında, ayıplı mal olarak

satıldığı iddiasıyla açılan ve kuyumculuk sektöründen seçilen bilirkişinin verdiği raporun satıcının lehinde olmasından dolayı mahkemenin verdiği satıcı lehine kararın, Yargıtay’da görüşülen temyiz davasında, bu davada yerel mahkemenin yaptırdığı bilirkişi raporunun gemoloji laboratuvarı bulunan üniversitelerden seçilecek bilirkişilerden taraf ve yargı denetimine açık rapor alınmadığı için davanın eksik inceleme ile hüküm tesisi usul ve yasaya aykırı bulunması sonucu, bu davanın bozulmayı gerektirdiğine karar vermiştir. Çünkü bir mücevher parçasının laboratuvar ortamında gemolojik incelemesi süresince, sadece basit bir lup ile çalışılmadığının bilinmesi gerekir (Hatipoğlu 2015).

Ancak 18 Nisan 2018 tarihinde Resmi Gazetede 30395 Sayılı Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ ile yukarıda söz konusu edilen bütün detaylar Kimberley sürecini destekleyecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Şöyle ki yeni düzenleme ile kıymetli maden ve taşlara ayar raporu düzenleyecek özel ayar evlerinin usul ve esasları daha belirgin hale getirilmiş ve bunun sonucu olarak ayar evleri daha kurallı ve denetlenebilir hale gelmiştir. Yeni düzenlemede İlk göze çarpan durum, ayar raporunun tanımının yapılmış olması ve içeriğinin uluslararası nitelikte olan Kimberley süreci sertifika sürecini destekleyecek şekilde düzenlenmesidir. Yeni düzenlemede göze çarpan bir diğer önemli nokta ise ayar evi yeterlik kıstasları hakkındaki düzenlemelerdir. Son olarak yeni düzenleme ile birlikte kıymetli maden ve taş ayar raporu izleme sisteminin faaliyete geçirilmesi ile ilgili birimler ve özel ayar evleri arasında bilgi girişi ve takibi sağlanmış olmaktadır. Yeni tebliğde yapılan bu düzenlemeler tez süresince üzerinde durduğumuz dava konusu kıymetli taş ve mücevher materyalin, adli emanet altında ve bilirkişi inceleme süreçlerinde korunması bakımından adli süreçte yaşanan eksiklikleri giderme noktasında önemli bir mevzuat düzenlemesini oluşturmaktadır.

4.7. ADLİ GEMOLOJİ

Adli Gemoloji, mücevherlerin ve süs eşyalarının hazırlanmasında kullanılan ve parlatılmış mineral parçaları olan değerli taşların incelenmesini içerir. Değerli taşlar fiyatı oldukça dalgalı olmakla birlikte elmas hariç değerli taşlar için evrensel olarak kabul görmüş bir derecelendirme sistemi mevcut değildir. Bu sebepten dolayı değerli taşlar taklit edilmekte ve büyük karlar elde etmek için tüccarlar tarafından piyasalarda

satılmaktadır. Böylece insanlar arasında sahte ve özgün olmayan mücevherlerin dolaşma ihtimali artmaktadır. Bazen dava, kimlikleri önemli bir hale gelen kaybolan, çalınan, hasar gören veya tahrip olmuş mücevherleri de içerir. Bu durumda takip edilmesi gereken prosedürler uygulanmaz ise değerli taşların adli muayenesi zorlaşır. Bu nedenle, buradaki değerli taşların öneminin akılda tutulması, değerli taşların gerçekliğini test etmek için bilimsel yöntemlerin kullanıldığı metodolojiler oluşturulmalıdır.

Elmas, renkli değerli taşlar, saatler ve mücevherat içeren durumlarda Adli Gemoloji özellikle önemli olabilmektedir. Değerli taşların değiştirilip değiştirilmediğini, parçalara eklenip eklenmediğini (değiştirilip çıkartılmadığını), takılan değerli taşlarda kırılma nedenini, alaşımların metalürjik deneyi, sahte antikaların tespiti, aksesuar veya nitelikli eşyalarda eşyanın kıymetini ve özgünlüğünü arttırmak için kullanılan kıymetli taşların tanımlanması, mücevherlerin özgünlüğünün adli muayenesi ile ilgili sıkça karşılaşılan sorunlardan birkaçıdır.

Bu durumlarda mahkeme kararları büyük oranda mevzuatlarla sağlanan uzman ifadesine dayanmaktadır. Dava, daha önce hiç olmadığı kadar farklı disiplinlerde daha fazla uzmanı gerektirir ve bu nedenle adli bilimler daha “merkez sahne” olabilmektedir. Bu nedenle hâkim sunulan kanıtlar hakkında bilimsel kanıt talep edebilmektedir. Bu bir sorundur çünkü adli muayene teknikleri, kanıt tutma, değerlendirme, uzmanlık ve kapsamlı bir laboratuardan gerektirmektedir. Adli bilimler laboratuvarında alınan birçok sahte dolandırıcılık dosyaları vardır ve bunlardan bir tanesi sahte taşlardır. Orijinal ve sahte değerli taşların nasıl tanınabileceğine dair sayısız soru vardır. Bu alanda yapılan çok az sayıda araştırma çalışması vardır. Bu alan halen en seçkin alan olarak gerçek ve sahte taşlar ayrımında, yararlı olabilecek taşların özelliklerini anlamak için derin bir çalışma alanıdır. Bu çalışma ile, değerli taşların adli kimlik tespiti için faydalı olabilecek belirli teknik ve hukuki parametrelerin tartışılması için bir girişimde bulunulmuştur. Süstaşı sektöründe karşılaşılan hukuki sorunlara multidisipliner bir modelle yaklaşılmadığından etkili sonuçlara ulaşılamamaktadır. Bu multidisipliner yaklaşım modeli Adli Gemolojidir. Bilimsel olarak Yüksek teknolojiye sahip aletlerin kullanıldığı laboratuvarlar ve bu laboratuvarlarda çalışacak spesifik uzmanlığa sahip teknik elemanlar (gemolog, kimyager...) ın yetiştirilmesi hedeflenmektedir ki bu durum 13 Nisan 2015 tarihinde yapılan Kuyumculuk Çalıştayını Sonuç Bildirgesinde belirtilmiş olup varılması gereken

hedeflerden sayılmıştır. Yöntem (metodoloji) olarak ise Sektörün ve piyasanın bütün paydaşlarının konulmuş olan standartlara ulaşmada bütüncül bir sistem fikri içerisinde yöntem, hukuk ve kurumsallık tanımlarının yapılması gerekmektedir (İstanbul Ticaret Odası Kuyumculuk Çalıştayı Sonuç Bildirgesi 2015).

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DEĞERLİ TAŞ SERTİFİKASYONU

5.1. SERTİFİKASYON (GEMOLOJİK KONTROL) KAVRAMI

Türkiye’de mücevher sektöründe yeni gelişen sertifikasyon (gemolojik kontrol); değerli renkli taş, elmas ve mücevherattaki süstaşlarının sahteciliğe karşı denetlenmesi ve tescillenmesine olanak sağlamaktadır (Hatipoğlu 2015). Ayrıca sertifikalar genellikle büyük alımlar için alıcı güvenini ve şeffaflığını sunmaktadır. Bu durum sektörün paydaşları olan firmalar ve tüketiciler (müşteriler) bakımından önem arz etmektedir.

Elmas, değerli renkli taş ve mücevherlerin sertifikalandırılması, Mücevher taşlarının ham olarak ya da işlenmiş şekillerde bilimsel inceleme yöntemleriyle tanımlanması ve kimliklendirilmesidir (Hatipoğlu 2015; GİA 2018; HRD Antwerp 2018).

Ülkemizde mücevher sektöründe üzerinde durulması gereken en önemli meselelerden biri kıymetli taşların sertifikalandırılması, yani kimlik belgelerine kavuşmalarıdır. Bu kıymetli taşların uluslararası pazarlarda geçerli olacak şekilde gemoloji laboratuvarları tarafından sertifikalandırılması gerekmektedir.

Ülkemizde mücevher sektörünün yaşadığı en büyük sıkıntılardan birisi de güven sorunudur. Günümüzde kıymetli taşlar konusunda çok fazla sahtecilik yapılmakta ve bu durum satıcı ve tüketici arasında güven problemi doğurmasının yanında sektörün ülkemizde ülke ihtiyaçlarına uluslararası rekabete uyum sağlayamama sorununu doğurmaktadır.

Günümüzde birçok kişi, tüketici mahkemelerine başvurarak aldıkları mücevherlerdeki özellikle süstaşlarının, sertifikada belirtilen özelliklere haiz olmadıkları ve bu yüzden aldatıldıkları talebinde bulunmaktadır (Hatipoğlu 2015).

5.1.1. Sertifikanın Tanımı

Sertifika, ait olduğu elmas, değerli renkli taş ve mücevherin nitelik ve kalite standartlarına uygunluğunu tanımlayan karakteristiklerini içeren ve sektörün paydaşları ve sektöre sigorta hizmeti verenlere yönelik hazırlanan bir onay belgesidir.

Sertifikalar, Bağımsız bir Gemoloji Enstitüsü ya da Laboratuvarı tarafından deneyimli değerli taş uzmanlarının (Gemologların) Gemolojik amaçlı incelemeler için özel geliştirilmiş cihazlar yardımı ile taşın önemli özelliklerini gösteren, teyit eden yazılı derecelendirme raporlarıdır (GIA 2018; HRD Antwerp 2018).

Sertifika; ait olduğu materyalin başta doğallık nitelemesi, garantisini ifade etmektedir. Elmas, işlenmiş elmas (pırlanta) , sentetik elmas, taklit elmasta; biçimi, berraklığı, ağırlığı, rengi, ölçüsü, kesimi gibi birden fazla kriterin belirtilmiş olması ve gözle görülmeyecek kadar ince detaylarında dâhil olması, değerli renkli taşlar için ise taşın yapılan iyileştirmeler ve tedaviler başta olmak üzere renk, doğallık, kesim kalitesi, orijini, mücevherlerde ise ana unsuru oluşturan soy metalin cinsini ve alaşım değerini ve mücevherin diğer unsuru olan taş materyalin kimliğini tanımlayan ve onaylayan belgedir (Gülbüz, M. vd., 2017).

Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (30395)'de sertifika benzeri **ayar raporunun** tanımı '*Yetki verilmiş ayar evleri tarafından işlenmiş veya işlenmemiş kıymetli maden ve taşların analiz sonucuna göre düzenlenen ve kıymetli maden ya da taşın ayarını gösteren rapor*' şeklinde tanımlanmış ve içeriği; Kıymetli taşın türü Carat / Ağırlık Yaklaşık adet, Berraklık, Renk ve / veya Renk doygunluğu, Kesim niteliği, Taşın niteliği (Doğal, Sentetik, İyileştirme işlemi olup olmadığı), Notlar / Yorumlar şeklinde tanımlanmıştır. Türkiye'nin 2007'de uluslararası anlaşma gereği taraf olduğu Kimberley Süreci, özellikle Afrika ülkelerindeki çatışma bölgesi elmaslarının ülke pazarlarına girişini engellemek, yasal elmas endüstrisini korumak ve bu sürece dâhil olmayan ülkelerin ham elmas ithal ve ihracına izin vermemek amacıyla başlatılan uluslararası bir kontrol sistemidir. Kimberley Sertifika Sistemine göre ise sertifika tanımı; '*Ham elmas sevkiyatının Sertifika Sisteminin gereklerine uygun olduğunu tanımlayan, belirli bir şekli olan, sahteciliğe karşı dayanıklı bir belgeyi ifade eder.*' şeklinde tanımlanmıştır.

Kimberley Süreci Sertifika içeriğinde istenen özellikler; menşei ülke, tahrifat ve sahteciliğe dayanıklı, düzenleme tarihi, geçerlilik tarihi, düzenleyen makam, carat, ihracatçı ve ithalatçının kimliği, abd doları değeri, sevkiyattaki paketlerin sayısı, ürün tanım ve kodlamak, tek numaralandırma (2 ülke kodu ile), ihracatçının sertifika onayı şeklinde tanımlanmıştır (Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (30395) 2018); (Kimberley Süreci Sertifika Sistemine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair 5244 sayılı Kanun 2004); (Kimberley Süreci Sertifika Sistemine Katılmamız Hakkında Karar (KS: 2005/8518)): (<http://www.kimberleyprocess.com> 2018).

Ayrıca Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesine Ve Denetlenmesine Dair Karar (Ks: 2006/11115) ‘da ise sertifika tanımı; Ham elmas sevkiyatının Kimberley Sertifika Sisteminin gereklerine uygun olduğunu tanımlayan, belirli bir şekli olan, sahteciliğe karşı dayanıklı ve elmasın menşei, özelliklerini gösteren, onay belgesi olarak tanımlanmıştır. Ham elmas dış ticareti düzenlemesine ilişkin tebliğin sertifika içeriğinde istenen özellikler; ham elmasın carat ağırlığı, ham elmasın abd doları, cinsinden değeri, paket sayısı ve her paket için birer mühür numarası, mühür ve imza, menşei ülke, eşi olmayan sertifika numarası, düzenleme tarihi, sertifikanın geçerlilik süresi, ihracatçı ve ithalatçının kimliği şeklinde tanımlanmıştır (Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesine Ve Denetlenmesine Dair Karar (KS: 2006/11115)); (Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesi Ve Denetlenmesine Dair Karara İlişkin Tebliğ (2006/1)).

Bilimsel yetiye sahip gemoloji labratuarları tarafından düzenlenen sertifika; bütün dünya da elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörü ile sektöre hizmet veren sigorta paydaşlarını ve tüketicileri (müşteri) ilgilendiren hukuksal anlaşmazlıklarda önemli ve olmazsa olmaz bir bileşen haline gelmiştir.

Değerli renkli taşlar, mücevherler, elmaslar ve işlenmiş elmaslar (pırlanta) bir kalite onay belgesi (sertifika) ‘ne sahip olarak ülkemize giriş yapmalarına rağmen taş ve pırlanta sektörünün yeni yeni gelişiyor olması ve yeterli nitelik ve sayıda uzman personelin olmaması sebebi ile bilgisiz veya zaman zaman kötü niyetli satıcılar tarafından

taşıta olmayan özelliklerin taşıta atfedilerek pazarlanması ve satılması müşterilerin ve tüketicilerin mağduriyetine sebep olmuştur.

Ülkemizdeki sertifikasyon uygulamaları firma ve markaların kendi isim ve nam başlığı altında doğru varsayılan taşı özelliklerinin yazıldığı basılı kartları müşterilerine sunmalarından ibarettir. Fakat bu uygulamaların hiçbirisi gerçek sertifika özelliği taşımamaktadır. Bu belgeler sadece bir belge vermiş olmak için verilmektedir. Bu kartların uluslararası geçerliliği olmamaktadır. Bu sebeple, çok sayıdaki mücevherlerin gemolojik sertifika bilgileri, gerçek süstaşı materyal özelliklerini yansıtmamaktadır (Hatipoğlu, 2015). Ürünlerin dünyanın her yerinde satılabilir olması için uluslararası geçerliliği olan bir sertifikaya sahip olması gerekmektedir.

Gemolojik Sertifikasyon Standartı Tezimin bir diğer önerisini oluşturmaktadır. Türk Standartlarında Değerli ve Yarı Değerli Taşlar ile ilgili düzenlemeler TS 6173 Sınıflandırma ve TS 6174 Tanımlama ile yapılmıştır. Standart mevzuatında sektör hakkında başka bir standart düzenlemesi bulunmamaktadır. Sektör paydaşlarının tamamının teknik ve hukuki ihtiyaçlarına cevap verecek formatta Gemoloji Laboratuvarlarınca hazırlanacak bir sertifika formatının Türk Standartları Enstitüsünün otoritesi altında düzenlenmesi sektördeki birçok problemin önüne geçilmesini sağlayacaktır. ‘Kimberley Süreci Sertifika Sistemi’ nin gereklerine uygun olarak Kimberley sürecinde belirtilen standartlar baz alınarak Türk Standartları Enstitüsünün otoritesi altında bir ‘sertifika formatı’ hazırlanmalıdır.

Öneri Standart Sertifika örneği Tablo 8 ‘de verilmiştir.

TABLO 8: Standart Sertifika Örneği

SERTİFİKA NUMARASI		DÜZENLEME TARİHİ			
SERTİFİKANIN GEÇERLİLİK SÜRESİ		TANIM	%	DEĞER	
	TİCARİ ADI	Elmas, Yakut, Safir vb.			
	TÜRÜ	Korundum, Beril vb.			
	ORJİN	Taşın çıkarıldığı bölgeyi ifade eder.			
	SERTLİK DERECEŚİ				
	AĞIRLIK				
ÖLÇÜ	YÜKSEKLİK				
	MAX ÇAP (Ø)				
	MİN ÇAP (Ø)				
	ORTALAMA ÇAP (Ø)				
RENK					
RENK	BASKIN RENK				
	İKİNCİL RENK				
	DOYGUNLUK	Taşın renginin yoğunluğunu ifade eder.			
	TON	Taşın renginin ısıtısını ifade eder.			
	RENK ZONU	Taşlarda eşit olmayan renk dağılımını ifade eder.			
	BERRAKLIK	Taşın içerisindeki kapanımların(inklüzyon), izlerin var olması (ya da olmaması) durumunu ifade eder.			
KESİM					
KESİM	ORANLAR				
	TABLA GENİŞLİĞİ				
	TAÇ YÜKSEKLİĞİ				
	MAX. KEMER KALINLIĞI				
	KÜLAH DERİNLİĞİ				
	KÜLAH UCU BOYUTU				
	TOPLAM DERİNLİK				
	SON KESİM ORANLARI DEĞERİ				
	SİMETRİ				
	YUVARLAKLIKTAN SAPMA				
	TAÇ YÜKSEKLİĞİNDE DEĞİŞİM				
	KEMER ŞEKLİ				
	FASET ŞEKLİNDE SAPMA				
	SON SİMETRİ DEĞERİ				
	PARLATMA				
NATUREL	Taştaki dış karakteristiği ifade eder.				
EKSTRA FASET	Taştaki dış karakteristiği ifade eder.				
SON PARLATMA DEĞERİ					
OPTİK ÖZELLİKLER	DİSPERSİYON	Işığın spektral renklere ayrılmasını ifade eder.			
	PLEOKROİZMA	Gözlem açısına göre farklı renklerin görüntülenmesini ifade eder.			
	PARLAKLIK	Taşın kristal yüzeylerinin eğik gelen ışıktaki gösterdikleri özel yansımaya şekillerini ifade eder.			
	PARILDAMA	Taşın ısıltı,parıldama derecesini ifade eder.			
	FLORESANS	Minerallerin ısıt vavma özelliğini ifade eder.			
TRANSPARANLIK					
TAŞA YAPILAN İVİLEŞTİRMELER/ MUAMELELER/ TEDAVİLER		Isıl işlem , lazer , boyama, yağlama, çatlakların doldurulması, yüzey kaplama gibi taşın yapıları renk ve berraklığı iyileştirmelerini ifade eder.			
TAŞIN NİTELİĞİ		DOĞAL / İŞLEM GÖRMÜŞ DOĞAL / SENTETİK / TAKLİT			
KIYMETLİ TAŞIN ABD DOLARI CİNSİNDEN DEĞERİ					
YORUM				GEMOLOG İMZASI	

Kalite onay belgesi veya derecelendirme raporu veya sertifika kavramlarına kamuoyunun yüklediği bir yanlış anlamda belgenin taşı bir değere bağladığı yanlışlamasıdır. Laboratuvarlar ve laboratuvarların verdiği belgeler taşın değerini değil nitelik ve kalitesini tanımlar. Bu belgenin hizmet ettiği amaca gelecek olursak, *taşın veya mücevherin sahteciliğe karşı denetlenmesi, tescillenmesi ve piyasa paydaşları arasında ortak bir dilin kullanılabilmesine* imkân sağlamasıdır.

Kalite onay belgesi, derecelendirme raporu ve sertifikayı; firmalar ve markalar güven ve satışı güçlendirmek için, tüketiciler ise sahip olduğu ürünün özellikleri ve kalitesi hakkında bilgi sahibi olmak için kullanmaktadırlar.

Derecelendirme kuruluşları ve laboratuvarlar tarafından bir raporun çıkarılmasının amacı çıplak gözle fark edilemeyecek özelliklerin taşın değeri üstünde büyük etkiler yapabilesidir.

Taş, sertifika ilişkisi taşın kesilmesi, laboratuvara gitmesi, sınıflandırılması ve elde edilen bilgilerin özel bir kod numarasına bağlanması ve bu numaranın lazer yardımıyla taşın kemer kısmına yazılması şeklinde kurulmalıdır.

5.1.2. Sertifika Türleri

Sertifikalama üç farklı şekilde yapılmaktadır. Bunlar;

- Mücevher Sertifikası
- Elmas Derecelendirme Sertifikası
- Değerli Renkli Taş Sertifikası

1. Mücevher Sertifikası; Mücevher üzerindeki mücevher taşlarının kimliğini onayladığı gibi kullanılan metalin cinsini ve alaşım değerini doğrulayan bilgiler bulunmaktadır. Mücevher sertifikası, mücevher sigortalandığında, mücevherinizin sigorta değeri için de vazgeçilmez onaylı bir belgedir.

2. Elmas Derecelendirme Sertifikası; Elmas için hazırlanan raporlarda 4C (cut, color, clarity, carat) özellikleri olarak bilinen elmasın değerini – kalitesini belirleyen kesim, renk, berraklık, ağırlık bilgileri yer alır. Bununla birlikte ölçüleri, transparanlık derecesi, taşın türü (Korundum – Beril vb.), taşın çeşidi (Elmas, Yakut, Safir, Zümrüt gibi) ve ek

bilgilerde mutlaka taşın herhangi bir iyileştirme görüp görmediği belirtilmelidir. Boyama - Yağlama – Çatlak doldurma vb. bilgiler yer alır. Aynı zamanda sertifika belgesinin kendine ait rapor numarası ve rapor tarihi bilgileri de elmas derecelendirme sertifikalarında olan bilgilerdendir. Sertifikalarda aranan ayrı bir hususta sertifikayı hazırlayan uzman gemoloğun imzasıdır.

3. Renkli Taş Sertifikası; Renkli Taş Sertifikalarında yapılan iyileştirmeler ve tedaviler başta olmak üzere mücevher taşlarının sahip olduğu özellikleri (renk, doğallık, taşın kesim kalitesi vb.), nereden çıkartıldığına (orijinine) dair bilgiler yer almaktadır.

Pırlanta ve değerli renkli taş sertifikası hem tüketici hem de satışı yapan mücevher firması için önem arz etmektedir. Bağımsız ve kâr amacı gütmeyen bir gemoloji laboratuvarından alınacak bir sertifika, alıcı ve satıcı arasında bir denge oluşturarak taraflar için güvenli değerli taş ticaretini sağlayacaktır. Miras davalarında ve Tüketici Mahkemelerine konu teşkil eden davalarda tam donanımlı bir laboratuvarın tespiti, bilirkişilik açısından önem arz etmektedir (Hatipoğlu 2015). Ayrıca Tüketici Mahkemelerine konu teşkil eden davalar için örnek olması bakımından EK. 3' e bakılabilir.

5.1.3. Sertifikalandırılmada Standartlar

1. CIBJO standartları Dünya Mücevher Konfederasyonu olarak da bilinir.
2. IDC International Diamond Council
3. GIA Standartları
4. Laboratory Manual Harmonization Committee (LMHC)

LMHC daha çok laboratuvar ve sertifika standartını geliştirmek amaçlı kurulmuş bir komite olup bünyesinde GIA, SSEF, GUBELİN GEM LAB., GIT (Thailand Gemology Institute), DSEF (German Gemology Lab) gibi dünyanın önde gelen enstitü ve laboratuvarları bulunmaktadır.

5.1.4. Sertifikalarda Alınması Gereken Güvenlik Önlemleri

Sertifikalarda suiistimallerin yaşanabilme ihtimalini ortadan kaldırmak için çeşitli güvenlik önlemleri almak gerekir.

Bunlara birkaç örnek verecek olursak;

- Sertifikalarda özel hologramlar yer almalı
- Her sertifikanın bir kodu olmalı ve kodlar internet ortamında kontrol edilebilmeli
- Bu kodlar taşların üzerine de işlenmeli
- Sertifikalandırılan her ürün dijital ortamda da muhafaza edilmelidir.

Bu sertifikanın şeffaflığı, bağımsızlığı ve tarafsızlığı için önem arz etmektedir.

5.2. TÜRKİYE’DE SERTİFİKASYON

Ulusal anlamda son yıllarda ülkemizde hizmet veren gemoloji laboratuvarlarının sayısı artmaya başlamıştır. Ancak önemli olan piyasa ihtiyaçlarına cevap verebilecek bağımsız, tarafsız ve denetlenebilir bir gemoloji laboratuvarının aktif bir şekilde çalışmasıdır.

5.2.1. Türkiye’de Sertifika Verme Yetkisine Sahip Kurumların Yetkilendirilmesi: Darphane

Türkiye’de sertifika verme yetkisine sahip olan kurumları Türk hukuk sistemine göre yetkilendiren kamu otoritesi, T.C. Hazine Müsteşarlığına bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğüdür (Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında 234 sayılı KHK) .

Kıymetli maden, kıymetli madenlerden mamul ürünler ve taşların Darphane dışında özel ayar evleri tarafından da analiz işlemlerinin yapılmasına imkân tanıyan yasal düzenleme, 20.06.2007 tarihli ve 26558 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Kıymetli Maden ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ” ile yapılmıştır. Tebliğ hükümleri çerçevesinde 2009 yılı sonu itibarıyla, 18 iş yeri özel ayar evi olarak yetkilendirilmiştir.

20/06/2007 tarih ve 26558 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Kıymetli Maden ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi

ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ” e istinaden yetki verilen Özel Ayar Evi Listesi Tablo 9’da yer almaktadır.

TABLO 9: Yetki Verilen Özel Ayar Evi Listesi

KIYMETLİ MADEN EKSPERTİZ YAPMAYA YETKİLİ ÖZEL AYAR EVLERİ	KIYMETLİ MADEN VE KIYMETLİ TAŞ EKSPERTİZ YAPMAYA YETKİLİ ÖZEL AYAR EVLERİ	KIYMETLİ TAŞ EKSPERTİZ YAPMAYA YETKİLİ ÖZEL AYAR EVLERİ
1. Atasay Kuyumculuk San. ve Tic. A.Ş.	1. Arpaş İhracat, İthalat ve Pazarlama A.Ş.	1. IDL Değerli Taş Laboratuvarı San. Tic. Ltd. Şti.
2. İstor Kuyumculuk San. ve Tic. Ltd. Şti.	2. İstanbul Kuyumcu Esnaf ve Sanatkârlar Odası	2. HRD Antwerp İstanbul Değerli Taşlar Test ve Servis A.Ş.
3. Mioro Hediyeelik Eşya San. ve Tic. A.Ş.	3. Ahlatçı Kuyumculuk Sanayi ve Ticaret A.Ş.	3. Bayırcılar Kuyumculuk San. Tic. Ltd. Şti.
4. Modern Metod Ayarevi	4. İstanbul Altın Rafinerisi A.Ş.	4. Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu Gemoloji Test Laboratuvarı
5. Nadir Metal Rafineri San. ve Tic. A.Ş.	5. Cemil Ayarevi - Cemil Doğan	5. Detay Kuyumculuk İmalat ve Değerli Taş Ticaret
6. Tez Kuyumculuk San. Tic. Ltd. Şti.	6. Soymetal Soymetaller San. Ve Tic. A.Ş.	
7. İsgold Altın Rafinerisi A.Ş.	7. İKO Reklamcılık Kuyumculuk Dan. Ve Tur. Tic. Ltd. Şti.	
8. Ayarcı Ayar Evi ve Ramat Evi Kuyumculuk	8. Onsa Mücevherat İmalatı ve Dış Ticaret A.Ş.	
9. Altındağ Ayar Evi Kuyumculuk	9. FD Altın Rafinerisi A.Ş.	
10. Eti Gümüş A.Ş.	10. Midas Hediyeelik Eşya San. ve Tic. A.Ş.	
11. Yıldız Teknik Üniversitesi		
12. Efe Ayar Evi - Ertan İsmail Efe		
13. Vizyon Ayar Evi Kuyumculuk San. ve Tic. Ltd. Şti.		

Kaynak: Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, 2017, www.darphane.gov.tr

5.2.2. Türkiye’de Elmas, Değerli Renkli Taş Ve Mücevher Taşlarının Bilimsel Tanımlaması Ve İncelenmesinde Görevli Kurum Ve Kuruluşlar

Ülkemizde de bütün dünya da olduğu gibi; Elmas, değerli renkli taş ve mücevher sertifikası düzenleme kabiliyetine sahip kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Dünya da gemolojik inceleme profesyonel anlamda ya üniversiteler bünyesinde ya da özel kurumsallığını tamamlamış ve akredite edilmiş ciddi kuruluşların denetiminde ve ancak bilimsel araç ve yöntemlerin kullanıldığı laboratuvarlarda yapılmaktadır.

Ülkemizde Uluslararası piyasalarda işlem gören firma ya da kuruluşlar ile Türkiye’de yerleşik ve uluslararası standartlara uygun değer tanımı ve denetim yapacak Devlet ya da Vakıf Üniversitelerine bağlı gemoloji laboratuvarları ya da bunlardan uygunluk belgesi almış kamu ve özel kuruluşların Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğünden yetkilendirilmeleri şartı ile açabilecekleri gemoloji laboratuvarları tarafından sertifikalar düzenlenebilmektedir (Hatipoğlu ve Kırıkoglu 2005).

5.2.2.1. Dokuz Eylül Üniversitesi

Türkiye’de 2001 yılından bu yana aktif faaliyet gösteren, bir devlet üniversitesi olan Dokuz Eylül Üniversitesi, EK.7’de belirtildiği üzere İzmir Meslek Yüksekokulu, Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programı bünyesinde bulunan “Dokuz Eylül Gemoloji Test Laboratuvarı (DGL)” tam teşekküllü ilk gemoloji laboratuvarıdır. Aynı zamanda bu laboratuvar Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doğal Yapı Taşları ve Süstaşları yüksek lisans programının da alt yapısını oluşturmuştur (Hatipoğlu 2015).

5.2.2.2. İstanbul Kuyumcular Odası

İstanbul Kuyumcu Odası sektöre hizmet vermek adına 1971 yılında Meslek Odası olarak faaliyetlerine başlamıştır. 2007 yılında T.C. Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası tarafından yetkilendirilerek, Kıymetli Maden ve Kıymetli Taş Analizinde Yetkili Laboratuvar olarak hizmetine devam etmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise Kalkınma Bakanlığı destekli bir projeye Türkiye’nin ilk devlet destekli ve uluslararası standartları kullanan değerli taş laboratuvarını kurmuştur. Bu çalışmalar

sonucunda gerekli makine, teçhizat ve fizibilite çalışmalarından sonra 2 Haziran 2016 tarihinde Gemological Laboratory of Turkey (GLT) hizmet vermeye başlamıştır. Kâr amacı gütmeyen GLT, bağımsız elmas, renkli taş ve mücevher sertifikalandırmaları yapmakta ve İKO bünyesinde faaliyetlerine devam etmektedir (İstanbul Kuyumcular Odası 2017).

5.2.2.3. İstanbul Gemoloji Enstitüsü

İstanbul Gemoloji Enstitüsü Sanayi ve Ticaret A.Ş. kısa adı ile İGE; paylarının %51'i Borsa İstanbul A.Ş. 'ne ait bir Borsa İştirakidir. Diğer paydaşları HRD Antwerp İstanbul Değerli Taşlar Test ve Servis A.Ş., Mücevher İhracatçıları Birliği İştirak olan Mücevher Tanıtım A.Ş. ve Enstitü İstanbul Yönetim Danışmanlığı A.Ş.'dir.

İstanbul Gemoloji Enstitüsü Türk Mücevher Sektörünün ihtiyaç duyduğu;

- Ürün ve kişi sertifikalama faaliyeti,
- Kıymetli taş ve kıymetli madenlerin tek tek veya bir araya getirilerek oluşturulacak ürünler ile ilgili raporlama ve analiz hizmetleri,
- Bu ürünler hakkında kıymet ve değer analizlerinin yapılması başta olmak üzere ARGE, Eğitim ve Bilimsel çalışmalara destek vermek üzere kurulmuştur (İstanbul Gemoloji Enstitüsü 2018).

5.3. ULUSLARARASI SERTİFİKASYON

Dünyanın dört bir yanından pek çok gemoloji enstitüsü pırlanta ve diğer değerli taşlar için sertifika veriyor olsada uluslararası platformda itibarı bulunan az sayıda enstitü bulunmaktadır. Bunların arasında uluslararası otorite olarak kabul edilenlerin başlıcaları şu şekildedir.

5.3.1. Gemological Institute Of America (GIA)

GIA Sertifikası, 1931 yılında Amerika'da kurulan firma tarafından verilmektedir. Dünya standartlarına uygun olarak pırlantanın gerçekliğini ve kalitesini ortaya koyar. Alanında uzman gemologlar tarafından belli laboratuvar ortamında her bir pırlantanın incelemesini yapıp, elde ettikleri sonuca dayalı bir sertifika üretmektedirler. GIA,

Uluslararası Derecelendirme Sistemi'nin öncüsüdür. Bu derecelendirme sayesinde, pırlantaların üzerine bir seri numarası işlenir. Bu seri numaraları ile sertifikalardaki seri numarası eşleştirilir (GİA 2018).

5.3.2. Hoge Raad Voor Diamant Antwerp (HRD)

Pırlanta sektörünün yıllarca genişleyen hacmi doğrultusunda 1976 yılında Belçika'nın Antwerp şehrinde HRD Antwerp firması kurulmuştur. Bu firma pırlanta konusunda dünyanın saygın kuruluşlarından biridir. Pırlantalara güvenilirliğinden şüphe edilmeyen bir sertifika vermekle görevli kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan HRD Antwerp 'in birincil ortağı Antwerp Dünya Elmas Merkezidir (HRD Antwerp 2018).

Ayrıca Avrupa Gemoloji Laboratuvarı (EGL), Uluslararası Gemoloji Enstitüsü (IGI), Amerikan Gemoloji Derneği (AGS) ve Uluslararası Pırlanta Laboratuvarı (IDL), uluslararası saygınlığı olan ve sertifikaları tüm dünya da geçerli olan kurumlar arasında yer almaktadır.

5.4. SERTİFİKA ÖRNEKLERİ

Ulusal ve uluslararası laboratuvarlar tarafından verilen sertifika örnekleri aşağıda verilmiştir.

Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksek Okulu Gemoloji ve Mücevher Programı Gemoloji Test Laboratuvarı DGL Sertifikası EK. 8

İstanbul Kuyumcular Odası kuruluşu Türkiye'nin Gemoloji Laboratuvarı (GLT) Sertifikası EK. 9

New York merkezli Uluslararası Pırlanta Laboratuvarı (IDL) Sertifikası EK. 10

Amerika Gemoloji Enstitüsü (GIA) Sertifikası EK. 11

Belçika Antwerp merkezli Elmas Yüksek Konseyi (HRD) Sertifikası EK.12

5.5. PIRLANTADA DEĞERLEME: RAPAPORT

Kamuoyunda sertifikalar üzerindeki yanlış anlamlandırmalardan birinin de sertifikanın sahibi olduğu taşın değerinin ifade edildiği bir belge sanılmasının olduğu daha önce ifade edilmişti. Pırlanta da değerın parasal karşılığı uluslararası kabul edilmişliği olan Rapaport tabloları kullanılarak hesap edilmektedir.

5.5.1. Rapaport Tanımı

Rapaport raporu ya da fiyat listesi hakkında bilgi aktarımı yapmadan önce oluşum amacının arka planı hakkında kısaca bilgi vermek doğru olacaktır.

Elmaslar, günümüzde oldukça yaygın hale gelmiştir. Bu yüzden çok yüksek fiyat etiketine sahip olsalar bile rahatlıkla alıcı bulabilmektedirler. Eski zamanlarda, belirli mallara erişimin bireyin sosyal durumu ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu zamanlar vardı. Bireyin elması satın alabilecek parası olsa bile, üst bir “sosyal sınıf” dan gelmediği ve belli ayrıcalıklara sahip olmadığı sürece elmas satın alabilmesi mümkün olamamaktaydı. Küresel piyasa demokratikleşmeye başladıktan sonra, başlangıçta sadece sınırlı bir sosyal yapı içinde oluşturulan fiyatlandırma stratejileri çok geçmeden ortadan kalktı ve liberalleşen piyasalarda değerlendirme üzerinde manipülasyonlar yoğunlaştı ve piyasalarda kaos oluştu. İşte Rapaport Raporu ya da fiyat listesi, elmas piyasasında yaşanan bu kargaşa üzerine ortaya çıkmış oldu.

Rapaport Grubu’nun kurucusu ve başkanı olan Martin Rapaport, serbest, adil, şeffaf, verimli, rekabetçi ve etik bir pırlanta pazarını oluşturabilmek için elmas fiyat listesi ve online ticaret ağı, küresel elmas endüstrisini yeniden şekillendirmiştir. Rapaport, Kimberley Süreci’nin oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır ve şu anda elmas tedarik zincirinin meşruiyetini sağlayabilecek kaynak izleme ve sertifikalandırma programları kurmaktadır. Elmas ve mücevher pazarlarının gelişimini destekleyen Rapaport Grubunu 1976 da finanse eden ve dünyanın ilk elektronik elmas ticareti ağını yaratan Martin Rapaport, Rapaport Elmas Raporunun yayınlanmasıyla elmasların fiyatlandırma planlarını standartlaştırmayı başararak önemli bir çalışmaya imza atmıştır.

Rapaport grup faaliyetleri arasında; Hindistan, Belçika ve İsrail'de GIA ve HRD'nin gemolojik hizmetlerini bünyesinde bulunduran Rapaport Laboratuvar Hizmetleri ile Rapaport Ticaret ve Açık Artırma Hizmetleri bulunmaktadır.

Tüm dünya da ki tedarikçilerinden bir milyondan fazla pırlantaya doğrudan erişim sağlayarak alıcıları ve satıcıları sanal ortamda biraraya getirmektedir. Böylece alıcılar ve satıcılar birbirleriyle doğrudan ilişki kurma olanağı bulabilmektedirler. Günlük 6,3 milyar dolar değerindeki 975.000 elmas ve 80 ülkede 12.000'den fazla üyesi bulunan elmas listelerine sahiptir.

Rapaport Raporu, ticari işlemlerde elmas fiyatlarını tahmin için kullanılan teorik bir sistemdir. Raporda gösterilen fiyatlar sadece bir kılavuz olarak kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Elmasın değerini belirlemek için birçok özellik bulunmaktadır. Bunlar kısaca "4C" olarak bilinen Carat (Carat), Berraklık (Clarity), Renk (Color), Kesim (Cut) dir. Elmasın sahip olduğu bu özelliklerin taş üzerindeki etkilerine bağlı olarak değeri, fiyatı değişebilmektedir. Rapaport Raporu, farklı boyut, kalitedeki pırlantalar için belirli hedef fiyatları önermekte ve "dört C'nin" ana özelliklerini ek bir "beşinci C" ile birleştirmektedir. Bu da maliyettir. Rapaport Raporunun ana kullanımı genellikle kuyumcular ve taş ekspertizleri için envanterlerini ölçmek ve fiyatlandırmak için kullanılır. Pırlanta değerinin hesaplanmasında ilk bakılan kaynak olma özelliğine sahip olan Rapaport Pırlanta Raporu aynı zamanda dünyanın dört bir yanındaki kuyumcuların takip ettiği fiyat listesine sahip olma özelliğini taşımaktadır (Rapaport 2017).

Tablo 10’da örnek bir rapaport raporu gösterilmektedir.

TABLO 10: Örnek Rapaport Raporu

RAPAPORT : (1. 00 -- 1.49 CT) 03/05/04 ROUNDS (yuvarlak)											
	IF	VVS1	VVS2	VS1	VS2	SI1	SI2	SI3	I1	I2	I3
D	280	255	240	220	210	195	185	175	160	140	120
E	250	245	235	225	215	190	180	170	155	135	115
F	230	220	210	200	180	165	150	135	120	110	100
G	210	200	190	180	170	155	140	120	110	100	90
H	195	180	170	160	150	135	125	115	100	90	75
I	180	160	150	140	130	120	110	95	80	75	65
J	160	150	135	125	115	100	90	80	65	55	45
K	140	130	120	110	100	90	80	70	60	50	40
L	130	120	110	100	90	80	70	60	50	40	30
M	120	110	100	90	80	70	60	50	40	30	20

KAYNAK: Anonim

(Yukarıdaki fiyatlar sadece bilgi vermek amaçlıdır ve doğru değildir. Sadece 1.0 ct pırlantanın en iyi kalitesi ile en kötü kalitesi arasındaki farkları göstermek için yer almaktadır)

5.5.2. Rapaport Listesini Kullanarak Fiyatın Hesaplanması

Yukarıdaki fiyatlar 1 carat (ct) bazında ve 1/100 Amerikan doları olarak verilmektedir. Listenin en başında carat (ağırlık) aralıkları, tarih ve kesim şeklini görürüz. İkinci sırada ise IF’den (kusursuz) başlayarak I3 (kusurlu) ‘e kadar berraklık (clarity) bazında sıralama görülür. Soldaki sütunda da yukarıdan aşağıya renk (color) bazında sıralama vardır. Yapılacak olan, kaliteye göre soldan sağa ve yukarıdan aşağıya hareket ile elinizdeki veya almak istediğiniz ürünün fiyatını bulmaktır. (Yatayda ve dikeyde yazılı rakamların kesiştiği nokta)

Örneğin:

G renk VVS2 berraklık için listede 190 yazmaktadır. Bu yüzden 1.00 carat için fiyat:

$$1.00 \text{ carat} \times 190 \times 100 = 19,000 \$ \text{ olacaktır.}$$

E renk VS2 berraklık için listede 215 yazmaktadır. Bu yüzden 1.00 carat için fiyat:

$$1.00 \text{ carat} \times 215 \times 100 = 21,500 \$ \text{ olacaktır.}$$

Dikkat edilecek olursa tabloda ağırlık değerleri aralık olarak verilmektedir. Elinizde 1.00 carattan farklı ağırlıkta bir taşın olması durumunda fiyat hesabı şu şekilde yapılacaktır.

F renk SI2 berraklık için listede 150 yazmaktadır. Bu yüzden 1, 36 carat için fiyat :

$$1.36 \text{ carat} \times 215 \times 100 = 29,240 \$ \text{ olacaktır.}$$

SONUÇ

Kıymetli taş davalarında zamanaşımı süresi olmamalıdır.

Dilekçe eki olmak üzere tensip tutanağına da ek teşkil edecek şekilde bir matbu form oluşturulmalıdır.

Delil teslim prosedürleri mücevherat materyaline uygun şekilde hazırlanmalıdır.

Türk Standartları Enstitüsünün otoritesi altında uluslararası geçerliliği olan bir sertifika formatı hazırlanmalıdır.

Materyaller, şikayetçi tarafından sigorta ettirilerek sigorta poliçe numarası matbu forma eklenmeli ve sorumluluk şikayetçi üzerinde bırakılmalıdır.

Materyaller, şikayetçi tarafından ambalajlanıp ambalaj şekli matbu forma eklenmeli ve sorumluluk şikayetçi üzerinde bırakılmalıdır.

Ayar evlerinin sayısı arttırılmalıdır.

Üniversiteler, ayar evleri, bilim teknoloji uygulama ve araştırma kurumları ve özel sektör bünyesinde Adli Gemoloji alanları oluşturulmalıdır. Ulaşılması gereken hedef, standart ve standartı oluşturacak sistemdir. Bu hedefe,

Bilimsel olarak;

Yüksek teknolojiye sahip aletlerin kullanıldığı laboratuvarlar ve bu laboratuvarlarda çalışacak spesifik uzmanlığa sahip teknik elemanlar (gemolog, kimyager...)

Yöntem (metodoloji) olarak;

Sektörün ve piyasanın bütün paydaşlarının konulmuş olan standartlara ulaşmada bütüncül bir sistem fikri içerisinde yöntem, hukuk ve kurumsallık tanımlarının yapılması

Kurumsal olarak;

Sektör, meslek, uzman, tüketici ana paydaşları başta olmak üzere paydaş analizinin yapılması, bu paydaşlarla kalite, değer ve kullanıcı ilişkilerinin ve hukukunun

tanımlanarak potansiyel problemlerinin bireysel yöntem ve insiyatiflerle değil, kurumsal tanım, hiyerarşi ve hukuk çerçevesinde değerlendirilmesi

Mevzuat olarak ulaşılması gereken hedeflerdir.

Sertifika, yöntem tanımlamasında taşın kimlik belgesi olarak yer alacakken mevzuat tanımlamasında ise sertifika formatı; dosya teslim tutanağında delil tanımlama evrakı olarak bilirkişinin ihtiyacı olan diğer bilgilere de havi olarak yer almalıdır.

Değerli ve yarı değerli süstaşları ve mücevherlerde sahte ve ayıplı ürünlerin ayırt edilmesinin hukuksal yönden tanımlanması ve fiziko-kimyasal incelemesi genel olarak Adli Bilimler parantezine dahil edilmeli Adli Bilimler kurumsallığının içinde Gemoloji laboratuvarları konfokal mikro-Raman, FT-IR, immersiyonoskop, hidrostatik terazi vb. aletler ile oluşturulmalı ve laboratuvar ortamlarında görev yapacak yetkin uzman kadrolar Akademiya yapılarına açılarak entegrasyon sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1567 Sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar. 02 12 2017.

2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu. 02 09 2017.

2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği. 02 05 2017.

4458 Sayılı Gümrük Kanunu, 5911 Sayılı Kanun ve 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. 05 02 2018.

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. 04 11 2017.

5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu. 15 01 2018.

6098 Sayılı Borçlar Kanunu. 10 10 2017.

6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği. 10 09 2017.

Açıkgül, Hacı Ali. *Türk ve Amerikan Hukukunda Satılanın Ayıplı Olması Sebebiyle Tüketicinin Sözleşmeden Dönmesi*. Konya: Doktora Tezi, 2015.

Akünel, Teoman. *Satıcının Onarım Garantisi*. İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi, 1973.

Aral, Fahrettin, ve Hasan Ayrancı. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.

Aras, Aslı. *Tüketici Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*. İzmir, 2009.

Arbek, Ömer. *Satım Konusu Ayıplı Malın Tamir Edilmesi*. Ankara, 2005.

Aslan, İ. Yılmaz. *Tüketici Hukuku*. Bursa, 2006.

—. *Tüketici Hukuku*. Bursa, 2015.

Atamer, Yeşim, ve Ece Baş. «Avrupa Birliği Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak 6502 Sayılı Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Uyarınca Satım

Sözleşmesinde Ayıptan Doğan Sorumluluk.» *İstanbul Barosu Dergisi* 88, no. Tüketici Hakları ve Rekabet Hukuku Özel Sayısı (2014).

Aydoğdu, Murat. «Hacettepe.» *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 04 2014: 22.

—. *Tüketici Hukuku Dersleri*. Ankara, 2015.

Babaoğlu, Müberra. «Tüketici Yazıları.» *TUPADEM*, 2007.

Bayırcılar, Bülent, röportaj yapan: Reyhan Özdemir. *Raport* (07 11 2017).

Bozkurt, Cevdet. «Yolcu Beraberi Hediyelik Eşya ve Kişisel Eşya Muafiyeti Uygulamalarına İlişkin İlke ve Esaslar.» *Mali Çözüm*, Eylül-Ekim 2010: 211-224.

Cibjo. «Gemstone Blue Book.» *Cibjo*. 27 10 2016. <http://www.cibjo.org/> (erişildi: 12 22, 2017).

Çabri, Sezer. *6502 Sayılı Kanuna Göre Tüketicinin Korunması*. Ankara, 2016.

«Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü.» *Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü*. 04 12 2017. <http://www.darphane.gov.tr/tr/>.

Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü'nün Kuruluş ve Görevleri Hakkında 234 sayılı KHK. 12 12 2017.

Dora, Özcan. *Özel Mineroloji*. İzmir: D.E.Ü., 1991.

DPTK. «Madencilik Özel İhtisas Komisyonu.» Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ANKARA, 2001.

Duymaz, Sema, röportaj yapan: Reyhan Özdemir. *Mücevher Sektörünü Düzenleyen Kuruluşlar* (22 12 2017).

Edis, Seyfullah. *Türk Borçlar Hukukuna Göre Satıcının Ayıba Karşı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1963.

Enstitüsü, Türk Standartları. «TS 6174.» tarih yok.

Erdoğan, Ersin, ve Barış Toraman. *Bilirkişilik Temel Eğitimi Kaynak Kitabı*. Ankara: Adalet Bakanlığı, 2017.

Eroğlu, Erman. *Türk Hukuku Ders Notu*. 19 11 2017. http://www.turkhukuksitesi.com/makale_1364.htm.

«Federal Ticaret Komisyonu.» 2010. <https://www.ftc.gov/>.

Federal Trade Commission. 2017.

GIA. 02 01 2018. <https://www.gia.edu/gem-imitation>.

Günay, Emre, ve Özge Günay, röportaj yapan: Reyhan Özdemir. *Gemoloji Laboratuvarı ve Sertifika* (05 05 2017).

Gündüz, A. Y., M Kaya, ve C. Aydemir. «Ahilik Teşkilatında ve Günümüz Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme.» *Dergipark*, 2013: 38-51.

Gülbüz, M. vd., 2017. «Elmas, Renkli Süstaşları Ve Mücevherlerin Sertifikalandırılmasının Önemi.» 70. *Türkiye Jeoloji Kurultayı Bildiri Özleri*. 2017.

Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesi Ve Denetlenmesine Dair Karara İlişkin Tebliğ (2006/1). 10 01 2018.

Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesine Ve Denetlenmesine Dair Karar (KS: 2006/11115). 10 01 2018.

Hatipoğlu ve Kırıkoğlu. «Türkiye’de Kıymetli Taşlar Borsasının Kurulmasının Önemi ve Gerekliliği.» İstanbul, 2005.

Hatipoğlu, Murat. *Renkli Kıymetli Taşlar*. İzmir: Zeus, 2011.

Hatipoğlu, Murat, röportaj yapan: Reyhan Özdemir. *Sahtecilik* (10 11 2017).

—. *Süstaşları Minerolojisi*. 2. İzmir: Zeus Kitapevi, 2015.

—. «Türkiye’de Mücevheratın Standardizasyonu İçin Metalürjik Ve Gemolojik Kontrolün (Sertifikasyonun) Önemi.» 2015. 3.

HRD Antwerp. 04 01 2018. <http://www.hrdantwerp.com/>.

«HRD Antwerp Course Book.» 23 02 2018.

<http://www.kimberleyprocess.com>. 2018.

Hurlbut ve Sharp. *Dana's Minerals and How to Study Them*. 1998.

Hurlbut, Cornelius S., ve Robert C. Kammerling. *Gemology*. 2.Baskı. Wiley, 1991.

IDC. «The International Diamond Council.» 2013.
<http://www.internationaldiamondcouncil.org/>.

İnal, Tamer. *Tüketici Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.

ISO. 2017. http://www.iso.org/iso/home/standards_development/resources-for-technical-work/support-for-developing-standards.htm.

İstanbul Altın Borsası Elmas ve Kıymetli Taş Piyasası Yönetmeliği, Sayı:27875. 12 11 2017.

«İstanbul Gemoloji Enstitüsü.» *İstanbul Gemoloji Enstitüsü*. 17 02 2018.
<https://istanbulgemoloji.com/web/>.

İstanbul Kuyumcular Odası. 11 11 2017. <https://www.iko.org.tr/>.

İstanbul Ticaret Odası Kuyumculuk Çalıştayı Sonuç Bildirgesi. Nisan 2015.

İTÜ Maden Fakültesi. 15 02 2018. <http://www.maden.itu.edu.tr/muze/sustaslari.htm> .

Kaya, Ferman. «6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Ayıplı Mal Kavramının İncelenmesi.» *İstanbul Barosu Dergisi* 89, no. 2 (2015): 64-75.

Kimberley Süreci Sertifika Sistemine Katılmamız Hakkında Karar (KS: 2005/8518). 2005.

Kimberley Süreci Sertifika Sistemine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair 5244 sayılı Kanun. Ekim 2004.

Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (30395). Nisan 2018.

Klein ve Hurlbut. *Manual Of Mineralogy.* 1993.

Kristalizasyon. 20 01 2018.
<http://www.esisresearch.org/Uploads/Documents/kristalizasyon-kromatografi.pdf> (erişildi: 01 20, 2018).

Kurt ve Arık. *Mineroloji.* 2015.

Kuru, Baki. *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku.* Ankara, 2016.

Kuşçu, M. «Geçmişten Günümüze Kuyumculuk Sempozyumu.» *Süstaşı Olarak Kullanılan Kayaç ve Mineraller.* 2017.

Liddicoat, Richard T. *Handbook of Gem Identification.* 1989.

Mineralagat. 26 02 2018. <http://www.mineralagat.com>.

MTA Genel Müdürlüğü. 2017. <https://www.mta.gov.tr/süstaşı> .

Müdürlüğü, MTA Genel. *Mineraller.* Ankara, 1994.

Oğuzman, M. Kemal, ve Nami Barlas. *Medeni Hukuk, Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar,.* İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012.

Önatan, Yaprak. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014.

Önder Dingil, Gamze Gökçe. «6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Kanunu Kapsamında Satıcının Ayıplı mal ve Hizmetten Doğan Sorumluluğu.» Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017.

Özel, Çağlar. «Hukuksal Açıdan Tüketicinin Korunması ve Tüketicinin Korunma Gerekliliğine İlişkin Bir Değerlendirme.» *TÜPADEM*, 2007: 43-48.

—. «TÜPADEM.» *Hacettepe Üniversitesi*. 14 01 2018.
http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/tuketici_yazilari1.pdf.

Pearl, Richard M. *Popular Gemology*. 2016.

Petek, Hasan. «Tıbbî Müdahalelerden Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda.» *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, no. Özel Sayı (2013).

Rapaport. 05 12 2017. <https://www.diamonds.net/>.

Schumann, W. *Gemstones Of The World*. 2007.

Sdugo. Isparta, 2011.

Sisk. 2016.

Şimşek, Ayşe Neşe. *Medeni Usul Hukukunda Tüketicinin Korunması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Tanrıver, S. *Medeni yargıda bilirkişilik*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2016.

Tokbaş, Hakan, ve Fehim Üçışık. «Sektörel Bazda Tüketici.» *4.Tüketici Hukuku Kongresi*. Ankara, 2015.

Toraman, Barış. *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2017.

Trgemoloji. 26 02 2018. <http://www.trgemoloji.com>.

TSE-6173. «Kıymetli ve Yarı Kıymetli Süs Taşları - Sınıflandırma.» Aralık 1988.

TSE-6174. *Kıymetli ve Yarı Kıymetli Süstaşlar - Terimler*. Aralık 1998.

Tutumlu, Mehmet Akif. *Tüketici Mahkemesi, Hakem Heyeti Yerine Karar Verebilir mi?* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.

Umar, Bilge. *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2011.

Uz, Bektaş. *Mineraller*. 1994.

Webster, R. *Gems*. Düzenleyen: P.G. Read. 1994.

Wikipedia. 20 01 2018. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kristalleştirme>.

Yargıtay 13. HD. 31.12.2004, 2004/8635 E. 2004/19327 K. (24 01 2018).

Yargıtay Kararları Dergisi. «Yargıtay 13. HD. 10.03.2010 T., 7538 E., 2990 K.» 03 10 2010: 1853-1855.

Yavuz, Cevdet. «Ayıp Sebebiyle Sözleşmeden Dönme.» İstanbul, 2016.

—. *Borçlar ukuku Dersleri Özel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

—. *Tüketicinin Ayıplı Mal ve Hizmetlere Karşı Korunması*. İstanbul: Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan, Beta Yayınevi,, 2000.

Yavuz, Nihat. *Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2010.

Yılmaz, Deniz Tanju, röportaj yapan: Reyhan Özdemir. *Raport* (18 01 2018).

Zevkliler, Aydın. *Açıklamalı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun-Örnek Yargıtay Kararları ve İlgili Yönetmelikler-Tebliğler-Avrupa Birliği Direktifleri*.. Ankara, 2001.

Zevkliler, Aydın, ve Emre Gökyayla. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*. Ankara, 2013.

Zevkliler, Aydın, ve Murat Aydoğdu. *Tüketicinin Korunması Hukuku: Açıklamalı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.

EKLER

EK. 1: Gemologlar Dosyası Röportajı.

EK. 2: Torbalı 1.Asliye Ceza Mahkemesi'nin 462 Esas Numaralı ve 2008/464 sayılı karar Bilirkişi Raporu.

EK. 3: İzmir 1. Asliye Ceza Mahkemesi 2014/311 Dosya Numaralı Bilirkişi Raporu, DGL Pırlanta Sertifikası, Dava Konusu 15 Poşet İçerisinde Bulunan Pırlanta Görseli.

EK. 4: İzmir Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi 2012/12 E Dosya Numaralı Bilirkişi Raporu.

EK. 5: Keşif Zaptı.

EK. 6: Yargıtay 13.Hukuk Dairesinin 2013/6353 Karar Nolu Yargıtay İlâmı.

EK. 7: Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu, Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programı bünyesinde bulunan “Dokuz Eylül Gemoloji Test Laboratuvarı (DGL)” Görseli.

EK. 8: Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksek Okulu Gemoloji ve Mücevher Programı Gemoloji Test Laboratuvarı DGL Pırlanta Sertifikası.

EK. 9: İstanbul Kuyumcular Odası kuruluşu Türkiye'nin Gemoloji Laboratuvarı (GLT) Değerli Renkli Taş Sertifikası.

EK. 10: New York merkezli Uluslararası Pırlanta Laboratuvarı (IDL) Pırlanta Sertifikası.

EK. 11: Amerika Gemoloji Enstitüsü (GIA) Pırlanta Sertifikası.

EK. 12: Belçika Antwerp merkezli Elmas Yüksek Konseyi (HRD) Pırlanta Sertifikası.

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında İstanbul’da doğdu.

İlk, orta ve lise eğitimlerini İstanbul’da tamamladı.

2008 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kimya Lisans Bölümü’nden Kimyager ünvanı ile mezun oldu.

2014-2015 yılları arasında Uludağ Üniversitesi Pedagojik Formasyon eğitimi aldı.

2016 yılında Anadolu Üniversitesi Adalet Önlisans Bölümünden mezun oldu.

2016 yılında Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Olay Yeri İnceleme ve Kriminalistik Yüksek Lisans Programına başladı.

2017 yılında İzmir Bay Diamond Gemoloji Akademisi uzmanlık eğitimi ve sertifikası aldı.

2018 yılında İstanbul HRD Antwerp’den pırlanta uzmanlık eğitimi ve sertifikası aldı.

İstanbul Üniversitesi Bilirkişilik Temel Eğitimi ve sertifikası aldı.

Üniversitelerarası Kurul Yabancı Dil Sınavı (ÜDS) Puanı: 70, iyi derecede İngilizce konuşmaktadır.

Muhtelif eğitim kurumlarında öğretmenlik yapmıştır. Halen İBB Bimtaş Özel Kalem asistanı olarak görev yapmaktadır.

Değerli Ve Yarı Değerli Süstaşları Ve Mücevherlerde Sahte Ve Ayıplı Ürünlerin Ayırt Edilmesinin Hukuksal Yönden Önemi Ve Adli Gemoloji Konulu Yüksek Lisans Çalışması için,

İKO Genel Sekreteri Ali Ramazan ŞANTO

İKO Gemoloji Laboratuvarı (GLT) Yöneticisi Gemolog Emre GÜNAY

İKO GLT Proje ve Eğitim Koordinatörü Kimya Yüksek Mühendis Özge GÜNAY

HRD Antwerp Elmas Uzmanı Danışman Jeoloji Yüksek Mühendis Deniz

Tanju YILMAZ

Altın ve Değerli Madenler Bilirkişisi, Analist İslam MEMİŞ

Mücevher Marka ve Eğitim Danışmanı Sema DUYMAZ

Bay Diamond Gemoloji Akademi Yetkilisi Gemolog Bülent BAYIRCILAR

Çağlayan Adliyesi Tüketici Mahkemesi Kalem

Ümraniye Tüketici Hakem Heyeti Müdürü Resul SAĞKOL

Şişli, Beşiktaş, Beyoğlu, Tüketici Hakem Heyeti Kalemleri

Av. Müjgan Siyah Çevik

İTÜ Maden Fakültesi Cevher Hazırlama Mühendisliği Bölüm Başkanı Prof. Dr.
M. Sezai KIRIKOĞLU

İle tematik röportajlar yapıldı.